UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Julija Trobec

Vključevanje otrok z motnjo avtističnega spektra v redne osnovne šole

Diplomsko delo

Ljubljana, 2023

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Julija Trobec

Vključevanje otrok z motnjo avtističnega spektra v redne osnovne šole

Diplomsko delo

Ljubljana, 2023

ZAHVALA

Najprej bi se rada zahvalila mentorici, doc. dr. Petri Videmšek, za usmerjanje ter zares hitro odzivanje pri pisanju diplomskega dela.

Zahvala pa gre tudi vsem socialnim delavkam, ki so bile, kljub veliko obveznostim, pripravljene sodelovati v raziskavi.

Hvala tudi mojim najbližjim, ki me ves čas podpirajo.

PODATKI O DIPLOMSKEM DELU

Ime in priimek: Julija Trobec

Naslov naloge: Vključevanje otrok z motnjo avtističnega spektra v redne osnovne šole

Kraj: Ljubljana

Leto: 2023

Št. strani: 200 **Št. preglednic**: 1 **Št. prilog**: 4

Mentorica: Doc. dr. Petra Videmšek

Povzetek

Diplomsko delo se osredotoča na otroke z motnjo avtističnega spektra (MAS), ki so vključeni v redne osnovne šole. V teoretičnem delu so opisana poglavja motnje avtističnega spektra, izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, inkluzivno izobraževanje, svetovalno delo v šoli ter socialno delo v šoli. V empiričnem delu pa sem s pomočjo kvalitativne raziskave pridobila poglede ter izkušnje socialnih delavk na vključevanje otrok z MAS v redne osnovne šole. Rezultati, ki sem jih pridobila z intervjuji s socialnimi delavkami na rednih osnovnih šolah, nakazujejo na pomembno vlogo socialnih delavk v šolskem prostoru. Otrokom z MAS nudijo različne oblike podpore in pomoči, predvsem pa je njihovo delo usmerjeno na individualno obravnavanje vsakega otroka. Pomembno vlogo imajo tudi pri sodelovanju s starši. Socialne delavke v veliki večini podpirajo vključevanje otrok z MAS v redne osnovne šole. Rezultati pa nakazujejo tudi na potrebo po dodatnih sistemskih prilagoditvah za otroke z MAS v rednih osnovnih šolah. Na koncu so predstavljeni še predlogi, ki bi lahko otrokom z MAS šolanje naredili bolj prijazno. Predlogi temeljijo na rezultatih raziskave.

Ključne besede: avtizem, redna osnovna šola, inkluzija, otroci s posebnimi potrebami, šolska svetovalna služba

Title: Including children with autism spectrum disorder in mainstream elementary schools

Abstract

The diploma thesis is focused on children with autism spectrum disorder in mainstream elementary schools. The theoretical part describes chapters on the autism spectrum disorder, education of children with special needs, inclusive education, school counseling and social work in schools. In the empirical part, through qualitative research, I obtained the perspectives and experiences of social workers with the inclusion of children with autism spectrum disorder in mainstream elementary schools. The results obtained from interviews with social workers in mainstream elementary schools suggest the important role of school social workers. They provide various forms of support and assistance to children with autism spectrum disorder, with their work primarily focused on individualized treatment of each child. They also play an important role in collaborating with parents. The majority of social workers support the inclusion of children with autism spectrum disorder in mainstream elementary schools. However, the results also suggest the need for additional systemic adjustments for children with autism spectrum disorder in mainstream elementary schools. In conclusion, suggestions that could make schooling more accommondating for children with autism spectrum disorder are presented. These suggestions are based on the results of the research.

Key words: autism, mainstream elementary school, inclusion, children with special needs, school counselors

PREDGOVOR

Vključevanje otrok z MAS v redne osnovne šole brez dvoma zahteva veliko truda in dela, tako otroka kot tudi njegovih staršev ter strokovnih delavcev, ki sodelujejo z njim. Predvsem pa je pri tem pomembno, da je med starši ter strokovnimi delavci vzpostavljeno partnersko sodelovanje. Za uspešno vključitev teh otrok je bistvenega pomena, da so strokovne delavke na šolah izobražene o MAS, pogosto pa je v samo delo potrebno vključevati tudi zunanje institucije. Potrebno se je zavedati, da MAS trajajo celo življenje, zato je pomembno, da otrok čim prej dobi potrebno podporo, saj s tem lahko vplivamo na nadaljnji potek motnje. Otrok je do večine podpor in pomoči upravičen le v primeru, da ima MAS tudi diagnosticirano. Zato je pomembno, da starši otroka čim prej vključijo v proces diagnosticiranja, saj so vrste pri strokovnjakih pogosto dolge in tako se zgodi, da otrok dolgo časa ne dobi potrjene diagnoze. Slednja pa je pogoj tudi za izvajanje dodatne strokovne pomoči, ki otrokom z MAS v času šolanja v redni osnovni šoli lahko predstavlja pomemben način pomoči. Strokovne delavke v šolah lahko otrokom z MAS šolanje močno olajšajo ter naredijo prijetnega. To lahko storijo predvsem tako, da otroku nudijo pomoč tu in zdaj in da vsakega otroka obravnavajo individualno. Otroci z MAS so namreč zelo raznolika skupina, zato je načine pomoči potrebno prilagajati vsakemu otroku posebej. Pri vsakem otroku je treba ugotoviti, kakšne situacije ga spravljajo v stisko ter na katerih področjih potrebuje več podpore. Z raziskavo sem želela ugotoviti, na kakšen način socialne delavke v rednih osnovnih šolah sodelujejo z otroki, ki imajo MAS, in njihovimi starši ter kakšne so njihove izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne osnovne šole. Diplomsko delo je lahko v pomoč strokovnim delavcem, ki sodelujejo z otroki z MAS, saj so socialne delavke, s katerimi sem opravila intervjuje, podelile tudi veliko dobrih praks ter načinov dela, ki so se pri njihovem delu pokazali za uspešne.

KAZALO VSEBINE

1. PREGLED PROBLEMATIKE 1
   1.1. MOTNJE AVTISTIČNEGA SPEKTRA (MAS) 1
      1.1.1. ZNAČILNOSTI OTROK Z MOTNJO AVTISTIČNEGA SPEKTRA 2
   1.2. IZOBRAŽEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI 5
      1.2.1. ZAKONSKI OKVIR 5
      1.2.2. OTROCI Z MAS V SLOVENSKEM ŠOLSKEM PROSTORU 9
      1.2.3. POUČEVANJE OTROK Z MAS 11
   1.3. INKLUZIVNO IZOBRAŽEVANJE 13
      1.3.1. VKLJUČEVANJE OTROKA Z MAS MED VRSTNIKE 14
   1.4. SVETOVALNO DELO V ŠOLI 14
   1.5. SOCIALNO DELO V ŠOLI 16
   1.6. SODELOVANJE MED ŠOLO IN STARŠI 17
      1.6.1. STARŠI OTROK Z MAS 18
2. FORMULACIJA PROBLEMA 20
   2.1. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA 20
3. METODOLOGIJA 22
   3.1. VRSTA RAZISKAVE 22
   3.2. TEME RAZISKOVANJA 22
   3.3. MERSKI INSTRUMENT 22
   3.4. OPREDELITEV ENOT RAZISKOVANJA 22
   3.5. ZBIRANJE PODATKOV 23
   3.6. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV 23
4. REZULTATI 26
   4.1. NAČINI DELA 26
   4.2. IZKUŠNJE Z VKLJUČEVANJEM OTROK Z MAS V REDNE OŠ 30
   4.3. PRIDOBLJENA ZNANJA 34
   4.4. SODELOVANJE S STARŠI 35
   4.5. PREŠOLANJE V PRILAGOJENE PROGRAME 37
5. RAZPRAVA 38
   5.1. NAČINI DELA 38
   5.2. IZKUŠNJE Z VKLJUČEVANJEM OTROK Z MAS V REDNE OŠ 41
   5.3. PRIDOBLJENA ZNANJA 43
   5.4. SODELOVANJE S STARŠI 44

5.5. PREŠOLANJE V PRILAGOJENE PROGRAME ... 45
6. SKLEPI ... 46
7. PREDLOGI ... 49
8. LITERATURA IN VIRI ... 51
9. PRILOGE ... 58
PRILOGA 1: VODILO ZA INTERVJU ... 58
PRILOGA 2: TRANSKRIPTI INTERVJUJEV ... 59
PRILOGA 3: ODPRTO KODIRANJE ... 91
PRILOGA 4: OSNO KODIRANJE ... 189

KAZALO TABEL

Tabela 1: Primer odprtega kodiranja 23

1. PREGLED PROBLEMATIKE

1.1 MOTNJE AVTISTIČNEGA SPEKTRA (MAS)

Motnje avtističnega spektra so motnje, ki jih ima oseba celo življenje. Imajo močan vpliv na komunikacijo ter interakcije med osebami z avtistično motnjo ter ostalimi ljudmi. MAS lahko opazimo glede na to, kako se oseba obnaša in deluje. Ne moremo pa jih prepoznati s pomočjo medicine (npr. z različnimi preiskavami krvi, urina …) (Jurišić, 2016, str. 20). MAS vpliva na vsa področja življenja in na celostno funkcioniranje posameznika (Schmidt, Schmidt in Schmidt, 2017, str. 77). Življenja oseb z MAS so lahko zelo različna. Nekateri izmed njih živijo relativno vsakdanja življenja, medtem ko drugi v vsakdanu potrebujejo dodatno podporo in pomoč skozi celo življenje (Svetovalnica za avtizem, 2016).

Pojem spekter avtističnih motenj je prva uvedla Lorna Wing, saj je želela ohraniti idejo o raznolikih manifestacijah avtizma. Med MAS je uvrstila Aspergerjev sindrom ter Kannerjev avtizem, poleg tega pa mednje prišteva vse vmesne različice, za katere je značilna motnja v socializaciji, imaginizaciji ter v besedni in nebesedni komunikaciji (Milačić, 2006, str. 40). Besedo »spekter« uporabljamo, ker se težave pri vsaki osebi lahko izražajo na povsem drugačen način (Vodušek, 2016).

Kannerjev avtizem in Aspergerjev sindrom sta najpogostejši obliki MAS. Kannerjev avtizem imenujemo tudi otroški avtizem ali samo avtizem. Značilnosti lahko opazimo že v prvih letih, najpogosteje do tretjega leta starosti otroka. Zanj je značilno šibko socialno področje ter komunikacija, prav tako pa tudi zaostanek v razvoju. Aspergerjev sindrom se od Kannerjevega avtizma loči predvsem po tem, da imajo ti otroci bolje razvit govor ter miselne zmožnosti. Osebe z Aspergerjevim sindromom si pogosto želijo druženja z ostalimi ljudmi, vendar pa imajo še vedno precej težav s komunikacijo (npr. prekomerno govorjenje o temi, ki jih zelo zanima, neprepoznavanje čustev sogovornika, pretirano natančno pripovedovanje o interesih). V primerjavi s Kannerjevim avtizmom je za te otroke značilno, da so gibalno manj spretni. Posledično imajo v šoli pogosto težave s pisanjem. Pri vključevanju med sošolce potrebujejo dodatno pomoč in podporo (Jurišić, 2016, str. 23–25).

Vzroka za MAS ne poznamo. Znano pa je, da so to nevrobiološke motnje, zato te ne morejo biti povezane z napačno vzgojo ali kakšnim travmatičnim dogodkom iz otroštva. Prav tako ne poznamo zdravila, vendar pa obstaja veliko pristopov, ki lahko uspešno prispevajo k boljšemu stanju osebe z avtistično motnjo (Jurišić, 2016, str. 20–21). Eden od dejavnikov,

ki vpliva na pojav MAS, je genetika. Raziskave so pokazale, da ima sorojenec osebe z MAS, 7-odstotno verjetnost, da ima tudi sam to motnjo. Tveganje za to pri enojajčnih dvojčkih je 58 %, pri dvojajčnih pa je 21 % (Schmidt, Schmidt in Schmidt, 2017, str. 90–91).

Pojavnost MAS se je v zadnjih letih močno povečala. Kot navaja Jurišić (2016, str. 27), je na 10.000 ljudi približno 147 posameznikov z MAS. Fernell, Eriksson in Gilberg (2013, str. 34) ugotavljajo, da osebe z MAS predstavljajo približno 1 % vse populacije. Strokovnjaki so mnenja, da se razlog za porast skriva v več dejavnikih. Zagotovo je to posledica večje ozaveščenosti o avtizmu, nekaterih okoljskih dejavnikov, bolj dostopnih oblik podpore in pomoči ter zgodnje diagnostike. Še vedno pa obstaja vprašanje, ali je razlog za povečano pojavnost MAS v dejanskem povišanju števila otrok s to motnjo, ali pa na to vplivajo omenjeni dejavniki. Med otroki, ki imajo MAS, je dečkov kar štirikrat več kot deklic (Jurišić, 2016, str. 20).

Diagnosticiranje MAS je lahko tako za otroka kot njegove najbližje zelo stresen proces. Kljub temu pa je pravica staršev, da dobijo zgodnje informacije o otrokovem razvoju. S tem lažje razumejo posebnosti otroka, hkrati pa lahko otrok in njegova družina le na osnovi diagnoze prejmejo potrebno podporo (Dobnik Renko, 2009). Na pravico otrok ter njihovih družin do potrebne pomoči opozarja tudi zgodnja obravnava v otroštvu. Z zgodnjo obravnavo namreč opolnomočimo tako otroka kot njegove najbližje in tako pripomoremo k nadaljnjemu razvoju otroka. Pod izrazom zgodnja obravnava razumemo mrežo storitev, ki je namenjena majhnim otrokom ter njihovim družinam, z namenom njihovega opolnomočenja ter spodbujanja razvoja otroka (Evropska agencija, 2010, kot navedeno v Šoln Vrbinc, Jakič Brezočnik in Švalj, 2016, str. 3). Pri tem pa je pomembno, da se starši in družina zavedajo, da MAS ni bolezen, temveč je stanje, ki čez čas ne bo minilo (Schmidt, Schmidt in Schmidt, 2017, str. 91). Diagnosticiranje MAS temelji na poročilih staršev, poročanju zdravstvenega, pedagoškega in psihološkega osebja, obnašanja otroka med igro, otrokovih sposobnosti ter njegovih prilagoditvenih spretnosti. Če je mogoče, se v to vključi tudi poročanje otroka (Rogič Ožek, 2016, str. 5).

1.1.1 ZNAČILNOSTI OTROK Z MOTNJO AVTISTIČNEGA SPEKTRA

Osebe z MAS se z izzivi srečujejo predvsem na treh področjih, in sicer na področju socialnih interakcij, socialne komunikacije ter na področju fleksibilnosti mišljenja (Svetovalnica za avtizem, 2016). Podobno meni tudi Whitaker (2011, str. 9), ki pravi, da se otroci z MAS z izzivi srečujejo predvsem na treh področjih razvoja, in sicer pri socialnih interakcijah in

razumevanju le-teh, komunikaciji ter pri fleksibilnosti mišljenja in adaptivnega vedenja. To imenuje triada motenj. Patterson (2009, str. 5) pa spekter avtističnih motenj opredeli kot razvojno nevrološko motnjo, za katero so značilne težave v komunikaciji (besedni in nebesedni), nenormalne socialne in čustvene odzivnosti ter vedenjske motnje.

Težave v socialnih interakcijah se pri teh osebah lahko kažejo na različne načine. Pred leti je bil otrok, ki se boji stikov z drugimi osebami oziroma se tem izogiba, najznačilnejši primer avtizma. V zadnjih letih pa se je razumevanje avtizma precej povečalo, zato imajo otroci z MAS lahko tudi veliko ostalih socialnih motenj (Whitaker, 2011, str. 10). Rotheram-Fuller (2010, kot navedeno v Oades, 2021) ugotavlja, da otroci z MAS manj verjetno vzpostavljajo intimna prijateljstva in bolj verjetno ne bodo sprejeti med ostale vrstnike. Attwood (1998, kot navedeno v Mackay, Knott in Dunlop, 2007, str. 279) razlog za to vidi v nerazumevanju koncepta prijateljstva pri teh otrocih ter v težavah z razumevanjem perspektive drugega. Osebe z MAS se namreč morajo naučiti socialnih interakcij. Pogosto ne znajo razbrati in razumeti čustev ostalih oseb, prav tako težko prepoznavajo ter razumevajo lastna občutja (Svetovalnica za avtizem, 2016). Vendar pa to ne pomeni, da je zanje značilna odsotnost socialnega kontakta. Otroci z MAS v kasnejšem obdobju pogosto vzpostavljajo socialne odnose, a so ti brez dvoma drugačni. MAS pa se v socialnih interakcijah lahko kaže tudi kot nezanimanje za občutke sogovornika ter neupoštevanje socialnih norm (Jurišić 1991, str. 19).

Pri tem, kakšno stopnjo komunikacije dosežejo otroci z MAS, obstaja veliko razlik. Vsak četrti ali peti otrok z avtizmom lahko ne bo nikoli razvil govora ali presegel ponavljanja zgolj določenih besed ali besednih zvez. Velik izziv jim lahko predstavlja tudi neverbalna komunikacija. To se kaže pri kretnjah ter pri vzdrževanju očesnega stika. Otroci z avtizmom pa imajo poleg tega tudi težavo z razumevanjem interakcij ostalih ljudi. Nekateri šele po daljšem času spoznajo, da za stvari obstajajo imena in da govor ni zgolj hrup. Pogosto težko sledijo smeri pogleda druge osebe, težave imajo lahko tudi z deljeno pozornostjo. Tudi če otrok dobro razume ljudi okrog sebe, mu velik izziv še vedno predstavlja globlje razumevanje določenih besed ter besednih zvez (Whitaker, 2011, str. 11). Milačić (2006, str. 75) opozarja, da imajo ti otroci velike težave predvsem z razumevanjem metafor ter ironij, saj je za to potrebno razumevanje sogovornikovih imaginacij ter analogij. Osebe težko razumejo ter uporabljajo mimiko obraza ter intonacijo glasu. Pogosto komunicirajo na druge načine, zelo pogosto s kretnjami, ki pa jih razumejo zgolj njihove najbližje osebe. Osebe z MAS pa imajo lahko tudi dobro razvit govor, vendar se težave še vedno kažejo med pogovori

(Svetovalnica za avtizem, 2016). Strokovnjaki so dolgo časa verjeli, da gre pri MAS za jezikovno motnjo, ker je imelo veliko teh otrok težave na jezikovnem področju. Ko so ugotovili, da mnogo otrok z MAS odlično govori, a še vedno kaže znake avtizma, so morali to tezo opustiti (Milačić, 2006, str. 40, 41).

S fleksibilnostjo mišljenja lahko razumemo in osmislimo stvari in dogodke ter predvidevamo vedenja ljudi (Svetovalnica za avtizem, 2016). Težave na področju fleksibilnosti mišljenja in vedenja segajo dlje kot zgolj v tem, da si oseba težko predstavlja določene stvari. Poleg tega so prisotne še težave v prilagodljivosti, ustvarjalnosti mišljenja ter obnašanja. Majhne otroke lahko zelo hitro zasvojijo specifična fizična občutja, kot npr. zanimanje za opazovanje predmetov pod točno določenim kotom ter gledanje predmetov, ki se vrtijo. Ti otroci lahko kažejo veliko zanimanje za luči, pogosto pa so zelo občutljivi na nekatere teksture, vonje ter zvoke. Otrok z MAS si s ponavljanjem določenega vedenja lahko pomaga ustvariti občutke. Pri gledanju videov lahko otroci pogosto izrazijo željo po ponavljanju istega prizora. Zanje je značilna tako imenovana »potreba po istosti«. Pogosto imajo svoje rituale in rutine ter želijo, da so predmeti postavljeni na točno določen način. To jim predstavlja nekakšno varnost, ker jim to vzbudi občutek istosti (Whitaker, 2011, str. 13). Kljub temu pa imajo osebe z MAS lahko zelo dobro razvito domišljijo, zato poznamo veliko oseb, ki so zelo nadarjeni na področju umetnosti in glasbe (Svetovalnica za avtizem, 2016).

Jurišić (2016, str. 27) pravi, da imajo osebe z MAS v 83 % diagnosticirano še vsaj eno drugo motnjo oziroma diagnozo. O tem pišejo tudi Macedni Lukšič idr. (2009, str. 27). Pravijo, da imajo osebe z avtizmom v 70 % diagnosticirano tudi motnjo v duševnem razvoju, medtem ko jih ima epilepsijo pridruženo od 5 do 40 % oseb. Prav tako imajo posamezniki z MAS bolj pogoste težave z gibanjem, vidom in sluhom. Schmidt, Schmidt in Schmidt (2017, str. 96–102) navajajo najpogostejše pridružene motnje, ki jih imajo osebe z avtizmom. Te so motnja v duševnem razvoju, hiperkinetična motnja, epilepsija, specifične učne težave, anksioznost, razpoloženjske motnje (depresija), obsesivno-kompulzivna motnja, vedenjske motnje, motnje sluha ter vida, tiki in tourettov sindrom, motnje senzorne integracije, motnje hranjenja in duševne motnje.

Whitaker (2011, str. 14–15) opozarja na to, da če ima otrok MAS, to nikakor ne pomeni, da bo imel težave tudi z vedenjem. Je pa res, da so težave z vedenjem veliko pogostejše pri otrocih z avtizmom, kar pogosto predstavlja velik izziv zaposlenim na šolah. Pomembno se je zavedati tudi, da vedenjske težave, ki jih ima posameznik v določenem obdobju otroštva,

ne bodo nujno prisotne vse življenje. Avtor prav tako opozarja na to, da obstaja povezava med učnimi težavami ter MAS. Kako hude so učne težave pa ima vpliv na to, kako se MAS kaže pri posameznem otroku. Večje kot so učne težave, bolj preprosta so njegova zanimanja ter ponavljajoča se vedenja. Poleg tega pa imajo učne težave tudi širši vpliv, saj določajo, kako hitro se otrok lahko nauči novih veščin. Jurišić (2016, str. 26) navaja, da ima 46 % otrok z MAS povprečne ali nadpovprečne intelektualne sposobnosti.

1.2 IZOBRAŽEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Eno od področij, kjer otroci s posebnimi potrebami potrebujejo dodatno podporo in pomoč, je izobraževanje. Uspešno izobraževanje pomeni temelj za nadaljnje uspešno vključevanje v družbo, saj ne pomeni zgolj pridobivanja znanja. Oseba se skozi proces vzgoje in izobraževanja razvija, oblikuje svoja stališča ter potenciale (Opara, 2015, str. 7).

Vöröš (2015, str. 56) opozarja, da morata biti vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami usmerjena k doseganju ciljev, ki pa jih mladostnik mora razumeti, hkrati pa morajo biti ti cilji zanj realni ter dosegljivi. Ob vsem tem pa je pomembno, da otrok v tem procesu zna prevzeti osebno odgovornost.

V rednih osnovnih šolah se vsako leto viša odstotek otrok s posebnimi potrebami. V šolskem letu 2017/2018 je bilo otrok s posebnimi potrebami v rednem izobraževanju v Sloveniji dobrih 6 %, v šolskem letu 2022/2023 pa že 7,9%. Delež otrok s posebnimi potrebami se vsako leto precej povečuje (GOV.SI, b. d.)

V šolskem letu 2022/2023 je bilo v rednih osnovnih šolah usmerjenih 15.303 učencev, od tega 213 otrok, ki imajo MAS. Vendar pa je otrok, ki imajo MAS v rednih osnovnih šolah več, saj jih ima veliko izmed njih diagnosticiranih tudi več motenj in pri statističnih podatkih zato spadajo pod kategorijo učenci z več motnjami (GOV.SI, b. d.).

1.2.1 ZAKONSKI OKVIR

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1, 2011) ureja usmerjanje učencev, ki imajo posebne potrebe na področju vzgoje in izobraževanja. Določa tudi oblike ter načine izobraževanja za omenjene učence. ZUOPP-1 je bil sprejet leta 2011, uporabljati pa se je začel v septembru 2013.

ZUOPP-1 (2011) v 2. členu navaja skupine otrok s posebnimi potrebami:

»Otroci s posebnimi potrebami so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vidne funkcije, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-

jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, otroci z avtističnimi motnjami ter otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja.«

Omenjene skupine otrok potrebujejo prilagojen način izvajanja programov vzgoje in izobraževanja ali posebne programe vzgoje in izobraževanja (Plešec, 2021, str. 348).

7. člen ZUOPP-1 (2011) pravi, da se otrokom s posebnimi potrebami lahko prilagodi način preverjanja ter ocenjevanja znanj, napredovanje, organizacija, časovna razporeditev pouka, zagotovljeno pa imajo tudi dodatno strokovno pomoč. 8. in 9. člen opredeljujeta dodatno strokovno pomoč. Ta lahko poteka individualno ali skupinsko. Učenec ima lahko tedensko na voljo največ pet ur dodatne strokovne pomoči. Dodatna strokovna pomoč se lahko izvaja na tri načine, in sicer kot svetovalna storitev, učna pomoč ali pomoč za premagovanje primanjkljajev, ovir oziroma motenj. 10. člen navaja, da je skupina otrok z avtističnimi motnjami ena izmed štirih skupin otrok s posebnimi potrebami, ki so izjemoma lahko upravičeni do začasnega spremljevalca. Zakon nato v 30. členu navaja, da se v odločbi o usmeritvi prve stopnje odloči, ali je usmeritev otroka potrebna. V tretjem členu je opredeljeno, da se z odločbo odloči o:

- »vzgojno-izobraževalnih potrebah otroka,
- programu vzgoje in izobraževanja, v katerega se otroka usmerja,
- vzgojno-izobraževalnem zavodu, v katerega se bo otrok vključil,
- datumu vključitve v program ali vzgojno-izobraževalni zavod,
- obsegu, obliki ter izvajalcu posamezne oblike dodatne strokovne pomoči,
- pripomočkih, prostoru in opremi ter drugih pogojih, ki morajo biti zagotovljeni za vzgojo in izobraževanje,
- začasnem ali stalnem spremljevalcu,
- zmanjšanju števila otrok v oddelku glede na predpisane normative,
- roku preverjanja ustreznosti usmeritve,
- pravicah, za katere tako določa poseben zakon.«

V 36. členu je navedeno, da mora individualizirani program v roku 30 dni po dokončnosti odločbe narediti izobraževalna ustanova. Najmanj enkrat v vsakem vzgojno-izobraževalnem obdobju je individualiziran program potrebno evalvirati in ga, če je potrebno, tudi

spremeniti. 37. člen pa opredeljuje delo strokovne skupine. Namen delovanja strokovne skupine je spremljanje ter priprava individualiziranega programa. Sestavlja jo več strokovnih delavcev, imenuje pa jo ravnatelj (ZUOPP-1, 2011). Zakon staršem omogoča, da aktivno sodelujejo pri oblikovanju ter evalviranju individualiziranega programa (Macedoni Lukšič idr., 2009, str. 54).

Pomemben je tudi *Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami* (ZOPOPP, 2017). Ta za otroke s posebnimi potrebami ter otroke z rizičnimi dejavniki v predšolskem obdobju ureja celostno zgodnjo obravnavo (ZOPOPP, 2017).

Otroci, ki imajo posebne potrebe v predšolskem obdobju, so tisti otroci, ki imajo zaostanke v razvoju, dolgotrajne bolezni, primanjkljaje ter ovire oziroma motnje na spoznavnem, telesnem, socialno-čustvenem, zaznavnem ali sporazumevalnem področju. Otroke, pri katerih so prepoznani rizični dejavniki za razvojne primanjkljaje, motnje oziroma zaostanke, zakon definira kot otroke z rizičnimi dejavniki. Ti se lahko pojavijo v času nosečnosti, med porodom ali po porodu in lahko vplivajo na nadaljnji razvoj otroka. Lahko pa se pojavijo tudi po tem (kot posledica bolezni ali slabšega socialno-ekonomskega položaja otrokove družine) (ZOPOPP, 2017).

6. člen ZOPOPP (2017) določa, da so izvajalci zgodnje obravnave centri za zgodnjo obravnavo. Storitve zgodnje obravnave se izvajajo na predlog centra za zgodnjo obravnavo. Izvajajo jih vzgojno-izobraževalni zavodi, socialnovarstveni zavodi, centri za duševno zdravje, svetovalni centri ter centri za socialno delo. V 12. členu ZOPOPP je navedeno, da se v primerih, ko zdravnik meni, da je to potrebno, za družino oblikuje individualni načrt. V njem je natančno opredeljena pomoč za vsakega otroka posebej, na socialnem, zdravstvenem in pedagoškem področju. Oblikuje ga multidisciplinarni tim, ki ga vsaj enkrat letno tudi preverja ter ga po potrebi spreminja oziroma dopolni.

Predšolska vzgoja v vzgojno-izobraževalnih ter socialnovarstvenih zavodih lahko poteka po dveh programih. ZOPOPP (2017) v 14. členu v drugem odstavku navaja: »Predšolsko vzgojo po programu za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo izvajajo javni vrtci, enote vrtcev ter vrtci, ki so na podlagi koncesije vključeni v javno mrežo ter zavodi, ki izvajajo ta program.« V tretjem odstavku pa ZOPOPP (2017) pravi: »Predšolsko vzgojo po prilagojenih programih za predšolske otroke izvajajo javni vrtci, enote vrtcev ter vrtci, ki so na podlagi koncesije vključeni v javno mrežo ter zavodi, ki izvajajo ta program.« Primeren program se otroku določi glede na individualni načrt družine.

15. člen ZOPOPP (2017) pa navaja oblike pomoči, ki so na voljo tem otrokom. V programih za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem ter dodatno strokovno pomočjo se lahko zagotovi dodatna strokovna pomoč ter se zagotovijo prilagoditve organizacije in načina izvajanja samega programa. V prilagojenih programih za predšolske otroke pa se prilagodi organizacija, vsebina in način, kako se izvaja program. Tem otrokom se prilagodi prostor ter pripomočke, poleg tega pa se jim lahko zagotovi tudi fizično pomoč.

Najkasneje pol leta pred vstopom v šolo, je naloga multidisciplinarnega tima, da predlaga program vzgoje in izobraževanja, ki je najprimernejši za otroka ter oblike pomoči v šoli. Ob tem mora multidisciplinarni tim upoštevati mnenje vrtca (v kolikor ga otrok obiskuje) (ZOPOPP, 2017).

Na tem področju pa je pomemben tudi *Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju* (ZOOMTVI, 2020) ki v prvem členu pravi, da zakon;

»[U]reja celovito obravnavo otrok in mladostnikov oziroma mladostnic […] s čustvenimi in vedenjskimi težavami, ki so vključeni v vrtce in šole, ter otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki so nameščeni v strokovnih centrih za otroke s čustvenimi in vedenjskimi težavami ter motnjami.«

Strokovni centri so vsi zavodi, ki so namenjeni vzgoji ter izobraževanju otrok in mladostnikov, ki imajo vedenjske oziroma čustvene motnje in težave. Otrokom ter mladostnikom nudijo celostno obravnavo ter jim zagotavljajo prostor, v katerem lahko dosegajo cilje (ZOOMTVI, 2020).

V 4. členu ZOMTVI (2020) so navedene preventivne naloge, ki jih izvajajo strokovni centri:

- »nudijo pomoč otrokom in mladostnikom s čustvenimi in vedenjskimi težavami,
- nudijo pomoč in podporo vrtcem, šolam in zavodom za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami […] pri delu z otroki in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami ter motnjami,
- nudijo strokovno podporo staršem, zakonitim zastopnikom ali rejnikom […] in drugim za otroka ali mladostnika pomembnim osebam,
- izvajajo dodatno strokovno pomoč v skladu z zakonom, ki ureja usmerjanje otrok s posebnimi potrebami,
- vključujejo otroke in mladostnike v različne dnevne oblike dela.«

Naloga strokovnih centrov je tudi ta, da skrbijo za namestitev otroka oziroma mladostnika v primeru nujnih odvzemov. V strokovni center otroka oziroma mladostnika napoti center za socialno delo. Strokovni centri med drugim skrbijo tudi za to, da otroka povezujejo s strokovnjaki, ki jih glede na njegovo situacijo potrebuje. Strokovni centri lahko izvajajo tako javno veljavne vzgojne programe kot tudi javno veljavne osnovnošolske ter srednješolske programe izobraževanja (ZOOMTVI, 2020).

Vrtec oziroma šola lahko zaprosita strokovni center za pomoč (v obliki svetovanja) v primeru, ko strokovni delavci otroku oziroma mladostniku ne zmorejo več nuditi ustrezne podpore in pomoči. Ravnatelj strokovnega centra v primeru, ko strokovni center ugotovi, da pomoč v obliki svetovanja ni dovolj, skliče mobilni tim, ki ga sestavljajo strokovnjaki različnih strok. Mobilni tim nato ob aktivni pomoči vrtca oziroma šole oblikuje cilje, s pomočjo katerih bo otrok oziroma mladostnik s čustvenimi oziroma vedenjskimi težavami v prihodnje (z ustrezno podporo in pomočjo) lažje funkcioniral v vrtcu oziroma šoli. V primerih, ko pomoč mobilnega tima ne pomaga, je naloga strokovnega tima, da v strokovnem poročilu zapiše oblike pomoči, ki bodo otroku oziroma mladostniku pomagale v prihodnje (eden od teh načinov pomoči je uvedba postopka usmerjanja) (ZOOMTVI, 2020).

Za vsakega otroka se po namestitvi v strokovni center oblikuje strokovna skupina, ki v 30 dneh po namestitvi za otroka oblikuje individualiziran program. Če ima otrok v času namestitve v strokovni center odobreno odločbo o usmeritvi, mora strokovni center o tem obvestiti Zavod Republike Slovenije za šolstvo, ki ponovno odloča o usmerjanju otroka. Strokovni center sodeluje s starši, sodiščem, CSD-jem ter zdravstvenimi ustanovami (ZOOMTVI, 2020).

1.2.2 OTROCI Z MAS V SLOVENSKEM ŠOLSKEM PROSTORU

Otroci z MAS so v Sloveniji usmerjeni v enega od štirih programov:

- Osnovnošolski program s prilagojenim izvajanjem ter dodatno strokovno pomočjo (redna OŠ)
- Prilagojen izobraževalni program OŠ z enakovrednim izobrazbenim standardom za otroke z avtističnimi motnjami (Center za komunikacijo, sluh in govor Portorož, Center za sluh in govor Maribor, Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana)
- Prilagojen izobraževalni program devetletne OŠ z nižjim izobraževalnim standardom
- Posebni program vzgoje in izobraževanja

Po podatkih iz leta 2019 je 65 % učencev z MAS obiskovalo program s prilagojenim izvajanjem ter dodatno strokovno pomočjo, prilagojen program z nižjim izobraževalnim standardom je obiskovalo 17 % učencev, v posebne programe vzgoje in izobraževanja pa je bilo vključenih okrog 18 % teh otrok (Žist, 2021).

Smernice za celostno obravnavo oseb s spektroavtističnimi motnjami ter smernice za delo z otroki z avtističnimi motnjami na ravni predšolske vzgoje so na področju vzgoje in izobraževanja prišle v veljavo skoraj istočasno. Smernice za delo v oddelkih za predšolske otroke z avtističnimi motnjami so začele veljati leta 2010 in so bile učiteljem ter strokovnim delavcem prvo vodilo, kako sodelovati s temi otroki (Werdoing idr., 2010, kot navedeno v Rogič Ožek, 2016, str. 7).

Med letoma 2010 ter 2013 so želeli natančneje opredeliti koncept dela z otroki z MAS v osnovnih šolah. V ta namen je sodelovalo veliko strokovnih delavcev iz zdravstva ter šolstva. Tako je nastal dokument Strokovne podlage za izvajanje vzgojno-izobraževalnega dela z otroki z MAS v osnovni šoli. Ta dokument sicer ni bil objavljen in ni bil sprejet, vendar je kljub temu postal temelj za sodelovanje z otroki z MAS v osnovnih šolah (Žiberna idr., 2013, kot navedeno v Rogič Ožek, 2016, str. 7).

Otroci z avtističnimi motnjami od leta 2013, ko je v veljavo stopil Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, v slovenskem šolskem prostoru spadajo v skupine otrok s posebnimi potrebami, pred tem pa so otroke z MAS v odločbah o usmeritvi uvrščali med eno od že obstoječih skupin s posebnimi potrebami (Rogič Ožek, 2016, str. 5–6). Najpogosteje so bili otroci z MAS usmerjeni kot dolgotrajno bolni otroci, otroci z motnjami v duševnem zdravju, dolgotrajno bolni otroci in otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja (Vovk Ornik, 2018, str. 28–29). Če otrok spada v skupino otrok z avtističnimi motnjami, to nima nikakršnega vpliva na to, katero raven izobraževanja obiskuje (Jurišič, 2016, str. 22).

Leta 2013 je bil sprejet Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami. S pravilnikom se je določilo izvajanje fizične pomoči ter obseg dodatne strokovne pomoči tudi za otroke z MAS. Otroci z MAS imajo v osnovni šoli za dodatno strokovno pomoč lahko določene največ štiri ure za premagovanje primanjkljajev, dve uri za učno pomoč ter eno uro za svetovalno storitve. V primeru več primanjkljajev, ovir oz. motenj pa pravilnik določa možnost treh dodatnih ur dodatne strokovne pomoči za premagovanje primanjkljajev (Vovk Ornik, 2018, str. 29–30).

Leta 2014 so Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj določili kriterije, na podlagi katerih komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami določi potrebe otroka z MAS v vzgojno-izobraževalnem procesu. Hkrati pa so v Kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj določeni tudi kriteriji za začasnega spremljevalca za otroke z MAS. Do njega so upravičeni tisti z zmernimi oziroma težjimi primanjkljaji na področju socialne komunikacije in socialne interakcije in/ali zmernimi oziroma težjimi primanjkljaji na področju interesov, aktivnosti ter vedenja (Rogič Ožek, Werdonig, Stres Kaučič, Turk Haskić in Maček, 2014, str. 36–38). Začasni spremljevalec fizično pomoč otroku nudi le pri dejavnostih, ki so navedene v individualiziranem programu (GOV.SI, b. d.).

V šolskem letu 2015/2016 se je v šolah začel uporabljati nov prilagojeni program z enakovrednim izobrazbenim standardom za otroke z avtističnimi motnjami v osnovni šoli. Tako so otroci z MAS postali skupina, za katero tako kot za skupino gluhih in naglušnih otrok, skupino otrok z govorno-jezikovnimi motnjami, za slepe in slabovidne otroke ter za skupino gibalno oviranih otrok velja, da zanje obstajajo samostojni prilagojeni programi, ki imajo enakovreden izobrazbeni standard (Rogič Ožek, 2016, str. 7).

Lovišček (2017, str. 20) opozarja, da za otroke z MAS nimamo sistematičnega ter sistemskega spremljanja. Pogosto se zgodi, da je MAS spregledana ali uvrščena v katero od ostalih kategorij otrok s posebnimi potrebami, kar ima posledice na vsa področja njihovega življenja.

1.2.3 POUČEVANJE OTROK Z MAS

Šolsko delo je potrebno otroku prilagoditi ter slediti ciljem, ki ustrezajo programu z enakovrednim izobrazbenim standardom. Pri tem morajo biti strokovni delavci pozorni, ali otrokovi cilji še ustrezajo tem standardom. Ti otroci pogosto za to potrebujejo dodatno pomoč. Individualiziran program mora vsebovati načrt, kako se bo raven pomoči postopoma ukinjala (Macedoni Lukšič idr., 2009, str. 111).

Svetovalne delavke v šoli morajo biti opremljene s specifičnim znanjem o MAS, saj lahko le tako zagotovijo podporo staršem ter učiteljem. V odločbi o usmeritvi je določen strokovni delavec, ki bo učencu z MAS nudil dodatno strokovno pomoč (Macedoni-Lukšič idr., 2009, str. 112).

Največji izziv pri poučevanju otrok z MAS je to, kako jih naučiti, da bi osvojeno znanje prenesli v vsakdanje življenje. Na področju poučevanja otrok z MAS se kaže potreba po

individualizaciji podpore. Ta pa je v prostorih vzgoje in izobraževanja pogosto težko zagotovljena, saj jim prostorske in kadrovske omejitve, organizacija ter načelo enak pristop za vse to zelo otežujejo. Individualizacija podpore za otroke z MAS pomeni paradigmo, ki odgovarja na njihove specifične značilnosti, možnost napredovati ter razvijati svoje zmožnosti (Rogič Ožek, 2016, str. 8). Na drugi strani pa velik izziv predstavlja dejstvo, da na osnovnih šolah ni zaposlenih dovolj strokovnih delavcev, da bi lahko izvajale prilagojen program za otroke z MAS. Ker ti otroci na posameznih področjih potrebujejo več podpore in pomoči, posledično potrebujejo več pozornosti učitelja. Zaradi velikega števila otrok v razredu je to pogosto nemogoče, zato pogosto prihaja do odpora ter nerazumevanja učiteljev ter neprimernega in nevključujočega obnašanja sošolcev, ki ne sprejemajo drugačnosti (Žist, 2021). Tako se pogosto zgodi, da ti otroci doživljajo hud stres. Posledično imajo veliko izostankov od pouka, zdravstvenih in vedenjskih težav (Schmidt, Schmidt in Schmidt, 2017, str. 88).

Mnogokrat imajo učenci s posebnimi potrebami v šolah vsi enake, splošne prilagoditve, kot npr. da vsi morajo ti učenci sedeti v prvi vrsti. Potrebno pa se je zavedati, da je pri določanju prilagoditev za posameznega učenca potrebno izhajati iz otrokovih posebnosti ter potreb. Za MAS je značilen širok spekter posebnosti, zaradi česar so posamezniki z MAS med seboj zelo različni. Zato tudi ni mogoče oblikovati smernic za prilagoditve, ki bi ustrezale vsem tem otrokom (Projekt SEM, 2018, str. 2). Resman (2008, str. 10) pravi, da se zaradi globalizacije razlike med ljudmi na splošno sicer zmanjšujejo, vendar pa so otroci med sabo kljub temu vse bolj različni. Pomembno je, da to upoštevajo tudi učitelji ter vsi strokovni delavci, ki sodelujejo z otrokom. V ospredju vzgojno-izobraževalnega procesa mora biti otrok s svojimi značilnostmi, posebnostmi ter potrebami.

Rogič Ožek (2016, str. 8) opozarja na to, da za vzgojno-izobraževalno delo z otroki z MAS ni pomembna diagnoza, da bi lahko na podlagi tega nato prepoznavali težave. Za dobro sodelovanje je bistvenega pomena razumevanje otroka na vseh področjih njegovega delovanja. Pogosto strokovnim delavcem v šolah velik izziv predstavlja komunikacija. Komunikacija mora biti takšna, da otroku omogoča, da lahko ves čas sporoča njegove potrebe, razmišljanje, doživljanje ter dogajanje. Takšno komunikacijo pa je potrebno vzpostaviti, preden se začne proces poučevanja in učenja.

1.3 INKLUZIVNO IZOBRAŽEVANJE

Še pred nekaj leti je veljalo prepričanje, da so otroci s posebnimi potrebami tako zelo drugačni, da jih je potrebno drugače tudi vzgajati ter izobraževati. Veljalo je prepričanje, da zanje potrebujemo posebne šole (Opara, 2012, str. 67–82).

V Sloveniji so tako imenovane posebne šole svoj razcvet doživele po drugi svetovni vojni, ko je bilo vanje na nekaterih območjih vključenih tudi do 8 % vseh osnovnošolcev. Število otrok v osnovnih šolah s prilagojenim programom je med letoma 1976 ter 1995 padlo za kar 50 % (Bela knjiga, 1995, kot navedeno v Opara, 2012, str. 67–82).

O inkluziji ter integraciji se je začelo govoriti pred pol stoletja. Počasi se je začel razvijati celovit šolski sistem, saj se je vse več otrok z lažjimi motnjami v razvoju začelo vključevati v redne šole ter vrtce. Za otroke s posebnimi potrebami v rednih osnovnih šolah je značilno, da imajo dovolj dobre kognitivne sposobnosti, da je integracija mogoča, a vendar zaradi posameznih primanjkljajev, ovir oziroma motenj ti otroci potrebujejo dodatno strokovno pomoč, podporo ter prilagoditve (Opara, 2015, str. 9).

»Inkluzijo je mogoče opredeliti kot koncept zagotavljanja pravic in ustvarjanja čim boljših razmer za razvoj, vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v družbi sovrstnikov.« (Kobal Grum in Kobal, 2009, str. 39).

Opara (2015, str. 11) pravi, da nas inkluzija uči, da so vsi otroci učenci skupne šole, v kateri je vsak izmed njih edinstven. Iz skupne šole učenci za daljši ali krajši čas odhajajo zgolj, kadar je strokovno dokazano, da je to v njihovo največjo korist. Inkluzija je nadgradnja integracije. Pomeni, da so otroci s posebnimi potrebami pripadniki iste šole kot ostali vrstniki. Potrebno se je zavedati unikatnosti vsakega učenca, zato se mora šola temu znati prilagoditi. Lovišček (2017, str. 20) pravi, da pri inkluziji okolje prilagajamo otroku in ne prilagajamo otroka glede na potrebe okolja. Na to opozarja tudi Kocjančič (2017, str. 10), ki pravi, da gre pri inkluziji za sprejemanje posebnosti vsakega učenca ter prilagajanje šolskega dela njemu. Kobal Grum in Kobal (2009, str. 37–42) pravita, da sta sprejemanje različnosti ter zaustavljanje socialne izključenosti temelj inkluzije.

Za uspešno inkluzijo je pomembno, da imajo strokovni delavci pozitiven odnos do vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redno osnovno šolo. Prav tako je bistvenega pomena, da inkluzijo tako vidi tudi vodstvo šole, ki pa je najpogosteje usmerjeno zgolj na akademske dosežke, zaradi česar se pogosto zgodi, da vodstvo inkluziji ni najbolj naklonjeno (Klujber in Krajnc, 2017, str. 20). Resman (2008, str. 11) opozarja na to, da bi svetovalni

delavci v šolah morali zavzemati mesto, ki bi imelo večji vpliv, saj bi s tem lahko vplivali na spreminjanje šolske zakonodaje. Prav tako je zelo pomembno, da se svetovalni delavci počutijo dovolj opolnomočene, da sodelujejo z vodstvom šole.

1.3.1 VKLJUČEVANJE OTROKA Z MAS MED VRSTNIKE

Lovišek (2017, str. 20) opozarja na to, da je potrebno učence naučiti, da posebno potrebo enega izmed sošolcev preprosto sprejmejo. Poudarja pa tudi, da je bistvenega pomena, da razred spozna posebnost, saj je to temelj za njeno razumevanje. Vendar pa ni dobro, da se v razredu preveč ukvarjajo s samo posebnostjo, saj to lahko pomeni, da bo ves čas v ospredju našega sodelovanja otrokova posebnost in ne otrok sam. Hkrati avtorica opozarja na to, da nekatere šole otrokom z MAS omogočijo spremljevalce, ki tem otrokom predstavljajo velik vir moči. Vloga spremljevalca je predvsem v tem, da prevajajo jezik med otrokom in ostalim okoljem. Na drugi strani pa poznamo tudi šole, kjer spremljevalci za delo s temi otroki niso usposobljeni. Tako lahko spremljevalec postane nekdo, ki otroka zgolj nadzira in čuva, kar pa na otroku lahko povzroča veliko nelagodja. Zato je pomembno, da smo pozorni ta to, kakšnega spremljevalca dobi otrok.

Otroci z MAS lahko v razredu predstavljajo pozitivno stvar tudi zaradi vseh specifičnih in ne najbolj običajnih zanimanj, ki jih lahko predstavijo ostalim sošolcem. Pomembno je, da učitelji ter strokovni delavci na vključevanje otroka z MAS v razred ne gledajo kot še na eno obveznost več, temveč da v tem vidijo priložnost, ki lahko prinese veliko dobrega vsem, ki so vključeni v vzgojno-izobraževalni proces (Chandler-Olcott in Kluth, 2009).

Potrebno se je zavedati, da stiki z otroki, ki imajo MAS, lahko prinesejo veliko dobrega. Z njimi se lahko ostali otroci ogromno naučijo in stiki z njimi nikakor niso slabi ali nevarni (Jurišič, 2016, str. 20).

1.4 SVETOVALNO DELO V ŠOLI

O svetovalnem delu govorimo, ko se vzpostavi sodelovanje med starši ter svetovalno službo (Privošnik in Urbanc, 2009, str. 417). Za šolsko svetovalno delo z otroki je bistveno sodelovanje s starši, saj so oni tisti, ki so odgovorni za razvoj svojih otrok (Resman 1999, str. 143–155).

Ko svetovalni delavci ali starši pri otroku opazijo težave oziroma spremembe, se med njimi vzpostavi sodelovanje, v katerem skupaj raziskujejo prilagoditve, s katerimi bi otrok lahko uspešno deloval v obstoječem šolskem okolju (Plešec, 2021, str. 347, 348).

»Svetovalni odnos pomeni spoštljivo ravnanje, raziskujemo učenčevo moč, vire, najprej tisto, kar zmore in kjer je uspešen. Potrebujemo svojevrsten prenos v vzdušje šole. Vsaka šola danes potrebuje premik k vključevanju vseh učencev, k temu, da se ustvarijo takšni pogoji dela, da bo vsak učenec mogel povezati izkušnjo resnega dela z izkušnjo samospoštovanja in občutkom lastne vrednosti« (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2013, str. 17).

Optimalni razvoj vsakega učenca, ne glede na njihove lastnosti ter razlike, je glavni cilj šolske svetovalne službe (Programske smernice, 2008, str. 6). Šolski svetovalni delavec sodeluje z vsemi udeleženimi v procesu. Z njimi sodeluje na petih glavnih področjih:

- učenje in poučevanje,
- šolska kultura, vzgoja, klima in red,
- šolanje in poklicna orientacija,
- telesni, duševni in osebni razvoj,
- reševanje socialno-ekonomskih stisk (Programske smernice, 2008, str. 15).

Delo svetovalne službe zajema delo z učenci, učitelji, s starši, z vodstvom šole ter z zunanjimi institucijami (Programske smernice, 2008, str. 18–19). Resman (2008, str. 8–9) pravi, da bo potreba po svetovalnem delu v šolah v prihodnje še naraščala. Razloge za to vidi v povečanju števila razvez, revščini, brezposelnosti ter v vse bolj pogosti zlorabi substanc tako staršev kot otrok. Hkrati pa je vse več otrok, ki imajo za sabo osebno izkušnjo zlorabe ter zanemarjanja. Zaradi omenjenih dejavnikov ter okoliščin se vse več otrok obnaša agresivno in nasilno. Ob vsem naštetem pa se v osnovnih šolah pogosto zgodi, da se od svetovalnega delavca pričakuje nemogoče.

Zelo pomembno je, kako svetovalni delavec sodeluje z ostalimi učitelji. Pri tem je pomembno, da se učitelj zaveda, da lahko sam v veliki meri izboljša svoj odnos ter komunikacijo z učenci. Ob tem pa je naloga svetovalnega delavca, da ga pri tem podpre (Rice Smith, 1993, kot navedeno v Resman, 1999, str. 143–155). Vzajemno sodelovanje med učiteljem ter svetovalnim delavcem je tako nepogrešljivo, saj brez tega podpora in pomoč učencu ni mogoča. Pomembno je, da je med učiteljem in svetovalnim delavcem vzpostavljeno zaupanje. Vsak od njiju pa ima svojo vlogo. S svojimi ugotovitvami ter informacijami svetovalni delavec učitelju pomaga bolje spoznati otroka. Učitelj pa je na drugi strani z otrokom ves čas v neposrednem stiku in ga tudi najbolje pozna. Svetovalni

delavec je pogosto koordinator svetovalnega procesa ter pomemben sodelavec učitelja (Resman, 1999, str. 148–149).

Šolsko svetovalno delo pa je tudi interdisciplinarni proces, zato je nujno, da se pri tem povezujejo strokovnjaki iz različnih področij (Privošnik in Urbanc, 2009, str. 415). Pri tem se je potrebno zavedati, da imamo v šoli znotraj svetovalne službe veliko profilov, zato je pomembno, da vsak profil prevzema odgovornost za naloge in kompetence, ki so vezane na njihovo strokovno identiteto (Stožir Cukr, Fabjančič, Ajdišek in Pečjak, 2018, str. 26).

1.5 SOCIALNO DELO V ŠOLI

Šolskim svetovalnim delavkam so lahko v veliko pomoč in podporo delovni odnos soustvarjanja ter izvirni delovni projekt pomoči. Kot v svojem članku opisujeta Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2013), svetovalne delavke v šoli potrebujejo podporo predvsem pri prevajanju konceptov in znanja v prakso. Koncept delovnega odnosa ter soustvarjanje v šolskem okolju lahko namreč pri strokovnih delavcih hitro vzbudi občutke negotovosti, pri čemer stare navade ter vzorci ravnanja onemogočijo izvajanje omenjenega koncepta. Čačinovič Vogrinčič (2008, str. 19, 20) pravi, da lahko s pomočjo delovnega odnosa soustvarjanje skupnih rešitev zastavimo kot izviren delovni projekt.

Čačinovič Vogrinčič (2008, str. 11–15) pravi, da je bistvo vsakega procesa pomoči, tudi procesa pomoči v šoli, soustvarjanje. Soustvarjanje lahko razumemo kot pomoč ter dobre in želene izide, ki jih skupaj soustvarimo v našem sodelovanju. Avtorica opozarja tudi na to, da otroci v šolah le redko dobijo izkušnjo biti udeležen v pogovoru. V vsakdanjem življenju namreč pogosto mislimo, da smo odrasli v vlogi vsevednega, zato nismo navajeni, da otroku damo glas, da se ta sliši. V socialnem delu se zavedamo, da zgolj učenec sam zase ve, kaj je zanj najbolje, saj je on ekspert iz svojih izkušenj. Le on nam lahko pove, kaj pri učenju potrebuje, kje se pri učenju srečuje z izzivi, kje potrebuje dodatno razlago … Pomembno je, da učencu podamo jasno sporočilo, da »sme ne razumeti«.

O pomembnosti vključevanja socialnega dela v šolsko okolje v svojem članku Šolsko socialno delo v Avstriji opisuje tudi Jesen (2020). Avtorica pravi, da ima vpeljevanje metod socialnega dela v prakso v šolskem okolju veliko pozitivnih učinkov. V avstrijskih šolah se je tako zmanjšalo vrstniško nasilje, prav tako pa so se zmanjšale tudi vedenjske težave. Učenci pa razvijajo več socialnih veščin ter krepijo osebno rast (Speck 2010, kot navedeno v Jesen, 2020, str. 87).

Šolsko socialno delo nudi stalno podporno storitev vsem otrokom na šoli. Socialne delavke tako strokovno podpirajo učence, da se ti lažje spoprijemajo z izzivi, ki jih prinaša življenje, pri čemer je veliko pozornosti namenjeno krepitvi individualnih in socialnih virov otroka. Prav tako je ena od pomembnih nalog šolskih socialnih delavk ta, da sodelujejo z učitelji, starši in tudi ostalimi strokovnjaki iz drugih ustanov ter institucij. Delo socialnih delavcev v šoli je v veliki meri usmerjeno na zgodnjo prepoznavanje problemov in hitro zagotavljanje potrebne podpore. Prav tako pa je pomembno tudi, da šolski socialni delavci krepijo socialne veščine učencev. V ta namen pripravljajo delavnice, ki so namenjene vsem učencem (ne le tistim s posebnimi potrebami) (Jesen, 2020, str. 88–90).

Callahan Sherman (2016, str. 147, 149) pravi, da so socialni delavci v šolah kljub njihovi pomembni vlogi in veliki odgovornosti s strani vodstva še vedno pogosto zapostavljeni in marginalizirani, njihovo delo pa pogosto ostaja neopaženo. Njihova vloga je videna zgolj kot ukvarjanje z otroki, ki imajo posebne potrebe, v resnici pa je njihovo delo mnogo bolj obsežno in kompleksno. Pogosto se šolski socialni delavci znajdejo v situaciji, ko tekmujejo s svetovalnimi delavci drugih profilov (psihologi, pedagogi …), saj veliko ljudi meni, da socialni delavci nimajo zadostnega znanja in da niso dovolj dobro usposobljeni za šolsko svetovalno delo.

Kot v svoji raziskavi opisujejo Mogro-Wilson, Davidson in Bruder (2014, str. 63), so socialni delavci zaradi vse večjega števila otrok z MAS začeli prepoznavati zapletene socialne potrebe otrok z MAS ter njihovih družin. Otroci z MAS namreč pogosto potrebujejo dodatno podporo in pomoč pri izobraževanju ter pri delovanju v socialnem in delovnem okolju. Kljub temu pa veliko socialnih delavcev nima znanja o spektru avtističnih motenj ter o kompetencah, ki bi jih potrebovali za sodelovanje s temi posamezniki.

1.6 SODELOVANJE MED ŠOLO IN STARŠI

Čačinovič Vogrinčič (2008, str. 15) pravi, da je udeleženost pri vzgoji ter izobraževanju v šoli pravica vsakega starša. To sodelovanje pa predstavlja možnost, da starši ter zaposleni na šoli postanejo enakovredni sogovorniki. Le tako je mogoče, da šola s starši vzpostavi odnos, ki presega zgolj iskanje krivde za neuspehe v šoli. S starši je potrebno vzpostaviti odnos, v katerem je v ospredju soustvarjanje podpore in pomoči.

Kvaternik in Kustec (2011) opisujeta, kako pomembno je sodelovanje med starši in šolo. Starši so namreč tisti, ki svoje otroke poznajo najceloviteje. Učitelj pa na drugi strani otroka pozna z vidika njegovega vedenja in delovanja v šoli. Zato je sodelovanje med starši ter

strokovnimi delavci v šoli tako zelo pomembno in neizogibno. Avtorici pa opozarjata na to, da je v praksi sodelovanje med starši in učitelji ter ostalimi strokovnimi delavci redko. Za šolo ter starše so pogosto značilne različne zahteve in potrebe. Na področjih, kjer je sodelovanje prisotno, le-to temelji na blaginji otroka, otrok pa v samo sodelovanje ni vključen.

Lovišček (2017, str. 20) pravi, da je bistvenega pomena za spodbudno okolje otrok z MAS to, da so vzgojno-izobraževalne ustanove pripravljene partnersko sodelovati s starši in tako graditi zaupanje, da lahko otrok vsakodnevno iz svojega sveta prehaja v našega in nato spet nazaj v svojega. Na pomembnost partnerskega odnosa med starši in šolo pa opozarja tudi Vöröš (2015, str. 56–58). Avtorica pravi, da so strokovni delavci in starši v takem odnosu enakopravni. To pomeni, da je pravica in dolžnost vseh, da izrazijo svoje mnenje in da za svoje odločitve sprejemajo odgovornost. V nadaljevanju pa avtorica opozarja tudi na to, da je za uresničitev dobrega partnerskega odnosa nujno, da strokovni delavec spoštuje različnosti in da se tudi sam sooči s svojimi predsodki ter stereotipi.

Šola in starši potrebujejo sodelovanje na dveh ravneh. Sodelovanje na prvi ravni temelji na spodbujanju staršev pri aktivnem sodelovanju s šolo (sodelovanje na roditeljskih sestankih, govorilnih urah, svetu staršev, povezovanje v skupnost, sodelovanje pri načrtovanju akcij …). Sodelovanje s starši na drugi ravni pa pomeni sodelovanje, ko se otrok znajde v stiski in potrebuje pomoč. Zametki rešitev se pogosto začnejo kazati šele, ko se v reševanje težave vključijo vsi, ki so vanjo vpleteni (Čačinovič Vogrinčič, 1999, str. 175–191). Strokovni delavci morajo razumeti, da so za sprejemanje osebnih odločitev otrok odgovorni njihovi starši. Strokovni delavci pa so v šoli odgovorni za strokovne odločitve (Vöröš, 2015, str. 58).

Plešec (2021, str. 348–349) opozarja na to, da je proces usmerjanja za starše lahko zelo stresen, saj ti pogosto niso opremljeni z vsemi potrebnimi informacijami. Starši so pogosto tudi izključeni iz samega procesa, saj so svetovalni delavci osredotočeni zgolj na otroka. Zato se pogosto zgodi, da se starši počutijo spregledane, saj jih svetovalni delavci razumejo le kot otrokove spremljevalce ter osebe, ki jim posredujejo potrebne informacije.

1.6.1 STARŠI OTROK Z MAS

Krstulović (2012, str. 405) piše o tem, da rojstvo otroka z oviro za starše predstavlja veliko negotovost. Starši morajo življenje reorganizirati, poleg tega pa jih obremenjuje še družba, ki idealizira ideologijo zdravega otroka. Družbi neobičajnost prinaša nelagodje in strah, kar tem staršem predstavlja še dodatno oviro in stres.

Družine otrok z MAS se srečujejo z mnogimi izzivi. MAS lahko namreč spremlja moteče vedenje, jezikovno-govoreče težave, tantični napadi ter druge lastnosti, ki jih mnogi povezujejo z neprimernim obnašanjem. Poleg tega je postopek pridobivanja diagnoze ter ustrezne oblike zdravljenja lahko frustrirajoča ter dolgotrajna izkušnja. Ker ne obstaja zdravilo za avtizem, se pogosto pojavlja vprašanje, koliko posameznikov z MAS bo lahko kdaj delalo ter živelo neodvisno od njihovih družin, brez institucionalizacije (Gray, 1993, str. 103).

Starši otrok z MAS pogosto doživljajo visoko stopnjo stresa. Tomanik, Harris in Hawkins (2004, kot navedeno v Pisula, 2011, str. 87–88) so ugotovili, da kar dve tretjini mater otrok z MAS doživljajo povišano raven stresa. Na to lahko pomembno vpliva tudi pomanjkanje ustrezne strokovne podpore in nezadovoljstvo staršev z odnosi s strokovnjaki v zdravstvenih in izobraževalnih storitvah.

2 FORMULACIJA PROBLEMA

Idejo za tematiko diplomskega dela sem dobila med sodelovanjem z otroki, ki imajo MAS. Študijsko prakso sem prva tri leta študija opravljala na področju mladih, kjer so bili v učnih bazah tudi otroci, ki imajo MAS. Pri tem sem pogosto opazila, da sodelovanje s temi otroki strokovnim delavcem predstavlja poseben izziv. Pogosto strokovni delavci niso našli načina, kako se približati otroku in kako z njim vzpostaviti stik. Sama sem z otroki z MAS veliko sodelovala, pri tem pa sem se vedno počutila zelo dobro in sprejeto, zato me je to področje začelo bolj zanimati. Spoznala sem, da lahko otroci z MAS že z malo dodatne podpore v šoli dosegajo zelo dobre rezultate, zato je pomembno, da jim to tudi omogočimo. Velik izziv v šolskem okolju pa tem otrokom pogosto predstavlja vključevanje med sovrstnike. Otroci z MAS se med vrstniki ter strokovnimi delavci pogosto počutijo nesprejete ter nerazumljene, kar še dodatno otežuje njihovo vključevanje. Hkrati pa jim obstoječe oblike podpore in pomoči pogosto ne ustrezajo, saj so to otroci, ki se največkrat učijo na drugačen način kot ostala večina.

Tema vključevanje otrok z motnjo avtističnega spektra v redne osnovne šole v ospredje postavlja učence z MAS, ki v veliki večini nimajo enakih možnosti izobraževanja kot njihovi vrstniki. V socialnem delu pa stremimo k temu, da bi bili naši uporabniki z dodatno podporo vključeni v družbo. Od interakcij s sošolci v redni OŠ se ti otroci lahko ogromno naučijo, veliko pa se od njih lahko naučijo tudi ostali sošolci. Zato je pomembno, da so strokovni delavci na šolah opremljeni s potrebnim znanjem in da so pozorni na vključitev otroka z MAS v razred. Pri tem imajo pomembno vlogo svetovalne delavke, ki so poleg tega pogosto tudi povezava med šolo ter starši teh otrok.

V diplomskem delu sem raziskala izkušnje socialnih delavk s sodelovanjem z otroki z MAS ter njihovim vključevanjem v redno osnovno šolo. Menim, da bi rezultati raziskave lahko pomagali strokovnim delavcem, ki sodelujejo z otroki z MAS v osnovnih šolah ter tudi drugih ustanovah in institucijah, kar bi lahko prispevalo k boljšemu sodelovanju s temi otroki ter njihovemu vključevanju v družbo. Menim tudi, da bi rezultati raziskave lahko pomembno prispevali k prepoznavanju prispevka socialnega dela v svetovalni službi in na področju vzgoje in izobraževanja.

2.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

- Kako socialne delavke podprejo otroka z MAS med njegovim šolanjem v redni osnovni šoli?

- Kako poteka sodelovanje med socialnimi delavkami ter starši otrok z MAS?
- Kakšne izkušnje imajo socialne delavke z vključevanjem otrok z MAS v redne osnovne šole?

3 METODOLOGIJA

3.1 VRSTA RAZISKAVE

Raziskava je kvalitativna, saj izkustveno gradivo predstavljajo besedni opisi oziroma pripovedi, ki se nanašajo na raziskovano tematiko (Mesec, 2009, str. 85). Izkustveno gradivo v raziskavi predstavljajo besedni opisi in pripovedi socialnih delavk, ki so zaposlene v rednih osnovnih šolah. Z zbranimi opisi ter pripovedmi sem tako pridobila izkušnje ter poglede socialnih delavk na raziskovani pojav. Poleg tega pa je raziskava tudi empirična. Zbirala sem namreč novo izkustveno gradivo (Mesec, 2009, str. 84).

3.2 TEME RAZISKOVANJA

Teme raziskovanja so:

- načini dela
- izkušnje z vključevanjem otrok z motnjo avtističnega spektra v redne osnovne šole
- pridobljena znanja
- sodelovanje s starši otrok z MAS
- prešolanje v prilagojene programe

3.3 MERSKI INSTRUMENT

Merski instrument v raziskavi predstavljajo smernice oziroma vodilo za intervju. Pri vodilu za intervju imamo vnaprej pripravljen seznam okvirnih tem, posamezna podrobna vprašanja pa prilagajamo sogovornikom glede na potek pogovora (Mesec, 1997, str. 80). Vodilo za intervju v raziskavi sestavlja 14 vprašanj, ki sem jih sestavila sama. So večinoma odprtega tipa. Vprašanja in vrstni red sem nekoliko prilagajala vsaki sogovornici. Vodilo za intervju je priloženo med prilogami (Priloga 1).

3.4 OPREDELITEV ENOT RAZISKOVANJA

Populacijo raziskave predstavljajo vse socialne delavke na rednih osnovnih šolah v Republiki Sloveniji, ki v šolskem letu 2022/2023 sodelujejo z vsaj enim otrokom z MAS. Ker je populacija velika, sem se poslužila vzorčenja. Vzorec sestavlja sedem socialnih delavk iz sedmih različnih osnovnih šol v Republiki Sloveniji. Sogovornice sem dobila tako, da sem na spletnih straneh osnovnih šol našla zaposlene socialne delavke, ki sem jih nato preko elektronske pošte vprašala, če bi bile pripravljene sodelovati v raziskavi. Vzorec je neslučajnostni, saj vsaka enota populacije ni imela enakih možnosti, da pride v vzorec. Vzorec pa je hkrati tudi priročni, saj sem ga izvedla s sogovornicami, ki so mi bile najbolj dostopne (Mesec, 2009, str. 153).

3.5 ZBIRANJE PODATKOV

Pri raziskovanju sem kot metodo zbiranja podatkov uporabila spraševanje, in sicer z delno standardiziranim intervjujem. Zbiranje podatkov je potekalo v marcu 2023 na osnovnih šolah, kjer so zaposlene socialne delavke, s katerimi sem opravila intervjuje. Intervjuji so trajali od 25 do 45 minut. Sogovornice sem k sodelovanju povabila preko elektronskega sporočila, v katerem sem predstavila namen raziskovanja. Intervjuje sem z vsako sogovornico izvedla individualno, prav tako pa sem pred začetkom intervjuja vsaki sogovornici zagotovila anonimnost. Na začetku vsakega intervjuja sem sogovornice vprašala, če lahko intervju snemam, saj sem tako nato lažje analizirala podatke. Vse so dejale, da pogovor lahko posnamem. V nasprotnem primeru bi intervjuje sproti zapisovala.

3.6 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Pridobljeno empirično gradivo sem analizirala kvalitativno. Gradivo sem najprej uredila, tako da sem s pomočjo posnetih pogovorov v Wordov dokument naredila transkripcijo vsakega intervjuja. Pogovore sem označila s črkami A, B, C, D, E, F in G. Transkripti pogovorov so priloženi med prilogami (Priloga 2).

Nato sem določila enote kodiranja in jih označila s številkami. Vsako izjavo sem označila s črko in s številko. Za tem je sledilo odprto kodiranje, kjer sem definirala pojme in kategorije. V Wordovem dokumentu sem za vsak intervju naredila razpredelnico. V prvem stolpcu je zapisana številka izjave, v drugem je prepisana izjava, v tretjem pojem, v četrtem kategorija ter v petem tema. Odprto kodiranje intervjujev je priloženo med prilogami (Priloga 3).

Tabela 1: Primer odprtega kodiranja

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
B 1	Če že ob vpisu vemo, da bo otrok imel odločbo o usmeritvi, kajti če že pred šolanjem starši vedo, pomeni, da so praviloma že sprožili postopek usmerjanja.	Praviloma starši sprožijo postopek	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
B 2	To pomeni, da bo ta otrok prišel v šolo z odločbo o usmeritvi.	Odobritev odločbe že ob vstopu v šolo	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela

B 3	To pomeni, da bomo že v avgustu oblikovali strokovno skupino.	Oblikovanje strokovne skupine v avgustu	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
B 4	Da se bomo pred prvim šolskim dnem srečali s starši tega otroka.	Srečanje s starši pred prvim šolskim dnem	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela

Nato je sledilo še osno kodiranje, pri čemer sem sorodne pojme združila v skupno kategorijo, vsako kategorijo pa sem uvrstila pod ustrezno temo. Ob posameznem pojmu je navedena tudi številka izjave. Osno kodiranje je priloženo med prilogami (Priloga 4).

Primer osnega kodiranja:

NAČINI DELA

VSTOP V ŠOLO, ČE JE MAS ŽE ODKRITA

- Odobrenost odločbe že ob vstopu v šolo (A1), (B2), (G7)
- Priprava individualiziranega programa (A5), (A13)
- Praviloma starši sprožijo postopek (B1), (E3)
- Oblikovanje strokovne skupine v avgustu (B3)
- Srečanje s starši pred prvim šolskim dnem (B4), (F7)
- Srečanje z otrokom pred prvim šolskim dnem (B7)
- Enak postopek vstopa v šolo tudi v primeru prepisa iz druge šole (B23), (C1)
- Veččlanska komisija (C8)
- Pridobivanje informacij ob vpisu v šolo (C5)
- Dobra priprava na otroka z MAS (F1), (F4), (D4)
- Izobraževanje strokovnih delavcev pred začetkom sodelovanja z otrokom z MAS (F3)
- Povezovalna vloga socialne delavke ob prihodu otroka z MAS (F5)
- Možnost odložitve šolanja (F52)

V zgornjem primeru temo predstavljajo načini dela, kategorijo pa vstop v šolo, če je MAS že odkrita. Pod kategorijo so navedeni pojmi.

Na podlagi osnega kodiranja sem nato oblikovala še teorijo. Ta je zapisana v naslednjem poglavju.

4 REZULTATI

V nadaljevanju sem rezultate intervjujev s socialnimi delavkami zapisala združeno glede na teme, ki sem jih preučevala. Pri predstavitvi rezultatov sem svoje ugotovitve podkrepila še z izjavami socialnih delavk. Te so zapisane v ležeči pisavi.

4.1 NAČINI DELA

Socialne delavke so poročale o tem, da se načini pomoči, ki so na voljo otroku z MAS ob vstopu v redno OŠ, zelo razlikujejo od tega, ali je MAS že diagnosticirana ali ne. V primeru, da MAS pri otroku še ni diagnosticirana, so socialne delavke poročale predvsem o tem, da je njihova glavna vloga delo s starši, da otroka vključijo v diagnostični proces. *»Kajti tukaj je pa potem daljši proces že zato, ker se srečamo s tem, da starš tega ne zmore sprejeti in je potreben najprej resen proces soočanja in dela s starši, da so pripravljeni sodelovati in da so pripravljeni otroka vključitri najprej v diagnostični proces.«* (B36) Prav tako so poročale, da zaznavajo motnje pri otroku že pred samo določitvijo diagnoze in da so strokovni delavci pogosto tisti, ki prvi opazijo MAS. Zato je naloga socialnih delavk tudi ta, da o opažanjih MAS obvestijo starše. Na tem mestu je potrebno staršem predstaviti različne oblike podpore in pomoči, ki so na voljo.

V primeru, da je MAS že odkrita, to pomeni, da ima otrok ob vstopu v OŠ že odobreno odločbo. Socialne delavke so poročale, da se strokovni delavci v tem primeru na otroka lahko ustrezno pripravijo ter se udeležijo ustreznih izobraževanj, poročale pa so tudi o tem, da postopek vstopa v šolo poteka enako tudi v primeru prepisa iz druge OŠ. Če je MAS diagnosticirana pred vstopom v prvi razred, to praviloma pomeni, da so starši postopek usmerjanja že sprožili sami. Pred prvim šolskim dnem so socialne delavke poročale o srečanju s starši in z otrokom, v avgustu pa se oblikuje tudi strokovna skupina. Med drugim je ena socialna delavka dejala, da je njena pomembna naloga pridobivanje informacij o otroku, medtem ko je druga svojo vlogo pri tem opredelila kot povezovalno. Na tem mestu je ena socialna delavka omenila, da imajo otroci z MAS možnost odložitve šolanja.

Socialne delavke so poročale o tem, da se na podlagi odločbe o usmeritvi, oblikuje individualiziran program za posameznega otroka. V odločbi so med drugimi navedeni tako primanjkljaji, kot tudi prilagoditve za posameznega otroka (npr. prilagojen sedežni red, prilagojene učne ure in prilagojen način pisanja).

Socialne delavke so kot načine dela z otroki omenjale tudi dodatno strokovno pomoč, vendar so opozorile, da socialna delavka ne more biti izvajalka le-te. Poročale so tudi o tem, da

dodatna strokovna pomoč pomeni kontinuirano in tesno sodelovanje med otrokom ter izvajalcem. Dodatno strokovno pomoč razumejo kot dober način podpore in pomoči, saj se način izvajanja prilagaja posameznemu otroku. Kljub temu je včasih potrebno rešitve iskati drugje, saj otroci pogosto dolgo časa čakajo na odobritev odločbe. Socialna delavka je poročala, da zaradi tega iščejo različne alternative – največkrat kot nadomestek za dodatno strokovno pomoč uporabijo ure podaljšanega bivanja *»Ne vem, če nam kakšna ura ostane od OPB-ja, jo pač namenimo dečku.«* (G19) ter individualno in skupinsko pomoč.

Ena od socialnih delavk je kot pomemben način dela izpostavila delo strokovne skupine, v katero je med drugimi vključena tudi sama (v vlogi svetovalne delavke). Izpostavila je, da strokovna skupina predstavlja osnovo za sodelovanje s starši, hkrati pa v okviru nje poteka načrtovanje in evalvacija individualiziranega programa. Povedala je, da je v središču pozornosti strokovne skupine funkcioniranje otroka.

Ena socialna delavka je izpostavila tudi pomembnost izvirnega delovnega projekta pomoči, ki se naredi za otroka, ki že ima odobreno odločbo. Kot razloge za to je navedla močna in manj močna področja otroka ter cilje, ki stremijo k napredku otroka, naloge šole pri tem, potrebo po obiskovanju dopolnilnega ter dodatnega pouka in tudi dodatno strokovno pomoč.

Socialne delavke so poročale, da so s tistimi otroki, ki so obiskovali vrtec, sodelovale že v predšolskem obdobju. Ena socialna delavka je v predšolskem obdobju prav tako izpostavila tesno sodelovanje z mamo, medtem ko je druga v tem obdobju sodelovala z otrokovim psihiatrom.

Socialne delavke so na vprašanje, če otroku kako pomagajo, da se lažje vključi med ostale sošolce, podale precej različne odgovore. Velika večina jih je odgovorilo, da otroke na tem področju podpre, medtem ko sta dve dejali, da so za vključevanje v razred odgovorni drugi, najpogosteje je to naloga izvajalke dodatne strokovne pomoči. Socialne delavke so navedle veliko različnih načinov podpore in pomoči, ki jih nudijo otroku, da se ta lažje vključi med vrstnike. Pogosto so omenjale, da v razredu pripravijo različne delavnice (o vzpostavljanju komunikacije, odnosih, prepoznavanju čustev, obvladovanju jeze, različnosti, vključevanju), ena od socialnih delavk pa je navedla tudi, da včasih delavnice samo pripravi, v razredu pa jih nato izvede razredničarka. Pogosto so omenjale, da ti otroci potrebujejo pomoč predvsem pri vzpostavljanju odnosa s sošolci, včasih tudi pri reševanju konfliktov ter podporo ob prihodu novih sošolcev v razred. Hkrati pa so poudarjale, da je težav z vključevanjem mnogo manj, če je otrok z istim razredom že od začetka šolanja. Prav tako praviloma večjih težav z

vključevanjem ni, če otrok z MAS ni konflikten. Med drugimi so socialne delavke poročale tudi o organiziranju predavanj o MAS za starše, pogovorih z razredom, nudenju podpore otroku ob nepredvidljivih situacijah ter ob otrokovih impulzivnih reakcijah v razredu. Omenjale so tudi, da je ob tem potrebno sodelovanje s celotnim razredom. Ena od socialnih delavk je poudarila tudi, da je pomembno o posebnostih MAS seznaniti tudi ostale sošolce ter jim predstaviti načine, kako mu pomagati.

Socialne delavke so v intervjujih poročale o zelo različnih načinih, kako otroka z MAS podprejo v času šolanja na OŠ. Najpogosteje svojo vlogo vidijo predvsem v neprestanem iskanju načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku »*Ali pa čisto out of the box ideje, kaj bi otroku ustrezalo. In to skomunicirati z otrokom, kaj od tega mu je všeč, kaj od tega mu je kul. Kaj bi še probal. Iskati rešitve še drugje.«* (G141), v sodelovanju s starši teh otrok *»Potem pa je moja glavna naloga sodelovanje s starši.«* (B42) ter v pogovorih z otroki.

Socialne delavke so pogosto navedle tudi, da imajo pomembno vlogo v tem, da otroku nudijo prostor, kjer se ta lahko umiri. »*Ali pa že samo to, da se otrok malo umiri in lažje usmeri v delo, v nekem bolj individualnem, ne hrupnem prostoru. Umaknjen*.« (E17) Ena izmed njih je izpostavila tudi, da otroku, za razliko od drugih zaposlenih, lahko nudi prostor, kjer se lahko sprosti, saj ni pod pritiskom velikih pričakovanj.

Pogosto svojo vlogo vidijo tudi v nudenju podpore ostalim učiteljem *»Da to skomuniciram z učiteljico. Ko vidiš, ne vem, da naredi nekaj z usti, z zobmi recimo. In da potem učiteljica stopi do njega, mu pove, da je vredu, če nečesa ne bo naredil, da ni panike. In da mu bo potem poslala.«* (G52) ter spremljanju otroka. Ena socialna delavka je izpostavila podporo in pomoč spremljevalki v obliki pogovorov »*V prvi vrsti je bolj pogovor s spremljevalci, kje v bistvu potrebujejo pomoč.«* (C14) in pomoč pri vzpostavljanju stika med otrokom ter spremljevalko.

Na drugi strani pa so socialne delavke poudarile tudi administrativno ter birokratsko delo, ki je prav tako pomemben del njihove službe. Pomembno vlogo imajo predvsem pri sami koordinaciji v postopku usmerjanja ter koordinaciji oblik podpore in pomoči (predvsem dodatne strokovne pomoči). »*Koordiniram delo dodatne strokovne pomoči. To pomeni, da se na koncu šolskega leta s kolegi usedemo in pogledamo, kdo bo naslednje šolsko leto z otrokom nadaljeval, kje bomo naredili kakšno zamenjavo, kje prihaja do kakšnih situacij, da se moramo ponovno morda obrniti na zunanje strokovnjake, kamor je otrok že bil usmerjen*

ali pa poiskati morda še kakšno tretjo reč.« (B40) Ena socialna delavka je izpostavila tudi povezovanje s komisijo za usmerjanje ter oblikovanje mnenj. »… *ki me potem sprašuje tudi za mnenje. Ali je otrok še vedno primeren za to šolo. Ali je to okolje dovolj spodbudno, da ostane, ali je že potrebno iti v kakšno drugo obliko.«* (C37)

Med drugim so socialne delavke kot načine dela z otroki, ki imajo MAS navajale tudi individualno sodelovanje, svetovalno storitev, podporo med pisanjem testov, delo na prepoznavanju čustev, opolnomočenje otroka, raziskovanje njegovih močnih področij, razvijanje samostojnosti, podporo na področjih, kjer starši ne zmorejo, zagotavljanje socialne, čustvene in učne podpore, učenje socialnih interakcij ter sodelovanje s širšo družino. Socialne delavke otrokom z MAS prav tako pomagajo pri iskanju mirnih kotičkov na šoli, se z njimi družijo pred prihodom izvajalke dodatne strokovne pomoči, otrokom nudijo neposredno pomoč (npr. pomoč pri organizaciji in orientaciji), jih motivirajo za obiskovanje šole, jih spremljajo (na dnevih dejavnosti, taborih, ekskurzijah) ter se povezujejo z zunanjimi institucijami. Pogosto tudi opazujejo otroka, kako ta funkcionira v šolskem okolju.

Ena od socialnih delavk je poročala tudi o občasnem nadomeščanju spremljevalke, če je ta odsotna, sodelovanju z otrokom v okviru podaljšanega bivanja ter o spremljanju otroka do avtobusa v prvem razredu.

Ena od socialnih delavk pa je poudarila, da pomembno vlogo vidi pri sodelovanju z otroki, ki še niso usmerjeni. Dejala je, da je za te otroke v slovenskem šolskem sistemu poskrbljeno zelo slabo. *»Če imajo ti otroci čustvene in vedenjske izbruhe in še niso usmerjeni, to pomeni, da v nekem trenutku nimamo človeka, ki bi mu zares lahko pomagal.«* (B45)

Na vprašanje, na kaj so med sodelovanjem z otroki, ki imajo MAS, najbolj pozorne, so socialne delavke odgovorile zelo različno. Najpogosteje so navedle socialne interakcije otrok, njihovo dobro počutje, celostno funkcioniranje, zelo pomembno pa se jim zdi tudi individualno obravnavanje vsakega otroka. *»Kar se meni zdi bistveno, je, da se vsakega otroka obravnava čisto individualno, ker kolikor je otrok s težavami v avtističnem spektru, tolikor je tudi nekih diagnoz, simptomov.«* (G3) Stvari, ki so jih socialne delavke navedle, da so nanje pozorne, pa so tudi otrokove reakcije na nove situacije, socialno-čustveno stanje otroka, njegovo razumevanje stvari in napredek, otrokove čustvene težave ter kako otroka sprejemajo učitelji. Socialne delavke pa so izpostavile tudi otrokova močna področja, njegove interese, ter pripravljenost večkrat ponoviti iste stvari. Medtem ko je ena socialna

delavka v sodelovanju z otrokom zelo pozorna na situacije, v katerih otrok zmore, je druga socialna delavka poročala o osredotočenosti na situacije, ki otroka spravljajo v stres. Ključna stvar pri sodelovanju z otroki, ki imajo MAS, pa se eni od njih zdi neizpostavljanje same motnje pri otroku.

Socialne delavke so kot pomemben način dela v zvezi z otroki, ki imajo MAS, poročale tudi o sodelovanju z ostalimi zaposlenimi na šoli. Najbolj so izpostavile pomembnost izmenjavanja medsebojnih izkušenj (ena je na tem mestu izpostavila reševanje dilem na konferencah), sodelovanje z izvajalko dodatne strokovne pomoči ter ostalimi učitelji, ki sodelujejo z otrokom z MAS. V primeru prepisa iz druge OŠ pa je bistveno sodelovanje s svetovalno službo iz prejšnje OŠ.

Socialne delavke so pogosto poročale tudi o sodelovanju z zunanjimi institucijami. Poročale so o sodelovanju s svetovalnimi centri, društvi, zdravstvenimi domovi, pediatrično kliniko, Zavodom za šolstvo, nevladnimi organizacijami, logopedi, Centrom za avtizem, *»Torej s tem Centrom za avtizem, ki je deloval 3 leta, smo sodelovali tako, da sta deček in deklica prejemala tudi terapijo, senzorno integracijo. Tako da res vse možne oblike pomoči smo tukaj vključili.«* (D42) Centrom za sluh in govor, poročale pa so tudi o pomembnosti sodelovanja v multidisciplinarnih timih.

Socialne delavke so poročale, da imajo otroci z MAS pogosto zagotovljenega spremljevalca, ki je prisoten v samem razredu. Spremljevalca je potrebno zagotoviti, kadar je pri otroku prisotnih več izzivov hkrati.

Socialne delavke so dejale, da otrok z MAS na šoli tesno sodeluje z več osebami. Največkrat so omenile otrokovo razredničarko, spremljevalko, socialno pedagoginjo ter psihologinjo.

4.2 IZKUŠNJE Z VKLJUČEVANJEM OTROK Z MAS V REDNE OŠ

Na vprašanje, ali se socialnim delavkam vključevanje otrok z MAS v redne OŠ zdi dobra ali slaba praksa, jih je velika večina odgovorila, da dobra, *»Zdaj govorim za te, ki jih imamo mi, to pa podpiram, seveda. Se mi zdi nesmiselno, da bi jih vključili kamor koli drugam kot v redno osnovno šolo.«* (G119) vendar poročajo, da moramo biti ob tem pozorni, da skrajne oblike MAS v redne OŠ ne sodijo. *»Neke skrajne oblike avtizma pa seveda v redno osnovno šolo ne sodijo. Govorim o tem, da ima otrok kognitivne sposobnosti take, da zmore opravljati redni program osnovne šole.«* (B112) Kot razlog za to je ena od socialnih delavk navedla, da je v prilagojenih programih za avtiste zagotovljenih več prilagoditev, socialne delavke pa so omenjale tudi, da je vključevanje otrok z MAS v redne OŠ za šolo lahko zelo naporno.

Ena od socialnih delavk je dejala, da so v redni OŠ najpogosteje otroci z lažjo motnjo ali Aspergerjevim sindromom.

Ena socialna delavka pa je poročala o njenem dvomu o sami realizaciji integracije otrok z MAS, *»Integracija sanja o tem, da bi se te ljudje integrirali in da bi postali vsi skupaj eno. Ampak jaz sama ne verjamem čisto, da se to da.«* (A62). Socialna delavka je dejala, da samo integracijo razume kot sobivanje, vključevanje otroka z MAS v dejavnosti in oblikovanje skupin ter sprejemanje otrokovih posebnosti s strani ostalih sošolcev. Prav tako je izrazila pogost dvom v diagnozo otrok, ki imajo MAS. *»Včasih človek že malo podvomi, če je to to.«* (A98)

Socialne delavke so poročale tudi o tem, da je pri otrocih, ki obiskujejo programe s prilagojenim programom, še vedno pogosto prisotna stigma, da so otroci z MAS v redni OŠ lahko priložnost tudi za razbijanje svojih lastnih stereotipov, da je ustreznost programa potrebno preverjati vsako leto – iz vidika otrokove koristi, socialne delavke pa so opozorile tudi na to, da se je potrebno zavedati, da je prešolanje otroka v prilagojen program v nekaterih primerih lahko tudi dobra praksa. *» […] Ko s sodelavkami govorimo, eni otroci res zelo zaživijo tam. Manjši razredi, več povratnih informacij, bolj varno okolje recimo. Kolegici, ki tam delata, to pripovedujeta. Kakšnemu otroku, ki je šel tja, je to pač zelo odgovarjalo.«* (G122) Socialne delavke so pogosto poudarjale, da otrok s pridruženimi motnjami predstavlja večji izziv. *»In kombinacije so vedno težje. Ker ni samo ena stvar, ampak je potem še nekaj pridruženega zraven. In to vse skupaj še otežuje.«* (A190)

Socialne delavke so pogosto poročale, da je podpora za usmerjene otroke v šolskem sistemu dobro organizirana, vendar so ob tem opozorile na potrebo po dodatnih sistemskih prilagoditvah. *»In tukaj se srečamo spet s to nemočjo, da so oblike strokovne pomoči tako težko dosegljive. To, da ne moremo otrokom pomagati na prav način. In tudi tistim staršem, ki so pripravljeni sodelovati, to je lahko en velik vir nemoči. Ali če imajo ti otroci resne čustvene in vedenjske motnje, smo na zelo podobnem. Torej oblike pomoči, ki bi jih otroci zares tukaj in zdaj hitro potrebovali, ni in to je en velik vir nemoči strokovne šolske javnosti trenutno.«* (B114)

Kot prednosti vključevanja otrok z MAS v redne OŠ so socialne delavke navedle bolj vključujoč razred, *»In ta razred tudi funkcionira drugače, ker so notri ti otroci. Bolj so vključujoči.«* (A49) manj agresije in žaljenja, rast ozaveščenosti o MAS, obenem pa ima otrok z MAS tako priložnost imeti stik z »običajno« populacijo.

Socialne delavke so navedle precej stvari, ki ovirajo vključevanje otrok z MAS v redne OŠ. Pri tem so največkrat poročale o prevelikih razredih, *»Ker mi imamo res po 28 učencev v razredu in enostavno ne moremo takšnemu otroku toliko nuditi kot mu lahko recimo tam, kjer je v skupini 6 do 8 otrok.«* (D94) rigidnem šolskem sistemu v Sloveniji *»V osnovni šoli je zelo rigiden sistem, če lahko tako rečeva. In problem je, da veliko stvari tem otrokom ne moreš omogočiti.«* (G16) in o neprepoznavanju same motnje. Pogosto so navajale tudi nerazumevanje MAS s strani sošolcev *»Recimo, bom dala zdaj primer. Fant je naredil eno igro sam. In potem je s svojo najboljšo prijateljico to igro igral. In seveda je on to igro z njo igral že petintridesetič in je ona imela tega počasi že dovolj. In mu je povedala, da ima tega dovolj in da bi se rada nehala igrati. In on tega ne more sprejeti.«* (A64) in včasih tudi s strani njihovih staršev. Prav tako njihovo integracijo otežuje dejstvo, da je med temi otroki vzpostavljanje prijateljstev oteženo. Med drugim pa so kot ovire izpostavile menjavanje učiteljev ter razredov na razredni stopnji, preobremenjenost socialnih delavk in učiteljev, dolge čakalne vrste v postopku diagnosticiranja, otrokovo zavračanje sodelovanja, izčrpanost virov pomoči, izčrpanost ter nerazumevanje učiteljev, učiteljev brez specifičnih znanj, veliko administrativnega dela, možnost kombinacije MAS z nasiljem ter kompleksnost same motnje.

Socialne delavke so poročale tudi o dobrih praksah pri sodelovanju z otroki, ki imajo MAS. Delile so zelo različne izkušnje. Najpogosteje so poročale o podpiranju močnih področij, *»Pa seveda, da z otrokom raziščeš tudi njegova dobra področja, ker ti so po navadi na nekaterih področjih res močni. Pa da potem delaš na tem.«* (E91) predvidljivosti stvari za otroka *»Pa, da so stvari napovedane. Napovedana ura, napovedane spremembe. Čez 5 ur, točno, se bo zgodilo to. Zdaj boš odprl na 63. strani, 2. naloga. Potem bova šla na 65. stran, 6. naloga. Tako, da morajo imeti točno sosledje. In potem, če nama ostane čas, bova počela to, drugače greva pa v razred. In včasih pomaga tudi to, da se tem otrokom razloži. Danes je to, jutri je to. Ta teden je malo drugačen in se ti bo zgodilo to.«* (C94) ter o pogovorih z otrokom. Večkrat so poročale tudi o supervizijah, individualnem delu, iskanju virov pomoči, zagotovljenem spremljevalcu ter povezovanju z institucijami. Posamezne socialne delavke pa so kot dobre prakse izpostavile tudi sprehode z otrokom, podporno delovno okolje, pisanje testa v tišini, jasen red in sistematiko, reševanje testov po sklopih, mirne besede, prilagajanje posameznih oblik pomoči otroku, izkušnje iz tujine, kartice za pomoč pri komunikaciji, vztrajnost, izobraževanje o MAS, zagotovitev, da se sliši glas otroka, večletno kontinuirano sodelovanje med otrokom in socialno delavko, umik v miren prostor, dodatno

strokovno pomoč, ki temelji na krepitvi tudi ostalih področij, dodatni in dopolnilni pouk, senzorične igrače, vzpostavitev močnega osebnega stika, razbremenilne igre, preverjanje otrokovih čustev, vaje za sproščanje, intervizijo, dobro ozaveščenost strokovnega delavca o MAS ter pomirjenost socialnega delavca o samih posebnostih, ki jih MAS prinašajo s seboj.

Socialne delavke pa so izrazile tudi skrb, predvsem v zvezi s samostojnim življenjem otrok z MAS, saj menijo, da jim bo velik izziv predstavljalo samo usposabljanje za poklic, sprejemanje odločitev ter iskanje službe. Skrbi jih tudi, kako bo potekal njihov prehod v srednjo šolo, saj imajo med drugim pogosto velike težave z organizacijo in orientacijo, poleg tega pa prehod v srednjo šolo pomeni veliko novih, neznanih ljudi. Na drugi strani so socialne delavke izrazile tudi skrb v zvezi s tem, da so MAS v porastu in da so strokovni delavci v redni osnovni šoli vse manj pripravljeni sodelovati s temi otroki. *»In da smo mi kot strokovni delavci ali vse manj pripravljeni ali pa se pri nekaterih vse manj kaže pripravljenost za toleranco sprejemanja otrok s takšnimi težavami z MAS ali pa na sploh. Se mi zdi, da tudi avtizem bi pri nas težko sprejeli.«* (E97)

Socialne delavke so ob pripovedovanju svojih izkušenj večkrat poudarile, da je za otroke z MAS značilna zelo velika raznolikost njihovih značilnosti. Pogosto so poročale o tem, da imajo ti otroci potrebo po miru in tišini, *»Namreč, to so otroci, ki se zelo radi umaknejo. Ker jim je hrupno, ker jim je pogosto veliko preveč teh osebnih stikov, ko otroci stopajo v njihov osebni prostor. To vse jih lahko zelo razburja. Ko pridejo v tale prostor, pa pogosto rečejo, da je končno malo tišine. In malo časa, malo umika«* (B47) pogoste govorno-jezikovne težave, občutljivost glede zadev, ki so povezane z njihovimi starši, in da imajo v času pubertete občutno več težav. Socialne delavke so omenjale šibko socialno področje teh otrok, vendar pa je ena izmed njih izpostavila dobro prijateljstvo dveh otrok z MAS, *»Drugače se pa zelo dobro razumeta. Imata stik drug z drugim in sta tudi na vezi preko teh aplikacij na telefonu, pa neke računalniške igrice skupaj igrajo, pa tako naprej.«* (A60) kljub temu da drug drugega zaznavata kot čudnega. *»Lahko pa zdaj povem še nekaj čisto tako kot zgodbo. Ta dva oba, ki sta avtista v tem razredu, pa recimo vprašam tega, s katerim hodim na sprehode, če se kaj sliši s tem drugim sošolcem, ki je tudi avtist. Pa pravi, da se, ampak da z njim je pa tako težko, da on je pa malo čuden. Pa potem še tega drugega vprašam, če imata kaj stikov. Pa pravi isto, da se slišita, ampak da je on res malo čuden. Tako da drug za drugega zaznavata, da sta malo čudna, tako da res zanimivo.«* (A59) Socialne delavke so poročale tudi o pogostosti duševnih stisk teh otrok, njihovih težavah v komunikaciji, njihovi sramežljivosti, zadržanosti ter prisotnosti travm.

Glede učenja otrok z MAS so socialne delavke večinoma poročale o učni uspešnosti otrok, ki so trenutno vključeni v njihove OŠ, vendar so navajale tudi pomanjkanje koncentracije, pretirano pripravljanje na govorni nastop, *»[…] Deklica je doma vadila šestdesetkrat za en govorni nastop. Ko sem jaz to slišala, se mi to ni zdelo normalno sploh. Se je snemala in ni bila zadovoljna. In je vadila, vadila, ker ona mora to popolno povedati. Mora povedati v teh minutah, kolikor jih je učiteljica dala na voljo. In, ko sem to slišala, sem se seveda pogovorila z učiteljico in potem tega govornega nastopa ni ocenila […]«* (D78) zavračanje pisanja ter učno neuspešnost kot posledico pridruženih motenj. Na drugi strani pa so poudarjale tudi nadpovprečne lastnosti na posameznih področjih, njihov dober spomin ter drugačne načine učenja – otroci z MAS se pogosto poslužujejo svobodnih oblik izražanja.

4.3 PRIDOBLJENA ZNANJA

Socialne delavke so poročale o tem, da jim veliko oporo pri delu predstavljajo pogovori s sodelavci in njihove izkušnje, lastne izkušnje iz prakse, supervizije ter izobraževanja in seminarji na to tematiko. Ena izmed njih se je o MAS izobraževala tudi v tujini. *»Tako da sem imela na srečo to širino. Kaj sploh lahko, k čem stremimo, ko imajo otroci te težave. Tako da je meni to ogromno pomenilo, da sem bila takrat 2 meseca na tem izobraževanju.«* (D62) Medtem ko je ena kot pomemben način pridobivanja znanj izpostavila Fakulteto za socialno delo, je druga dejala, da ji fakulteta na tem področju ni dala veliko znanja. Kot način pridobivanja znanj so izpostavile tudi znanje iz literature, knjig, filmov, spleta in priročnikov. Ena od socialnih delavk je omenila, da se o tej tematiki ni veliko izobraževala.

Socialne delavke so med znanja, na katera se oprejo, ko sodelujejo z otroki, ki imajo MAS, izpostavile tudi znanja iz družinske psihologije, sistemske dinamike, čustvene regulacije, travm ter sproščanja otroka.

Poročale so tudi o tem, da je socialno delo zelo dobro opremljeno za svetovalno delo v šoli in da jih je socialno delo najbolj naučilo, kako pomembno je, da se sliši otrokov glas, *»Na to, da res pogledaš na to, kaj ti otrok govori. Kaj on hoče zase. Ne to, kaj jaz hočem za njega.«* (A69) in da je otrok vključen v sam proces. Prav tako jih je dobro podprlo pri tem, kako vzpostaviti odnos, osebni stik in kako soustvarjati rešitve. *»Torej, če grem najprej na našo stroko in naše teoretične temelje, je soustvarjanje pomoči in sklenitev delovnega odnosa temelj česarkoli se človek na tem delovnem mestu loti, tako da je to osnova. To temeljno znanje, kako ravnati v dani življenjski situaciji tukaj in zdaj, na podlagi vzpostavitve konkretnega delovnega odnosa. To je temelj za spremljanje, za nudenje pomoči. Pravzaprav za vse delovne korake na tem delovnem mestu.«* (B64) Socialno delo pa jim je dalo tudi

ogromno znanja za delo z ljudmi ter za iskanje virov moči otroka. Obenem pa so se naučile sprejemati nekoliko drugačne, nevsakdanje starše in otroke. Ena socialna delavka je na tem mestu poudarila, da imajo ostali profili v svetovalni službi držo vsevednega in manj znanja za delo z ljudmi.

4.4 SODELOVANJE S STARŠI

Vse socialne delavke so poročale o sodelovanju s starši. Socialne delavke so kot razloge za sodelovanje s starši navajale zelo različne stvari. Najpogosteje so poročale o pripravi individualiziranega programa, nesoglasjih med starši in učitelji, reševanju vprašanj v zvezi z odločbo o usmeritvi in usmerjanju, zakonodaji ter načinih pomoči. Starši se med drugimi nanje obračajo tudi v primerih reševanja morebitnih težav v šoli, pridobivanja ocen, obveščanja o izrednih dogodkih, raznih stisk, ob vedenjskih težavah otroka, ob vpisu v srednjo šolo in ob preverjanju ustreznosti izobraževalnega programa.

Socialne delavke se s starši najpogosteje srečajo osebno, na vsakomesečnih sestankih ali govorilnih urah, obenem pa se pogosto poslužujejo tudi telefonskih pogovorov ter elektronskih sporočil, poročale pa so tudi o komuniciranju preko SMS sporočil. Ena od socialnih delavk je izrazila željo po pogostejših osebnih srečanjih.

Socialne delavke so delile zelo različne prakse o prisotnosti otroka na srečanjih s starši. Nekatere so poročale o pogosti ali celo stalni prisotnosti otroka na srečanjih, *»Ja, na srečanjih je otrok vedno prisoten zraven.*« (A130) medtem ko so druge dejale, da otroka v srečanja ne vključujejo. Kot razlog za to je ena od socialnih delavk navedla njeno nesproščenost ob prisotnosti otroka. *»Ker potem jaz nisem sproščena. Zaradi tega, ker potem jaz nisem sproščena in ne morem povedati tistega, kar bi hotela. Kje ima težave.«* (G105) Nekatere so poročale, da je prisotnost otroka na srečanju odvisna predvsem od tematike samega srečanja, pogosto pa se poslužujejo tudi deljenega načina srečanja – da je otrok prisoten na delu. Socialne delavke so poročale predvsem o tem, da so starejši otroci pogosteje prisotni na sestankih. *»Če pa gre to za starejšega devetošolca, osmošolca pa smo običajno izvedli na tak način, da smo bili v prvem delu strokovni delavci in starši in potem z nekimi dogovori otroka tudi skupaj.«* (E69) Dve socialni delavki sta poročali, da je otrok prisoten na sestanku, ko gre za kakšno problemsko situacijo, v katero je vključen, ki jo potem tudi sam opiše.

Večina socialnih delavk je poročala predvsem o tem, da s starši delajo na sprejemanju posebnosti otroka. *»Da pripeljem starše do tega, da zagledajo, da so pripravljeni sodelovati,*

da zagledajo posebnosti, da začnejo sodelovati v procesu podpore in pomoči in da sprejmejo diagnostično-terapevtski postopek.« (B43) Obenem pa svojo vlogo pri sodelovanju s starši vidijo tudi v koordinaciji, informiranju in ozaveščanju staršev. Socialne delavke v procesu sodelovanja ozaveščajo trenutno šolsko leto, predstavijo svojo vlogo ter hkrati tudi zakonske možnosti šole. Socialne delavke poleg tega staršem nudijo podporo in načrtujejo pot naprej. Nekatere so omenile tudi, da poteka najtesnejše sodelovanje med izvajalko dodatne strokovne pomoči, razredničarko in starši.

Socialnim delavkam se zdi najpomembneje, da je med starši in njimi vzpostavljeno partnersko in spoštljivo sodelovanje. *»Dober odnos oziroma to, da se slišimo. Drug drugega. Pomeni, da jaz znam dati prostor v nekem delu, v nekem deležu, da starše skušam slišati, razumeti in podpreti. Pa zelo fino je, če oni slišijo tudi mene. […]«* (E71) Pogosto so socialne delavke poročale tudi o pomembnosti aktivnega sodelovanja staršev in njihovi pripravljenosti na sodelovanje, hkrati pa je bistveno tudi to, da imajo za sodelovanje na razpolago dovolj časa, da lahko srečanje tudi dobro organizirajo. Socialne delavke med drugim poročajo tudi o pomembnosti istih ciljev, zaupanju, iskrenosti, iskanju skupnih interesov, deljenju osebnih izkušenj, prejemanju povratnih informacij, poudarjanju otrokovih močnih področij ter uporabi nestrokovnega jezika. Prav tako so poročale o tem, da je pomembno, da starši otroku doma nudijo podporno okolje.

Socialne delavke so med pripovedovanjem poročale o različnih lastnostih staršev otrok, ki imajo MAS. Nekateri starši so zaradi vseh izkušenj že želo opolnomočeni, spet drugi so zaradi tega razvili naučeno predvidljivost in želijo imeti vse stvari pod nadzorom. Pripovedovale so o različnih stopnjah zavedanja staršev o sami motnji, vendar pa je pomembno, da se starši zavedajo, da lahko otroku pomagajo šele, ko sprejmejo posebnosti, ki jih prinaša MAS. *»Ko čustveno starši zmorejo sprejeti te posebnosti pri otroku, potem tudi lahko grejo korak naprej, da pomagajo, razumejo.«* (E77)

Socialne delavke so navajale različne izzive pri sodelovanju s starši otrok, ki imajo MAS. Najpogosteje se srečujejo z izzivom, da starši ne sprejemajo posebnosti svojega otroka. *»Meni je vedno grozno, ko vidim, da odrasli ljudje zaradi svojih omejitev, zaradi svojih pričakovanj, predstav, ne zmorejo zares videti potreb otroka. Vsak tak primer mi je preveč, ko to vidim.«* (B95) Pogosto jim izziv predstavlja tudi pogovor o otrokovem nedoseganju ciljev v redni OŠ, *»In je potem trajalo leto, dve, da smo s starši prišli do tega, da je bolj ustrezna šola kakšna druga kot pa redna osnovna šola.«* (D93) nezaupanje staršev in njihovo

posplošeno razumevanje motnje. Kot izzive so navajale tudi navidezno sodelovanje staršev, njihovo neaktivnost, preobremenjenost in sram, izogibanje svetovalni službi, stisko zaradi nerazumevanja, pretirano ščitenje otroka ter prepoznavanje istih lastnosti pri sebi kot pri otroku. Pogosto je med starši prisoten tudi strah, da bo potrebno otroka prešolati, pogosto pa želijo tudi vztrajati pri rednem izobraževanju otroka, kljub temu da ne gre. Socialne delavke poročajo, da vse omenjeno lahko zelo ovira njihovo uspešno sodelovanje. Ena socialna delavka je poročala o pogostem izvajanju nasilja staršev otrok z MAS.

4.5 PREŠOLANJE V PRILAGOJENE PROGRAME

Socialne delavke so poročale o malem številu prešolanj, saj jih večina uspe uspešno končati program redne OŠ. Ena od socialnih delavk je podala nekoliko bolj točne podatke, dejala je, da sta se prešolala dva od zadnjih petih otrok z MAS, vključenih v njihovo OŠ. Ena socialna delavka je navedla, da se bo več prešolanj verjetno zgodilo v prihajajočih letih, medtem ko je druga delila opažanje, da je že ob samem vpisu v osnovno šolo veliko prešolanj v prilagojene programe.

Socialne delavke so poročale, da se najpogosteje zgodi prepis iz redne OŠ v prilagojen program in zelo redko obratno. Med šolami, kamor se prešolajo otroci z MAS, so socialne delavke omenile Center Janeza Levca, Oddelek za avtiste na Zavodu za gluhe, Center za sluh in govor ter Center za korekcijo sluha in govora.

Ena od socialnih delavk je na tem mestu delila dobro prakso, kako so z ogledom nove šole z otrokom ter njegovo družino zmanjšali strah ob prešolanju. *»In potem smo s starši v bistvu zmanjševali ta strah tako, da smo si skupaj z njimi šli ogledat ta Center za korekcijo govora.«* (F106)

Kot razloge za prešolanje so socialne delavke najpogosteje navajale pridružene motnje, *»Ko gre še za druge stvari. Ko gre za preplet več težav, ki jih ima otrok. Ko je usmerjen zaradi več stvari in ne zaradi ene same.«* (D103) prezahtevnost programa rednega izobraževanja, otrokovo pomanjkanje koncentracije ter vedenjske težave. Poročale pa so tudi o težavah pri učenju branja in pisanja, otrokovemu stresu ter nemirnosti med poukom, težavah s spominom, močnem Aspergerjevem sindromu, motnjah pozornosti, neodzivanju na zastavljena vprašanja s strani učitelja, učni neuspešnosti zaradi vedenjskih težav ter ostalih pridruženih motnjah. Ena socialna delavka je navedla tudi predlog za prešolanje iz pediatrične klinike.

5 RAZPRAVA

5.1 NAČINI DELA

Socialne delavke v primerih, ko sodelujejo z otrokom, ki MAS še nima diagnosticirane, svojo vlogo vidijo predvsem pri delu s starši, da so svojega otroka pripravljeni vključiti v proces diagnosticiranja. To je namreč za starše lahko zelo težek korak, saj je soočanje z motnjo ter njeno sprejemanje pri njihovem otroku za marsikaterega starša lahko zelo težko in stresno. Stres se namreč začne ob tem, ko se starši trudijo razumeti zapletene vedenjske ter komunikacijske težave in posebnosti svojega otroka (Duarte, Bordin, Yazigi & Mooney, 2005, kot navedeno v Bonis, 2016, str. 154). Sama vključitev v diagnostični proces je pomembna predvsem iz vidika, ker je otrok do mnogih oblik pomoči in podpore upravičen šele po potrjeni diagnozi. Socialne delavke so omenjale, da otrokom z MAS v šolskem okolju veliko podporo predstavlja dodatna strokovna pomoč, ki pa je lahko zagotovljena le v primeru, da ima otrok samo motnjo že diagnosticirano in tako že odobreno odločbo o usmeritvi. Kot to določa *Pravilnik o dodatni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami* (2013), so otroci, ki so usmerjeni v izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem ter dodatno strokovno pomočjo, upravičeni do dodatne strokovne pomoči. Vendar pa so socialne delavke ob tem opozorile, da same otroku te vrste pomoči in podpore ne morejo zagotavljati, saj profil socialnega delavca ne sodi med profile, ki lahko izvajajo dodatno strokovno pomoč. *Pravilnik o izobrazbi učiteljev in drugih strokovnih delavcev* (2022) v 83. členu določa, kdo je lahko izvajalec dodatne strokovne pomoči. Mednje navaja defektologa, pedagoga, psihologa, socialnega, specialnega ter rehabilitacijskega pedagoga. Na tem mestu so socialne delavke opozorile tudi na dolgo čakanje na odobritev odločbe o usmeritvi. Na to opozarja tudi Vovk Ornik (2016, str. 59), ki omenja dolgo časovno obdobje med izdelano vlogo strokovnega mnenja in odločbo o usmeritvi. To je zagotovo eno od področij, ki bi ga bilo potrebno urediti, saj otroci ob tem, ko nimajo zagotovljene ustrezne podpore, ki jo nujno potrebujejo, lahko doživljajo hudo stisko. Ena socialna delavka je poročala, da zaradi dolgega čakanja na odobritev odločbe iščejo različne oblike pomoči, ki jih otroci z MAS potrebujejo v tem času. To je brez dvoma potrebno, saj otrok z MAS, ki se v šolskem okolju srečuje s številnimi izzivi, v šolskem prostoru ne sme ostati brez podpore, ki jo potrebuje.

Socialne delavke z otroki, ki imajo MAS, sodelujejo že v vrtcu (v primeru, da so vanj vključeni). Sodelovanje socialne delavke in otroka z MAS že v predšolskem obdobju je zelo pomembno iz veliko razlogov. Verjetno je eden pomembnejših ta, da obiskovanje vrtca v

predšolskem obdobju lahko pomembno vpliva na otrokov nadaljnji razvoj, zato je bistvenega pomena, da ima otrok že v tem obdobju zagotovljeno ustrezno podporo in pomoč (Zorman, 2010, kot navedeno v Mlinarič, 2016, str. 41).

Socialne delavke za lažjo vključitev otroka med vrstnike pripravljajo različne delavnice za cel razred. Kot pravi Jesen (2020, str. 88–90) je pri tem pomembno, da v njih sodeluje cel razred. Pomembno je tudi, da so sošolci informirani o tem, kako v določenih situacijah lahko pomagajo otroku z MAS, na kar je opozorila tudi ena od socialnih delavk. O pomembnosti vrstniške podpore pišejo tudi Goldstein, Kaczmarek, Pennington in Shafer (1992, kot navedeno v Harrower in Dunlap, 2001, str. 773), ki so ugotovili, da že to, da se sošolci odzivajo na otroke z MAS in da njihovo vedenje razumejo, izboljšuje ter spodbuja socialne interakcije ter odnose med njimi. To je brez dvoma pomembno, saj strokovni delavci v razredu niso prisotni ves čas, zato je bistveno, da so sošolci otroka z MAS informirani o morebitnih posebnostih v vedenju in da so hkrati z njimi pomirjeni, da v razredu ne prihaja do neprijetnosti. Nekatere socialne delavke pa so izpostavile, da je skrb za uspešno vključitev otroka z MAS v razred bolj naloga izvajalke dodatne strokovne pomoči. To je lahko v veliki meri odvisno tudi od same naravnanosti socialne delavke; koliko se je sama pripravljena vključevati v neposredno delo z otroki ter v sodelovanje z izvajalko dodatne strokovne pomoči, v kolikšni meri pa svoje delo razume bolj kot birokratsko in administrativno. Pomembno je, da se socialne delavke vključujejo v neposredno delo z otroki, saj imamo v socialnem delu ogromno paleto znanj, ki lahko pomembno vplivajo na izboljšanje počutja otrok v šolskem prostoru. Velika škoda bi bila, če se socialne delavke v šolskem okolju ne bi počutile dovolj kompetentne in se ne bi aktivno vključevale tudi v neposredno delo z otroki. Kot je pokazala raziskava, socialne delavke namreč z otroki pogosto iščejo načine podpore in pomoči, ki ustrezajo posameznemu otroku z MAS, prav tako so pri svojem delu pozorne na to, da vsakega otroka obravnavajo individualno. Menim, da ravno temu v stroki socialnega dela dajemo veliko pozornosti, saj se zavedamo, da ima vsak uporabnik specifične potrebe, zato svoje delo vedno znova prilagajamo uporabniku. To je pa je še toliko bolj pomembno pri otrocih z MAS, saj gre pri tej skupini otrok za veliko raznolikost lastnosti med posamezniki, ki imajo sicer isto diagnozo.

Socialne delavke otrokom z MAS pogosto zagotavljajo prostor, kjer se lahko umaknejo pred motečimi dražljaji na šoli, pomagajo jim tudi pri iskanju tako imenovanih »mirnih kotičkov«. Na pomembnost teh opozarjajo tudi Macedoni Lukšič idr. (2009, str. 109), ki

pravijo, da je treba otroku z MAS pokazati, kako si na šoli poiskati svoj kotiček. Najpogosteje otrokom izziv predstavljajo skupni prostori, ko se znajdejo v nestrukturiranih okoliščinah, zunaj razredov. Avtorji opozarjajo, da je pred tem nujno potrebno ugotoviti, kakšni dražljaji otroka z MAS spravljajo v stisko (npr. slušni, vidni ali taktilni dražljaji, vonj, temperatura …). Le tako se lahko otrok z MAS na šoli počuti varno. Seveda pa velik in zelo pomemben del njihovega dela predstavlja tudi administrativno in birokratsko delo ter njihovo koordiniranje različnih oblik pomoči. Da je koordinacija pomemben del svetovalne službe, ki sodeluje z otroki s posebnimi potrebami, navajajo tudi Programske smernice (2008, str. 17), ki koordinacijo (poleg svetovanja ter posvetovanja) uvrščajo med temeljne funkcije svetovalne službe. Na tem mestu je pomembno, kot sem omenila že prej, da so socialne delavke pozorne na to, da birokratsko delo ne postane bistvo njihovega dela. Kot v svojem članku opisuje Kolenko (2018, str. 16), se je v zadnjem času močno povečal obseg dela svetovalne službe (več je sodelovanja z zunanjimi institucijami, koordinacij timskih sestankov, utemeljevanj za komisije …), zaradi česar posledično zmanjkuje časa za delo svetovalne službe neposredno z otrokom, kar bi moralo biti njeno bistvo. Poročanja socialnih delavk pa so pokazala tudi, da imajo socialne delavke pomembno vlogo pri »neorganiziranih« načinih pomoči in podpore, saj so socialne delavke denimo poročale o sodelovanju z otroki, ki še niso usmerjeni, saj zanje pomoč ni zakonsko urejena, a jo kljub temu potrebujejo. Poročale so tudi o druženju z otrokom pred prihodom izvajalke dodatne strokovne pomoči. Vloga socialne delavke je pri sodelovanju z otroki, ki imajo MAS, tudi ta, da jim nudijo podporo in pomoč tukaj in zdaj, v trenutku, ko jo ti potrebujejo (četudi to morda ni njihova neposredna naloga).

Pomemben način dela socialnih delavk, tudi v zvezi z otroki z MAS, je povezovanje ter sodelovanje z zunanjimi institucijami. Kot v članku opisujeta Mrvar in Mažgon (2016, str. 40), je naloga svetovalne službe tudi ta, da pomoč po potrebi išče tudi zunaj šole. Nekatere zunanje institucije lahko namreč strokovnim delavcem na šoli zagotovijo dodaten vir moči, vse z namenom boljšega počutja otroka v šolskem okolju, hkrati pa lahko omenjene institucije pomembno podporo predstavljajo tudi zaposlenim. Sodelovanje s strokovnimi delavci iz zunanjih ustanov pa določajo tudi Programske smernice (2008, str. 11) z namenom dopolnjevanja svetovalne dejavnosti. Med nekatere zunanje ustanove, s katerimi OŠ največkrat sodelujejo, so navedeni svetovalni centri, vzgojne posvetovalnice, zdravstveni domovi, CSD, Zavod RS za šolstvo, različne organizacije in društva. Zelo podobno so poročale tudi socialne delavke, ki so navajale, da pogosto sodelujejo z zdravstvenimi

ustanovami, Zavodom RS za šolstvo ter različnimi centri ter društvi, ki delujejo na področju avtizma. Ena socialna delavka je opozorila na pomembnost multidisciplinarnega sodelovanja. Multidisciplinarno sodelovanje je na področju MAS zelo pomembno, saj je to področje zelo kompleksno, zato je sodelovanje različnih strokovnjakov zaželeno. Na pomembnost multidisciplinarnega sodelovanja v šolski svetovalni službi opozarjata tudi Mrvar in Mažgon (2016, str. 40): »Z vidika celostnosti in večje učinkovitosti ter profesionalnosti opravljenega svetovalnega dela v posameznem vrtcu oziroma šoli je pomembno tudi medsebojno strokovno povezovanje in sodelovanje svetovalnih delavcev iz istovrstnih in različnih (glede na stopnjo in vrsto) vzgojno-izobraževalnih ustanov.«

Prav tako je delo socialnih delavk tudi to, da sodelujejo z učitelji. To je določeno tudi v Programskih smernicah (2008, str. 22), kjer je med drugim navedeno, da svetovalno in posvetovalno delo z učitelji zajema sodelovanje z učitelji z namenom zagotavljanja varnega šolskega okolja ter posvetovanje o vzgojno-izobraževalnih ravnanjih.

5.2 IZKUŠNJE Z VKLJUČEVANJEM OTROK Z MAS V REDNE OŠ

Socialne delavke so v veliki večini poročale o tem, da se jim vključevanje otrok z MAS v redne OŠ zdi dobra praksa, medtem pa je mnenje ene socialne delavke močno odstopalo od ostalih, saj je edina jasno izrazila dvom v uspešnost integracije otrok z MAS ter hkrati tudi dvom v samo diagnozo MAS pri nekaterih otrocih. Dejstvo je, da je posameznikov z MAS vse več, vendar je na tem mestu potrebno poudariti, da strokovno delo ne sme temeljiti na tem, da dvomimo v sam obstoj diagnoze. Postopek diagnosticiranja vodijo namreč drugi strokovnjaki, naloga šolskih socialnih delavk pa je v prvi vrsti ta, da otrokom z MAS zagotovijo potrebno podporo in da iščejo načine, kako otrokom narediti šolanje čim bolj prijetno. Ena socialna delavka pa je poudarila, da je včasih prešolanje za otroka tudi dobra praksa. Kot navajajo Burja, Papež, Tetičkovič, Vašić in Skalmič (2014, str. 11–13), je v prilagojenih programih OŠ z enakovrednim izobrazbenim standardom za otroke z MAS zagotovljeno veliko prilagoditev (prostorske in časovne prilagoditve, didaktični pripomočki, prilagojeno poučevanje ter učenje), kar nekaterim posameznikom z MAS lahko zelo odgovarja ter olajša njihovo šolanje.

Fryxell in Kennedy (1995, kot navedeno v Harrower in Dunlap, 2001, str. 763) navajata pozitivne učinke, ki jih ima vključevanje v redno izobraževanje na otroke z MAS. Mednje uvrščata več socialnih interakcij ter vključevanja v družbo, višjo raven socialne podpore, večjo socialno mrežo, hkrati pa imajo zastavljene tudi višje cilje v individualiziranem

programu, v primerjavi s tistimi otroki, ki so vključeni v prilagojene programe. Socialne delavke pa so poročale, da kot prednost vidijo to, da ima otrok s tem stik z običajno populacijo, hkrati pa so dejale tudi, da ima vključenost otrok z MAS veliko pozitivnih učinkov tudi na sam razred, ki je tako veliko bolj vključujoč. Vendar pa veliko avtorjev (npr. Hunt in Goetz, 1997, kot navedeno v Harrower in Dunlap, 2001, str. 764) opozarja tudi na dejstvo, da zgolj vključitev otroka med »običajne« sošolce še ne zagotavlja doseganja učnih standardov ter znanja.

Integracijo po poročanjih socialnih delavk močno ovira šolski sistem in veliki normativi v razredu, zaradi česar se učitelji težko posvetijo učencu, ki potrebuje več podpore in pomoči. Težavo pa lahko predstavljajo tudi učitelji, ki niso izobraženi o MAS in tako nimajo specifičnih znanj. Rutar (2010, str. 22–23) opozarja na pomembnost izobraženosti ter usposobljenosti strokovnih delavcev, ki delajo z otroki, ki imajo posebne potrebe. Pravi, da morajo ti biti vključeni tudi v redna intervizijska ter supervizijska srečanja. Le tako lahko strokovni delavci osvojijo znanja, potrebna za delo z učenci, ki imajo posebne potrebe. Avtor poudarja, da mora takšno izobraževanje potekati sistematično, saj le redki strokovni delavci sami od sebe iščejo potrebno znanje.

Kot dobre prakse dela z otroki z MAS so socialne delavke omenjale podpiranje otrokovih močnih področij. To je omenjeno tudi v Programskih smernicah (2008, str. 22), kjer je navedeno, da je otroku z MAS potrebno nuditi podporo ob raziskovanju njegovih močnih področij. Za otroke z MAS je namreč značilno, da imajo nekatera področja zelo močna, zato je pomembno, da z njimi le-te raziščemo in jih podpremo. Socialne delavke so poročale tudi, da je bistvenega pomena za dobro počutje otrok predvidljivost stvari. Kot pišeta Harrower in Dunlap (2001, str. 767) pripravljajo strokovni delavci kot strategijo za večjo predvidljivost urnike, ki so lahko podprti s slikami, kar se je izkazalo za zelo dobro prakso. Urniki služijo tudi kot alternativa ustnim in pisnim navodilom. Prehodi med urami in razredi so namreč za učence z MAS lahko zelo naporni, na kar so opozorile tudi socialne delavke.

Skrb socialnih delavk je v zvezi s samostojnim življenjem otrok z MAS v odraslosti upravičena, saj je ena od raziskav pokazala, da skoraj 80 % oseb z MAS živi doma in da jih skoraj polovica nima službe ali zaključenega višješolskega izobraževanja (Shattuck, 2010, kot navedeno v Hume, 2014). Prav tako jih skrbi, kako se bodo otroci z MAS znašli v srednji šoli, saj bo to zanje predstavljalo novo okolje, kjer bodo obkroženi z novimi, neznanimi ljudmi. To osebam z MAS predstavlja še toliko večjo stisko, zato je z osebami potrebno

delati vnaprej in se sistematično pripravljati na spremembe, nove okoliščine, okolje ter situacije (Burja, Papež, Tetičkovič, Vašić in Skalmič, 2014, str. 10). Kot sem omenila že prej, je za dobro počutje otrok z MAS bistveno, da so o prihajajočih dogodkih ter spremembah obveščeni vnaprej.

Šibko socialno področje otrok z MAS je ena od lastnosti, ki so ga socialne delavke največkrat izpostavile. Na to opozarjajo tudi Carrington, Templeton in Papinczak (2003), ki ugotavljajo, da imajo posamezniki z MAS številne težave z vzpostavljanjem, razvojem ter ohranjanjem prijateljstva. Filipek idr. (1999, kot navedeno v Carrington, Templeton in Papinczak, 2003) navajajo, da je prijateljstvo med osebami z MAS lahko zaželeno, vendar ti koncepta vzajemnosti in delitve interesov pogosto ne razumejo. O drugačnem razumevanju prijateljstva je poročala tudi socialna delavka, ki je pripovedovala o prijateljstvu med dvema otrokoma, ki imata MAS. Da imajo otroci z MAS zares zelo različne lastnosti, kažejo tudi poročanja socialnih delavk o učni uspešnosti in učenju teh otrok. Socialne delavke so na eni strani poročale, da so v sodelovanju z otroki pogosto zaznavale težave s koncentracijo in učne težave, na drugi strani pa so poročale tudi o nadpovprečnih dosežkih na določenih področjih ter zelo dobrem spominu. Jurišić (2011) navaja, da imajo lahko nekateri otroci z MAS (sploh z Aspergerjevim sindromom) izjemen spomin, a se pri tem moramo zavedati, da to vedno ne pomeni tudi razumevanja. Avtorica poudarja, da ponavljanje vnaprej napisanih odgovorov ne pomeni učenja, ki ga bo oseba z MAS potrebovala v življenju. To je omenjala tudi ena od socialnih delavk, ki je dejala, da se je ena od učenk na govorni nastop pripravljala tako, da ga je ponavljala kar šestdesetkrat. Pomembno je, da je delo z otroki, ki imajo MAS, usmerjeno predvsem na to, da osvajajo praktična znanja, ki bodo pripomogla tudi k njihovi samostojnosti v nadaljnjem življenju.

5.3 PRIDOBLJENA ZNANJA

Socialne delavke veliko znanja pridobijo iz prakse, hkrati pa se pri svojem delu oprejo tudi na izkušnje ostalih sodelavcev. Presenetilo me je, da je ena od socialnih delavk dejala, da se na to temo ni veliko izobraževala. Macedoni Lukšić idr. (2009, str. 112) namreč navajajo, da morajo svetovalni delavci imeti specifično znanje za delo z otroki z MAS. Le tako lahko predstavljajo potrebno podporo otrokom, staršem in učiteljem. Menim, da je za kvalitetno delo z otroki z MAS bistveno, da ima svetovalni delavec dovolj teoretičnega znanja, ki ga nato prevaja v prakso. Posamezniki z MAS imajo namreč lahko veliko specifičnih lastnosti, zato tudi samo sodelovanje s takim otrokom poteka na drugačen, specifičen način, ki brez dvoma zahteva tudi določeno mero teoretičnega znanja. Socialne delavke so povedale, da

jim veliko oporo predstavlja tudi socialno delo, predvsem pri tem, da se zavedajo, kako pomembno je, da se sliši otrokov glas. Menim, da je ravno to, da se zavedamo, kako pomembna je vključenost in perspektiva otroka v zadevah, v katere je vključen, največji prispevek socialnega dela v šolski svetovalni službi ter pri sodelovanju z otroki. Ostali profili imajo držo vsevednega, kakor je omenila tudi ena od socialnih delavk, medtem ko moramo v socialnem delu, kot pravi Čačinovič Vogrinčič (2002, str. 93), znati zdržati negotovost iskanja ter osebno udeleženost, ki jo prinaša delovni odnos.

5.4 SODELOVANJE S STARŠI

Vse socialne delavke so poročale o tem, da sodelujejo s starši, kar me ni presenetilo, saj je tudi v Programskih smernicah (2008, str. 19) navedeno, da je delo s starši eno od glavnih področij dela šolske svetovalne službe. Sodelovanje s starši poteka zelo različno. Socialne delavke so poročale, da se nanje pogosto obračajo z vprašanji, ki se nanašajo na postopek usmerjanja, zakonodajo in individualizirani program. Menim, da je zelo pomembno, da imajo starši na šoli nekoga, na kogar se v takšnih primerih lahko obrnejo. V nasprotnem primeru se lahko hitro znajdejo v stiski, kot je poročala tudi ena od socialnih delavk. Socialne delavke so poročale o pogostih srečanjih s starši otrok z MAS, saj to določa tudi ZOUOPP-1 (2011), ki pravi, da morajo biti starši v pripravo in spremljanje individualiziranega programa aktivno vključeni, zato imajo v ta namen s starši otrok pogoste sestanke. Presenetilo pa me je, da so socialne delavke poročale o tako zelo različnih praksah glede vključevanja otroka v sestanke s starši. Socialne delavke so namreč odgovorile različno, od tega, da je otrok prisoten vedno, do tega, da ni prisoten nikoli. Sama prisotnost otroka je verjetno v veliki meri odvisna tudi od teme srečanja, kar je dejala tudi ena od socialnih delavk. Vseeno pa se mi zdi zelo pomembno, da se otrokom zagotovi možnost, da se srečanj udeležijo. Na srečanjih se namreč govori o njih in hkrati tudi odloča o stvareh, ki se otrok tičejo. Zato je pomembno, da otrok dobi izkušnjo sodelovanja, četudi zgolj na delu sestanka, kot so poročale nekatere socialne delavke. Čačinovič Vogrinčič (2008, str. 58) namreč opozarja, da v šolskem okolju še vedno nemalokrat preslišimo otrokov glas. Avtorica pravi, da je uspešnost pomoči v veliki meri odvisna od tega, koliko bo posamezen otrok v procesu pomoči lahko soustvarjalec le-te.

Brez partnerskega sodelovanja si socialne delavke težko predstavljajo uspešno sodelovanje s starši. Vöröš (2015, str. 58) opisuje partnerski odnos med šolo in starši: »Starši in preostali udeleženci v partnerskem odnosu so enakopravni, kar pomeni, da nobeden od udeležencev ne sme biti v podrejenem položaju, vsi imajo pravico in tudi dolžnost izraziti svoje mnenje

in za odločitve sprejeti odgovornost. Partnerski odnos med šolo in domom je treba razumeti kot recipročni odnos, v katerega vsak udeleženec nekaj prinaša in prav tako v njem tudi nekaj dobi.«

Kalin (2009, kot navedeno v Plešec, 2021, str. 350) pa opozarja, da z vsemi starši partnerskega odnosa ni mogoče vzpostaviti. To so med izzivi sodelovanja s starši navajale tudi socialne delavke, ki so poročale, da se srečujejo tudi z navideznim sodelovanjem staršev, njihovo neaktivnostjo ter izogibanjem svetovalni službi.

5.5 PREŠOLANJE V PRILAGOJENE PROGRAME

Socialne delavke so poročale, da se otroci z MAS v primeru prešolanja najpogosteje prešolajo v prilagojen izobraževalni program OŠ z enakovrednim izobrazbenim standardom za otroke z avtističnimi motnjami in redko v prilagojen izobraževalni program OŠ z nižjim izobraževalnim standardom ali v posebne programe vzgoje in izobraževanja. Otroci z MAS imajo v prilagojenem izobraževalnem programu OŠ z enakovrednim izobrazbenim standardom zagotovljenih več prilagoditev. Potrebno jim je zagotoviti več časa pri usvajanju znanja, poleg tega so dnevi dejavnosti in šole v naravi za te otroke načrtovani še bolj skrbno, z dodatno kadrovsko podporo (Burja, Papež, Tetičkovič, Vasić in Skalmič, 2014, str. 10). Poleg drugih prilagoditev je v oddelku lahko največ pet otrok (Žist, 2021). To brez dvoma pomeni, da se strokovni delavci lahko bolj posvetijo vsakemu učencu, kar pa lahko strokovnim delavcem v velikih razredih v rednih OŠ predstavlja velik izziv. Socialne delavke so po njihovih besedah poročale o razmeroma malem številu prešolanj, a so opozorile tudi, da bo teh v prihodnjih letih verjetno nekoliko več. Obiskovanje katerega od prilagojenih programov je za otroka z MAS lahko zgolj še eno področje, na katerem je v primerjavi s sovrstniki prikrajšan. Pogosto se namreč zgodi, da bi otroci z MAS še lahko obiskovali reden program, vendar imajo ti lahko nekoliko več izzivov z abstraktnim razmišljanjem, pomnjenjem, motoriko ter pomanjkanjem koncentracije. Strokovni delavci na šoli se tako lahko zelo hitro odločijo, da je otroka potrebno prešolati v prilagojen program. Težave s koncentracijo so, poleg pridruženih motenj, socialne delavke navajale kot enega glavnih razlogov za prešolanje teh otrok v prilagojene programe.

6 SKLEPI

Temeljne ugotovitve, ki izhajajo iz moje raziskave:

- Socialne delavke nudijo podporo tako otrokom, ki že imajo diagnosticirano MAS, kot tudi tistim, ki MAS še nimajo potrjene.
- Individualiziran program se oblikuje za vsakega otroka z odobreno odločbo o usmeritvi in je lahko socialni delavki v pomoč pri sodelovanju z otroki, ki imajo MAS.
- Dodatna strokovna pomoč v šolskem prostoru otrokom z MAS predstavlja ogromno podporo, vendar veliko otrok in staršev doživlja stisko ob dolgem čakanju na odobritev odločbe o usmeritvi. Podpora za otroke, ki še čakajo na odobritev odločbe, ni urejena. Socialne delavke zato iščejo različne oblike pomoči, ki jih nudijo tem otrokom.
- Socialne delavke se vključujejo v strokovne skupine.
- Socialne delavke s tistimi otroki z MAS, ki obiskujejo vrtec ter njihovimi starši, sodelujejo že v predšolskem obdobju.
- Socialne delavke v veliki večini otroka z MAS podprejo pri njegovem vključevanju med sošolce v razredu, vendar imajo v nekaterih šolah pri tem pomembnejšo vlogo izvajalke dodatne strokovne pomoči. Socialne delavke v ta namen pogosto pripravljajo različne delavnice.
- Socialne delavke otroke z MAS v času njihovega šolanja na OŠ podprejo na različne načine. Pri njihovem delu je potrebno neprestano iskanje načinov pomoči, ki ustrezajo posameznemu učencu. Socialne delavke neposredno sodelujejo z otrokom (pogovori, podpora med pisanjem testa, zagotavljanje mirnega prostora, spremljanje na dnevih dejavnosti, razvijanje samostojnosti, pomoč pri orientaciji ter organizaciji). Otrokom nudijo čustveno, socialno ter tudi učno podporo. Veliko imajo administrativnega ter birokratskega dela.
- Otrokom z MAS čas pri socialni delavki pomeni umik v mir in tišino.
- Socialne delavke imajo pomembno vlogo pri sodelovanju s starši, učitelji ter zunanjimi institucijami.
- Pri svojem delu so osredotočene predvsem na socialne interakcije otroka, njegovo dobro počutje in njegovo celostno funkcioniranje. Za uspešno delo je bistveno individualno obravnavanje vsakega otroka.

- Socialnim delavkam se vključevanje otrok z MAS v redne osnovne šole v veliki večini zdi dobra praksa, vendar opozarjajo, da skrajne oblike avtizma v redno izobraževanje ne sodijo.
- Ena socialna delavka je izrazila dvom v realizacijo integracije in hkrati tudi dvom v samo diagnozo MAS pri otrocih.
- Pri otrocih, ki obiskujejo prilagojene programe, je pogosto prisotna stigma.
- Potrebno je vsakoletno preverjanje, če je obiskovanje redne OŠ še v otrokovo korist.
- Otrok, ki ima poleg MAS pridružene še druge motnje, socialnim delavkam predstavlja večji izziv. Pogoste so govorno-jezikovne težave.
- Socialne delavke izražajo potrebo po dodatnih sistemskih prilagoditvah.
- Vključevanje otrok z MAS v redne OŠ prinaša s seboj veliko prednosti. Razredi z učenci z MAS so bolj vključujoči in strpni.
- Pri vključevanju otrok z MAS v redne OŠ je veliko ovir. Njihovo integracijo predvsem otežuje rigiden šolski sistem in nerazumevanje s strani sošolcev, staršev in strokovnih delavcev, ki so pogosto preobremenjeni in nimajo specifičnih znanj. MAS včasih ostanejo neprepoznane, otrok pa posledično ne dobi potrebne podpore in pomoči.
- Kot dobre prakse sodelovanja z otroki, ki imajo MAS, so se izkazale predvsem: podpiranje močnih področij, predvidljivost stvari za otroka, pogovori z otrokom, supervizija za strokovne delavce, iskanje različnih virov pomoči za otroka, zagotovljen spremljevalec in povezovanje z institucijami.
- Socialne delavke izražajo skrb v zvezi s samostojnim življenjem otrok z MAS po koncu šolanja.
- Otroci z MAS imajo veliko različnih lastnosti. Večina izmed njih ima veliko potrebo po miru in tišini ter šibko socialno področje.
- Glede učne uspešnosti je med otroki z MAS veliko razlik. Veliko otrok z MAS je učno uspešnih (na nekaterih področjih celo nadpovprečnih), vendar se pri učenju srečujejo z veliko izzivi.
- Večina socialnih delavk se je izobraževala o MAS.
- Socialnim delavkam največjo oporo predstavlja podpora sodelavcev, supervizije, lastne izkušnje iz prakse ter izobraževanja o MAS. Veliko podporo jim predstavljajo tudi znanja iz stroke socialnega dela.

- Starši otrok z MAS imajo pogosta vprašanja v zvezi z zakonodajo, postopkom usmerjanja, individualiziranim programom ter različnimi načini pomoči. Zato imajo socialne delavke pomembno vlogo pri tem, da o teh stvareh informirajo starše.
- Otroci so v nekaterih primerih prisotni na srečanjih med socialnimi delavkami in njihovimi starši, nekatere socialne delavke pa se te prakse ne poslužujejo.
- Pomembna vloga socialnih delavk je, da s starši poskrbijo za sprejemanje njihovega otroka. Nesprejemanje otrokovih posebnosti socialnim delavkam namreč predstavlja velik izziv pri sodelovanju s starši.
- Pomembno je, da imajo socialne delavke in starši vzpostavljeno partnersko sodelovanje, ki temelji na spoštovanju.
- Večina otrok z MAS, ki je vključena v redno OŠ, uspe uspešno končati redno izobraževanje.
- V primeru prešolanja otroka z MAS v prilagojen program je razlog najpogosteje v tem, da ima otrok pridruženo še katero drugo motnjo, prezahtevnost programa rednega izobraževanja, pomanjkanje koncentracije pri otroku ter njegove vedenjske težave.

7 PREDLOGI

Na podlagi ugotovitev diplomske naloge, podajam predloge:

- Treba bi bilo sistemsko urediti pomoč za otroke, ki še čakajo na odobritev odločbe o usmeritvi. Na odobritev odločbe se lahko čaka zelo dolgo časa, otrok pa v tem času v šolskem okolju ostane brez potrebne podpore, poleg tega pa so dolge čakalne vrste tudi v postopku diagnosticiranja, kar še dodatno oteži proces.
- Glede na to, da socialne delavke poročajo o različnih načinih podpore in pomoči, bi bilo treba natančneje opredeliti vlogo socialne delavke v šolskem prostoru pri sodelovanju z otroki.
- Glede na to, da oviro pri integraciji otrok z MAS v redne OŠ predstavlja tudi nerazumevanje sošolcev, predlagam, da socialne delavke organizirajo delavnice na temo vključevanja in odnosov v vseh razredih, v katerih so otroci z MAS.
- Predlagam, da socialne delavke v razredih z otroki z MAS ostale sošolce informirajo o MAS, saj bodo le tako v morebitnih »kriznih situacijah« znali pomagati sošolcu. Med odmori strokovni delavci praviloma niso prisotni v razredih, zato je pomembno, da sošolci vedo, kako pomagati otroku, ki ima MAS.
- Glede na to, da se starši otrok z MAS pogosto srečujejo s stisko in nesprejemanjem posebnosti njihovega otroka, predlagam delavnice na to temo tudi za starše. Medsebojna podpora in izmenjavanje podobnih izkušenj je v takšnih primerih lahko bistvenega pomena.
- Glede na to, da je ena socialna delavka poročala o malo izobraževanjih na temo MAS in glede na to, da se število otrok z MAS viša, predlagam redna izobraževanja na to tematiko v vseh šolah, sploh pa v šolah, v katere so otroci z MAS vključeni.
- Predlagam redne supervizije in intervizije za vse strokovne delavke, ki sodelujejo z otroki z MAS. Le tako lahko strokovne delavke pomoč zagotovijo celostno, poleg tega pa se iz izmenjavanja izkušenj lahko ogromno naučijo.
- Predlagam, da socialne delavke v sestanke s starši vse bolj vključujejo tudi otroke, saj je pomembno, da se sliši in upošteva njihov glas in da so otroci v sam proces vključeni. Otroci so namreč kompetentni izraziti svoje mnenje, ki pa ga odrasli nemalokrat preslišimo.
- Predlagam srečanja oziroma delavnice tudi za svetovalne delavke, ki sodelujejo z otroki z MAS. Ta bi bila organizirana na tematiko dobrih praks ter načinov dela.

- Glede na to, da veliko otrok z MAS potrebuje mir in tišino, predlagam, da na šolah z otroki z MAS uredijo »miren kotiček«, kamor lahko takšen učenec pride po potrebi in se umiri.
- Ker je večina otrok z MAS občutljiva na spremembe in potrebuje jasen red in sistematiko, predlagam, da svetovalne delavke z otroki z MAS na začetku vsakega tedna naredijo urnik, na katerega skupaj zapišeta vse stvari, ki jih ima otrok v načrtu tisti teden.

8 LITERATURA IN VIRI

1. Bonis, S. (2016). Stress and Parents of Children with Autism: *A Review of Literature. Issues in Mental Health Nursing,* 37(3). Pridobljeno 22. 5. 2023 s https://www-tandfonline-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/full/10.3109/01612840.2015.1116030
2. Burja, T., Papež, J., Tetičkovič, B. Vašić, S. & Skalmič, N. (2014). *Prilagojeni program osnovne šole z enakovrednim izobrazbenim standardom za otroke z avtističnimi motnjami* [pdf]. Pridobljeno 22. 5. 2023 s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/OS/PP_AM_enakovredni.pdf
3. Callahan Sherman, M. (2016). The School Social Worker: A Marginalized Commodity within the School Ecosystem. *Children & Schools*, 38(3), 147–151. Pridobljeno 11. 4. 2023 s https://eds-s-ebscohost-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=dfa5ead3-9cd4-4b83-bd93-736f0471686a%40redis
4. Carrington, S., Templeton, E. & Papinczak, T. (2003). Adolescents With Asperger Syndrome and Perceptions of Friendship. *Focus on autism and other developmental disabilities*, 18(4). Pridobljeno 22. 5. 2023 s https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/10883576030180040201
5. Chandler-Olcott, K., & Kluth, P. (2009). Why Everyone Benefits from Including Students with Autism in Literacy Classrooms. *The Reading Teacher*, 62(7). Pridobljeno 22. 4. 2023 s https://ila.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1598/RT.62.7.1
6. Čačinovič Vogrinčič, G. (1999). Svetovalno delo s starši, svetovalno delo z družinami. V M. Resman (ur.), *Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah* (str. 175-191). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
7. Čačinovič Vogrinčič, G. (2002). Koncept delovnega odnosa v socialnem delu. *Socialno delo*, 41(2). Pridobljeno 25. 5. 2023 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-JU9V2QAF
8. Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). *Soustvarjanje v šoli: učenje kot pogovor*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
9. Čačinovič Vogrinčič, G., & Mešl, N. (2013). Šolska svetovalna služba kot prostor varovanja soustvarjanja procesov učenja in pomoči v šoli: delovni odnos soustvarjanja in izvirni delovni projekt pomoči: od prvih korakov v šolski prostor k temeljnemu konceptu dela. *Šolsko svetovalno delo*, 17(3/4). Pridobljeno 13. 4. 2023

s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-R24FYRY3/?query=%27keywords%3Du%C4%8De%C4%8Da+se+skupnost%27&pageSize=25

10. Dobnik Renko, B. (2009). *Avtizem kot razvojna motnja*. Pridobljeno 12. 4. 2023 s http://pednevro.pedkl.si/wp-content/uploads/2008/07/avtizem.pdf
11. Fernell, E., Eriksson, M. A., & Gillberg, C. (2013).Early diagnosis of autism and impact on prognosis: A narrative review. *Clinical Epidemiology*, 5(1). Pridobljeno 23. 4. 2023 s https://www.researchgate.net/publication/235786415_Early_diagnosis_of_autism_and_impact_on_prognosis_A_narrative_review
12. GOV.SI (b.d.). *Osnovnošolsko izobraževanje za otroke s posebnimi potrebami.* Pridobljeno 14. 4. 2023 s https://www.gov.si/teme/osnovnosolsko-izobrazevanje-za-otroke-s-posebnimi-potrebami/
13. Gray, D. E. (1993). Perception of stigma: the parents of autistic children. *Sociology of Health and Illness*, 15(1), 102-120. Pridobljeno 28. 2. 2023 s https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1467-9566.ep11343802
14. Harrower, J. & Dunlap, G. (2001). Including Children With Autism in General Education Classroom. Sage Journals, 25(5). Pridobljeno 22. 5. 2023 s https://journals-sagepub-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/epdf/10.1177/0145445501255006
15. Hume, K. (2014). Supporting Independence in Adolescents on the Autism Spectrum. *Remedial and special education*, 35(2). Pridobljeno 22. 5. 2023 s https://journals-sagepub-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/10.1177/0741932513514617
16. Jesen, S. (2020). Šolsko socialno delo v Avstriji. *Šolsko svetovalno delo*, 24(1-2). Pridobljeno 15. 4. 2023 s https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/03/SSD_1-2_2020.pdf
17. Jurišić, B. (1991). *Avtizem*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
18. Jurišić, B. (2011). *Specialnopedagoška obravnava otrok z avtizmom*. Pridobljeno 22. 5. 2023 z https://icpika.si/wp-content/uploads/2017/09/Specialnopedagoska-obravnava-otrok-z-avtizmom-B.-D.-Jurisic-2011.pdf
19. Jurišić, B. (2016). *Otroci z avtizmom: priročnik za učitelje in starše*. Ljubljana: Izobraževalni center Pika, Center Janeza Levca.
20. Klujber, D., & Krajnc, A. (2017). Inkluzija učencev z avtističnimi motnjami. *Vzgoja in izobraževanje*, 48(1-2). Pridobljeno 13. 4. 2023 s

https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-RUXFIEN6/a99429db-1575-4381-b844-221426bb7074/PDF

21. Kobal Grum, D., & Kobal, B. (2009). Pravica do inkluzije.V D. Kobal Grum & B. Kobal (ur.), *Poti do inkluzije* (str. 37-42). Lj.ubljana: Pedagoški inštitut.
22. Kocjančič, N. (2017). Inkluzivna vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov z avtističnimi motnjami. *Vzgoja in izobraževanje*, 48(1-2). Pridobljeno 10. 4. 2023 s https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-4ZKYDWZN/6f71f127-c07f-4a57-8984-362dbd7b6a21/PDF
23. Kolenko, M. (2018). Šolska svetovalna služba skozi oči vodstva šole. *Vzgoja*, 20(78). Pridobljeno 21. 5. 2023 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-CQVWQDLC/?query=%27keywords%3d%c5%a1olsko+svetovalno+delo%27&pageSize=25
24. Krstulović, G. (2012). Družbena konstrukcija starševstva in skrb za otroke z ovirami. *Socialno delo*, 52(6), 405-414. Pridobljeno 4. 3. 2023 s http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-Y4GFJ9JM/c77829ae-fb4c-40e0-a3d5- fe5a4290b937/PDF.
25. Kvaternik, I., & Kustec, K. (2011). Sodelovanje staršev s šolo: vzpostavljanje delovnega odnosa soustvarjanja v šoli. *Socialno delo*, 50(2), 81-89.
26. Lovišček, P. (2017). Inkluzija otrok z avtizmom. *Vzgoja (Ljubljana*), 19(76), 20. Pridobljeno 4. 3. 2023 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-C53V7PDJ
27. Macedoni Lukšič, M., Jurišić, B. D., Rovšek, M., Melanšek, V., Potočnik Dajčman, N., Bužan, V., Cotič, J., & Davidovič Primožič, B. (2009). *Smernice za oblikovanje zdravstvene, vzgojno-izobraževalne in socialne mreže na področju celostne skrbi za osebe s spektroavtističnimi motnjami (SAM)* [pdf]. Pridobljeno 10. 4. 2023 s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/Preventiva-in-skrb-za-zdravje/Varovanje-in-krepitev-zdravja/dusevno-zdravje/Smernice.avtisti.pdf
28. Mackay, T., Knott, F., & Dunlop, A., W. (2007). Developing social interaction and understanding in individuaks wuth autism spectrum disorder: A groupwork intervention, *Journal od Intellectual & Developmental Disability*, 32(4). Pridobljeno 9. 3. 2023 s https://www-tandfonline-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/epdf/10.1080/13668250701689280?needAccess=true&role=button
29. Mesec, B. (1997). Uvod v kvalitativno raziskovanje [pdf]. Pridobljeno 1. 6. 2023 s http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-C11L6WB5

30. Mesec, B. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1: Načrtovanje raziskave* (Študijsko gradivo za interno uporabo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
31. Milačić, I. (2006). *Aspergerjev sindrom ali visokofunkcionalni avtizem*. Ljubljana: Center društvo za avtizem.
32. Mlinarič, M. (2017). Svetovalno delo v vrtcu: (ne)vidna povezava med otroki, starši in strokovnimi delavci. Socialno delo, 56(1). Pridobljeno 22. 5. 2023 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-Q5KYKGYJ
33. Mogro-Wilson, C., Davidson, K., & Bruder, M., B. (2014). An Empowerment Approach in Teaching a Class about Autism for Social Work Students. *Social Work Education*, 33(1), 61-76. Pridobljeno 5. 3. 2023 s https://www-tandfonline-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/epdf/10.1080/02615479.2012.734802?needAccess=true&role=button
34. Mrvar, P. & Mažgon, J. (2016). Sodelovanje šolske svetovalne službe s posamezniki in institucijami. Sodobna pedagogika, 67(1). Pridobljeno 22. 5. 2023 s https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-AXC9SVQD/69c2bc43-e3cf-43e0-84ed-06d26722fee2/PDF
35. Oades, L. M. (2021). Mamae nui me te takiwatanga : surplus suffering and autism spectrum disorder in school social work practice. *Aotearoa New Zealand social work*, 33(1). Pridobljeno 10. 4. 2023 s https://eds-s-ebscohost-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=34b928c0-4bfa-460d-a9d6-51d4a9c4b18c%40redis
36. Opara, B. (2012). Šola za vse – pravična šola. V D. Hozjan & M. Strle (ur.), *Inkljuzija v sodobni šoli* (str. 67-82). Koper: Univerzitetna založba Annales.
37. Opara, B. (2015). *Dodatna strokovna pomoč in prilagoditve: pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Centerkontura.
38. Patterson, D. (2009). *Avtizem – kako najti pot iz tega blodnjaka*. Ljubljana: Modrijan založba d. o. o.
39. Pisula, E. (2011). Parenting Stress in Mothers and fathers of Children with Autism Spectrum Disorders. V Mohammedi M. R. (ur.)., *A comprehensive book an autism spectrum disorders* (str. 87-106). Pridobljeno 28. 2. 2023 s https://library.um.edu.mo/ebooks/b28351459.pdf

40. Plešec. N. (2021). Sodelovanje šolske svetovalne službe s starši otrok s posebnimi potrebami. *Socialno delo*, 60(4). Pridobljeno 1. 4. 2023 s https://dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-TM0BPDLK
41. *Pravilnik o dodatni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami* (2013). Ur. l. RS 88/2013, 108/2021, 46/2023.
42. *Pravilnik o izobrazbi učiteljev in drugih strokovnih delavcev* (2022). Ur. l. RS 85/2022.
43. Privošnik, N., & Urbanc, K. (2009). Svetovalna služba v spremembah vzgoje in izobraževanja. *Sodobna pedagogika*, 60(1), Pridobljeno 14. 4. 2023 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-IZEDNMO0
44. *Programske smernice* (2008). Svetovalna služba v osnovni šoli. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
45. Projekt SEM. (2018). *Mladi z avtizmom: prilagoditve v učnem okolju in karierna orientacija*. Pridobljeno 5. 3. 2023 s http://tukajsem.splet.arnes.si/files/2018/03/AM_prilagoditve-in-KO.pdf
46. Resman, M. (1999). Oddelek, učitelj in svetovalni delavec. V M. Resman (ur.), *Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah* (str. 143-155). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
47. Resman, M. (2008). Svetovalno delo v vrtcih in šolah (uvodna beseda k tematskemu delu razprav). *Sodobna pedagogika*, 59(2). Pridobljeno 18. 4. 2023 s https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-PMM02WOH/3bd59427-9274-47cf-b6b1-40705db46db5/PDF
48. Rogič Ožek, S. (2016). Umeščanje otrok z avtističnimi motnjami v slovenski šolski prostor. *Vzgoja & izobraževanje*, 47(5-6). Pridobljeno 3. 3. 2023 s https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2022/05/VIZ-56_2016.pdf
49. Rogič Ožek, S., Werdonig, A., Stres Kaučič, K., Turk Haskić, & Maček, J. (2014). IX.Otroci z avtističnimi motnjami. V *Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajec, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami* (str. 36-38). Pridobljeno 14. 4. 2023 s https://www.zrss.si/pdf/Kriteriji-motenj-otrok-s-posebnimi-potrebami.pdf
50. Rutar, D. (2010). *Inkluzija in inkluzivnost. Model nudenja pomoči učiteljem pri edlu z dijaki s posebnimi potrebami, ki so integrirani v redne oddelke*. Ljubljana: Center Republike Slovenije za poklicno izobraževanje.

51. Schmidt, I., Schmidt, J., & Schmidt, M. (2017). *Drama je biti starš vesoljca.* Maribor: Založba Pivec.
52. *Svetovalnica za avtizem.* (2016). Pridobljeno 10. 4. 2023 s https://www.avtizem.net/kaj-je-avtizem
53. Stožir Cukr, B., Fabjančič, N., Ajdišek, N., & Pečjak, S. (2018). Poročilo z delavnice »Sodobni izzivi za psihologe v vrtcu, osnovni in srednji šoli.« *Šolsko svetovalno delo*, 22(3). Pridobljeno 15. 4. 2023 s https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2022/05/ZRSS-revija-Solsko-svetovalno-delo-3-2018-ZDRUZENO-LOW-RES.pdf
54. Šoln Vrbinc, P., Jakič Brezočnik, M., & Švalj, K. (2016). *Zgodnja obravnava*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.
55. Vodušek, V., V. (2016). Zakaj »Motnje avtističnega spektra« (MAS) in ne »Spektroavtistična motnja« (SAM) ali kaj tretjega?. Pridobljeno 20. 5. 2023 s https://www.avtizem.net/terminologija
56. Vovk Ornik, N. (2016). Vloga učitelja v procesu usmerjanja otrok s posebnimi potrebami (Doktrsko delo). Pridobljeno z Repozitorij Univerze v Ljubljani.
57. Vovk Ornik, N. (2018). Otroci z avtističnimi motnjami v procesu usmerjanja. V A. Werdonig (ur.), *Zbornik prispevkov konference Avtizem v Sloveniji - kje smo leta 2018*? (str. 28–33). Pridobljeno 1. 3. 2023 s https://www.csgm-avtizem.si/wp-content/uploads/2018/10/ZBORNIK-KONFERENCE-Avtizem-v-Sloveniji-kje-smo-leta-2018.pdf
58. Vöröš, B. (2015). Komunikacija med šolo in starši otrok s posebnimi potrebami. *Vzgoja in izobraževanje*, 46(6), 56-59. Pridobljeno 5. 3. 2023 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-TTTR0MUQ
59. Whitaker, P. (2011). *Težavno vedenje in avtizem: razumevanje je edina pot do napredka*. Ljubljana: Center za avtizem.
60. *Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami* (ZOPOPP) (2017). Ur. l. RS 41/17.
61. *Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju* (ZOOMTVI) (2020). Ur. l. RS 200/20.
62. *Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi* potrebami (ZUOPP-1) (2011). Ur. l. RS, 58/2011.

63. Žist, A. (2021). *Kako prilagojen je slovenski šolski sistem avtističnim otrokom?* Pridobljeno 10. 4. 2023 s https://www.avtizemgovori.si/stanje-pogledi/112-kako-prilagojen-je-slovenski-solski-sistem-avtisticnim-otrokom

9 PRILOGE

PRILOGA 1: VODILO ZA INTERVJU

1. Kakšna je vaša naloga, da storite, ko izveste, da je oziroma da bo na vašo šolo prišel otrok z MAS (motnjo avtističnega spektra)?
2. Mi lahko predstavite običajne načine dela z otrokom z MAS?
3. Ali otroku z MAS kako pomagate, da se lažje vključi med ostale sošolce?
4. Na kaj ste med sodelovanjem z otrokom z MAS najbolj pozorni?
5. Na katera znanja se oprete, ko sodelujete z otroki z MAS?
6. Mi lahko predstavite način sodelovanja s starši?
7. Kakšni so razlogi, da se na vas obrnejo starši?
8. Kako pogosto je na srečanjih s starši prisoten otrok?
9. Kaj je za vas najpomembneje pri sodelovanju s starši?
10. Se pri sodelovanju s starši otrok z MAS srečujete s kakšnimi izzivi?
11. Ali se je vključevanje otrok z MAS v redno OŠ iz vaših izkušenj pokazalo za dobro ali slabo prakso?
12. Kateri načini dela so se pri sodelovanju z otroki z MAS iz vaših izkušenj pokazali za najbolj uspešne?
13. Ali se v času šolanja na OŠ veliko otrok z MAS preusmeri na OŠ s prilagojenim oziroma posebnim programom?
14. Kakšni so razlogi za to, da se otroke z MAS preusmeri na OŠ s prilagojenim oziroma posebnim programom?

PRILOGA 2: TRANSKRIPTI INTERVJUJEV

INTERVJU A

Kakšna je vaša naloga, da storite, ko izveste, da je oziroma da bo na vašo šolo prišel otrok z MAS?

/Eni pridejo že z diagnozo v šolo in ti imajo velikokrat že odločbo, (A1)/ /pri drugih se to šele odkriva tekom časa in v višjih razredih dobijo diagnozo. (A2)/ /Eden, ki je prišel z diagnozo, smo recimo že z vrtcem sodelovali, (A3)/ /pa mama je takrat v tem predobdobju sodelovala. (A4)/ /Tako da se je pripravil že vnaprej ves načrt, še preden smo mi tisto odločbo dobil. (A5)/ /Pri drugih pa to nastaja skozi različne težave, ki jih mi že prej detektiramo in pride potem nekje v višjih razredih do odločbe. (A6)/ /Dobi status učenca s posebnimi potrebami (A7)/ /in je potem notri zapisana ta diagnoza. (A8)/ /Tako da zelo različne poti so. (A9)/ /Vsi ti pa so usmerjeni, (A10)/ /vsi imajo status učenca s posebnimi potrebami, (A11)/ /vsi imajo zato določene prilagoditve (A12)/ /in za njih je potrebno pripravit individualiziran program. (A13)/

Mi lahko predstavite običajne načine dela z otroki z MAS.

/Z njimi delamo zelo različno, ker so zelo različni. (A14)/ /Imam enega učenca v devetem razredu, ki je avtist in on je recimo vsa leta v nižjih razredih potreboval pomoč pri vzpostavljanju odnosa s sošolci. (A15)/ /Recimo so bile situacije, ko se je s kom skregal in je potem zelo težko spet prišel do tiste točke, da je komuniciral s tem sošolcem in je bilo potrebno stvari pripravljati, se dogovarjat. (A16)/ /In pri njih gre vse to zelo na počasi. (A17)/ /Recimo ko se je skregal s svojo najboljšo prijateljico, da jo je bil pripravljen pogledat in z njo spregovorit, je trajalo štiri mesece. (A18)/ /Mi smo se o vsem tem veliko pogovarjal, se pripravljali, na vse to pripravili tudi to drugo učenko, njegovo prijateljico, da je šla čez vse to, sodeloval je takorekoč cel razred. (A19)/ / No poleg tega pa je bilo z njim potrebno veliko delat še na organizaciji. Kako pospravit v torbo. (A20)/ /On je zelo počasen preden pospravi šolsko mizo, (A21)/ /pa na začetku ko se je selil iz učilnice v učilnico, da je sploh vedel, v katero učilnico more potem iti. Vse to mu je bilo treba pomagat. (A22)/ /Je pa zdaj še zbolel, ima raka in se že tri leta že zdravi. In ne hodi v šolo. In potrebuje predvsem, da ima otrok nekoga za pogovarjat se. (A23)/ /Tako da moja sedanja vloga je, ker je izven šole, ne prihaja v šolo, se midva zdaj dobiva in greva na sprehod ob Ljubljanco in klepetava, opravljava, greva na pico. (A24)/ /Tako da res, še vedno je veliko tega individualnega dela, da se pogovarjava. (A25) Ker deček potrebuje nekoga, da se z njim pogovarja, ker nima neke socialne mreže, ki pa jo v teh letih seveda potrebuje. (A26)/ /Bo pa treba na tem vzpostavljanju stikov še veliko delat, sploh preden gre v srednjo šolo. (A27)/ /Potem en drug, ki ima pa tudi to diagnozo, je pa leader v razredu. Obvladuje pa cel razred. (A28)/ /Je pa treba z njim delat tako, da pusti še drugim dihat. Ne da je ves čas samo jaz, jaz, jaz in nihče drug kot jaz. (A29)// Zdaj o tem fantu, ki je zbolel, ga jaz spremljam zdaj že pet let. (A30)/ /Tako da jaz sem potem s tem njegovim razredom ogromno sodelovala. Tudi v razredu delavnice delala o navezovanju komunikacije. (A31)/ /Pa na vseh taborih, (A32) /vseh ekskurzijah, (A33)/ /dnevih dejavnosti (A34)/ /in izvenšolskih dejavnostih sem bila zraven. (A35)/ /Tako da jaz sicer ta cel razred tudi zelo dobro poznam. Ogromno z njimi sodelujem (A36)/ /Te delavnice, ki sem jih pripravljala, pa so bile v glavnem na temo, kako izboljšati odnose, (A37)/ /kako se pogovarjat, (A38)/ /kako prepoznati neka čustva pri sebi, (A39)/ /kako ne odreagirat na prvi impulz, ko si jezen. (A40)/ /Tako da sodelujem veliko tudi s samim razredom, v katerem je kakšen tak otrok. (A41)/ /Sodelujem pa potem tudi z vsakim otrokom veliko individualno. (A42)/

Kot ste omenili, sodelujete tudi z razredom, v katerem je otrok, ki ima MAS. Zanima me, ali otroku z MAS kako pomagate, da se lažje vključi med ostale sošolce?

/Ja, tukaj je potrebno. (A43)/ /Ker oni imajo manjko točno na temu socialnem področju. (A44)/ /Pripravit je potrebno razred. (A45)/ /Potem se dela z manjšo skupino, recimo tam, kjer so sošolci, ki to težje sprejmejo. (A46)/ /Ampak v resnici kakšnih hudih težav z vključevanjem ni. (A47)/ /Ker ti otroci so avtisti že od začetka in se je njihova skupina tako ali tako na njih že navadila. Recimo ta razred, od katerega sem prej govorila, kjer je ta fant, ki ima zdaj raka, no v tem razredu sta zdaj dva. In oni so skupaj že bolj ali manj od vrtca. (A48)/ /In ta razred tudi funkcionira drugače, ker so notri ti otroci. Bolj so vključujoči. (A49)/ /Manj so agresivni, (A50)/ /manj je žaljenja, (A51)/ /manj je vseh teh stvari, ker so navajeni, da sta onedva drugačna, da imata težave na nekaterih področjih. (A52)/ /Ni pa, da bi se zaradi tega kaj norčevali ali kaj takega. (A53)/ / Ker pa je skupina že dolgo časa skupaj, so res navajeni in vedo, kakšen ta fant je, (A54)/ /da ne pogleda v oči, da pogleda stran, (A55)/ /da mu je nerodno in se včasih kar skrije, (A56)/ /da ko ga nekaj vprašaš najprej gleda stran in je dolgo časa tiho, pa potem šele odgovori. (A57)/ /Ampak oni so od malega skupaj in so navajeni. (A58)/ /Lahko pa zdaj povem še nekaj čisto tako, kot zgodbo. Te dva oba, ki sta avtista v tem razredu, pa recimo vprašam tega, s katerim hodim na sprehode, če se kaj sliši s tem drugim sošolcem, ki je tudi avtist. Pa pravi, da se, ampak da z njim je pa tako težko, da on je pa malo čuden. Pa potem še tega drugega vprašam, če imata kaj stikov. Pa pravi isto, da se slišita, ampak da je on res malo čuden. Tako da drug za drugega zaznavata, da sta malo čudna, tako da res zanimivo. (A59)/ /Drugače se pa zelo dobro razumeta. Imata stik drug z drugim in sta tudi na vezi preko teh aplikacij na telefonu, pa neke računalniške igrice skupaj igrajo, pa tako naprej. (A60)/ / Glede tega, kako pa skupina sprejema avtiste, sta pa tukaj dve stvari. V bistvu gre za neko sobivanje. (A61)/ /Integracija sanja o tem, da bi se te ljudje integrirali in, da bi postali vsi skupaj eno. Ampak jaz sama ne verjamem čisto, da se to da. (A62)/ /Ker so interesi tako različni. (A63)/ /Recimo bom dala zdaj primer. Fant je naredil eno igro sam. In potem je s svojo najboljšo prijateljico to igro igral. In seveda je on to igro z njo igral že petintridesetič in je ona imela tega počasi že dovolj. In mu je povedala, da ima tega dovolj in, da bi se rada nehala igrati. In on to ne more sprejet. (A64)/ /Tako da neko tako zlitje in sožitje in intimno prijateljstvo je zelo težko vzpostaviti med njimi. (A65)/ /Bolj gre za nek občutek sobivanja, (A66)/ /da ga vključijo v tiste dejavnosti, (A67)/ /da ga izberejo, ko delajo skupine. (A68)/ /Da ga tudi ne zafrkavajo. (A69) / /Včasih je prišel en fant v šolo, po tistem ko je bil dolgo odsoten zaradi zdravljenja in mu je bilo grozno priti spet nazaj med sošolce. Imel je kapo na glavi, ogromna modra očala, gor pa masko. In potem je tak v razredu sedel. (A70)/ /In potem si lahko predstavljaš, da če bi ga nekdo takega videl, da bi se mu lahko smejal in se norca delal. Oni pa se niso, so to sprejel. (A71/ /Dokler ni bil on pripravljen najprej dati dol očala, kapo in tako naprej. Ampak to je trajal en mesec, da smo prišli do tja. Do takrat pa je on hodil tak po svetu. Tako da je rabil kar dolgo časa, da se jih je privadil. (A72)/ /Da bi bilo pa res eno tako intimno prijateljstvo, kakor nastane med ostalimi otroci v tem obdobju, pa moram reči, da ga med temi, ki so avtisti (A73)/ /ali gluhi (A74)/ /ali z nižjimi sposobnostmi, pa ni. (A75)/ /In potem se pa človek lahko vpraša tudi ane, koliko prijateljov imam pa sam, ki so avtisti, duševno prizadeti ali pa slepi in gluhi. (A76)/ /Bolj gre za sobivanje, (A77)/ /ne vem pa če je taka integracija uresničljiva, o kakršni sanjamo. (A78)/ /Ker so tukaj v bistvu naši interesi. In interesi so zagotovo različni. (A79)/ /Zdaj če gledam pri temu fantu, on lahko ponavlja eno in isto stvar (A80)/ /in na neki točki lahko gre to ostalim na živce. (A81)/ /V šoli v naravi poleti se je zgodilo, da je on moral na avtobusu vzeti tableto proti slabosti. Potem je pa avtobus pred domom v en avto se zaletel in je naš odhod izpred doma uro in pol bil zamaknjen. In od morja do

Ljubljane me je na 5 minut spraševal, ali tableta še drži. In sem vedno znova ponavljala, da ja, da še drži, če ti ni slabo. In čez 5 minut spet. (A82)/ /Zdaj jaz, ki to delam, jaz sem pripravljena to 2 uri odgovarjat. Nekdo drug pa verjetno ne. (A83)/

Na kaj ste med sodelovanjem z otrokom z MAS najbolj pozorni?

/Šolsko delo je bolj ali manj narejeno tako, da temelji na ponavljanju. In tako smo v šoli večinoma navajeni, da stvari ne poveš enkrat. Tako da včasih tudi stokrat ali tisočkrat ni dovolj. In zato se v šoli tega moramo zavedati in biti potrpežljivi. Moramo biti pripravljei vedno znova razložiti stvari. (A84)/ /Včasih pa se sprašujem, ravno zdaj v tej situaciji s tem fantom, ki se šola v bolnici. Ta fant si želi biti po eni strani veterinar in bi si želel iti na gimnazijo. No, in se sprašujem, kaj mu v resnici obeta prihodnost. (A85)/ /Koliko bo sposoben za nek poklic, za katerega se bo izobrazil, delati sam. (A86)/ /zdaj verjetno bi morale biti tukaj neke podporne službe. Nekdo, ki bi mu pomagal. (A87)/ /Nekega mentorja bi potreboval zraven sebe. (A88)/ /Zdaj pa je vprašanje, če smo mi tako humana družba, da bomo omogočili tem ljudem nekega mentorja, zato da bi jim bilo potem lažje. (A89)/ /Ker on recimo pride do rešitev in dela. (A90)/ /Ampak ima težave recimo že s tem, da se ne zna odločit. Če mu rečeš, da imaš na razpolago dva naslova za esej. To potem nastane katastrofa. Dve uri je pripravljen potem razmišlajt, kje so prednosti enega in drugega naslova. Namesto da bi pisal ane. Tako da mu moraš kar reči, da sva se skupaj odločila, da boš pisal ta esej. In potem res piše ta esej in ga piše dobro. Ko pa mora sam sprejeti odločitev, pa ne pridemo nikamor. (A91)/ / No ta deček teste vedno piše pri meni. (A92)/ /Zadnjič je pri eni drugi pisal teste, ker ni bilo mene. No in je pri tej drugi šlo 45 min in nobene besede ni napisal. Ker je samo razmišlal, kaj bi bilo boljše. (A93)/ /In zdaj, kako bo v prihodnosti s tem odločanjem in takimi stvarmi, ne vem. (A94/ /Ali pa, da mu nekdo nekaj reče, da je on nezadovoljen s tem. Da nekdo mogoče nekoliko dvigne glas. To se komunikacija poruši. In da potem on nazaj vzpostavi odnos z nekom, ki je glas dvignil, to je lahko ogromno dela, preden pride do uvida, da je pripravljen. To ne gre v enem pogovoru. To lahko gre mesec okrog. Preden je pripravljen tega človeka sploh pogledat. (A95)/ /So si pa zelo različni. Tako da na nek način spada notri v ta avtistični spekter ogromno stvari, ki so si včasih bolj ali manj podobne. (A96)/ /Včasih človek že malo podvomi, če je to to. (A97)/ /Ali je to postala zgolj ena moderna diagnoza. (A98)/ /So pa zelo različni res, dva si nista enaka. (A99)/ /Recimo na drugi strani pa imamo te, ki so motorični, nemirni, slaba koncentracija, ADHD… so si podobni. (A100)/ /Medtem ko pri avtizmu so si pa zelo različni. (A101)/

Na katera znanja se oprete takrat?

/Jaz sem se izobraževala in imam posebno kvalifikacijo za delo z učenci s posebnimi potrebami. To sem se izobraževala eno leto in ta teorija se je postavila. (A102)/ /Ampak drugače bi pa rekla, da je praksa tista. Da leta, kilometrino, veščine in izkušnje pridobiš. (A103)/ /Pa tudi v pogovoru z drugimi delavkami, pa mogoče tudi z drugimi šolami. (A104)/ /Pa seveda tudi študij na FSD. (A105)/ /Socialno delo je v resnici za delo v šolski svetovalni službi zelo dobro opremljeno. Bi si celo upala trditi, da najbolj. (A106)/ /Zaradi tega, ker nam da toliko znanja glede svetovanja, glede tega, kako obravnavat ljudi, ki pridejo po pomoč. Sploh za delo z ljudmi, za razumevat, (A107)/ / da iščeš tiste njegove vire moči, (A108)/ /da daš njemu glas, da govori o sebi, da opravlja s sabo in tako naprej. (A109)/ /Tega imajo ostali profili malo manj. (A110)/ /Ostali profili bolj izhajajo iz stališča jaz vem in zato mu svetujem. (A111)/ /Mi smo pa udoktrinirani v to, da skupaj raziskujemo.

(A112)/ / /Drugače pa mi zelo pomaga, da z drugimi kolegi in svetovalnimi delavci pogovorim o dočenih situacijah. (A113)/

Mi lahko predstavite način sodelovanja s starši?

/Glede na to, da imajo te otroci individualiziran program, se z njimi srečam že pri pripravi individualiziranega programa. (A114)/ /Bolj ali manj so sestanki vsak mesec in se tako spremlja stvari. (A115)/ /Recimo ta, od katerega sem govorila, ki je zdaj že dolgo bolan, se vse ves čas vrti okrog ocen, kaj in kako to narediti. (A116)/ /Pri tistem, ki pa je »leader« v razredu, pa zna biti včasih tudi kakšna vedenjska težava in se potem o tem pogovarjamo. Kako te stvari brzdat. (A117)/ /So pa vsi ti otroci, vsaj te, ki jih imamo mi, učno uspešni. (A118)/ /Ni zraven še kakšne te druge motnje z duševno nerazvitostjo ali karkoli drugega, da bi imeli še učne težave. (A119)/ /Recimo o teh dveh, o katerih sem govorila, sta oba odličnjaka. (A120)/ /Je pa moja naloga, da odgovorim na vse maile. (A121)/ /Sicer pa se srečamo v živo, (A122)/ /sicer pa tudi meili. Meil, (A123)/ /SMS, (A24)/ /telefonski klic, (A125)/ /pa sestanki v živo enkrat na mesec. (A126)/

Kakšni so razlogi, da se na vas obrnejo starši?

/No ravno danes je mama poslala meil, da so bile v bolnišnični šoli ocene vpisane pod napačno rubriko. Namesto h kemiji, je bila ocena napisana k biologiji in se je potem mama name obrnila, da je potrebno ocene popravit. Potem, če je učenec odsoten, se obrnejo starši name, kako bo pridobil oceno, ker ga ni. (A127)/ /Ker učno s temi otroki itak ni težav. (A128)/ /Zdaj pa se bova z mamo tega dečka, ki je v bolnišnični šoli, dobile v četrek na sestanku in bova rekli kakšno glede vpisa v srednjo šolo. (A129)/

Kako pogosto je na srečanjih s starši prisoten otrok?

/Ja, na srečanjih je otrok vedno prisoten zraven. (A130)/ /In potem na teh srečanjih rešujemo različne težave, če so. (A131)/

Kaj je za vas najpomembneje pri sodelovanju s starši?

/Da vzpostavimo dober odnos, ki temelji na spoštovanju. Ker če tega ni, potem ne gre naprej ane. (A132)/ /Potem pa seveda, da delamo v smer istega cilja. (A133)/ /Da so pripravljeni tudi oni kaj naredit. Ne, da potem oni samo pričakujejo, da bomo pa na šoli delali čudeže. (A134)/ /Sodelovanje iz obeh strani je potrebno, to je bistveno pri tem. (A135)/

Se pri sodelovanju s starši otrok z MAS srečujete s kakšnimi izzivi? S kakšnimi?

/Za vsakega otroka je lahko povsem različna zgodba. Vsak otrok je drugačen, vsak ima svoje posebnosti. (A136)/ /Pred leti smo imeli enega fanta, ki je imel tudi diagnozo, da je avtist in je bilo zelo zanimivo, da kadar je mama prebrala neko novo literaturo, je prišel potem fant z novim simptomom. Potem pa je mama hitro nehala ponavljati, da to opaža pri fantu in tako je tudi simptom hitro izginil. (A137)/ /Je pa zelo različno. (A138)/ /Ene mame sodelujejo tako, da podpirajo, (A139)/ /ene sodelujejo tako da ščitijo. (A140)/ /Spet druge tako, da ne sodelujejo. Se pravi, da zgolj navidezno sodelujejo. (A141)/ /Glede tega fanta je bilo pa res zanimivo. Ko je mama prebrala neko novo literaturi, je imel on nov simptom. (A142)/ /Potem smo prišli že tako daleč, da pri nas sploh ni želel več pisat. Tako da testa ni pisal in je moral nekdo drug sedeti poleg njega. On je samo odgovarjal, nekdo pa je pisal. In pišem potem največkrat jaz. (A143)/ /No potem se je pa prepisal

na neko drugo osnovno šolo in sem se jaz slišala s svetovalno delavko iz tiste šole, pa me je vprašala, če smo imeli kdaj težave z njim, da bi bil nasilen do ostalih sošolcev. Ampak mi tega nismo imeli nikoli, ni bil nikoli nasilen. Tam pri njih pa je to bilo ane. (144)/ /Tako da lahko rečem, da so te stvari vse zelo kompleksne. (A145)/ /Pri avtistih pa še nisem naletela na take starše, ki ne bi želeli dobro sodelovati z nami. (A146)/ /Ker je pri tem težav tako veliko, da je sodelovanje zaželjeno. (A147)/

Ali se je vključevanje otrok z MAS v redno OŠ iz vaših izkušenj pokazalo za dobro ali slabo prakso?

/Kaj pa vem. (A148)/ /Do zdaj mislim, da so trije s to diagnozo odšli na drugo šolanje. (A149)/ /En je šel na Levca, (A150)/ /dva pa sta odšla na oddelek za avtiste na Zavodu za gluhe. (A151)/ /Se tu preprosto ni dalo in jima je bilo tam sigurno lažje in boljše. (A152)/ /Zdaj za ostale stvari pa jaz zelo težko rečem, kaj se bo s temi otroki zgodilo, potem ko bodo naredili srednjo šolo. (A153)/ /Pa ko bodo iskali službo. (A154)/ /Zdaj zagotovo je dobra plat ta, da so imeli stik z običajno populacijo. Da so se od tega stika in interakcij z običajno populacijo sigurno nekaj naučili. (A155)/ /Tudi ostala skupina se je naučila, da smo si ljudje različni. (A156)/ /Kaj se bo pa potem na dolgi rok zgodilo iz tega, pa zelo težko rečem. (A157)/ /Pa kaj bi bilo, če bi imeli neko drugo izobraževanje. Ker mi niti nimamo ane. (A158)/ /Mi imamo samo Levca (A159)/ /ali pa oddelek na Zavodu za gluhe. (A160)/ /Nimamo pa neke šole, programe, kamor bi dali avtiste. (A161)/ /Kot sem pa govorila že prej o tej integraciji, pa povem odvisno, no. Mislim, da ni povsem realna v praksi. (A162)/ /Ker dva nista enaka. To je en širok spekter. (A163)/ /Se mi pa zdi, da je vse skupaj okrog ratalo malo moderno. Pa mislim, da ima en poseben status. Ker ene druge take diagnoze in opredelitve imajo malo stigme, ta pa nima. Tu pa vsi pomislemo na te zgodbe ane, Einstein je bil avtist pa matematik, pa Forrest Gump je bil v filmu ane. Pa tko naprej ane. So taki primeri, ki se ti hitro lahko zdi, da je to nekaj fajn. Tako da mogoče bi včasih kakšno drugo stvar morali zapisat, pa potem zapišejo kar to, kar starši lažje sprejmejo. (A164)/ / Imamo pa srečo, da nobene od teh, kar sem jih spoznala, ni bil nasilen. Ker zna biti tudi kombinacija s kakšnim nasiljem. (A165)/

Kateri načini dela so se pri sodelovanju z MAS iz vaših izkušenj pokazali za najbolj uspešne?

/Zdaj jaz s temu fantom, kot sem govorila že prej, sodelujem že 9 let in verjetno bom ostala v stiku tudi naprej. (A166)/ /In se zunaj dobiva. In greva na sprehod, A(167)/ jaz mu povem kakšne čenče, kaj se kaj dogaja, kaj je kdo kaj rekel. Malo opravljava. (A168)/ /Potem on pove, kaj je delal. Se zgodi, da noče sploh o sebi govorit. (A169)/ /Kaj bo, ko bo šel ne vem. (A170)/ /Gre v gimnazijo in ne vem, kaj bo. Se mi ne zdi opremljen za samostojno življenje. (A171)/ /Ker tu so ga navajeni od vrtca. (A172)/ /Gimnazijci pa znajo bit nesramni. In zdaj bo šel pa v gimnazijo. In si res sploh ne znam predstavljat. (A173)/ /In potem ima težave še z organizacijo, orientacijo. (A174)/ /Tako da tam bo potrebno narediti sestanek z gimnazijo, preden gre. Da se usedemo in, da povemo, kakšna je situacija. Da se oni pripravijo. Drugače ne bo šlo. (A175)/ / Če sem ne more priti, pa jih pozna, kako bo šele med neznanci. (A176)/ On bi pa rabil te socialne izkušnje, prijatelje, punce. (A177)/ /Zdaj so ga začele zanimati še punce. On se je zaljubil v to svojo prijateljico. In on je bil do nje kar malo posesiven pa tko, se ga je punca prestrašla. (A178)/

Ali se v času šolanja na OŠ veliko otrok z MAS preusmeri na OŠ s prilagojenim programom?

/Nam so se trije. (A179)/ /Trenutno pa imamo na šoli pet avtistov. (A180)/

Kakšni so razlogi za to, da se otroke z MAS preusmeri na OŠ s prilagojenim programom?

/Po navadi pa je to zaradi učne neuspešnosti. (A181)/ /Smo imeli fanta, ki se enostavno ni mogel naučiti brati in pisati. (A182)/ /Ni spremljal pouka. (A183)/ /Tako da tukaj ni bil le avtizem, ampak je moralo biti zraven še nekaj, kar se včasih nacepi na avtizem. Se pravi neka duševna manj razvitost ali kakšne druge težave. Kombinacija je potem še veliko težja. (A184)/ /Ker te, ki sem jih omenila, ki sem o njih govorila prej, so izredno uspešni učenci. Oni se lahko učijo. (A185)/ /Sploh stvari, ki jih zanimajo. En fant ima izreden spomin. On si podatke za vsak hrib zapomni. Za vsak hrib v Sloveniji ve, koliko je visok. On sliši enkrat eno številko in je ne pozabi. (A186)/ /Na drugačen način se učijo. (A187)/ /Ko pa krmariš znotraj tega v razredu, pa odnosov, je pa vsak dan nov. tako da tisti trije, ki so odšli, so bile tudi hude učne težave zraven. Ne samo avtizem. (A188)/ /Tako da je bil glavni razlog, da so šli drugam, kombinacije z učnimi težavami. (A189)/ /In kombinacije so vedno težje. Ker ni samo ena stvar, ampak je potem še nekaj pridruženega zraven. In to vse skupaj še otežuje. (A190)/

INTERVJU B

Kakšna je vaša naloga, da storite, ko izveste, da je oziroma da bo na vašo šolo prišel otrok z MAS?

/Če že ob vpisu vemo, da bo otrok imel odločbo o usmeritvi, kajti če že pred všolanjem starši vedo, pomeni, da so praviloma že sprožili postopek usmerjanja. (B1)/ /Se pravi to pomeni, da bo ta otrok prišel v šolo z odločbo o usmeritvi. (B2)/ /To pomeni, da bomo že v avgustu oblikovali strokovno skupino. (B3)/ /Da se bomo pred prvim šolskim dnevom s starši tega otroka srečali. (B4)/ /Za avtističnega otroka po vseh naših izkušnjah do sedaj je značilno, da so stvari zanj predvidljive. Tako na nivoju tega, kateri odrasli ljudje bodo z njim, kot na nivoju tega, v katerem prostoru se bo nahajal, kje bo njegova omarica, kje je stranišče. (B5)/ /To je za avtističnega otroka zelo pomembno, da ve vnaprej. (B6)/ /Tako da v prvem razredu se z vsemi otroki, ki so usmerjeni na podlagi kriterija avtistični spekter, dobimo pred prvim šolskim dnem. (B7)/ /Potem se oblikuje strokovna skupina, kjer je vodja na naši šoli strokovni delavec, ki bo izvajal dodatno strokovno pomoč. To je v primeru avtističnega spektra ali socialni pedagog ali specialni pedagog. Ali pa lahko tudi deljeno število ur. (B8)/ /Potem je tukaj lahko stalni ali začasni spremljevalec, (B9)/ /učitelj razrednega pouka, (B10)/ /druga strokovna delavka, (B11)/ /učiteljica podaljšanega bivanja (B12)/ /in sama kot svetovalna delavka. (B13)/ /Na podlagi odločbe in strokovnega mnenja se v enem mesecu oblikuje individualiziran program. (B14)/ /Potem pa se tudi takoj začnejo izvajati ure dodatne strokovne pomoči. (B15)/ Čisto vsak otrok s spektrom avtizma pa je, tako kot tudi drugi, pa vendar eno je diagnoza, drugo pa je realnost otroka. In razlike so enormne. (B16)/ /Od tega, da so praviloma kognitivno lahko te otroci resno nadpovprečni na enem področju, (B17)/ /do tega da so na drugi strani pa resne omejitve na socialnem področju. (B18)/ /Potem jih je veliko pri nas zdaj s kar izrazitimi govorno-jezikovnimi težavami. (B19)/ /Praviloma čisto vsi pa imajo težave na socialnem polju. (B20)/

Mi lahko predstavite običajne načine dela z otrokom z MAS?

/Torej, če pride otrok že usmerjen, potem je za te otroke v šolskem prostoru, vsaj za našo šolo lahko rečem, izjemno dobro poskrbljeno. (B21)/ /Torej, kar sem že prej rekla, da se že vnaprej pripravi in naredi, pomeni da se potem spremlja situacija. (B22)/ /To velja tako za prvi razred, kot tudi če se otrok prešoli iz katere druge šole v katerikoli drugi razred. Bodisi zaradi selitve, bodisi ker starši želijo spremembo okolja. Z vsem smo se že srečali. In tak postopek je enak. (B23)/ /In potem na podlagi tega opazovanja, kako otrok funkcionira, kako

se odziva, kakšne so njegove stiske… (B24)/ /temu se znotraj te strokovne skupine ves čas prilagajamo. (B25)/ /Najtesneje sodelovanje steče med kolegico, ki izvaja dodatno strokovno pomoč in konkretno razredničarko, ki otroka poučuje. In pa seveda tudi s starši. (B26)/ /Ti starši so že naredili en proces, tako da so precej opolnomočeni, znajo sodelovat. (B27)/ /Imamo pa tudi zelo različne izkušnje. (B28)/ /Ampak praviloma ti starši sodelujejo, (B29)/ /znajo tudi zelo dobro opisat svojega otroka. (B30)/ /In potem v tem sodelovalnem odnosu sestavljamo sliko. Kako je doma in, kako je v šoli. (B31)/ /Včasih otrok funkcionira povsod zelo podobno. Deklice pa praviloma zelo različno. Deklice so v šolskem prostoru precej brezhibne lahko, medtem ko v domačem prostoru je pa z njimi veliko težje. (B32)/ /Pri fantih je pogosteje identična slika v šoli in doma. (B33)/ /Tako da, ko pride otrok z odločbo o usmeritvi, je zanj v trenutnem šolskem prostoru zelo dobro poskrbljeno. (B34)/ /Težava in daljši proces in več težav je tam, kjer otrok ne pride z odločbo, ko mi sami odkrijemo, da gre za spekter avtistične motnje. (B35)/ /Kajti tukaj je pa potem daljši proces že zato, ker se srečamo s tem, da starš tega ne zmore sprejeti in je potreben najprej en kar resen proces soočanja in dela s starši, da so pripravljeni sodelovat in, da so pripravljeni otroka vključit najprej v diagnostični proces. (B36)/ In naslednja reč, ko mi starše že pripravimo, se v trenutni situaciji srečujemo s tem, da je pri strokovnjakih, ki opravljajo diagnostično-terapevtski proces strahotno dolga čakalna vrsta. (B37)/ /Vloga mene kot svetovalne delavke v tem procesu je v primeru, ko imamo otroka z odločbo, sem odgovorna za vso koordinacijo, (B38)/ /za posredovanje vseh podatkov. Se pravi za ta bolj upravno – administrativno – birokratski del. (B39)/ /Koordiniram delo dodatne strokovne pomoči. To pomeni, da se na koncu šolskega leta s kolegi usedemo in pogledamo, kdo bo naslednje šolsko leto z otrokom nadaljeval, kje bomo naredili kakšno zamenjavo, kje prihaja do kakšnih situacij, da se moramo ponovno morda obrniti na zunanje strokovnjake, kamor je otrok že bil usmerjen ali pa poiskat morda še kakšno tretjo reč. Skratka bedim koordintivno in vsebinsko nad procesom. (B40)/ /Ko pa gre za to, da učiteljica reče, naj pridem prosim v razred, da ji je to vedenje nenavadno, to potem pomeni, da skupaj z učiteljico potem grem v razred, opazujem otroka. (B41)/ /Še večkrat sama tega otroka opazujem v realni situaciji. Se pravi, grem v jedilnico z otrokom. Torej, da opazujem otroke, ko niti ne vedo, da jih opazujem. V teh malo bolj nestrukturiranih oblikah. Kolikor je v moji moči, poskušam vsak dan jesti malico v različnih razredih, da jih lahko vidim v času odmora. Potem pa je moja glavna naloga sodelovanje s starši. (B42)/ /Da pripeljem starše do tega, da zagledajo, da so pripravljeni sodelovat, da zagledajo posebnosti in, da začnejo sodelovati v procesu podpore in pomoči in, da sprejmejo diagnostično-terapevtski postopek. (B43)/ /Jaz neposredno z otroki delam in praviloma najpogosteje res z otroki s spektrom avtizma, dokler nima odločbe o usmeritvi. (B44)/ /Kajti če imajo ti otroci čustvene in vedenjske izbruhe in še ni usmerjen, to pomeni, da v nekem trenutku nimamo človeka, ki bi mu zares lahko pomagal. (B45)/ /In potem seveda pristane tukaj pri meni. Tako da pravzaprav neposredno največkrat sodelujem s temi otroki in oni tudi zelo radi pridejo. (B46)/ /Namreč to so otroci, ki se zelo radi umaknejo. Zato ker jim je hrupno, ker jim je pogosto veliko preveč teh osebnih stikov, ko otroci stopajo v njihov osebni prostor. To vse jih lahko zelo razburja. Ko pridejo v tale prostor pa pogosto rečejo, da je končno malo tišine. In malo časa, malo umika. (B47)/ /Vendar je to reševanje nekih takih akutnih šolskih situacij. Ni pa sistematično. Eno deklico sem imela lani, eno leto ob petkih, peto šolsko uro z mano. Enega otroka uspem dati na urnik, pa še to lahko odpade, ker se zgodi ena druga pomembnejša reč in potem moram to prestavit. Kar pa je za te otroke zelo neprijetno. (B48)/ /Oni imajo radi predvidljivost. In to, da točno vedo, kdaj so na urniku pri točno določenemu strokovnemu delavcu. (B49)/ /Zato, ker ni več združljivo, ker je delovnih nalog na tem delovnem mestu tako veliko, teh otrok raje ne dajem

na urnik. Zato da jih še jaz sistemsko ne prinašam okrog. Oziroma da ne priporem k tej njihovi nepredvidljivosti, ki jo pa imajo že itak dovolj. (B50)/ /Če tukaj skrajšam, pri svojem delu bi si želela več neposrednega stika s temi otroki, (B51)/ /vendar v trenutni situaciji je to precej težko, skoraj nemogoče. Vendar potem je potrebno res ves čas iskat neke nove rešitve, kaj bi lahko zagotovili še tem otrokom. (B52)/

Ali otroku z MAS kako pomagate, da se lažje vključi med ostale sošolce?

/To je na tem delovnem mestu lahko rečem, trenutno največja pobožna želja. Jaz bi si želela neposredno delati z otroki mnogo več delat, kot lahko delam. (B53)/ /Zdaj če je otrok že usmerjen, potem za to vključevanje poskrbi izvajalec dodatne strokovne pomoči ter učiteljice. Zato ker učiteljica razredničarka je tista, ki je neposredno ves čas poleg. Enako učiteljica podaljšanega bivanja. (B54/) /Moja naloga je bolj, da sem sogovornica njim. In to pa pri nas zgledno dobro teče, v veliki meri. (B55)/ /Mlajše učiteljice so zelo pripravljene sodelovat, izmenjat poglede in izkušnje. Ne z vidika, da sem starejša in, da sem v vlogi večvedne, imam več izkušenj, večvedna pa nisem. Ti mladi ljudje zdaj so pridobili nekaj več kompetenc pa res že v času izobraževanja. Tako da izmenjujemo, sodelujemo in to teče dobro. (B56)/ /Torej za vključitev v vrstniško skupino so učiteljice in izvajalke dodatne strokovne pomoči bolj primerne. (B57)/

Na kaj ste med sodelovanjem z otroki z MAS najbolj pozorni?

/Najbolj na njihovo celostno funkcioniranje. (B58)/ /Zdaj na to, kako on učno sodeluje, na to ima učitelj nedvomno najboljši vpogled. Tukaj jaz kolegicam in kolegom popolnoma zaupam. (B59)/ /To širše funkcioniranje. Torej, kako sodeluje z vrstniki, (B60)/ /kako se znajde v novih situacijah, (B61)/ /kako odreagira na različne senzorne dražljaje. (B62)/ /Kakšno je njegovo socialno – čustveno stanje. (B63)/

Na katera znanja se oprete tprloakrat?

/Torej, če grem najprej na našo stroko in naše teoretične temelje, je soustvarjanje pomoči in sklenitev delovnega odnosa temelj česarkoli se človek na tem delovnem mestu loti, tako da to je osnova. Torej to temeljno znanje, kako ravnati v dani življenjski situaciji tukaj in zdaj na podlagi vzpostavitve konkretnega delovnega odnosa. To je temelj za spremljanje, za nudenje pomoči. Pravzaprav za vse delovne korake na tem delovnem mestu. (B64)/ /Pa glas otroka. (B65)/ /Kakorkoli, pogosto so ti otroci komunikativno manj spertni. (B66)/ /Še vedno pomeni, da iz naše stroke je pomembno pridobiti otroka, izhajati iz njega in kot pravimo, ne delati za njega, ampak z njim. (B67)/ /Konkretno spekter avtistične motnje, ko sem jaz študirala, od tega nismo slišali nič. (B68)/ /V moji delovni karieri me pogosto sprašujejo, pa če je tega sedaj res tako več, a tega takrat res ni bilo. Torej zagotovo je takrat en delež bil, pa ga mi nismo prepoznali, ker ga nismo prepoznali. Zagotovo pa je motnja v porastu, kajti takšnih tudi ekstremnih oblik, pa bi jih tudi takrat opazili. Pa lahko rečem, da jih je bilo manj. Tako da motnja je v porastu, z vidika mojega neposrednega petindvajsetletnega dela v šoli. (B69)/ /Veliko sem se izobraževala tudi na to temo. (B70)/ /Potem pa na področju avtizma, ko smo se srečali s prvim primerom, takrat smo se kolegice udeležile seminarjev, kolikor se je dalo, kar je bilo takrat vse na voljo. (B71)/ /Moja najmočnejša izkušnja je sodelovanje s pediatrično kliniko. V tistem prvem obdobju so organizirali nekaj zelo kvalitetnih predavanj. Tudi ena zdravnica je bila tam ob prvih primerih zelo pomembna sogovornica. Medtem ko smo se učili ob prvih primerih, ki smo jih imeli v šoli. (B72)/ /Pa na svetovalnem centru tudi. (B73)/

Mi lahko predstavite način sodelovanja s starši?

/Torej z vsemi starši teh otrok sodelujemo. (B74)/ /Osnova je že to, takoj ko je imenovana pri otrokih z odločbo o usmeritvi, strokovna skupina, (B75)/ /ki se najmanj trikrat na leto mora sestat, (B76)/ /načrtovat in evalvirat ta individualiziran program. (B77)/ /Potem pa so seveda potrebe otrok in staršev zelo različne. (B78)/ /Ponekod zelo pogosto. Potem so tudi različna obdobja. So obdobja, ko se je potrebno slišati lahko tudi dnevno. Ob kakšnih večjih spremembah, ali v družini, ali pri otroku. (B79)/ / /Zelo različno. (B80)/ /Sem pa sama še zelo človek osebnega pristopa in se zelo veliko takole osebno srečam. Tudi takole zjutraj. Jaz sem pred poukom tukaj. Osemurna prisotnost mi omogoča, da včasih vidim starše zjutraj, ko pripeljejo in popoldne, ko odpeljejo otroka. Tako da veliko je osebnega stika. (B81)/ /Potem pa seveda telefonski klici. (B82)/ /Pa e-sporočila, ko gre za neke organizacijske stvari in načrtovanja srečanj. (B83)/

Kakšni so razlogi, da se na vas obrnejo starši otrok z MAS?

/Če se starši teh otrok obrnejo name, potem pomeni, da je nastala neka težava. (B84)/ /Ali pa, da so nekaj opazili, kar bi želeli spremenit. (B85)/ /Pravzaprav pri teh starših je tako, da so se naučili, da morajo narediti življenje predvidljivo. (B86)/ /Zato pogosto samo pokličejo in povedo in povedo recimo, da danes smo pa zelo slabo spali in, da ne vedo, kako bo njihov otrok danes lahko sodeloval pri pouku. Torej praviloma, ko želijo ali nekaj vnaprej predvideti, sporočiti. (B87)/ /Ali ko nastopi kakšna težava, ko imajo kakšna vprašanja na nivoju čisto formalnih stvari. Recimo ali ima zagotovljenega spremljevalca. Ali menimo, da bi otrok potreboval še kakšno uro več dodatne strokovne pomoči. (B88)/ /V primerih tudi, ko se kaj zaplete med učiteljem in staršem. (B89)/

Kako pogosto je na srečanjih prisoten otrok?

/Pogosto je. (B90)/ /Največkrat bom rekla je tako, da je deljeno. Najprej se pomenimo kakšne stvari odrasli sami, zlasti ko gre za mlajše otroke. (B91)/ /Potem ravno pri otrokih z avtističnim spektrom kdaj sami ne želijo sodelovati. /In je potem tudi to nek proces, da jih pridobimo, da so poleg. (B92)/ /Pri nas pa pravzaprav stremimo k temu, da je otrok poleg. Vsaj v enem deležu. Tako da je otrok soudeležen in soustvarjalec procesa. Tudi mlajši otroci. (B93)/

Kaj je za vas najpomembneje pri sodelovanju s starši?

/To, da so nekako vključeni v sam proces. Da tako kot pravimo v naši stroki, skupaj soustvarjamo. (B94)/

Se pri sodelovanju s starši otrok z MAS srečujete s kakšnimi izzivi?

/Ja, največji izziv je, kadar starš ne zmore sprejet posebnosti svojega otroka. Meni je vedno grozno, ko vidim, da odrasli ljudje zaradi svojih omejitev, zaradi svojih pričakovanj, predstav, ne zmorejo zares videti potreb otroka. Vsak tak primer mi je preveč, ko to vidim. (B95)/ /V zadnjem času lahko rečem, da ocenjujem, da vendar tukaj napredujemo. Da tudi že v predšolskem nivoju tako na nivoju zdravstva, kot vrtca je veliko vloženega in tako osveščenost raste. (B96)/ /Dodatna strokovna pomoč oziroma otroci s posebnimi potrebami so pa sedaj v šolskem prostoru že 22 let. (B97)/ /Prvi zakon je bil sprejet leta 2000. (B98)/ /Sprva so se starši tega seveda zelo branili. Otrok s posebnimi potrebami je tudi en sram, ogromno dilem o stigmi otroka. (B99)/ /Po 20 letih se je to zelo spremenilo. Zdaj se srečujemo že tudi s tem, da se ve, da je to pravzaprav ena od

sistemskih oblik pomoči in bi jo starši že v veliki meri imeli tudi tam, kjer morda ni upravičeno. Se pravi, da bi imel otrok nekaj učnih težav, ki so premostljive v okviru družinskega in starševskega angažiranja. Tako da je zanihalo zdaj to že tudi v drugo smer. (B100)/ Še vedno pa se srečamo s posameznimi starši, kjer praviloma gre za to, da tudi to resnico oni težje razumejo, prav tako različne življenjske situacije in posebnosti. (B101)/ /Ali pa se zelo soočijo s tem, da pravzaprav ima otrok posebnosti, ki jih tudi sami pri sebi opažajo. So jih premostili in jih potem v življenju to tako zelo zaboli, da bo pa otrok moral iti čez nekaj istega kot oni. (B102)/

Ali se je vključevanje otrok z MAS v redno OŠ iz vaših izkušenj pokazalo za dobro ali slabo prakso?

/V večini dobro. (B103)/ /Večina otrok, ki smo jih mi imeli ali jih imamo, zmore sodelovati. (B104)/ /Bi pa potrebovali še kakšno dodatno sistemsko prilagoditev. (B105)/ /Pri posameznih primerih spektra bi vendarle skupina v redni osnovni šoli morala biti manjša. (B106)/ /Potem bi moral ta program ponudit en vmesni program med nižje izobrazbenim standardom in med rednim programom. (B107)/ /Otroci z avtističnim spektrom imajo lahko tudi kakšno malo kombinirano motnjo. Torej tej motnji je lahko pridružena govorno – jezikovna motnja. (B108)/ /In v tem primeru je otrok v našem programu še vključen, pa vendar opažamo, da bi potreboval še kakšno dodatno prilagoditev. (B114)/ /Se pravi manjšo skupino. (B109)/ /In pa tudi, da bi posamezne predmete, morda slovenščino, angleščino in matematiko poučeval morda specialni pedagog in ne učitelj razrednega pouka. Torej še so možne izboljšave. (B110)/ /Neke skrajne oblike avtizma pa seveda v redno osnovno šolo ne sodijo. Govorim o tem, da otrok ima kognitivne sposobnosti take, da zmore opravljati redni program osnovne šole. (B111)/

Kateri načini dela so se pri sodelovanju z otroki z MAS iz vaših izkušenj pokazali za najbolj uspešne?

/Pri zelo hudih čustvenih in vedenjskih stiskah, pri nekoliko starejših otrokih, sploh pri deklicah, zaznavamo težave sploh na področju resne anksioznosti. Ki lahko pripelje tudi do depresivne motnje. (B112)/ /In tukaj se srečamo spet s to nemočjo, da so oblike strokovne pomoči tako težko dosegljive. To da ne moremo otrokom pomagati na prav način. In tudi tistim staršem, ki so pripravljeni sodelovati, to je lahko en velik vir nemoči. Ali pa če imajo ti otroci resne čustvene in vedenjske motnje, smo na zelo podobnem. Torej oblike pomoči, ki bi jih otroci zares tukaj in zdaj, hitro potrebovali ni in to je en velik vir nemoči strokovne šolske javnosti trenutno. (B113)/ /Imamo pa na naši šoli izjemno dobro vzdušje in res smo povezani in podpora svetovalne službe in dodatne strokovne pomoči. (B114)/ /Ravnateljica nam je omogočila tudi supervizijo.(B115)/ /Potem pa še vedno od tu naprej neprestano vendarle iskanje rešitev in iskanje pomoči in iskanje teh zunanjih ljudi po različnih poteh. (B116)/

Ali se v času šolanja na OŠ veliko otrok z MAS preusmeri na OŠ s prilagojenim programom?

/Naši otroci do sedaj ne. (B117)/ /Otroci, ki pa so zdajle v prvem triletju, pa opažamo in se s kolegicami sprašujemo, kako naprej. Kajti imajo pridružene motnje. Ali bo otrok zmogel skupaj s trenutno obstoječo podporo premostit ali se bo nekje sredi osnovne šole pokazala potreba po spremembi programa. To nas čaka v naslednjih treh do petih letih. (B118)/ / Do sedaj so pa ti otroci pri nas kar uspešno končali osnovno šolo. Smo pa že imeli primere tudi, ko smo jih prešolali. (B119)/

Kakšni pa so bili razlogi, da so se ti otroci prešolali na programe s prilagojenim programom?

Večinoma so bile vedenjske težave. (B120)/ /Kombinacije z različnimi motnjami, (B121)/ /zaradi česar je prišla tudi učna neuspešnost. (B123)/ /Ker se otrok ni mogel skoncentrirat na pouk, enostavno ni sledil in ni spremljal, kaj se je dogajalo. (B124)/

INTERVJU C

Kakšna je vaša naloga, da storite, ko izveste, da je oziroma da bo na vašo šolo prišel otrok z MAS?

/Pri nas je bilo tako, da se je nekdo prešolal, v smislu da je zamenjal stalno prebivališče. In v takem primeru dokumentacija in vse teče enako. Se pravi vpisni listi in vsa ta dokazila. (C1)/ /Plus po navadi svetovalna služba pokliča drugo svetovalno službo od pretekle osnovne šole, da dobiš informacijo. Po navadi ima ta otrok tudi v pretekli osnovni šoli dodatno strokovno pomoč. (C2)/ /Redko se mi zdi, da je tako, da bi kakšen prišel iz zavoda, kjer bi bil on že vključen kot avtist. Recimo Iris ane, da bi potem prišel v osnovno šolo. (C3)/ /Po navadi gre iz osnovne šole tja. (C4)/ /Moraš pa konkretne informacije pridobiti o otroku, vse izvide. Pač pozoveš starše, da ti to vse priložijo. Da ga lahko spoznaš. (C5)/ /Po navadi avtisti imajo tudi tega spremljevalca. (C6)/ /Imamo pa letos tudi en tak primer, ko je vse to skupaj še čisto neodkrito. Ker v bistvu do prvega razreda gre ta postopek usmeritve po drugem zakonu. (C7)/ /Od prvega razreda je za to zadolžena veččlanska komisija. (C8)/ /Pred tem pa je to bolj na podlagi sklepa neke komisije, ki se sestane. (C9)/ /In zdaj imamo eno punčko, ki se je iz nekega okolja bo vključila v prvi razred. In nam je bila prva informacija, ko smo jo videli, ker je pač v postopku odkrivanja, kako otrok deluje. Starši so jo pripeljali na vpis in dejansko takoj vidiš, katere so tiste specifike. (C10)/ /Ker so si različni. Eni avtisti so enostavno vključeni v redne osnovne šole in niti ne veš, da imajo kakšen avtizem. Eni so pa zelo taki, da kažejo to in, da enostavno jim kdaj zmanjka v osnovni šoli. Da pač potrebujejo več podpore. (C11)/

Mi lahko predstavite običajne načine dela z otrokom z MAS?

/Avtisti imajo po navadi spremljevalce. Ti spremljevalci so prisotni ves čas. (C12)/ /Je pa to po dogovru. Lahko je to nekdo, ki čaka izven razreda ali pa v razredu, samo na drugem koncu. (C13)/ /Tako da v prvi vrsti je bolj pogovor s spremljevalci, kje v bistvu potrebujejo pomoč. (C14)/ /Pa začetek tega stika. (C15)/ /Potem so pa metode dela različne. Otrok dobi dodatno strokovno pomoč v polnem obsegu. To pomeni, da gre štirikrat ali petkrat na teden ven iz razreda. (C16)/ /Individualno to poteka, ali pa znotraj razreda. Odvisno od njegovih primanjkljajev. (C17)/ /Njemu se prilagodi sedežni red, (C18)/ ure, (C19)/ /individualno pisanje na način, ki ga lahko sprejme. Zdaj če ne zmore pisat. Mi imamo enega, ki ima to grafomotoriko zelo šibko, da ne zna prebrati za sabo. Ima potem ta možnost ustnih zagovorov. (C20)/ /Mi pa jih podpiramo predvsem pri tistih predmetih tudi, kjer sekajo ven. Ker vsak avtist je tak, da nekje mu gre šibkeje, nekje mu gre pa zelo dobro. (C21)/ /Mi imamo nekoga, ki je nadarjen pri petju in pri plesu. (C22)/ /In mi ga v bistvu zelo probamo podpret tam, da bo še drugo potem dobro opravljal ta fant. (C23)/ /Smo pa imeli tud primere, ki so bi vključeni v to šolo pa so zdaj tudi kar uspešni ljudje. Tudi v tujini. (C24)/ /Tako da enostavno delo je s spremljevalcem, (C25)/ /delo je v okviru svetovalne, (C26)/ /potem povezovanje z družino. (C27)/ /Ali družina ane prepoznava, potem ko pride otrok domov, tudi njegove vzorce. (C28)/ /Delo s širšo družino se tudi pojavlja. Kakšno babico. Če je babica tista, ki ga ima v varstvu in pri kateri dela nalogo. (C29)/ /Potem je pa tukaj več ljudi, ki sodeluje z njim. Eno je razredničarka, ki ga ves čas spremlja. (C30)/ /Eno je spremljevalka, (C31)/ /ena pa je učiteljica DSP-ja, ki pa je ena in ista ane. (C32)/ /Jaz pridem zgolj v tej fazi, ko me spremljevalka pokliče oziroma se

oglasita z otrokom pri meni, da je treba kaj pojasnit, razjasnit, koga poklicat, (C33)/ /če pride do kakšnih težav v šoli. (C34)/ /Tudi če pride do spremembe v odločbi. To pomeni, da starši zelo ne vejo, ali bo otrok ostal, ali ne bo ostal. (C35)/ /Jaz se povezujem tudi s komisijo za usmerjanje, (C36)/ /ki me potem sprašuje tudi za mnenje. Ali je otrok še vedno primeren za to šolo. Ali je to okolje dovolj spodbudno, da ostane ali je že potrebno iti v kakšno drugo obliko. (C37)/

Ali otroku z MAS kako pomagate, da se lažje vključi med ostale sošolce?

/Seveda. Te otroci, nekateri so zelo priljubljeni, to je treba vedeti. Zato ljudje hitro vidijo in sošolci in cela šola, da je otrok malo drugačen. (C38)/ /Mi trenutno mislim, da imamo tri ali štiri avtiste. (C39)/ Pa lahko za primerjavo dam dva, ki jih bolj spremljam. Imamo eno punco, ki enostavno normalno funkcionira. Če ne bi vedel, da ima neke določene poteze, da ji je zelo pomemben red in disciplina, sploh ne bi ugotovil, da je kaj. Imamo pa enega fanta, ki pleše, ki poje, ki se giblje. Ki točno vidiš, kako govori. (C40)/ /Ampak noben od njiju, razen tega, da se pogovoriš z razredom, (C41)/ /da narediš kakšno delavnico na temo različnosti, ne potrebujejo neke dodatne podpore. (C42)/ /Tudi niso tako nesprejeti kot bi mislili. (C43)/

Na kaj ste med sodelovanjem z otrokom z MAS najbolj pozorni?

/V bistvu, seveda to so vključeni v osnovno šolo in zato je potrebno zasledovati neke cilje osnovne šole. In v bistvu, ko pridejo k meni, so pri meni drugačne vsebine ane. Jaz sem v svetovalni, so socialne veščine. (C44)/ /Pozorna sem na to, če me je otrok razumel. (C45)/ /Pozorna sem na to, ali se dobro počuti, ko gre od mene. To je zelo pomembno. Da ga ne puščas s kakšnimi dodatnimi vprašanji, ki jih ne zna rešit sam pri sebi. (C45)/ /Pomemben je pa seveda napredek, to je meni prvo. (C46)/

Na katera znanja se oprete takrat?

/Ja v bistvu znanje iz prakse. (C47)/ /Potem znanje, mi smo imeli kar nekaj izobraževanj na to temo. (C48)/ /Pa tudi povezujem se z enim društvom, ki ima več enot. (C49)/ /Tako da, midve sva dve svetovalni delavki. Ena je psihologinja, jaz sem socialna delavka. Če se nama pa kje zatakne, si pa tudi kakšno knjigo sposodiva in kaj prebereva, (C50)/ /ali pa pogledava kakšen film. (C51)/

Mi lahko predstavite način sodelovanja s starši?

/V bistvu so to sprotne stvari. Zgodilo se je recimo, da en učenec ni želel iti na avtobus domov oziroma na kombi. In pa, da je šel na kombi in ga je predčasno zapustil in niti ni vedel, kje je. Tudi to se je že zgodilo. Tako da klic mame in klic staršev takoj ane. Obveščanje. (C52)/ /Tudi enomesečni sestanki so. Se vidiš s starši, vprašaš, kako mu gre. (C53)/ /Če so kakšne težave kje pri pouku, jih pokličeš po potrebi. (C54)/ /Drugače pa preko govorilnih ur. (C55)/ /Znotraj šole pa v bistvu če je kakšna taka dejavnost oziroma dilema, se lahko pa tudi v konferenci izpostavi. (C56)/ /Sama se čim več poslužujem osebnih srečanj, (C57)/ /tudi veliko je pogovorov z otrokom. (C58)/ /Sodelujemo tudi z drugimi institucijami, da se vključijo. Veliko z društvi. (C59)/ /Po navadi pa je razredničarka tista, ki najbolj sodeluje z njimi in se ona potem seveda poveže tudi z mano. Pa potem tudi izvajalka DSP-ja. (C60)/

Kakšni so razlogi, da se na vas obrnejo starši?

/Največkrat kaj v zvezi s samimi odločbami in samem usmerjanju. (C61)/ /Drugače pa tudi vsakodnevne stvari. (C62)/ /Če je kaj narobe v razredu, s posameznimi učitelji. (C63)/

Kako pogosto je na srečanjih s starši prisoten otrok?

/Ja vedno ni, ker mora biti prisoten tudi pri pouku. (C64)/ /Otrok tudi kdaj ne ve, kdaj starši pridejo. (C65)/ /Odvisno je pa to od tematike. (C66)/ /Zdaj če je to nek problem, ki ga moramo rešit, potem jaz po navadi tega učenca pokličem iz razreda in potem rešujemo. Jaz zelo na odprte karte rada delujem. (C67)/ /Drugače pa večinoma s samo starši. To so kakšne vsebine pogosto, ki jih starši niti ne zastopijo. Kakšne odločbe. (C68)/ Pa zelo so občutljivi ti otroci, ko se gre za njihove starše. Pri kakšnih informacijah. Ker to lahko čutijo potem kot kakšen napad tudi. (C69)/

Kaj je za vas najpomembneje pri sodelovanju s starši?

/Pomembno je, da se starši zavedajo, da avtizem ni nekaj, kar bo izzvenelo. To se eni zavedajo, drugi pa ne. Ni to nekaj, kar bo prišlo in, kar šlo. To je način življenja. To je način razmišljanja. To je stil življenja, ki je s takim otrokom drugačen. To je dejstvo. (C70)/ Drugače pa, pomembno mi je, da sodelujejo s šolo. Ker dokler imaš sodelovanje s starši, potem je tudi lažje vse drugo. (C71)/ /So pa stvari, ki so res na meji. Ko je že vse izčrpano, se moraš s starši to pogovorit. In mu povedat, da vaš otrok enostavno ni več za v našo šolo. Presega vse, kar mu lahko ponudimo. (C72)/ /Pričakujemo pa, da se starši javljajo na telefon, da se odzivajo. Da se ne zapletajo. (C73)/

Se pri sodelovanju s starši otrok z MAS srečujete s kakšnimi izzivi?

/Ja seveda, srečujem se. Včasih ne samo s starši, ampak tudi s kakšnimi dedki, babicami, ki čuvajo te otroke. Ki ne razumejo kakšnih zadev. In ki bolj posplošeno gledajo na to. (C74)/ /Drugače pa pri starših ane, če se ne vključujejo, če ne sodelujejo, če se ne osveščajo o tem, potem tonejo. In potem so tudi oni tiste osebe, ki potrebujejo pomoč, kako z otrokom. Ampak oni bi morali biti tudi en vir informacij za šolo. Kaj deluje popoldne, kaj ne deluje popoldne. (C75)/

Ali se je vključevanje otrok z MAS iz vaših izkušenj pokazalo za dobro ali slabo prakso?

/Ja lahko rečem, da se v bistvu vsako leto preverja, ali so še pogoji, ki jih lahko zagotovimo za te otroke. (C76)/ /Zaradi tega, ker prilagojeni programi za avtiste, so prav zares prilagojeni. Tam delajo ljudje, ki imajo veliko znanja okrog tega. Tukaj pa govorimo o takih otrocih, ki so ravno še na meji, da bi lahko samostojno nekako živeli. In jih učijo učitelji, ki nimajo prav zares specifičnega tega znanja. To je treba vedeti. (C77)/ /Tako da moje mnenje je, da treba res preverjat, ali je okolje ustrezno. (C78)/ /Tako da pri kakšnih primerih enostavno ni prostora in ni več tistih virov pomoči. Vsi so izčrpani. (C79)/ /Učitelji ko so enkrat izčrpani, ko ne zastopijo več. (C80)/ /Ker ta motnja gre kar po valovih ane. V kakšnem obdobju se to ne kaže tako intenzivno, v kakšnem pa kar naraste. (C81)/ /Je pa blazno nadarjena ena punca pri nas, ki je avtistka. Ki pa enostavno vse naredi v roku. (C82)/ /In si tudi želi sedeti pri miru, tišino hoče met v razredu. (C83)/ /Eni so pa bolj subtilni in imajo rajši ples, glasbo. Bolj svobodne oblike izražanja. (C84)/

Kateri načini dela so se pri sodelovanju z otroki z MAS iz vaših izkušenj pokazali za najbolj uspešne?

/Nekega enoznačnega recepta za te avtiste ni ane, ker so čisto različni. (C85)/ /Zdaj pri nas pri enem fantu zelo pomaga individualno delo. (C86)/ /Pa da se mu test razreže. Da ko naredi en sklop vaj, dobi drug del testa. In potem tretjega, in tako naprej. Ker drugače on tega ne naredi. (C87)/ /Druga punca, vem da ji pomaga, da test piše v miru, v tišini. (C88)/ /Potem so pač te oblike individualne pomoči, dodatne strokovne. Ki se izvaja na način, ki je primeren njim. (C89)/ /Seveda v teh odločbah, ki so podlaga za izvedbo te dodatne strokovne pomoči, individualno izven razreda, so opisani primanjkljaji teh otrok. (C90)/ /Na teh primanjkljajih potem nekako delaš celo leto in večina avtistov ima kot primanjkljaj napisano tudi, da ne poznajo teh čustev na obrazu. In potem se ti preko igre, preko socialnih veščin, preko različnih povezovanj z njimi poskušaš to učit ane. Nekateri se prav zares učijo. Dobesedno. Gledajo, kako so ustnice, kaj to pomeni. Ne prepoznajo drugače. (C91)/ /To se je nekako izkazalo za zelo dobro, da se te učence posluša, če so imeli kakšne stiske, težave in potem so bili pa pripravljeni delat naprej. (C92)/ /Jasen red, jasna sistematika. (C93)/ /Pa, da so stvari napovedane. Napovedana ura, napovedane spremembe. Čez 5 ur, točno, se bo zgodilo to. Zdaj boš odprl na 63. strani 2. nalogo. Potem bova šla na 65. stran, 6. nalogo. Tako, da morajo imeti točno sosledje. In potem, če nama ostane čas, bova počela to, drugače greva pa v razred. In včasih pomaga tudi to, da se tem otrokom razloži. Danes je to, jutri je to. Ta teden je malo drugačen in se ti bo zgodilo to. (C94)/ /Važno je, da uporabljaš mirne besede. Mi imamo eno spremljevalko, ki zelo lepo zna nekako opozoriti na spremembe z eno tako lepo in nežno intonacijo. (C95)/

Ali se v času šolanja na OŠ veliko otrok z MAS prešola na šole s prilagojenim programom?

/Lahko povem, da se bo to pri nas zgodilo, ja. Ne pri vseh avtistih, ampak pri enem, mogočem dveh pa. (C96)/

Kakšni so razlogi za to, da se otroke z MAS prešola na šole s prilagojenim programom?

/Močan Aspergerjev sindrom, ki enostavno fant ne funkcionira več v nekih rednih oddelkih. (C97)/ /Močna odstopanja v znanju. (C98)/ /Pokazalo se je tudi pri otroku, da enostavno več ne sprejema te oblike, da mu je stres. Izostanki od pouka se potem pojavljajo. (C99)/ /Ta fant sicer rad gre v šolo in je navdušen, ampak enostavno ne zmore. Recimo to zgleda tako. Napišite ne vem, 6 povedi in jih zna povedat, ne zna jih zapisat. Ali pa ne uporablja pravilnega vrstnega reda. To recimo pri slovenščini. (C100)/ /Potem pa pride zgodovina in vprašanje, katerega leta je bila tista bitka. In evo, fant takoj pove. In edini ve. (C101)/ Ampak enostavno v neki fazi to ni več dovolj. Ker tudi, kot sem rekla, to so tudi učitelji, ki učijo, ki nimajo specifičnih znanj, ki v bistvu se ukvarjajo z avtizmom do te mere, da lahko odpredavajo kar pač mislijo. Ampak če on ne sprejema tega načina predavanja in teh prilagoditev, ki se mu jih nudi, potem nimaš več kaj. (C102)/

INTERVJU D

Kakšna je vaša naloga, da storite, ko izveste, da je oziroma da bo na vašo šolo prišel otrok z MAS?

/Zdaj večina otrok, ki so prepoznani pozneje tekom šolanja, večina je takih otrok. Zelo redko kdo pa pride že, da vemo pred vstopom v šolo. Najbolj se spomnim fanta, ki je zdaj pri nas v 6. razredu, takrat smo vedeli. Drugače pa res večinoma mi ugotavljamo tekom šolanja, da otrok spada v ta spekter avtistični. (D1)/ / Takrat je prišla na šolo tudi vzgojiteljica iz vrtca. (D2)/ /Potem smo sodelovali preden se je vpisal v prvi razred že z zunanjo institucijo. To je bil v Mariboru zdravstveni dom. Ker je hodil k pedopsihiatrinji. (D3)/ /Takrat smo res veliko stvari naredili že preden je prišel, ker je zadeva bila res kar akutna. Torej sodelovali smo maksimalno

z vsemi, se pripravili na otroka, mu skušali narediti takšne pogoje, da bi vredu deloval. (D4)/ /In 2 meseca je bilo vredu. V prvem razredu. Potem pa se je začelo kar veliko stvari dogajati, da smo morali potem še spremljevalca poiskat. (D5)/

Mi lahko predstavite običajne načine dela z otrokom, ki ima MAS.

~~Ki jih izvajam jaz ali kolegi?~~

Lahko poveste najprej zase, pa potem še za ostale.

/Okej. Za nekatere mi slutimo, da imajo to motnjo in niso bili nikoli diagnosticirani, ker gospa Macedoni je pred leti bila v Sloveniji prva, ki je to prepoznavala. In so bili vsi otroci pač napoteni tja. (D6)/ /Če pa nismo vedeli, da naj jih tja usmerimo, potem smo mi prilagajali otroku po najboljših močeh. (D7)/ /Včasih smo potem z zamikom, tudi potem ko je že ko končal osnovno šolo, to govorim zdaj še za pred leti, ugotovili, da je šlo v bistvu za to motnjo. Da je imel res kakšna področja zares močna, drugje pa je imel težave. (D8)/ /Predvsem v socialni interakciji s sošolci, pač z okoljem. Z učitelji niti ne toliko, ker mi smo spoznali, da gre tu za neko specifiko. (D9)/ /Zdaj ko gledamo nazaj, je velikokrat šlo za težave pri sovrstnikih. (D10)/ /In ker nismo bili še toliko seznanjeni, v Sloveniji se res dolgo ni na tem področju delalo, nismo mogli otroku tako pomagat kot danes. (D11)/ /Zdaj je na voljo vse več podpore in pomoči. Ker je na voljo vse več podpornih skupin, seminarjev na to temo. Različne oblike bi zdaj lahko tu opisala. (D12)/ /Recimo jaz sem se s tem srečala pred 15 leti in več na Švedskem, ko so imeli že centre za avtizem, so otrokom pomagali, so imeli spremljevalce v šolah. So imeli tam res take prilagoditve, ki se nam še sanjalo ni. (D13)/ /So imeli kartice za otroke, ki niso niti govorili in so komunicirali preko kartic. (D14)/ /Tisti, ki smo jih prepoznali mi, da so bili na nekem področju nadarjeni pa so imeli samo te čustvene težave s sovrstniki recimo. Tako da tu je res tak širok spekter teh otrok. (D15)/ /In dostikrat je v preteklosti bil problem, ker enostavno še nismo vedeli, da je to to. Da temu rečemo tako. (D16)/ /Zdaj katere oblike, kako sodelujemo, pa zelo različno. Odvisno, koliko podpore potrebuje. Odvisno, koliko prepoznamo, da v bistvu gre za te otroke. (D17)/ /No, če se zdaj osredotočim glede sebe, pa odvisno od situacije, kaj otrok potrebuje. Nekateri potrebujejo več. Tam se bolj vključim. Recimo ta otrok, ki sem ga omenila, ki je zdaj v 6. razredu. Jaz sem tu sodelovala do 3. razrede na vse možne načine in oblike. Od neposredne pomoči otroku, (D18)/ /sodelovanje s starši, (D19)/ /sodelovanje z učiteljicami. (D20)/ /Ker je bila pač taka specifika, da je otrok bil zelo vznemirjen. Imel je neke vrste napade. Zato je bilo potrebno res vključevati ljudi, kolikor se je dalo. Iz institucij, ki so prav specializirane za take stvari. (D21)/ /Situacija je bila družinska takšna, kar smo z zamikom seveda šele izvedeli, da sta šla starša narazen. In potem predvidevam, da je v šolo že zaradi tega prišel zelo vznemirjen (D22)/ /in se je včasih potem tako dogajalo, da smo morali zraven vključiti zdravstveni dom v Mariboru. (D23)/ /V bistvu smo se povezali kot multidisciplinarni tim z Zavodom za šolstvo, z ministrstvom, zdravstvenimi institucijami. Vsem kar pač je bilo na voljo. (D24)/ /Ker je otrok potreboval to, ker je bil ogrozujoč za sebe in za druge. Tako da je potreboval spremljevalca in smo to čez nekaj časa potem tudi dosegli. (D25)/ /Tako da tu sem bila potem vpeta ves čas, tako kot sem rekla od neposredne pomoči, (D26)/ /do sodelovanja s starši, (D27)/ /z institucijami. (D28)/ /To je bilo res veliko dela. Od recimo polovice prvega razreda, do polovice tretjega razreda. Ko se je zadeva začela umirjat. Takrat sem veliko sodelovala tudi individualno. (D29)/ /Otrok je imel veliko ur pomoči že. Imel je, in ima še zdaj socialnega pedagoga, (D30)/ /psihologa. (D31)/ /To pomeni, da poleg tega, da je on tedensko imel te strokovnjake na voljo, je bila moja vloga potem predvsem koordinacija med vsemi temi ljudmi. (D32)/ / In da

smo potem poiskali še bolj ustrezno pomoč, to pa je bila torej v obliki stalnega spremljevalca. Preko specifike na ministrstvu. (D33)/ /V glavnem res smo iskali vse možne oblike pomoči in zato se je potem tudi v 3. razredu zadeva umirila. In v 4. on dejansko več spremljevalca več ni potreboval. (D34)/ /In zdaj tudi jaz več nisem tako vključena, mnogo manj. Torej takrat ko me otrok potrebuje ali, ko je situacija taka, se vključiš maksimalno. (D35)/ /Edino jaz res ne nudim te oblike individualne pomoči. (D36)/ /V obliki te svetovalne storitve bi lahko rekla, nudim jaz. (D37)/ /Pa izobraževali smo se na seminarjih, (D38)/ /sodelovali smo z Zavodom za šolstvo. So prišli k nam in smo imeli svetovalno storitev. Vem da je sta bila takrat dva seminarja prav za avtizem, 4 leta nazaj. Smo se takrat res udeleževali vsega kar je bilo o tej temi. (D39)/ /Takrat je bil ustanovljen tudi Center za avtizem v Mariboru, na Centru za sluh in govor. In smo tudi tega otroka in eno drugo deklico takrat ju vključili. (D40)/ /Ona pa ni bila prepoznana ob vstopu v šolo, ampak tekom šolanja. Ona pa je bila pri te gospe Macedoni, ki ji je tudi dala diagnozo, da smo lahko to spremenili tudi na odločbi. Tudi pri tem dečku se je odločba vmes spreminjala. (D41)/ /Torej s tem Centrom za avtizem, ki je deloval 3 leta, smo sodelovali tako, da sta deček in deklica prejemala tudi terapijo, senzorno integracijo. Tako da res vse možne oblike pomoči smo tukaj vključili. (D42)/ /Delo svetovalnega delavca pa je bila neka koordinacija vsega tega (D43)/ /in tudi neposredna pomoč. (D44)/ /Pogovori z otroki tudi veliko. (D45)/ /Pogovori s starši. Ne smeš pa obupat, ko nekaj ne gre. Moraš ves čas iskati neke rešitve, se pogovarjaš, sprašuješ. Ne obupaš nad situacijo. (D46)/

Ali tem otrokom kako pomagate, da se lažje vključijo med ostale sošolce v razredu?

/To smo tudi imeli. V razredu te deklice, je bil v razredu tudi en gibalno oviran. Potem je ta fant imel tudi specialno pedagoginjo, ki je z njim bila štirikrat tedensko. In to deklico je imela isto specialna pedagoginja. To pomeni, da je vsak dan bila z njimi v razredu. Zato smo se dogovorili, da bo ona te stvari peljala, vključitev z ostalimi sošolci. (D47)/ /In moram reči, da je v času puberete ta deklica imela velike težave. (D48)/ /Ampak je vse skupaj, kar smo počeli pomagalo. Tako da je ona potem v 9. razredu bila zelo okrepljena, lahko je bila samostojna. Je pa imela vmes tudi spremljevalce. Mislim, da tri leta je imela različne spremljevalce. Tudi stalnega spremljevalca je imela. In je z vsemi temi pomočmi na koncu v 9. razredu se s sošolci začela družit, je našla stik z njimi. So jo sprejemali. In ko je bila ta zaključna podelitev, je sodelovala. Tudi ko se je vpisala v srednjo šolo, nas ni bilo več strah, kako bo to ona zmogla. Mislim, da smo jo v vseh teh letih, z vsemi temi oblikami toliko okrepili, da je mislim, da zdaj v srednji šoli uspešna, kar je nam bil največji cilj. (D49)/

Na kaj ste pri sodelovanju z otroki z MAS najbolj pozorni?

/Na te čustvene težave, ki jih imajo otroci. (D50)/ /Pa na odnose z vrstniki. (D51)/ /Tukaj se največkrat pojavljajo problemi. Tu je res potrebna nenehna potreba. Lahko rečem dnevna, tedenska, stalna podpora. (D52)/ /In če ima otrok, kot sem rekla prej, da je bila specialna pedagoginja dnevno prisotna in bila v stiku, je bilo to še lažje urejevat. Ker pa recimo svetovalna delavka ni toliko v stiku. Pri nas je na šoli 900 otrok. Toliko otrok, da se lahko kakšnemu posameznemu posvetiš. Tisti, ki te res najbolj potrebuje. (D53)/ /Ta kontinuiteta pa teče tudi predvsem z izvajanjem dodatne strokovne pomoči. Tako da tu je res velika naveza. (D54)/ /In naveza z razredniki. Brez tega sodelovanja si tega ne predstavljam. Tako da tu res vsi naredimo en kamenček v tem mozaiku za te otroke. (D55)/ / Predvsem pa res težave z vrstniki. Na tem čustvenem področju. Tu jim je sploh v času pubertete potrebno stati ob strani. Imajo lahko kar veliko težav na vseh področjih. (D56)/ /Na neki točki nismo pri teh dveh sploh več vedeli, kako jim pomagat, na katere načine. Ko grejo stvari recimo zelo

narobe. Da je otrok ogrozujoč za sebe ali za druge. Takrat ne veš, na koga se lahko obrneš. Ampak obakrat je očitno naše delo obrodilo sadove in smo bili uspešni. (D57)/

Že prej ste omenili nekatere načine, kako ste pridobivali znanja. Zanima me na katera znanja se oprete takrat, ko sodelujete z otroki z MAS?

/Jaz sem se izobraževala že tudi v tujini. Sem imela to srečo, da sem bila lahko na Švedskem. Takrat v Sloveniji o tem sploh ni bilo toliko govora. In sem tam bila v bistvu 2 meseca. (D58)/ /Delala sem specializacijo za otroke s posebnimi potrebami. (D59)/ /V bistvu v Stockholmu. In sem bila v večih osnovnih šolah in sem lahko to v živo videla. Da sem si znala predstavlat, kaj to sploh je. Da sem znala pomagat tem otrokom. Kar smo mi potem korak za korakom v Sloveniji začeli vpeljevati. S tem da pač ni bilo na voljo vseh teh mehanizmov. (D60)/ /Recimo tam so ti spremljevalci nekaj povsem običajnega, če ga otrok potrebuje. Recimo mi smo morali za njih posebej delati prošnje, utemeljevat. (D61)/ /Tako da sem imeli na srečo to širino. Kaj sploh lahko, k čem stremimo, ko imajo otroci te težave. Tako da meni je to ogromno pomenilo, da sem bila takrat 2 meseca na tem izobraževanju. (D62)/ /In pa potem tudi karkoli je bilo v zvezi z avtizmom, smo se vedno udeleževali. Smo v bistvu tudi sledili temu, kaj v Sloveniji je na voljo za te otroke. Kot sem rekla, ta vključitev v ta triletni projekt Centra za sluh in govor je meni bila zelo velika in dobrodošla izkušnja. Ker so nam tudi takrat prišli na šolo. So imeli spremljavo v razredu. Tedensko so spremljali otroka. In potem smo se skupaj odločili, kako npr. te deklici pomagati pri težavah z vrstniki. (D63)/ /Tako da vse kar je bilo na voljo, smo mi vedno spremljali in koristili. Znanje smo si vedno dograjevali. Sploh na tem področju, ki je bilo še par let nazaj bilo novo na slovenskem območju. (D64)/

Mi lahko predstavite način sodelovanja s starši.

/Zdaj če se osredotočim kar na primera tega fanta in deklice. Jaz sem bila v stiku, ko je bila bilokatera zadeva. Takrat so se starši vedno obrnili name. (D65)/ /Ali smo imeli telefonski stik, (D66)/ /ali smo imeli osebni stik, vedno sem želela izvedeti, kaj je zdaj tisto področje, ker so težave. (D67)/ /Ker nekako starši niso želeli sodelovati z vsakim učiteljem, vsakokrat posebej. Jaz sem bila tisti povezovalni člen. (D68)/ /Težave, ki so bile, sem si jih zapisala. In sem potem šla do vseh učiteljev. In sem preverila, kako lahko damo podporo otroku. In sem potem podala povratno informacijo spet staršem. (D69)/ /Res, kot sem rekla, si ne predstavljam, kaj več bi lahko mi tem otrokom nudili. Kot to, da smo dobili spremljevalce za njih, (D70)/ /sodelovanje na vseh možnih institucijah, (D71)/ /izobraževanje. (D72)/ /To sem potem vnašala tudi v to sodelovanje s starši. V te naše pogovore. Kako v bistvu opolnomočit starše. (D73)/ /Kako potem opolnomočiti otroka, da je kot ta deklica potem odšla od nas. Da smo bili zadovoljni. Da je prišla do te faze, da je vztopila v stik z ostalimi. (D74)/ /To je bilo res nešteto pogovorov. (D75)/ /V času, ko smo pa delali na daljavo, takrat pa je bilo res še več dela. Ker je težava bila, kako delat doma, sam. Pa tista navodila, struktura. Da se otrok en izgubi. (D76)/ /In potem je spremljevalec dejansko vsak dan zjutraj bil z otrokom v stiku, kaj bo tisti dan sledilo. Je vmes še poklical. (D77)/ /Takrat, ko so bili največji problemi, recimo kakšni govorni nastopi. Deklica je doma vadila šestdesetkrat za en govorni nastop. Ko sem jaz to slišala, se mi to ni zdelo normalno sploh. Se je snemala in ni bila zadovoljna. In je vadila, vadila, ker ona mora to popolno povedat. Mora povedat v teh minutah, kolikor je učiteljica dala na voljo. In, ko sem to slišala, sem se seveda pogovorila z učiteljico in potem tega govornega nastopa ni ocenila. To je zdaj samo en primer bil. (D78)/ / Tako, da smo jim dali res vse, kar smo lahko. Zdaj

ko se pogovarjava, mislim da vidim, da več podpore jim nismo mogli dati. Si ne predstavljam, kaj bi še lahko naredili, res ne. (D79)/ /Bistveno pa je se mi zdi res to vključevanje institucij. (D80)/

Kakšni so razlogi, da se na vas največkrat obrnejo starši?

/Ko kaj ni bilo okej. Ko so prišli v neki konflikt. (D81)/ /Ko otrok doma ni recimo tekla organizacija. (D82)/ /Zdaj se spomnim powerpoint primer. So morali narediti recimo powerpoint. In potem je imela deklica težave prvič že sploh, da ga ni znala delat. To sem potem celo jaz potem fizično pomagala. Kako si nastavit. Izbrala si je gradivo. Potem, kako se da to gradivo in slike notri. Potem pa ji je malo pomagala še spremljevalka. Potem pa je prišlo že do faze, da je tudi sama že to znala. Karkoli pač otrok ni zmogel doma, so se potem tudi starši obračali. (D83)/ /Ona recimo doma se je ure in ure zapletala v neke teme. Ves čas je nekaj delala, nikamor pa ni prišla. In potem ni zmogla naredit nekega izdelka. Pa če je bila to seminarska naloga, powepoint ali govorni nastop. (D84)/ /V glavnem to je bilo treba presekat, da ni delala v nedogled. Da so to starši sporočili. (D85)/

Kaj je za vas najbolj pomembno pri sodelovanju s starši?

/Da zaupajo. Da enostavno pridejo do te faze, da ne stojimo na dveh bregovih. (D86)/ /To pa je bilo pri tistem fantu. Ko smo mi začeli s starši sodelovat po teh dveh mesecih, ker pred tem je bilo vse okej. Smo prišli do tega, da enostavno nismo bili skupaj. Da so starši videli zadevo čisto drugače. In mi čisto drugače. In to, da smo se potem spet nazaj to sodelovanje spet vzpostavili, da smo si zaupali. Vmes pa nismo imeli tega občutka. Tako da, če ti nisi s staršem skupaj, da ti ne zaupa, potem to sodelovanje ne teče. Meni se zdi, da je tukaj zaupanje najbolj važno. (D87)/

Kako pogosto je na srečanjih prisoten tudi otrok?

/Ja, je tudi otrok prisoten. Vedno ni, pogosto pa ja. (D88)/ /Običajno je bilo tako, da je recimo pri težavah z vrstniki, ta deklica težavo sama opisala. (D89)/ /In te sestanki so se pa mesečno dogajali. (D90)/

Se pri sodelovanju s starši srečujete kdaj s kakšnimi izzivi?

/Ja. Takrat ko stojimo vsak na svojem bregu. To je zagotovo veliki izziv. (D91)/ /Ali pa takrat, ko otroci v bistvu imajo še kakšne druge težave. Da ne sodijo v redno osnovno šolo. Imeli smo primere, ko so otroci imeli govorno-jezikovne težave. In hkrati so bili avtisti. (D92)/ /In je potem trajalo leto, dve, da smo s starši prišli do tega, da je bolj ustrezna šola kakšna druga kot pa redna osnovna šola. (D93)/ /Ker mi imamo res po 28 učencev v razredu in enostavno ne moremo takšnemu otroku toliko nuditi kot mu lahko recimo tam, kjer je v skupini 6 do 8 otrok. (D94)/ /Tako da v tem primeru so to kar veliki izzivi, se pogovarjat s starši. Da oni to uvidijo. In to lahko včasih traja kar nekaj let. Ne samo mesecev, ampak kar let. (D95)/

Ali se je vključevanje otrok z MAS v redne OŠ iz vaših izkušenj pokazalo za dobro ali slabo prakso?

/Ja, so dobri primeri. Da si zadeve s sodelovanjem, ko stopimo skupaj vsi, da se zadeva izboljša toliko, da otrok lahko obiskuje redno osnovno šolo. (D96)/ Tisti deček recimo, je v 1. razredu imel toliko veliko težav, da smo res že razmišljali o predlogu, da gre v drugo šolo. Ampak na srečo nismo do tega prišli, ker zdaj je situacija popolnoma drugačna. Otrok potrebuje vedno manj pomoči. Vedno manj prilagoditev. Normalno delo, normalno funkcionira. In za nazaj gledano, zakaj je do teh izbruhov, ki so bili, prišlo, si v bistvu skoraj da ne znamo zdaj razlagat več. Ampak to so bile res velikanske težave. (D97)/ /Tako da ja, se mi zdi pozitivno.

(D98)/ /Zdaj ko pa gre za nižje sposobnosti otroka, potem pa verjetno dosti težje, da bi se otrok lahko šolal v redni osnovni šoli. (D99)/

Kateri načini dela so se pri sodelovanju z otroki z MAS pokazali za najbolj uspešne?

/Ko smo sodelovali z zunanjimi institucijami, ki imajo dejansko več znanja. Kot je ta Center za avtizem. Pa Zavod za šolstvo. (D100)/ /Takrat si lahko najbolj uspešen, ko vse pokoristiš. Vse možne vire pomoči otroku. Če gre res za tak velik problem, ki smo ga imeli mi. (D101)/

Ali se v času šolanja na vaši OŠ veliko otrok z MAS prešola na šole s prilagojenim programom?

/Tu pa tam. Ni pa pogosto. Smo pa imeli že primere. (D102)/ / Imamo pa trenutno na šoli štiri otroke s to diagnozo, se mi zdi. (D103)

Kakšni so razlogi, da se otrok z MAS prešola na šole s prilagojenim programom?

/Ko gre še za druge stvari. Ko gre za preplet večih težav, ki jih ima otrok. Ko je usmerjen zaradi več stvari in ne zaradi ene same. (D104)/ Takrat otrok potem tudi ni zbran, ne more spremljat, kaj se dogaja v šoli. (D105)/ /Pa potem se pojavljajo vedenjske težave.(D106)/ /Ker ima kombinirane tudi druge motnje. (D107)/

INTERVJU E

Kakšna je vaša naloga, da storite, ko izveste, da bo oziroma, da je, na vašo šolo prišel otrok z MAS?

/Vprašanje se sliši zelo preprosto, odgovor pa ni tako preprost. Pri teh novincih včasih sploh ne vemo, da se neke težave pojavljajo oziroma, da gre v to smer. In potem niti starši še ne vejo in potem mi to prepoznavamo. (E1)/ /In potem se lahko začne ta proces, ker starši velikokrat ne zmorejo sprejeti tega. (E2)/ /Jaz delam v svetovalni službi že 20 let na tej šoli. In imam izkušnje tudi s tem, da smo bili že seznanjeni, da so starši te informacije povedali. So pač sprožili postopek. In smo te informacije potem prenesli na šolsko svetovalno službo, strokovne time, v zvezi s postopkom usmerjanja odločbe. Skratka tiste ljudi, ki so bili vključeni, so to informacijo dobili. (E3)/ /So pa te težave zelo različno stopnjevane, tako da sproti koordiniram jaz te stvari. Glede na situacijo oziroma potrebe pri otroku. (E4)/ /Smo pa imeli nekoga, ki v prvem razredu še ni bila motnja prepoznana in še nismo vedeli. Zato se je takrat bolj opredeljeval otrok kot z vedenjsko-čustvenimi motnjami. In se je potem v 4., 5. razredu potrdilo, da gre za MAS. (E5)/ /Recimo iz minulih dveh šolskih let, en primer je bil, da je punčka imela mnenje multidisciplinarnega tima v vrtcu. (E6)/ /Je pa potem pri nas potem takoj dobila odločbo. Tako da sem potem takoj informirala razrednika, vodstvo šole. Ker to potegne kup organizacijskih stvari za sabo. Specialnega pedagoga, tiste učitelje, ki delajo individualno z otrokom in tako naprej. In jaz potem to koordiniram. (E7)/ /Tako da prakse so na nek način precej različne, ker vedno moram izhajat od primera do primera. (E8)/ /Velikokrat je tako, da ni nujno, da ob vstopu v prvi razred že ima strokovno mnenje kot avtistični spekter. Zaradi tega, ker se kasneje še opravljajo določena testiranja. (E9)/

Mi lahko predstavite običajne načine dela z otrokom z MAS?

/Zdaj lahko povem kar na enem primeru osmošolca. Učenec je imel odločbo. Pomeni, da je bil vse štiri ure izven razreda z izvajalko za DSP. Med njima je tudi tako najbolj tesno sodelovanje, ker največ sodelujeta. (E10)/ /Ko pa je prišlo do težav, so se učitelji obrnili name, me poiskali. (E11)/ /Potem enostavno sem individualno svetovala učiteljem. Smo imeli pogovore, smo si izmenjevali mnenja. Drug drugega podpirali.

Izmenjevali izkušnje. (E12)/ /Ali je pa učenec nekaj časa ostal pri meni, pa sva izvedla kakšen pogovor. Zelo specifično, zelo odvisno od vsake situacije. (E13)/ /Če je bila tukaj specialna pedagoginja, sem mogoče naredila tako, da je fant pri meni počakal, pa potem se z njo dalje pogovarjal. Ker sta se res veliko družila. (E14)/

Katere oblike pomoči pa vi nudite otroku z MAS?

/Predvsem pomoč v smislu pogovora z učencem. (E15)/ /Pa pomoč za svetovanje učiteljem. (E16)/ /Ali pa že samo to, da se otrok malo umiri in lažje usmeri v delo, v nekem bolj individualnem, ne hrupnem prostoru. Umaknjen. (E17)/ /Ali pa, če je prišlo do kakšnega konflikta, v katerem ni prepoznal nekih socialnih situacij, ali pa svojega deleža odgovornosti, da se je enostavno tukaj pri meni umiril. (E18)/ /Tako da je bilo na vseh nivojih. Sodelovanje z učitelji, poučevalci. (E19)/ /Z vsemi kolegicami, ki izvajajo dodatno strokovno pomoč. (E20)/ /

Ali otrokom z MAS kako pomagate, da se lažje vključijo med ostale sošolce?

/Ja. Recimo pri starejšemu je bilo tako, da smo imeli tudi predavanje za starše v 5. razredu, (E21)/ /ker je bilo precej pritoževanj nad tem, da moti pouk, da je glasen, da se ne vključi, da stalno nekaj riše. (E22)/ /In sem skušila predstavit integracijo otroka s posebnimi potrebami. Izogibala sem se diagnostike, da gre za otroka z avtističnim spektrom, ampak za otroka s posebnimi potrebami. Na nek splošen način, iz splošnega okvirja sem želela pokazat težave otroka. (E23)/ /Potem tudi to, kot sem rekla že pri učiteljih. (E24)/ / Potem pa sva se s specialno pedagoginjo tudi sproti dogovarjali, katera prevzame katere deleže nalog. (E25)/ /Je pa zelo različno. V nekatere razrede so taki otroci v redu sprejeti. Ampak še vseeno rabijo neko pomoč, da se vključijo med njih. (E26)/ /Tudi odvisno od starosti. Ali se otrok priključi v 4. razredu, ali je od 1. z njimi. Ker če so skupaj že od začetka, potem navadno ni težav, ker se že tako dobro poznajo od začetka. (E27)/ /Pa spet odvisno od stopnje težave oziroma motnje. Če je nekaj bolj blagega, je potem lažje. Če so kombinacije, težje. (E28)/ / Nekateri otroci čisto v redu sprejemajo. Mislim nekatere skupine. Pri nekaterih pa znajo bit kar malo težave. Kot sem rekla, če so v istem razredu skupaj od 1. razreda, potem so težave manjše oziroma jih sploh ni. (E29)/

Na kaj ste med sodelovanjem s temi otroki najbolj pozorni?

/Kako so odzivni. Oziroma kdaj zmorejo in, kdaj ne zmorejo. Mislim, da je to tisti ključni moment. Ali zmore neko situacijo ali se umakne. (E30)/ /Zdaj mi smo redna osnovna šola, mi nekih mirnih kotičkov in zatočišče malo težko nudimo, (E31)/ /tako da res pri tem avtističnem spektru, lahko bolj za te otroke govorim. Bom rekla za lažje težave oziroma lažje motnje. Ne morem govoriti o hudih oblikah. Ker te v redni osnovni šoli ne zmorejo. (E32)/ /Ker kot sem rekla za mlajšega, da smo enega imeli. V mesecu januarju se je pa prešolal v ustreznejši program. Ker pač ni šlo, je imel tudi druge motnje. (E33)/ /Ampak je imel individualno spremljevalko. (E34)/ /sem tudi sodelovala pri sodelovanju s starši. (E35)/ /Tudi pri ozaveščanju staršev. (E36)/ /Tako da res bolj koordinacija, koordiniranje. (E37)/ /Veliko s socialno pedagoginjo, ki je predala gradiva učiteljem, kako s takšnim otrokom delati, da bo lažje zmogel. (E38)/

Na katera znanja se oprete takrat?

/Veliko se opiram na literaturo (E39)/ /ali na kolegice, ki imajo še več izkušenj z delom z otroki z avtističnim spektrom. (E40)/ /Dolgo časa sem hodila tudi na supervizijo in intervizijo, tako da sem izpostavila problem. In sem izkustveno tudi dobila povratno informacijo, kako so drugje tudi delali. Tako da več virov moči iščem.

(E41)/ /Seveda razna izobraževanja tudi. (E42)/ /Velikokrat je pa tudi dosti literature. (E43)/ /Še več od tega pa pomenijo izkušnje kolegic. Ki imajo te poti že za sabo. Ali pa vejo o tem še veliko več kot jaz. (E44)/ /Več let delam kot socialna delavka na osnovni šoli in vedno bolj cenim znanje iz družinske psihologije, (E45)/ /sistemske dinamike, vse to kar smo mi študirali kot socialni delavci. (E46)/ /In me na nek način neprestano jača oziroma bodri, da zmorem se spopadat z nekaterimi izzivi. Zagotovo mi je študij socialnega dela dal ogromno pravzprav na področju sprejemanja otrok, (E47)/ /pa tudi staršev, ki so malo drugačni, ki niso čisto običajni. Pa ni zdaj to samo otroci avtističnega spektra. Ampak prav to, ko začutiš, da to pa dejansko je drugače. Da tu drugače živi cela družina. Ali slep, slaboviden. Ali motnja avtističnega spektra. Karkoli. Tako da jaz bi rekla, da sem zelo veliko dobila. (E48)/ Pa predvsem to, kako vzpostaviti nek dober osebni stik z osebo. (E49)/

Mi lahko predstavite način sodelovanja s starši otrok z MAS?

/Precej različne so te izkušnje. Ker če smem reči, so različne stopnje zavedanja. (E50)/ /V tem zadnjem primeru so starši nekako težko sprejemali in v bistvu v takih situacijah sodelujemo timsko. Kar pomeni, da sem imela srečanje s specialno pedagoginjo pa s starši. (E51)/ /Težko rečem zdaj, kako smo uspešni. Običajno je potrebno več srečanj, ko gledamo to, ali zmore otrok naš program ali ne zmore. Ker je to lahko za starše zelo težko in pač ne sprejemajo tega. (E52)/ Jaz sodelujem večinoma v smislu koordinacije (E53)/ /ali pa informiranja. (E54)/ /Tudi na tem področju sprejemanja otroka. (E55)/ /Nisem psiholog, sem socialni delavec. In to na razgovorih vedno povem staršem. Tudi predstavim svojo vlogo, kaj je v moji moči. (E56)/ /To pomeni v smislu res v smislu pojasnjevanja, (E57) delanja zemljevida, kako naprej, (E58)/ /kaj je možno, kaj so naše možnosti šole. Zakonsko, kaj mi lahko izpolnjujemo. (E59)/ /In to je potem res timsko delo z ravnateljico, z ostalimi učiteljicami, s svetovalnimi službami, specialnimi pedagogi. (E60)/ /In potem sem jaz v bistvu pogosto v vlogi koordinatorja. (E61)/ /Pa ta področje družine, da pač učim sprejet starše. (E62)/ /Z otrokom nisem niti toliko v stiku. Itak jih spoznam, nimam pa nekih individualnih ur. Se zatečejo k meni, ali pa jih pripeljejo k meni, da se ta umiri. (E63)/

Kakšni so razlogi, da se na vas najpogosteje obračajo starši?

/Ciljno pri teh otrocih, se starši obrnejo name, ko so v stiski (E64)/ /ali pa nečesa ne razumejo. (E65)/ /Ali pa imajo občutek, da se je otroku zgodila krivica v razredu, pri učitelju ali pa na sploh. (E66)/ /Ali pa da sploh vprašajo v zvezi s tem, kako pa zdaj sploh naprej pri samem postopku usmerjanja. (E67)/

Kako pogosto je na srečanjih s starši prisoten tudi otrok?

/Odvisno od starosti otroka. Tam 1., 2., 3. razred zagotovo niso zraven. (E68)/ /Če pa gre to za starejšega devetošolca, osmošolca pa smo običajno izvedli na tak način, da smo v prvem delu bili strokovni delavci in starši in potem z nekimi dogovori otroka tudi skupaj. (E69)/ /To smo se pa spet od primera do primera potem dogovarjali. Ali razrednik pa nekdo iz svetovalne, pa otrok. Skratka, če smo imeli prej timski sestanek, ko nas je bilo 7, smo poskušali tako, da potem dva ali trije otroka povabimo v drugem delu. Da nas je bilo manj. (E70)/

Kaj je za vas najbolj pomembno pri sodelovanju s starši?

/Dober odnos oziroma to, da se slišimo. Drug drugega. Pomeni, da jaz znam dati prostor v nekem delu, v nekem deležu, da starše skušam slišat, razumet in podpret. Pa zelo fino je, če oni slišijo tudi mene. In ne samo mene kot osebo ali pa nas kot strokovne delavce, kot pedagoške delavce. Jaz lahko predstavim iz tega svetovalnega

dela, kako vidim otroka, kako mi strokovno ocenjujemo, da bi bilo za otroka najboljše. Ali delo v razredu. To se mi zdi zelo pomembno. (E71)/ /Pa da imamo čas za to, da se pogovarjamo. (E72)/ /Da so stvari dobro organizirane. Da ni to zdaj mimogrede, da hitro nekaj zmečemo skupaj. Zdaj se bomo pa hitro dobili razredničarka, pa starši, pa svetovalna služba. Pa rečemo recimo v sredo ob dveh. Pa se mi prej nismo mogle nič sestat pa skoordinirat, pa nekako evalvirat, kaj bomo povedali staršem, kaj se bomo pogovarjali, kaj je cilj, kaj je problem. To se mi zdi tudi zelo pomembno. (E73)/

Se pri sodelovanju s starši srečujete s kakšnimi izzivi?

/Ja, pogosto. Oziroma kar velikokrat. Mogoče prav to, kar sem že v prejšnjem pogovoru povedala, to da se ne slišimo. (E74)/ /Ali pa čustvena stiska ali nemoč staršev, ko kakšno situacijo težko razumejo. (E75)/ /Kakšen dogodek, da je otrok soodgovoren. Nimamo nikoli enoznačnega krivca, ampak da delež odgovornosti pri njihovem otroku je pa potem sprejemanje drugačnosti otroka. To se mi zdi, da je najmočnejše področje dela, kjer se najbolj zatika ali pa, kjer je najtežje staršem. Ta del se mi zdi, da rabi največ srečanj, največ podpore, pa najdaljši proces.(E76)/ /Ko čustveno starši zmorejo sprejet te posebnosti pri otroku, potem tudi lahko grejo korak naprej da pomagajo, razumejo. Nas kot učitelje na šoli, pa otroka samega. Pa vse te procese in vse, kar mi pričakujemo od otroka. Na učnem področju in na vedenjskem. (E77)/

Ali se je vključevanje otrok z MAS iz vaših izkušenj pokazalo za dobro ali slabo prakso?

/Večinoma kot dobra praksa. (E78)/ /Sicer je bilo za šolo precej naporno. (E79)/ /Nimam pa povratne informacije, kako je bilo potem v srednji šoli. Kako se je fant znašel v življenju, kako stvari funkcionirajo. Ker to so lahko kar komplicirane stvari in potem se lahko, ko gre otrok enkrat iz šole, ne znajde več. (E80)/ /V enem primeru, pri tem mlajšem otroku, je pa bilo izredno, izredno naporno. (E81)/ /Kljub temu, da je bila spremljevalka, starši nekako niso zmogli sprejet, (E82)/ /pa tudi zmogel potem ni več programa. (E83)/ /Jaz sem se od otroka tega naučila to, ko je bil pri meni, recimo da se umiri, me je otrok potem izredno iskal, ker sama nisem postavljala nekih pričakovanj. (E84)/ /In v tej mali pisarni ni bilo drugih otrok, se je lahko plazil po tleh, se igral z avti. Jaz sem vedela, da to otroku nudim kot nek izlet ven, pobeg iz neke formalne situacije v razredu, kjer so pričakovanja in, kjer morajo sedet. (E85)/

Kateri načini dela so se pri sodelovanju z otroku z MAS iz vaših izkušenj pokazali za najbolj uspešne?

/Individualno delo. (E86)/ /Pa naravnanost učitelja ali pa mene same, kako pristopiti k otroku in, kako razumeti sploh to težavo. Ali pa motnjo. Kako so imeli to pri sebi ozaveščeni. (E87)/ /Pa koliko so bili v sebi s tem pomirjeni. (E88)/ /To smo dosegli tudi s superizijami. (E89)/ /Da učitelj nič ne dela narobe, če otrok tam leži v kotičku, pa vseeno posluša. Da ne sedi formalno, tako kot se midve zdaj pogovarjava. Se mi zdi, da je to največ. (E90)/ /Pa seveda da z otrokom raziščeš tudi njegova dobra področja, ker ti so po navadi na nekaterih področjih res močni. Pa da potem delaš na tem. (E91)/ /V glavnem pa je treba prisluhnit otroku, se z njim pogovorit. (E92)/ /Da sam pove, če le zmore, kaj bi še potreboval. (E93)/

Ali se v času šolanja na vaši OŠ veliko otrok prešola na osnovne šole s prilagojenim programom?

/Ja, zdaj v bistvu, če bi gledala prerez zadnjih pet otrok. Ta dva sta se no. (E94)/ /Je pa teh otrok vse več res. In bo treba tukaj več pomoči zorganizirat. (E95)/ /Malo me skrbi, ker imam občutek, da se število teh otrok zvišuje. (E96)/ /In da smo mi kot strokovni delavci ali vse manj pripravljeni, ali pa se pri nekaterih vse manj

kaže pripravljenost za toleranco sprejemanja otrok s takšnimi težavami z MAS ali pa na sploh. Se mi zdi, da tudi avtizem bi pri nas težko sprejeli. (E97)/ /Nimam pa številk, da bi zdaj lahko jaz dokazala, da drži. To je samo neka moja teorija, moj občutek. Ker že pri vpisu, ki ga delamo, je že kar nekaj prešolanj (E98)/ /na Center za sluh in govor ali pa neke preusmeritve na druge programe. (E99)/ /Ker če pogledam 20 let nazaj, to ni bilo tako velikega števila. Je bil ne vem, 1 na 5 let. Ali pa 1 na 7 let. Zdaj pa se mi zdi, da v vsaki drugi generaciji že skoraj doživim ob vpisu. To mi je na nek način škoda. Ker človeštvo se razvija in polno ugank je tukaj. (E100)/

Kakšni so razlogi za to, da se otroke prešola na šole s prilagojenim programom?

/Otrok ni zmogel. Na učnem, (E101)/ /pa tudi vedenjsko-čustvenem področju. (E102)/ /Učno bi še prej zmogel, kot pa ali bit pri miru, (E103)/ /pa odreagirat na vprašanje in učiteljico. (E104)/ Pač med poukom ni bil zbran in enostavno v razredu ni več zmogel dobro funkcionirati. (E105)/

INTERVJU F

Kaj je vaša naloga, da storite, ko izveste, da je, oziroma da bo na vašo šolo prišel otrok z MAS?

/Zdaj tako, če za diagnozo vemo, potem se tudi mi lahko pripravimo. (F1)/ /Moja vloga je bolj povezovalna, v smislu da se opolnomočimo. Torej učiteljico in pa vzgojiteljico, ki bosta v 1. razredu. To sta prvi dve. (F2)/ / Tako da to, da gremo na kakšno izobraževanje na to temo. (F3)/ /Tako da jaz mislim, da dobra priprava zmanjšuje strah. Ker pred nečem novim nas je strah največkrat. (F4)/ /Moja je bolj povezovalna vloga. (F5)/ /In povezovanje starši. (F6)/ /Pa tudi uvodni meeting preden pride otrok v razred, ki ga naredimo pred začetkom šole. (F7)/ /Odvisno tudi od staršev, koliko želijo povedat. To zdej navajam, ker imamo letos enega otroka z zmerno duševno, pa nam niso nič kaj dosti povedali o tem. Tako da ja, vse sorte je ja. (F8)/ /Je pa tako, da lahko včasih otrok še takoj nima postavljene diagnoze in potem se to odkriva šele v poznajših razredih. (F9)/ /In takrat smo mi učitelji navadno prvi, ki to opazimo (F10)/ /in potem smo mi tisti, ki moramo o naših opažanjih povedat staršem. (F11)/ /In to je potem pogosto dolg proces, da oni sprejmejo, da je otrok lahko malo drugačen od večine. (F12)/

Mi lahko predstavite običajne načine dela z otrokom, ki ima MAS?

/V bistvu vsi sodelujemo na način, da iščemo različne vire, različne mreže za otroka. Temu dajem največ pozornosti tudi sama. (F13)/ /Tu je potrebno veliko sodelovanja z učitelji. (F14)/Pa z izvajalko dodatne strokovne pomoči. (F15)/ //Pa s starši, to je zelo pomembno. (F16)/ /Ker če starši niso pripravljeni na sodelovanje, potem je zelo težko. (F17)/ /Pravzaprav so vsi ti otroci izziv in je učenje, izobraževanje edina naša prilika, ki se je moremo oprimit, da razbijemo tudi svoje strahove, svoje stereotipe, svoje poglede. (F18)/ /In če se odločiš, da delaš v šoli, se moraš celo življenje potem izobraževat. Ne samo za avtistične otroke, za vse. (F19)/ /Jaz konkretno sem bila pri tem fantku, ki je zdaj v 3. razredu, sem bila takrat kot učiteljica podaljšanega bivanja in sem bila ne prav neposredno pri pouku, (F20)/ /ker je imel tudi spremljevalko. Jo ima še vedno no. In se je to izkazalo za zelo dobro potezo. (F21)/ /Ampak sem delala predvsem na tem, da je to samostojnost nekako razvil. (F22)/ /Otroka v 1. razredu sem tudi spremljala na avtobus in potem se to dela nekaj časa. In potem se to počasi opusti v drugem polletju. (F23)/ /No potem recimo, ko ni spremljevalke, tudi včasih nadomeščam. (F24)/ /Otrok pa me je rabil tudi, ko je doživljal neke situacije v smislu nekih situacij, na katere

ni bil pripravljen. Sva se umaknila, sva se pomenila in potem vrnila. (F25)/ /Zdaj to je otrok z zmerno motnjo in ne težko ali težjo obliko avtizma. In zato v redni osnovni šoli nekako funkcionira, drugače najbrž ne bi. (F26)/ /Ima pa ta fant tudi lažjo govorno motnjo. (F27)/ /Jaz neposredno pri pouku pa ne sodelujem. (F28)/ /Pa kadar piše test, sem tudi zraven. Recimo pri matematiki je zelo dober in je prej končal. In sva se zaposlila. (F29)/

Ali otroku z MAS kako pomagate, da se lažje vključi med ostale sošolce v razredu?

/Ja on recimo je rabil par minut vsak dan, da je sam s sabo. (F30)/ /Je pa v eni taki lepi sredini, ki je z njim že od vrtca in ni konflikten. (F31)/ /Sošolci ga dobro sprejmejo, (F32)/ /ampak ko pa želi biti sam, se pa umakne. Je pa vsak dan sam in pa tudi vsak dan se igra. (F33)/ /Tako da bolj mogoče takrat, ko pride kakšen nov. Ker na nove ljudi ni navajen in takrat je lahko malo problem. (F34)/ /Ali pa ko je nepredvidena situacija. (F35)/ /Ali pa, ko mogoče impulzivno odreagira in mu razložiš, pa potem se umiri, pa potem gremo naprej. (F36)/ /Ga pa ti njegovi sošolci zelo lepo sprejemajo. (F37)/ /Se tudi zaigra s sošolci. Ko pa želi biti sam, pa se tudi umakne. (F38)/So pa res skupaj že od začetka. Zato je vse skupaj lažje. (F39)/

Na kaj ste med sodelovanjem z otroki z MAS najbolj pozorni?

/O tem otroku, o katerem večinoma sedaj pripovedujem, je to res ena taka uspešna zgodba. Jaz sem s tem otrokom največ sodelovala v prvem razredu. In takrat sem bila zelo pozorna na to, če se otrok dobro počuti tako v razredu, kot tudi v času, ko se midva druživa. (F40)/ /Pa na to, kako otrok funkcionira v razredu. (F41)/ /Ker pa ta otrok ni konflikten, tudi s sošolci ni imel težav. (F42)/ /Pa tud tak smisel za humor ima, rad riše, pa na rokomet hodi, pa plava. Tako da sem te elemente, hobije, za katere sem vedela, da se ukvarja, poskušala uvajat tudi v najino sodelovanje. (F43)/

Na katera znanja se oprete takrat, ko sodelujete z otroki z MAS?

/Jaz v bistvu sem šla na en seminar že pred leti, ki ga je sosednja šola organizirala, ampak je že kar lep čas od tega. In sem šla prav z namenom, da bom vsaj te osnove dobila, da se pripravim. Da vsaj malo veš, kam se potem obrnit in tako. (F44)/ /Drugače potem je ta priročnik, sem videla, da je izšel. Mislim, da je naslov Zgodnji znaki avtizma. Se mi zdi tudi kar luškan, ker je tako opisan kot en strip. (F45)/ /Drugače pa ne vem, kaj po spletu, (F46)/ /kaj se pogovim s kolegicami, (F47)/ /pa supervizije. (F48)/ / Imeli smo več recimo naglušnih kot avtističnih, zato smo se na tem področju tudi več izobraževali potem. So nas povabili in smo šli. Odvisno od tega res. Letos dobimo slabovidna dekleta. Takrat ko imaš, potem se bolj angažiraš. (F49)/ /Tako da lahko rečem, da se prav o avtizmu sama prav veliko in poglobljeno nisem izobraževala. (F50)/

Mi lahko predstavite način sodelovanja s starši teh otrok?

/Ja te dva starša sta bila zelo zainteresirana. Predvsem mama je zelo skrbela, da bi ta odločba o usmeritvi bila izdana pred samim vstopom v šolo. (F51)/ /On je recimo šolanje odložil. Je tudi ta možnost za te otroke. (F52)/ /Je pa res potem jo dobil tik pred šolanjem. In ni tudi vedela, ali bo imel tega začasnega spremljevalca ali ne. Pa je bila potem taka zelo zaskrbljena. Je želela stvari imet pošlihtane. (F53)/ /Jaz sem ji rekla, naj se ne sekira, ker ni ne prvi, ne zadnji, ki bi prišel brez odločbe.Tako da potem si je oddahnila. Sva bili res v stiku ves čas in sama sem jo ves čas mirila, da tudi če ne bo imel odobrene odločbe, da bomo že nekako. (F54)/ /In ja prvo leto smo ga več spremljali. (F55)/ /Tudi več smo sodelovali. Ker tudi nismo vedeli, kako se bo otrok odzival na

tako vrsto izobraževanja. Ali ne bo šlo. Ali bo to zanj prezahtevno, ali ne bo. (F56)/ /Ampak šla je pač kot en starš bom rekla z zelo realnimi pričakovanji. Je rekla, da če ne bo šlo, da ne bo vztrajala. Ker niso vsi taki. Smo imeli tudi že, ko starš ni znal sprejeti, da pač otrok ne zmore redne osnovne šole in potem je to lahko res en velik problem. (F57)/ /Potem, ko pa smo to zajadrali, potem sodelujemo z njimi na vseh teh, ko naredimo individualiziran program, (F58)/ /ko smo ga predstavili, (F59)/ /ko ga evalviramo. (F60)/ /On ima kombinirano, ima še lažjo govorno. (F61)/ / In potem sodelujemo še z logopedinjo, (F62)/ /socialno pedagoginjo. (F63)/ /Pa zdaj ima še učiteljico, (F64)/ /pa spremljevalko. Tako da je kar en kup ljudi. (F65)/ /In ima tudi ta individualiziran program. (F66)/ /In potem so že zaradi tega vsakomesečni sestanki in je ta mama res tako kontinuirano vpeta med vsemi nami. (F67)/

Kakšni pa so razlogi, da se na vas obrnejo starši?

/Ja največkrat kaj v zvezi z usmerjanjem, (F68)/ /ker jaz koordiniram vse v zvezi s tem. (F69)/ /Pa v zvezi s spremljevalcem, še preden jo je dobil, ko je mamo skrbelo, kako bo s tem. (F70)/ /Pa včasih kakšna tudi bolj organizacijska stvar. (F71)/ /Pač glede te same zakonodaje (F72)/ /pa usmerjanja res največ. (F73)/

Kako pogosto je na srečanjih prisoten zraven tudi otrok?

/Ja, tudi je. Včasih je tudi otrok prisoten. Odvisno od težave (F74)/ /Zdaj na teh timih, ko so starejši, to zelo prakticiramo. (F75)/ /Pri mlajših pa bolj ne kot ja. (F76)/ /Na govorilne pa hodijo kar pogosto zraven ja. (F77)/

Se pri sodelovanju s starši otrok z MAS srečujete s kakšnimi izzivi?

/Ja, meni je bilo tako fascinantno, ker je ta mama prišla z enim strahom, ampak je potem se zelo potolažila, ker otrok dela, je uspešen. Ker na začetku sem se tega njenega strahu zares kar malo ustrašila, sem mislila, da bo to eno tako zahtevno sodelovanje. (F78)/ /Ker tudi zdaj je bilo preverjanje odločbe, je dobil še eno uro več pomoči učitelja. Ker je pač slovenščina, tam ima največ problemov. (F79)/ /Ampak potem na koncu prvega leta se spomnim, da jo je bilo strah, da ji bomo rekli, da mogoče pa on bi bil za kakšen drug program. (F80)/ /In ji vedno rečem, da mi delamo za to šolsko leto. In ne moremo zagotavljati stvari za naslednje šolsko leto. Da zdaj smo tu, ta trenutek. Da ozaveščamo trenutno šolsko leto. In, da kako bo, se bomo ukvarjali takrat. To je zelo pomembno, da se staršem preda sporočilo. Tako da to je bil en kar tak, velik izziv, ki se mi zdi, da je fajn, da staršu poveš, da je ta strah manjši. To se mi zdi, da je bil nek izziv, da sva to predelovali. Pač, da ji ne morem zagotavljati za naslednja leta. (F81)/

Kaj je za vas najbolj pomembno, ko sodelujete s temi starši?

/Odnos, ki ga z njimi vzpostavim. Da je na prvem mestu tu prisotno spoštovanje. To je prva stvar. Ker potem ko zgradiš odnos, je dovoljeno marsikaj izreči. Tudi takrat, ko ne gre uredu. Ti ne zamerijo, ker imaš odnos. (F82)/ /Smo se pa ta odnos dobro učili vzpostavljat na faksu. Ker pač odnos je jedro vsega, kar delamo v socialnem delu. Saj z učenci je isto. Najprej delaš na temu. (F83)/ /Jaz najprej delam na temu, da najdem nek skupni interes. (F84)/ /Tudi velikokrat delim svojo zgodbo, da vidijo, da smo na isti poziciji. Imam tudi sama otroka s posebnimi potrebami. Da jaz nisem tam nekje na drugi strani reke. To jih tako zelo lahko pomiri. (F85)/

Ali se je vključevanje otrok z MAS iz vaših izkušenj pokazalo za dobro ali za slabo prakso?

/V tem primeru za absolutno dobro. (F86)/ /Medtem ko pa se spomnim enega fantka že pred leti, on je imel pa ta Aspergerjev sindrom. Smo pa prišli z njim do drugega polletja, potem pa ni več šlo naprej. (F87)/ /In je bilo tudi edino prav, ker če ne gre, ne smeš tega izsiljevat. Ker za njega je bilo prešolanje absolutno prava poteza. (F88)/ /Smo se pa potem povezali s Centrom za korekcijo govora in sluha. In se je potem vključil tja. (F89)/ /Smo pa tudi tako zelo veliko delali s starši. (F90)/ /Več, ker je imel tudi motnje koncentracije, (F91)/ /motnje pozornosti. (F92)/ /Tam smo imeli večje izzive. Pač sodelovanja je več tam, v katerih primerih ima otrok več težav, izzivov. (F93)/ /Ampak ja, v glavnem so potem tudi starši videli, da ne gre. In so nam bili potem tudi hvaležni, da smo to skupaj speljali. Je bil pa dolg proces, da so to sprejeli. (F94)/ / Se pa spomnim pa, ko je enkrat zmečkal test in ga pojedel. Tako da to je bilo kar nekoliko preveč za nas in za učence ostale, ker le nismo tega pričakovali in na tako vedenje niso navajeni. (F95)/ /Je bilo veliko težav, ampak smo jih nekako uspeli reševati. Če sodeluješ že od malih nog, potem to gre lažje. Se skoraj eno desetletje ukvarjaš s tem. Tako da veliko res pomeni to dolgoletno sodelovanje z otrokom, ker potem ga v zadnjih razredih res že dobro poznaš in veš, kakšno pomoč potrebuje. In kje. (F96)/

Kateri načini dela so se pri sodelovanju z otroki z MAS iz vaših izkušenj pokazali ta najbolj uspešne?

/Ta fant zdaj res ne potrebuje tako veliko pomoči, ampak sigurno kot sem se mi zdi, da že rekla, da se včasih pa mora malo umakniti v mir, tišino. (F97)/ /Pa da ga na kakšne spremembe pripravimo mogoče bolj kot ostale, pa da se mu take stvari prej povejo. (F98)/ /Izpred preteklih let, če lahko povem še za te, pa so otroci potrebovali kar več pomoči na vseh področjih res ja. Ker je zelo odvisno od stopnje motnje, pa od otroka. Smo pa morali tudi, ne vem veliko več delat na tem vključevanju med vrstnike. (F99)/ / Imajo pa ti in tudi ostali s posebnimi potrebami v šolskem okolju se mi zdi, zdaj na voljo kar veliko podpore. (F100)/ /Te ure dodatne strokovne pomoči mu lahko ponudijo ogromno, ker po navadi kolegica tam dela tudi na drugih stvareh, krepitvi enih kompetenc. Ne gre zgolj za podporo na učnem področju. (E101)/ /No ko sem sama sodelovala z njim v podaljšanem bivanju, sem bila pa pozorna tudi na to, kako se vključeval med sošolce in na sploh, če so ga katere stvari bolj ziritirale. (E102)

Ali se v času šolanja na vaši OŠ veliko otrok z MAS prešola na programe s prilagojenim programom?

/Niti ni veliko, na vsake toliko časa kakšen. Ja jaz se spomnim zdajle le enega primera. Večina jih kar uspe pri nas, se mi zdi da te, ki ima hujše težave, že kar v začetku šolanja vpišejo v druge programe. (F103)/ /Potem je bil pa še hospitaliziran na pediatrično, ker je imel te vedenjske kar hude stiske. Potem od tam pa je bil potem predlog, da bi nekako šel v lažji program. (F104)/ /In potem smo s starši v bistvu zmanjševali ta strah tako, da smo skupaj z njimi šli si ogledat ta Center za korekcijo govora.(F106)/ /In potem tudi njega so peljali prej. In je potem vstopil pripravljen. Smo si vzeli pol leta za to. Se mi zdi fajn, da se je tudi on dobro počutil. Nam je potem pisal še, smo imeli stike. (F107)/

Kakšni so bili razlogi, da se otrok prešola na šolo s prilagojenim programom?

/Tu je bilo kombinirano. Vedenjske in učne težave. V bistvu so vedenjske težave potem povzročale učne. Ni bil učno tako švoh, da ne bi zmogel. Tako da ni bila težava v nedoseganju učnih standardov. (F108)/ /Ampak ga je ta nemir, ta koncentracija zelo ovirala in ni zmogel potem. (F109)/ /Je pač po drugi šoli prišel prav do poklica, katerega si je želel. Treba se je zdaj zavedat, da prešolanje v prilagojen program ni vedno slabo ane. Če ne gre, pač ne gre. Tako da ja, danes tudi dela na tem področju. (D110)/ /Sem pa z njim sodelovala tudi, ko

smo imeli ta program Simbioze. Se mi zdi, da če najdeš en tak skupni interes spet ali področje, kjer lahko dvigneš otroka ali mu nudiš možnost. In njemu je to res veliko pomenilo, da je lahko sodeloval. (F111)./ /So pa to le posamezni primeri, kot sem rekla, trenutno pa imamo v šoli enega z avtizmom, ta pa je uspešen. (F112)/

INTERVJU G

Kakšna je vaša naloga, da storite, ko izveste, da je, oziroma da bo, na vašo šolo prišel otrok z MAS?

/Ful je odvisno, če tu gre za otroka iz vrtca. Če pride iz vrtca, potem že zelo sodelujemo z vzgojitelji. (G1)/ /Ali pa potem če gre za prepis iz druge šole. Potem je sodelovanje s prejšnjo šolo. (G2)/ /Kar se meni zdi bistveno je, da se vsakega otroka obravnava čisto individualno, ker kolikor je otrok s težavami v avtističnem spektru, toliko je tudi nekih diagnoz, simptomov. (G3)/ /V redno osnovno šolo večinoma pridejo otroci, ki imajo, če rečeva lažjo motnjo. Oziroma motnja ni ravno ustrezen izraz. Lahko rečeva težavo. (G4)/ /Ali pa Aspergerjev sindrom. (G5)/ /Ker za ostale je res ustreznejši mogoče kakšen drug program. (G6)/ /Zdaj je zelo odvisno, ali pride že z odločbo. To pomeni, da pač ima že diagnozo. (G7)/ /Ali pa se ga potem tu napoti naprej na testiranje. (G8)/ /V glavnem bistvo je, da ima otrok nek support, neko pomoč. Pa ne glede na to, kakšne težave se izražajo. Kjer pač potrebuje. (G9)/ /Redkokdaj je tudi kakšen, ki kje pomoči ne potrebuje. (G10)/ / Pa svojo vlogo vidim tudi predvsem v tem, da pač komuniciram z osebjem. (G11)/ /Ker velikokrat se še zgodi, da se avtizem v bistvu vidi kot razvajenost. Ne pa pač kot neke težave, ki bazirajo v bistvu na nevrološki ravni. (G12)/ /In tukaj, kaj v bistvu še lahko narediš, kam se lahko obrneš. Ali so kakšna izobraževanja. Kako z otrokom, kako mu pomagat. Ali na učnem, ali na socialnem, ali na katerem drugem področju. (G13)/ /Sploh potem, ko pride recimo na predmetno stopnjo, ko so pač menjave razredov, skoz je kaj novega. (G14)/ /Pa se menjajo učitelji. To opažam, da te otroke največkrat teži. (G15)/

Mi lahko predstavite običajne načine dela z otrokom, ki ima MAS?

/V osnovni šoli je zelo rigiden sistem, če lahko rečeva. In problem je, da veliko stvari tem otrokom ne moreš omogočit. (G16)/ /Razen DSP-ja, ki ga imajo med dvakrat in štirikrat na teden recimo in je dobro zorganizirana. (G17)/ /Pa še to imamo enega dečka zdaj v 2. razredu in čaka v bistvu že od začetka 1. razreda, da bi dobil to dodatno strokovno pomoč. (G18)/ /Potem to mi poskušamo korigirat z raznimi ISP-ji pa drugimi stvarmi. (G19)/ /Ne vem, če nam kakšna ura ostane od OPB-ja, pa pač jo namenimo dečku. (G20)/ /Drugače pa v bistvu ful nimamo ur in sredstev, da bi lahko to otrokom omogočili. (G21)/ /Razni dodatni in dopolnilni pouki, (G22)/ / pa ne vem, da res raziščeš, kaj določenemu otroku najbolj paše. (G23)/ /Pa kot sem že rekla DSP. (G24)/ /Drugače pa čisto odvisno od otroka. Zdaj z enim fantkom v zadnjem času delava predvsem na socialnem področju. V bistvu je še tako majhen, da on socialnih odnosov tudi tako ne bi razumel, tudi če ne bi imel težav v avtistističnem spektru. Ampak razvijat, kako se počuti njegov sošolec, če naredi tak obraz. Kako pristopit do tega sošolca. (G25)/ /Kako neko njegovo frustracijo dati ven, tako da učiteljici pove, ko začuti, da nekaj ni v redu. (G26)/ /Ker zelo je hudo otroku, to pa velikokrat pokaže z agresijo. In potem tu se zavijemo v en začaran krog. Učiteljica ga nadira, on je živčen, sošolci ga ne marajo. Tako da ga je potrebno podpret predvsem na tem področju. (G27)/ /Druga stvar je potem ta čustvena regulacija. (G28)/ /Kako najti mirne kotičke na šoli. (G29)/ /Da lahko, predvsem na predmetni stopnji, sem pridejo. (G30)/ /Pa imam polno teh senzoričnih igrač in stvari, ki jih zanimajo. (G31)/ /Probat pri vsakem otroku pogruntat, kaj je tisto, ki ga umiri, kje se dobro počuti, pri kateri osebi se dobro počuti. (G32)/ /Pa res opolnomočiti učitelje, učiteljice, druge strokovne delavce, kaj to

pomeni, na kakšen način delat s temi otroki. Pa potem na katere seminarje lahko grejo, da bodo bolje vedeli, za kaj se gre. (G33)/ /Pa važno je, da se otrok na šoli res počuti varnega. Zato se vedno trudim to zagotovit, če je le možno. In če je to v moji moči. (G34)/ /Pa res čim bolj individualno tega otroka pogledat.(G35)/ /In z njegovimi močnimi platmi poskrbet, da se tudi tukaj lahko kje dokaže. (G36)/ /Ker ful velikokrat iz prestopa iz razredne na predmetno stopnjo, imajo zelo velike težave zaradi menjavanja razredov. (G37)/ /Ker se začne to najstništvo in seveda si vsi želijo stika ane. Včasih ga pa ne znajo navezat. In tudi tukaj začnejo večinoma zelo hitro spozavat, da so malo drugačni od drugih. in to je še večja frustracija. (G38)/ /Tako da čim več delat, čim več komunicirat s kadrom, (G39)/ /z otrokom, (G40)/ /s starši. (G41)/ /Vzpostavit neko varno okolje za otroka. (G42)/ /Pogruntat, kaj so njegove močne plati. (G43)/ /Delat na čustveni, (G44)/ /socialni, (G45)/ /učni podpori. Karkoli otrok potrebuje. (G46)/ /Se pa lahko zelo hitro zatakne. Pri tem, da imam jaz ful veliko papirjev. (47)/ /Da imajo učitelji veliko dela. (G48)/ /Da so veliki normativi. Tamle v recimo 5. razredih je po 28 učencev. To je pa potem res težko. (G49)/ /Moja naloga pa je, da se z otrokom pomenim, če to le želi. (G50)/ /Moja največja vloga je pač, da iščem rešitve. Kam se lahko otrok umakne. Kdaj bi bilo potrebno ga umaknit. (G51)/ /Da to skomuniciram z učiteljico. Ko vidiš ne vem, recimo da naredi nekaj z ustmi, z zobmi recimo. In da potem učiteljica stopi do njega, mu pove, da je uredu, če nečesa ne bo naredil, da ni panike. In da mu bo potem poslala. (G52)/ /Drugače pa skušaš čim bolj iskati rešitve v našem šolskem sistemu. Ki pa ni ravno najboljše, včasih je težko. (G53)/

Ali tem otrokom kako pomagate, da se lažje vključijo med ostale sošolce?

/Ja. Imamo tudi delavnice. Ali jih izvajam jaz, (G54)/ /ali pa jih pripravim za razredničarko. (G55)/ /Recimo imeli smo tudi pri enem otroku problem, ker je znorel. Res čisto je znorel, ne morem drugače reči. In je bil nevaren tudi za ostale v razredu. In tudi otroke naučit, kaj v tem trenutku naredit. Pa razložit, da mu je hudo. Pa kako se on počuti. Skomunicirat, kdaj pa je njim hudo in, kako oni takrat odreagirajo. Da pač to je njegova reakcija na to žalost, jezo. Otrokom predstavit to. (G56)/ / Pač na kakšen način lahko pomagajo temu otroku in, kako ga razumet. Pa ne samo njega. Vsi imamo pač neke svoje. (G57)/ /V bistvu delat na vključitvi vseh otrok. Ne da bi recimo specifično samo zaradi tega. Niso pa te delavnice napeljane na način, da on je pa avtist in on bo delal to in to in to. In vi delajte to in to. In dajte ga razumet. Pač različni smo si. Različne stvari imamo. Ti pač odreagiraš tako v tej situaciji, ti pač tako. In vse je normalno, samo poglejmo, kako bomo zdaj delovali skupaj. (G58)/ /To se mi zdi pomembno, da ne izpostaviš otroka, kot da ima neko motnjo. Kot se še vedno včasih govori. V šolskem ali strokovnem svetu, kakorkoli vzamemo. (G59)/

Na kaj ste med sodelovanjem z otroki z MAS najbolj pozorna?

/Ne na avtizem. To je v bistvu bistveno. V bistvu na otroka, ki je pred mano. Na otroka, ki mi govori, katera je njegova najljubša barva. Katere stvari ima rad v življenju. (G60)/ /Kaj ga sprošča, kaj ga nervira. Pač na to, kar sem pri vsakem otroku pozorna, ki pride k meni. Pa na to, v kakšni situaciji pride k meni. A je to zato, ker ga je učiteljica ukregala in pride sem in je znerviran, pa žalosten, pa jezen. A je zato, ker pač skupaj s starši pridejo in pač iščejo neke rešitve. (G61)/ /Pač na njegovo dobro počutje. (G62)/ /Jaz vsakemu otroku rečem, da je moja naloga, da se na tej šoli vsi dobro počutimo. In vi in učitelji. In jaz. (G63)/ /Pač pozorna sem res na to, da ima otrok neko varno okolje. (G64)/ /Pa tudi, kot sem že rekla, kako sošolci na njega odreagirajo. (G65)/ /Kako učiteljica. (G66)/

Na katera znanja se oprete takrat?

/Jaz sem delala diplomsko nalogo drugače na to temo tudi. Drugače pa ne morem reči, da mi je fakulteta karkoli ful dala. (G67)/ /Ampak mi je dala pa priložnost v bistvu delat z ljudmi. Se pa potem lahko oprem na moja znanja o ljudeh. (G68)/ /Na to, da res pogledaš na to, kaj ti otrok govori. Kaj on hoče zase. Ne to, kaj jaz hočem za njega. (G69)/ /Pa pač na to, kar sama raziskujem. Čustvena regulacja, (G70)/ /sproščanje otroka. (G71)/ /Recimo kakšna ne vem, predavanja o travmah. (G72)/ /Ker pač tukaj so velikokrat travme odzadaj. Sploh recimo, če prihaja iz takega okolja. Zdaj se bo grdo slišalo, ampak dejansko je tako. Če prihaja iz okolja, ki je bolj ruralno, iz kakšne majhne kmetije v hribih, to potem ni otrok v ospredju. (G73)/ /In še vedno potem ljudje včasih ne verjamejo, ko pač rečem, da ima otrok težave. Da v bistvu še vedno vidijo samo to nadvlado nad njim. (G74)/ /In velikokrat je tukaj tudi fizično nasilje prisotno zraven. Hudo. (G75)/ /Pomembno pa je res, da greš vsakega otroka pogledat. (G76)/ /Recimo jaz imam vsako leto na začetku eno delavnico. In povem kdo sem, kaj je moja naloga. Moja vrata so dejansko vedno odprta, nimam nikoli zaprtih. Če kdo karkoli rabi, naj pride sem. Jim povem, da ni važno, kakšno težavo imajo. In potem otroci res pridejo. (G77) /

Mi lahko predstavite način sodelovanja s starši?

/V bistvu za vsakega tega otroka, če ima odločbo, je potrebno napisat IDPP, nek obrazec, papir. (G78)/ /Katera so otrokova močna področja, (G79)/ /katera so njegova ne tako močna področja. (G80)/ /Za vsak predmet cilji, kako bo napredoval. (G81)/ /Kaj bomo mi naredili ane. (G82)/ /A bo hodil na dopolnilni pouk. Tudi dodatni, če je kje uspešen še bolj kot povprečje. (G83)/ /DSP. Pa v bistvu vse to. (G84)/ /Starši to potem pogledajo in podpišejo. To je v bistvu, če ima že odločbo. (G85)/ /In potem komuniciramo pač na govorilnih. (G86)/ /preko telefona. (G87)/

S kakšnimi razlogi se starši obračajo na vas?

/Odvisno od situacije. Včasih me res mama pokliče in reče, da danes se je pa zgodilo to in to in to. Pač res je slab, skregali smo se. Ali pa iz šole je prišel, ker so se ful skregali. (G88)/ /Ali mi lahko pomagate, ali mi lahko pošljete kakšne priročnike. Pa ne vem, pošljem potem priročnike. (G89)/ /En otrok recimo, smo bili v lanskem letu konstantno na dnevni bazi v kontaktu. Ker ni hotel v šolo. (G90)/ /Sem ga vsakič šla dol iskat. In poskušala prepričat, da bi spet nazaj v šolo začel hodit. (G91)/ /Ko je kriza, konstantno ane. (G92)/ /Potem pa odnisno, če pa v šoli začnemo opažat težave, jih pa kontaktiramo, opozorimo. Ne sodimo nič o tem, zakaj ima otrok težave. (G93)/ /Ampak jim samo povemo, kje otrok je in jih usmerimo naprej. Recimo, da naj grejo k specialnemu pedagogu. Da mu omogočimo potem, če bo rabil to pomoč. Potem jih oni lahko pošlejo naprej na Center za avtizem recimo. Potem pač tam se vzpostavi ta stik, pa sodelovanje. (G94)/ /Je pa včasih staršem nerodno povedat in prosit za pomoč. (G95)/ /Včasih so pač tako zelo nastrojeni, da mi pretiravamo, pa kaj sploh govorimo. (G96)/ /Da to sploh ni res. Je spet odvisno od človeka do človeka odvisno, kakšno sodelovanje je. Je pa bistvo seveda to, da so vključeni. (G97)/ /Pa da tudi oni doma podprejo tega otroka. (G98)/

Kaj je za vas najbolj pomembno pri sodelovanju s starši?

/Da dobim nek feedback. (G99)/ /Pa da smo iskreni en z drugim. Mi moramo biti iskreni s tem, koliko lahko kot šola ponudimo. Oni pa morajo biti iskreni, koliko v bistvu doma delajo. Da jaz lahko potem vem, a otrok samo ne zmore. Ali je pač težava drugačna in bi rabil na kakšno drugo šolo it, kjer bo dobil več podpore. Ali

je težava v tem, da ne dobim prave informacije o tem, koliko se otrok dejansko uči. Kakšen reče, da se cele popoldneve uči, pa se ne. Potem drugi pa ravno obratno, rečejo, da se ne učijo, pa v resnici se. Da bi imel dobre ocene. Kar je pa za otroka lahko ful stresno ane. (G100)/ /Pa da sem pozorna na odnos. Mama-otrok, oče-otrok. Pa kaj se dogaja v družini tudi. (G101)/ /Ali otrokova stiska izvira iz tega, da noče v šolo, ker ga sošolci zafrkavajo. Ali zaradi tega, ker se popoldne ves čas oče dere na njega. To mi je pomembno, da začutim starše. (G102)/ /Da smo odkriti en z drugim. (G103)/

Kako pogosto je na srečanjih prisoten tudi otrok?

/Večinoma ne. Jaz sem celo zelo proti. (G104)/ /Zato ker potem jaz nisem sproščena. Zaradi tega, ker potem jaz nisem sproščena in ne morem zverbalizirati tistega, kar bi hotela. Kje ma on težave. (G105)/ /Mislim vedno se potrudim, da tudi če pridejo samo starši, da povem, da uspešen je pa na tem področju, dobro mu gre pa to, sošolci ga imajo radi, zatakne se pri tem. Da pač poveš tudi vse lepe stvari. (G106)/ /Ker če je pa otrok zraven, potem je pa še vse težje nekaj grajat. Saj ne grajamo, ampak pač poskušamo povedat, kje so težave. (G107)/ /Ampak moram pa biti iskrena, velikokrat se starši izogibajo svetovalne. Pri starših je pa še večja stigma. Pač greš v svetovalno, ker si zasral. Ali pa, ker ima ful težke težave. (G108)/ /Tako, da se starši kar preko telefona večinoma obračajo name. Je nekako lažje. (G109)/ /Čeprav bi bila vesela tudi v živo. (G110)/ /So pa tudi zasedeni dosti. Sploh kakšna mama, ki je samohranilka ane, pač težko potem pride še na govorilne ure popoldne recimo. (G111)/

Se pri sodelovanju s starši kdaj srečujete s kakšnimi izzivi?

/V bistvu najbolj v primeru, da bi si zelo nasprotovali. Recimo, da ne, da to pa ni res, naš otrok pa ne. V tem smislu, ta obrambni mehanizem. Saj vem, da je težko slišat stvari, s katerimi se otrok srečuje, pa da pač ni uspešen. (G112)/ /Seveda pa da dam tudi pozitiven feedback nazaj. (G113)/ /Včasih je težko, ker mi iz ust zleti kakšna beseda, kot recimo ne vem, regulacija čustvena, pač preveč strokovna. In potem starši gledajo kot nekega zdravnika, kar v bistvu nisem. To se moram po navadi res pripravit. (G114)/ /Pa čas, ki ga to vzame. Za vsakega otroka poskušaš napisat vsaj kakšno stran kaj moraš povedat. (G115)/

Ali se je vključevanje otrok z MAS v redne osnovne šole iz vaših izkušenj pokazalo za dobro ali slabo prakso?

/Za dobro. Meni se zdi to zelo dobra praksa. (G116)/ /Seveda ful odvisno od težav otroka. Pri kakšnih starši vztrajajo, kljub temu da ima otrok res velike izzive. (G117)/ /Da se srečuje potem s tesnobo, z agresivnimi vedenji. In samopoškodovalnimi vedenji. Pač iz te stiske, ker ga otroci zavračajo. Ker ima pač res večje težave. Ko učno ne gre skozi recimo, pa ga potem poskušajo potiskat skozi, to je povsem drugačna situacja. (G118)/ /Zdaj govorim za te, ki jih imamo mi, to pa podpiram seveda. Se mi zdi nesmiselno, da bi jih vključili kamorkoli drugam kot v redno osnovno šolo. (G119)/ /Je pa zmeraj z vidika otroka pogledat, to pa ja. Pa z vidika, kaj bo koristilo njemu. (G120)/ /Ker imamo tukaj zraven to šolo, pa ne sploh za otroke s posebnimi potrebami, s prilagojenim programom šola. In pač in nižji izobrazbeni standard in prilagojeni program, pa je enakovreden izobrazbeni standard. Samo več podpore dobijo ti otroci. Pa je še vedno stigma velika. Pa je slabo. (G121)/ /Kar pa v bistvu sploh ni res. Ko s sodelavkami govorimo, eni otroci res ful zaživijo tam. Manjši razredi, več feedbacka, bolj varno okolje recimo. Kolegice, ki tam delata to pripovedujeta. Kakšnemu otroku, ki je šel tja, je to pač ful odgovarjalo. (G122)/ /Res je potrebno to z vidika otroka pogledat. (G123)/ /Drugače sem pa zelo

proti, da bi se zdaj te avtistične oddelke odpiral, da bi bili ti otroci čisto segregirani. To se mi ne zdi smiselno. (G124)/

Ali se veliko otrok z MAS prešola na osnovne šole s prilagojenim programom?

/V resnici ne veliko. (G125)/

Kakšni pa so razlogi, da se ti otroci prešolajo na osnovne šole s prilagojenim programom?

/Najbolj tisti, ki so učno ne tako uspešni. (G126)/ /Ki imajo težave s spominom res hude. Ali pa je ta priklic res kratek. (G127)/ /Ali pa sploh ne razumejo. (G128)/ /V bistvu v veliki večini ti otroci nimajo diagnoze avtistične motnje. Večkrat so to druge diagnoze. (G129)/

Kateri načini dela so se iz vaših izkušenj pokazali kot najbolj uspešne?

/Tisti, ki izhajajo iz otroka. Zdaj res je treba najprej pogledat otroka. (G130)/ /Najbolj pomembna stvar je, da najprej navežeš dober, močan stik. (G131)/ /Jaz sem vedno pripravila to škatlo z vprašanji. In po navadi potem otrok zmeraj pride, če je recimo razburjen, ker ga je učiteljica sem poslala. In se potem predstavim, kaj je moje delo. Potem predlagam, če se greva eno igrico, če se strinjaš. (G132)/ /Če te prav razumem, si razburjen. A imam prav, a nimam prav. (G133)/ /Potem pa pač se malo igrava, pa izžreba kakšno vprašanje. Malo za zabavo, da se otrok razbremeni. (G134)/ /Zdaj pa bova midva pogledala, kaj lahko narediva. Zakaj misliš, da si tukaj, kaj bi želel povedat. (G135)/ /Kaj te skrbi, a te kaj muči. Vse, kar boš povedal tukaj, ostane tukaj. Če pač jaz seveda vidim, da nisi ogrožen, da pač se samo slabo počutiš, ne bom povedala učiteljici. (G136)/ /Če se težko umiri, potem delava recimo vaje za sproščanje ali, če težko zaspi. (G137)/ /Če ne, se pogovarjava o prijateljstvu, kaj to pomeni. Ker večinoma ti otroci jemljejo, ne razumejo pa, da je ful fajn včasih tudi kaj dati. Pa vem, da je to stereotipno, ampak dejansko imam take izkušnje s temi otroci, ki so tu. (G138)/ /Če ima težave s tem, da doma nima miru, potem iščeva spet druge rešitve. (G139)/ /Recimo poglej, tam OPB, 4. razred je ful malo otrok, boš tam naredil domačo nalogo, pa boš potem šel domov. Se bom jaz z mami zmenila. (G140)/ /Ali pa čisto out of the box ideje, kaj bi otroku ustrezalo. In to skomunicirat z otrokom, kaj od tega mu je všeč, kaj od tega mu je kul. Kaj bi še probal. Iskat rešitve še drugje. (G141)/ /Od tega, da so kakšne nevladne organizacije, pa kakšna oblačila priskrbimo komu. (G142)/ /Je pa res, da je o teh stvareh potrebno skomunicirat tudi z učiteljico. Ne vem, ful je dober v temu, da pobriše tvojo mizo. A lahko pobriše tvojo mizo. (G143)/ /Ali pa okej, ful je nemiren na stolu. Daj mu eno vrvico napel, pa naj ima gor noge, pa naj jih skoz gunca. In ni tako kot pop-it, da bi se slišalo, ni tako kot spiner, da bi se slišalo. Ampak otrok bo nekaj delal, ful se bo boljše počutil. Potem pa probat to, a deluje, a ne deluje. Seveda ne vztrajaš, če nekaj ne deluje ane. Probamo res, kar se da. (G144)/ /So pa pač tudi težave. S sodelovanjem s starši, ki pač ne sprejmejo otroka, (G145)/ /stiska s časom. Pač ni da ni. V šoli smo kar omejeni, (G146)/ /hkrati pa ravno smo imeli intervizijo in smo razpravljali o dobrih praksah. (G147)/ /In smo razpravljali na primeru ene deklice, ki je ekstremno agresivna in smo se zelo vživeli. Problem ima, ker na sprehodu skoz meče kamenčke. Pa ne vem ena kolegica je nekaj rekla, jaz sem nekaj rekla. Kot rešitev recimo dva medveda pod roko, to je njena naloga, ona je ful dobra v tem. In ne bo mogla kamnov pobirat. Pa pač še nekaj bo imela, da se bo lahko dokazala, nekaj posebnega bo. (G148)/ / Ne vem, še polno drugih stvari smo debatirali. Potem sem jaz delila še izkušnjo enega dečka, ki ima tudi čustveno-vedenjske težave in še grozno situacijo doma. In sem se pogovarjala tudi z eno že upokojeno učiteljico, ki ga popoldne uči. (G149)/ /No in to je potem problem. Iskat te ljudi, pa veliko ljudi zanje. (G150)/ /Tudi birokracija,

koliko nam to vse dovoljuje. (G151)/ /Ampak res, out of the box, kaj bomo naredili. A ti je to v redu, a ti to ni v redu. To je bistvo. (G152)/ /Kar je pa potem realnost, pa ne moreš potem vsak dan toplega človeka dobit, ki bo poskrbel za tega otroka, tega pa ni. Pa soočit se s tem, da tega ni, to pa je tudi ene vrste izziv. (G153)/

PRILOGA 3: ODPRTO KODIRANJE

Odprto kodiranje intervju A

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
A1	Eni pridejo že z diagnozo v šolo in ti imajo velikokrat že odločbo,	Odobrenost odločbe že ob vstopu v šolo	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
A2	pri drugih se to šele odkriva tekom časa in v višjih razredih dobijo diagnozo	Diagnosticiranje v višjih razredih	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
A3	Eden, ki je prišel z diagnozo, smo recimo že z vrtcem sodelovali	Sodelovanje z vrtcem	Predšolsko obdobje	Načini dela
A4	pa mama je takrat v tem predobdobju sodelovala	Sodelovanje z mamo	Predšolsko obdobje	Načini dela
A5	Tako da se je pripravil že vnaprej ves načrt, še preden smo mi tisto odločbo dobil	Priprava individualiziranega programa	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
A6	Pri drugih pa to nastaja skozi različne težave, ki jih mi že prej detektiramo in pride potem nekje v višjih razredih do odločbe	Zaznavanje motenj pred določeno diagnozo	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
A7	Dobi status učenca s posebnimi potrebami	Status učenca s posebnimi potrebami	Odločba o usmeritvi	Načini dela
A8	in je potem notri zapisana ta diagnoza	Zapis diagnoze	Odločba o usmeritvi	Načini dela
A9	Tako da zelo različne poti so	Različni načini usmerjanja	Odločba o usmeritvi	Načini dela
A10	Vsi ti pa so usmerjeni	Usmerjenost vseh otrok z MAS	Odločba o usmeritvi	Načini dela
A11	vsi imajo status učenca s posebnimi potrebami	Status učenca s posebnimi potrebami	Odločba o usmeritvi	Načini dela
A12	vsi imajo zato določene prilagoditve	Zagotovljenost prilagoditev	Odločba o usmeritvi	Načini dela
A13	in za njih je potrebno pripravit individualiziran program	Priprava individualiziranega programa	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
A14	Z njimi delamo zelo različno, ker so zelo različni	Različni načini dela	Vloga socialne delavke	Načini dela
A15	Imam enega učenca v devetem razredu, ki je avtist in on je recimo vsa leta v nižjih razredih potreboval pomoč pri vzpostavljanju odnosa s sošolci	Pomoč pri vzpostavljanju odnosa s sošolci	Vključevanje v razred	Načini dela

A16	Recimo so bile situacije, ko se je s kom skregal in je potem zelo težko spet prišel do tiste točke, da je komuniciral s tem sošolcem in je bilo potrebno stvari pripravljati, se dogovarjat	Pomoč pri reševanju konfliktov	Vključevanje v razred	Načini dela
A17	In pri njih gre vse to zelo na počasi	Dolgotrajno delo na vzpostavljanju odnosa ob konfliktih	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A18	Recimo ko se je skregal s svojo najboljšo prijateljico, da jo je bil pripravljen pogledat in z njo spregovorit, je trajalo štiri mesece.	Pomoč pri reševanju konfliktov	Vključevanje v razred	Načini dela
A19	Mi smo se o vsem tem veliko pogovarjal, se pripravljali, na vse to pripravili tudi to drugo učenko, njegovo prijateljico, da je šla čez vse to, sodeloval je takorekoč cel razred	Sodelovanje s celim razredom	Vključevanje v razred	Načini dela
A20	No poleg tega pa je bilo z njim potrebno veliko delat še na organizaciji. Kako pospravit v torbo.	Pomoč pri organizaciji	Vloga socialne delavke	Načini dela
A21	On je zelo počasen preden pospravi šolsko mizo	Počasenost	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A22	pa na začetku ko se je selil iz učilnice v učilnico, da je spoloh vedel, v katero učilnico more potem iti. Vse to mu je bilo treba pomagat	Pomoč pri orientaciji	Vloga socialne delavke	Načini dela
A23	Je pa zdaj še zbolel, ima raka in se že tri leta že zdravi. In ne hodi v šolo. In potrebuje predvsem, da ima otrok nekoga za pogovarjat se.	Pogovori z otrokom	Vloga socialne delavke	Načini dela
A24	Tako da moja sedanja vloga je, ker je izven šole, ne prihaja v šolo, se midva zdaj dobiva in greva na sprehod ob Ljubljanco in	Sprehodi z otrokom	Vloga socialne delavke	Načini dela

	klepetava, opravljava, greva na pico.			
A25	Tako da res, še vedno je veliko tega individualnega dela, da se pogovarjava.	Pogovori z otrokom	Vloga socialne delavke	Načini dela
A26	Ker deček potrebuje nekoga, da se z njim pogovarja, ker nima neke socialne mreže, ki pa jo v teh letih seveda potrebuje.	Pomanjkanje socialnih izkušenj	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A27	Bo pa treba na tem vzpostavljanju stikov še veliko delat, sploh preden gre v srednjo šolo.	Pomoč pri vzpostavljanju odnosa s sošolci	Vključevanje v razred	Načini dela
A28	Potem en drug, ki ima pa tudi to diagnozo, je pa leader v razredu. Obvladuje pa cel razred	Vodja razreda	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A29	Je pa treba z njim delat tako, da pusti še drugim dihat. Ne da je ves čas samo jaz, jaz, jaz in nihče drug kot jaz	Pomoč pri vzpostavljanju odnosa s sošolci	Vključevanje v razred	Načini dela
A30	Zdaj o tem fantu, ki je zbolel, ga jaz spremljam zdaj že pet let.	Spremljanje otroka	Vloga socialne delavke	Načini dela
A31	Tako da jaz sem potem s tem njegovim razredom ogromno sodelovala. Tudi v razredu delavnice delala o navezovanju komunikacije.	Delavnice o vzpostavljanju komunikacije	Vključevanje v razred	Načini dela
A32	Pa na vseh taborih	Spremljanje na taborih	Vloga socialne delavke	Načini dela
A33	vseh ekskurzijah	Spremljanje na ekskurzijah	Vloga socialne delavke	Načini dela
A34	dnevih dejavnosti	Spremljanje na dnevih dejavnosti	Vloga socialne delavke	Načini dela
A35	in izvenšolskih dejavnostih sem bila zraven	Spremljanje na izvenšolskih dejavnostih	Vloga socialne delavke	Načini dela
A36	Tako da jaz sicer ta cel razred tudi zelo dobro poznam. Ogromno z njimi sodelujem.	Sodelovanje s celim razredom	Vključevanje v razred	Načini dela
A37	Te delavnice, ki sem jih pripravljala, pa so bile v glavnem na temo, kako izboljšati odnose,	Delavnice o odnosih	Vključevanje v razred	Načini dela

A38	kako se pogovarjat	Delavnice o vzpostavljanju komunikacije	Vključevanje v razred	Načini dela
A39	kako prepoznati neka čustva pri sebi	Delavnice o prepoznavanju čustev	Vključevanje v razred	Načini dela
A40	kako ne odreagirat na prvi impulz, ko si jezen	Delavnice o obvladovanju jeze	Vključevanje v razred	Načini dela
A41	Tako da sodelujem veliko tudi s samim razredom, v katerem je kakšen tak otrok.	Sodelovanje s celim razredom	Vključitev v razred	Načini dela
A42	Sodelujem pa potem tudi z vsakim otrokom veliko individualno.	Individualno sodelovanje	Vloga socialne delavke	Načini dela
A43	Ja, tukaj je potrebno.	Pomoč pri vzpostavljanju odnosa s sošolci	Vključevanje v razred	Načini dela
A44	Ker oni imajo manjko točno na temu socialnem področju.	Šibko socialno področje	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A45	Pripravit je potrebno razred	Sodelovanje s celim razredom	Vključevanje v razred	Načini dela
A46	Potem se dela z manjšo skupino, recimo tam, kjer so sošolci, ki to težje sprejmejo.	Delo z manjšo skupino	Vključevanje v razred	Načini dela
A47	Ampak v resnici kakšnih hudih težav z vključevanjem ni.	Ni velikih težav z vključevanjem	Vključevanje v razred	Načini dela
A48	Ker ti otroci so avtisti že od začetka in se je njihova skupina tako ali tako na njih že navadila. Recimo ta razred, od katerega sem prej govorila, kjer je ta fant, ki ima zdaj raka, no v tem razredu sta zdaj dva. In oni so skupaj že bolj ali manj od vrtca.	Težave manjše, če je otrok z istim razredom že od začetka	Vključevanje v razred	Načini dela
A49	In ta razred tudi funkcionira drugače, ker so notri ti otroci. Bolj so vključujoči.	Bolj vključujoč razred	Prednosti	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A50	Manj so agresivni,	Manj agresije	Prednosti	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A51	Manj je žaljenja,	Manj žaljenja	Prednosti	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A52	Manj je vseh tehstvari, ker so navajeni, da sta onedva drugačna, da	Težave manjše, če je otrok z istim razredom že od začetka	Vključevanje v razred	Načini dela

	imata težave na nekaterih področjih			
A53	Ni pa, da bi se zaradi tega kaj norčevali ali kaj takega.	Bolj vključujoč razred	Prednosti	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A54	Ker pa je skupina že dolgo časa skupaj, so res navajeni in vedo, kakšen ta fant je,	Težave manjše, če je otrok z istim razredom že od začetka	Vključevanje v razred	Načini dela
A55	da ne pogleda v oči, da pogleda stran	Ni očesnega stika	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A56	da mu je nerodno in se včasih kar skrije,	Skrivanje	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A57	da ko ga nekaj vprašaš najprej gleda stran in je dolgo časa tiho, pa potem šele odgovori.	Sramežljivost	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A58	Ampak oni so od malega skupaj in so navajeni.	Težave manjše, če je otrok z istim razredom že od začetka	Vključevanje v razred	Načini dela
A59	Lahko pa zdaj povem še nekaj čisto tako, kot zgodbo. Te dva oba, ki sta avtista v tem razredu, pa recimo vprašam tega, s katerim hodim na sprehode, če se kaj sliši s tem drugim sošolcem, ki je tudi avtist. Pa pravi, da se, ampak da z njim je pa tako težko, da on je pa malo čuden. Pa potem še tega drugega vprašam, če imata kaj stikov. Pa pravi isto, da se slišita, ampak da je on res malo čuden. Tako da drug za drugega zaznavata, da sta malo čudna, tako da res zanimivo	Otroka z MAS drug drugega zaznavata kot čudnega	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A60	Drugače se pa zelo dobro razumeta. Imata stik drug z drugim in sta tudi na vezi preko teh aplikacij na telefonu, pa neke računalniške igrice skupaj igrajo, pa tako naprej.	Dober odnos dveh otrok z MAS	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

A61	Glede tega, kako pa skupina sprejema avtiste, sta pa tukaj dve stvari. V bistvu gre za neko sobivanje.	Razumevanje integracije kot sobivanja	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A62	Integracija sanja o tem, da bi se te ljudje integrirali in, da bi postali vsi skupaj eno. Ampak jaz sama ne verjamem čisto, da se to da	Dvom v realizacijo integracije	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A63	Ker so interesi tako različni	Različnost interesov	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A64	Recimo bom dala zdaj primer. Fant je naredil eno igro sam. In potem je s svojo najboljšo prijateljico to igro igral. In seveda je on to igro z njo igral že petintridesetič in je ona imela tega počasi že dovolj. In mu je povedala, da ima tega dovolj in, da bi se rada nehala igrati. In on to ne more sprejet.	Nerazumevanje posebnosti otrok z MAS s strani sošolcev	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A65	Tako da neko tako zlitje in sožitje in intimno prijateljstvo je zelo težko vzpostaviti med njimi.	Vzpostavljanje prijateljstev oteženo	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A66	Bolj gre za nek občutek sobivanja,	Razumevanje integracije kot sobivanja	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A67	da ga vključijo v tiste dejavnosti,.	Razumevanje integracije kot vključevanje otroka v dejavnosti	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A68	da ga izberejo, ko delajo skupine	Razumevanje integracije kot vključevanje otroka v oblikovanje skupin	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A69	Da ga tudi ne zafrkavajo.	Razumevanje integracije kot sprejemanje otrokovih posebnosti	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A70	Včasih je prišel en fant v šolo, po tistem ko je bil dolgo odsoten zaradi zdravljenja in mu je bilo grozno priti spet nazaj med sošolce. Imel je kapo na glavi,	Skrivanje	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	ogromna modra očala, gor pa masko. In potem je tak v razredu sedel.			
A71	In potem si lahko predstavljaš, da če bi ga nekdo takega videl, da bi se mu lahko smejal in se norca delal. Oni pa se niso, so to sprejel.	Bolj vključujoč razred	Prednosti	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A72	Dokler ni bil on pripravljen najprej dati dol očala, kapo in tako naprej. Ampak to je trajal en mesec, da smo prišli do tja. Do takrat pa je on hodil tak po svetu. Tako da je rabil kar dolgo časa, da se jih je privadil.	Skrivanje	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A73	Da bi bilo pa res eno tako intimno prijateljstvo, kakor nastane med ostalimi otroci v tem obdobju, pa moram reči, da ga med temi, ki so avtisti	Ni intimnih prijateljstev	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A74	ali gluhi	Ni intimnih prijateljstev med gluhimi	Druge skupine otrok s posebnimi potrebami	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A75	Ali z nižjimi sposobnostmi, pa ni.	Ni intimnih prijateljstev med otroki z nižjimi sposobnostmi	Druge skupine otrok s posebnimi potrebami	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A76	In potem se pa človek lahko vpraša tudi ane, koliko prijateljov imam pa sam, ki so avtisti, duševno prizadeti ali pa slepi in gluhi.	Vzpostavljanje prijateljstev oteženo	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A77	Bolj gre za sobivanje	Razumevanje integracije kot sobivanja	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A78	ne vem pa če je taka integracija uresničljiva, o kakršni sanjamo	Dvom v realizacijo integracije	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A79	Ker so tukaj v bistvu naši interesi. In interesi so zagotovo različni	Različnost interesov	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A80	Zdaj če gledam pri temu fantu, on lahko ponavlja eno in isto stvar	Ponavljanje	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

A81	in na neki točki lahko gre to ostalim na živce.	Nerazumevanje posebnosti otrok z MAS s strani sošolcev	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A82	V šoli v naravi poleti se je zgodilo, da je on moral na avtobusu vzeti tableto proti slabosti. Potem je pa avtobus pred domom v en avto se zaletel in je naš odhod izpred doma uro in pol bil zamaknjen. In od morja do Ljubljane me je na 5 minut spraševal, ali tableta še drži. In sem vedno znova ponavljala, da ja, da še drži, če ti ni slabo. In čez 5 minut spet.	Ponavljanje	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A83	Zdaj jaz, ki to delam, jaz sem pripravljena to 2 uri odgovarjat. Nekdo drug pa verjetno ne	Nerazumevanje posebnosti otrok z MAS s strani sošolcev	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A84	Šolsko delo je bolj ali manj narejeno tako, da temelji na ponavljanju. In tako smo v šoli večinoma navajeni, da stvari ne poveš enkrat. Tako da včasih tudi stokrat ali tisočkrat ni dovolj. In zato se v šoli tega moramo zavedati in biti potrpežljivi. Moramo biti pripravljei vedno znova razložiti stvari.	Pripravljenost večkrat ponoviti iste stvari	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
A85	Včasih pa se sprašujem, ravno zdaj v tej situaciji s tem fantom, ki se šola v bolnici. Ta fant si želi biti po eni strani veterinar in bi si želel iti na gimnazijo. No, in se sprašujem, kaj	Prehod v srednjo šolo	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	mu v resnici obeta prihodnost			
A86	Koliko bo sposoben za nek poklic, za katerega se bo izobrazil, delati sam.	Usposobljenost za poklic	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A87	zdaj verjetno bi morale biti tukaj neke podporne službe. Nekdo, ki bi mu pomagal.	Potreba po podpornih službah	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A88	Nekega mentorja bi potreboval zraven sebe.	Potreba po zagotovitvi mentorja v službi, kjer se zaposli oseba z MAS	Potreba po dodatni podpori	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A89	Zdaj pa je vprašanje, če smo mi tako humana družba, da bomo omogočili tem ljudem nekega mentorja, zato da bi jim bilo potem lažje.	Nehumanost družbe	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A90	Ker on recimo pride do rešitev in dela	Samostojna pot do rešitev	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A91	Ampak ima težave recimo že s tem, da se ne zna odločit. Če mu rečeš, da imaš na razpolago dva naslova za esej. To potem nastane katastrofa. Dve uri je pripravljen potem razmišlajt, kje so prednosti enega in drugega naslova. Namesto da bi pisal ane. Tako da mu moraš kar reči, da sva se skupaj odločila, da boš pisal ta esej. In potem res piše ta esej in ga piše dobro. Ko pa mora sam sprejeti odločitev, pa ne pridemo nikamor.	Neodločenost pri odločanju za eno stvar	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A92	No ta deček teste vedno piše pri meni.	Skupno pisanje testov	Vloga socialne delavke	Načini dela
A93	Zadnjič je pri eni drugi pisal teste, ker ni bilo mene. No in je pri tej drugi šlo 45 min in nobene besede ni napisal. Ker je samo razmišlal, kaj bi bilo boljše	Nezmožnost odločanja za eno stvar	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A94	In zdaj, kako bo v prihodnosti s tem	Sprejemanje odločitev	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem

	odločanjem in takimi stvarmi, ne vem.			otrok z MAS v redne OŠ
A95	Ali pa, da mu nekdo nekaj reče, da je on nezadovoljen s tem. Da nekdo mogoče nekoliko dvigne glas. To se komunikacija poruši. In da potem on nazaj vzpostavi odnos z nekom, ki je glas dvignil, to je lahko ogromno dela, preden pride do uvida, da je pripravljen. To ne gre v enem pogovoru. To lahko gre mesec okrog. Preden je pripravljen tega človeka sploh pogledat.	Dolgotrajno delo na vzpostavljanju odnosa ob konfliktih	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A96	So si pa zelo različni. Tako da na nek način spada notri v ta avtistični spekter ogromno stvari, ki so si včasih bolj ali manj podobne.	Raznolikost značilnosti	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A97	Včasih človek že malo podvomi, če je to to.	Pogost dvom socialne delavke v diagnozo	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A98	Ali je to postala zgolj ena moderna diagnoza	Vse bolj moderna diagnoza	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A99	So pa zelo različni res, dva si nista enaka.	Raznolikost značilnosti	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A100	Recimo na drugi strani pa imamo te, ki so motorični, nemirni, slaba koncentracija, ADHD… so si podobni.	Več podobnosti znotraj ostalih skupin	Druge skupine otrok s posebnimi potrebami	Integracija
A101	Medtem ko pri avtizmu so si pa zelo različni.	Raznolikost značilnosti	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A102	Jaz sem se izobraževala in imam posebno kvalifikacijo za delo z učenci s posebnimi potrebami. To sem se izobraževala eno leto in ta teorija se je postavila	Specializacija za delo z otroki, ki imajo posebne potrebe	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja

A103	Ampak drugače bi pa rekla, da je praksa tista. Da leta, kilometrino, veščine in izkušnje pridobiš.	Izkušnje iz prakse	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
A104	Pa tudi v pogovoru z drugimi delavkami, pa mogoče tudi z drugimi šolami.	Pogovori s sodelavci	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
A105	Pa seveda tudi študij na FSD	FSD	Način pridobivanja znanj	Pridobljena zanja
A106	Socialno delo je v resnici za delo v šolski svetovalni službi zelo dobro opremljeno. Bi si celo upala trditi, da najbolj	Najbolje opremljeno za svetovalno delo	Socialno delo	Pridobljena zanja
A107	Zaradi tega, ker nam da toliko znanja glede svetovanja, glede tega, kako obravnavat ljudi, ki pridejo po pomoč. Sploh za delo z ljudmi, za razumevat	Znanje za delo z ljudmi	Socialno delo	Pridobljena zanja
A108	da iščeš tiste njegove vire moči	Iskanje virov moči	Socialno delo	Pridobljena zanja
A109	da daš njemu glas, da govori o sebi, da opravlja s sabo in tako naprej	Glas otroka	Socialno delo	Pridobljena zanja
A110	Tega imajo ostali profili malo manj.	Manj znanja za delo z ljudmi	Ostali profili	Pridobljena zanja
A111	Ostali profili bolj izhajajo iz stališča jaz vem in zato mu svetujem.	Drža vsevedočega	Ostali profili	Pridobljena zanja
A112	Mi smo pa udoktrinirani v to, da skupaj raziskujemo	Skupno raziskovanje	Socialno delo	Pridobljena zanja
A113	Drugače pa mi zelo pomaga, da z drugimi kolegi in svetovalnimi delavci pogovorim o dočenih situacijah	Pogovori s sodelavci	Način pridobivanja znanj	Pridobljena zanja
A114	Glede na to, da imajo te otroci individualiziran program, se z njimi srečam že pri pripravi individualiziranega programa.	Priprava individualiziranega programa	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
A115	Bolj ali manj so sestanki vsak mesec in se tako spremlja stvari	Vsakomesečni sestanki	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
A116	Recimo ta, od katerega sem govorila, ki je zdaj že dolgo bolan, se vse	Pridobivanje ocen	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši

	ves čas vrti okrog ocen, kaj in kako to narediti			
A117	Pri tistem, ki pa je »leader« v razredu, pa zna biti včasih tudi kakšna vedenjska težava in se potem o tem pogovarjamo. Kako te stvari brzdat.	Reševanje vedenjskih težav	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
A118	So pa vsi ti otroci, vsaj te, ki jih imamo mi, učno uspešni.	Učna uspešnost trenutnih otrok z MAS na OŠ	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A119	Ni zraven še kakšne te druge motnje z duševno nerazvitostjo ali karkoli drugega, da bi imeli še učne težave	Učna neuspešnost zaradi pridruženih motenj	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A120	Recimo o teh dveh, o katerih sem govorila, sta oba odličnjaka	Učna uspešnost trenutnih otrok z MAS na OŠ	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A121	Je pa moja naloga, da odgovorim na vse maile	Elektronska pošta	Način komunikacije	Sodelovanje s starši
A122	Sicer pa se srečamo v živo	Osebna srečanja	Način komunikacije	Sodelovanje s starši
A123	sicer pa tudi meili. Meil	Elektronska pošta	Način komunikacije	Sodelovanje s starši
A124	SMS	SMS	Način komunikacije	Sodelovanje s starši
A125	telefonski klic	Telefonski pogovori	Način komunikacije	Sodelovanje s starši
A126	pa sestanki v živo enkrat na mesec	Vsakomesečni sestanki	Način komunikacije	Sodelovanje s starši
A127	No ravno danes je mama poslala meil, da so bile v bolnišnični šoli ocene vpisane pod napačno rubriko. Namesto h kemiji, je bila ocena napisana k biologiji in se je potem mama name obrnila, da je potrebno ocene popravit. Potem, če je učenec odsoten, se obrnejo starši name, kako bo pridobil oceno, ker ga ni.	Pridobivanje ocen	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
A128	Ker učno s temi otroki itak ni težav	Učna neuspešnost zaradi pridruženih motenj	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A129	Zdaj pa se bova z mamo tega dečka, ki je v bolnišnični šoli,	Vpis v srednjo šolo	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši

	dobile v četrek na sestanku in bova rekli kakšno glede vpisa v srednjo šolo.			
A130	Ja, na srečanjih je otrok vedno prisoten zraven	Vedno	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
A131	In potem na teh srečanjih rešujemo različne težave, če so.	Reševanje morebitnih težav	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
A132	Da vzpostavimo dober odnos, ki temelji na spoštovanju. Ker če tega ni, potem ne gre naprej ane.	Vzpostavitev spoštljivega odnosa	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
A133	Potem pa seveda, da delamo v smer istega cilja	Isti cilji	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
A134	Da so pripravljeni tudi oni kaj naredit. Ne, da potem oni samo pričakujejo, da bomo pa na šoli delali čudeže	Aktivno sodelovanje staršev	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
A135	Sodelovanje iz obeh strani je potrebno, to je bistveno pri tem.	Partnersko sodelovanje	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
A136	Za vsakega otroka je lahko povsem različna zgodba. Vsak otrok je drugačen, vsak ima svoje posebnosti.	Raznolikost značilnosti	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A137	Pred leti smo imeli enega fanta, ki je imel tudi diagnozo, da je avtist in je bilo zelo zanimivo, da kadar je mama prebrala neko novo literaturo, je prišel potem fant z novim simptomom. Potem pa je mama hitro nehala ponavljati, da to opaža pri fantu in tako je tudi simptom hitro izginil	Nesprejemanje posebnosti otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši
A138	Je pa zelo različno	Različne izkušnje	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
A139	Ene mame sodelujejo tako, da podpirajo,	Podpora otroka s strani staršev	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
A140	ene sodelujejo tako da ščitijo.	Pretirano ščitenje otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši
A141	Spet druge tako, da ne sodelujejo. Se pravi, da zgolj navidezno sodelujejo	Navidezno sodelovanje	Izzivi	Sodelovanje s starši
A142	Ko je mama prebrala neko novo literaturi,	Nesprejemanje posebnosti otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši

	je imel on nov simptom.			
A143	Potem smo prišli že tako daleč, da pri nas sploh ni želel več pisat. Tako da testa ni pisal in je moral nekdo drug sedeti poleg njega. On je samo odgovarjal, nekdo pa je pisal. In pišem potem največkrat jaz.	Zavračanje pisanja	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A144	No potem se je pa prepisal na neko drugo osnovno šolo in sem se jaz slišala s svetovalno delavko iz tiste šole, pa me je vprašala, če smo imeli kdaj težave z njim, da bi bil nasilen do ostalih sošolcev. Ampak mi tega nismo imeli nikoli, ni bil nikoli nasilen. Tam pri njih pa je to bilo ane.	Možnost kombinacije z nasiljem	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A145	Tako da lahko rečem, da so te stvari vse zelo kompleksne	Kompleksnost motnje	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A146	Pri avtistih pa še nisem naletela na take starše, ki ne bi želeli dobro sodelovati z nami.	Pripravljenost na sodelovanje	Lastnosti staršev	Načini uspešnega sodelovanja
A147	Ker je pri tem težav tako veliko, da je sodelovanje zaželjeno.	Aktivno sodelovanje staršev	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
A148	Kaj pa vem	Dvom v realizacijo integracije	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A149	Do zdaj mislim, da so trije s to diagnozo odšli na drugo šolanje.	Trije otroci	Število prešolanih otrok z MAS	Prešolanje
A150	En je šel na Levca	Center Janeza Levca	Šole, kamor se prešolanje otroci z MAS	Prešolanje
A151	dva pa sta odšla na oddelek za avtiste na Zavodu za gluhe.	Oddelek za avtiste na Zavodu za gluhe	Šole, kamor se prešolanje otroci z MAS	Prešolanje
A152	Se tu preprosto ni dalo in jima je bilo tam sigurno lažje in boljše.	Prezahtevnost programa	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
A153	Zdaj za ostale stvari pa jaz zelo težko rečem, kaj se bo s temi otroki zgodilo,	Samostojno življenje	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	potem ko bodo naredili srednjo šolo			
A154	Pa ko bodo iskali službo	Iskanje službe	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A155	Zdaj zagotovo je dobra plat ta, da so imeli stik z običajno populacijo. Da so se od tega stika in interakcij z običajno populacijo sigurno nekaj naučili.	Otrok z MAS ima stik z običajno populacijo	Prednosti	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A156	Tudi ostala skupina se je naučila, da smo si ljudje različni.	Bolj vključujoč razred	Prednosti	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A157	Kaj se bo pa potem na dolgi rok zgodilo iz tega, pa zelo težko rečem	Samostojno življenje	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A158	Pa kaj bi bilo, če bi imeli neko drugo izobraževanje. Ker mi niti nimamo ane	Neustrezno urejeno izobraževanje	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A159	Mi imamo samo Levca	Center Janeza Levca	Šole, kamor se prešolanje otroci z MAS	Prešolanje
A160	ali pa oddelek na Zavodu za gluhe	Oddelek za avtiste na Zavodu za gluhe	Šole, kamor se prešolanje otroci z MAS	Prešolanje
A161	Nimamo pa neke šole, programe, kamor bi dali avtiste	Neustrezno urejeno izobraževanje	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A162	Kot sem pa govorila že prej o tej integraciji, pa povem odvisno, no. Mislim, da ni povsem realna v praksi.	Dvom v realizacijo integracije	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A163	Ker dva nista enaka. To je en širok spekter.	Raznolikost značilnosti	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A164	Se mi pa zdi, da je vse skupaj okrog ratalo malo moderno. Pa mislim, da ima en poseben status. Ker ene druge take diagnoze in opredelitve imajo malo stigme, ta pa nima. Tu pa vsi pomislemo na te zgodbe ane, Einstein je bil avtist pa matematik, pa Forrest	Vse bolj moderna diagnoza	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	Gump je bil v filmu ane. Pa tko naprej ane. So taki primeri, ki se ti hitro lahko zdi, da je to nekaj fajn. Tako da mogoče bi včasih kakšno drugo stvar morali zapisat, pa potem zapišejo kar to, kar starši lažje sprejmejo.			
A165	Imamo pa srečo, da nobene od teh, kar sem jih spoznala, ni bil nasilen. Ker zna biti tudi kombinacija s kakšnim nasiljem	Možnost kombinacije z nasiljem	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A166	Zdaj jaz s temu fantom, kot sem govorila že prej, sodelujem že 9 let. in verjetno bom ostala v stiku tudi naprej.	Individualno sodelovanje	Vloga socialne delavke	Načini dela
A167	In se zunaj dobiva. In greva na sprehod	Sprehodi	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A168	jaz mu povem kakšne čenče, kaj se kaj dogaja, kaj je kdo kaj rekel. Malo opravljava.	Pogovori z otrokom	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A169	Potem on pove, kaj je delal. Se zgodi, da noče sploh o sebi govorit	Zadržanost	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A170	Kaj bo, ko bo šel ne vem. Se mi ne zdi opremljen za samostojno življenje.	Samostojno življenje	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS
A171	Gre v gimnazijo in ne vem, kaj bo.	Prehod v srednjo šolo	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS
A172	Ker tu so ga navajeni od vrtca	Težave manjše, če je otrok z istim razredom že od začetka	Vključevanje v razred	Načini dela
A173	Gimnazijci pa znajo bit nesramni. In zdaj bo šel pa v gimnazijo. In si res sploh ne znam predstavljat	Prehod v srednjo šolo	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS
A174	In potem ima težave še z organizacijo, orientacijo	Težave z organizacijo in orientacijo	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS
A175	Tako da tam bo potrebno narediti sestanek z gimnazijo, preden gre. Da se usedemo in, da	Prehod v srednjo šolo	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS

	povemo, kakšna je situacija. Da se oni pripravijo. Drugače ne bo šlo.			
A176	Če sem ne more priti, pa jih pozna, kako bo šele med neznanci.	Neznani ljudje v srednji šoli	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS
A177	On bi pa rabil te socialne izkušnje, prijatelje, punce	Pomanjkanje socialnih izkušenj	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A178	Zdaj so ga začele zanimati še punce. On se je zaljubil v to svojo prijateljico. In jo je vprašal, če bo njegova punca. In on je bil do nje kar malo posesiven pa tko, se ga je punca prestrašla.	Drugačno razumevanje socialnih interakcij	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A179	Nam so se trije	Trije otroci	Število prešolanih otrok	Prešolanje
A180	Trenutno pa imamo na šoli pet avtistov	Pet otrok	Trenutno število otrok z MAS na OŠ	Prešolanje
A181	Po navadi pa je to zaradi učne neuspešnosti	Prezahtevnost programa	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
A182	Smo imeli fanta, ki se enostavno ni mogel naučiti brati in pisati.	Nezmožnost naučiti se branja in pisanja	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
A183	Ni spremljal pouka	Pomanjkanje koncentracije	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
A184	Tako da tukaj ni bil le avtizem, ampak je moralo biti zraven še nekaj, kar se včasih nacepi na avtizem. Se pravi neka duševna manj razvitost ali kakšne druge težave. Kombinacija je potem še veliko težja	Pridružene motnje	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
A185	Ker te, ki sem jih omenila, ki sem o njih govorila prej, so izredno uspešni učenci. Oni se lahko učijo.	Učna uspešnost trenutnih otrok z MAS na OŠ	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A186	Sploh stvari, ki jih zanimajo. En fant ima izreden spomin. On si podatke za vsak hrib zapomni. Za vsak hrib v Sloveniji ve, koliko je visok. On sliši enkrat eno številko in je ne pozabi.	Dober spomin	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
A187	Na drugačen način se učijo	Drugačni načini učenja	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem

				otrok z MAS v redne OŠ
A188	Ko pa krmariš znotraj tega v razredu, pa odnosov, je pa vsak dan nov. tako da tisti trije, ki so odšli, so bile tudi hude učne težave zraven. Ne samo avtizem.	Prezahtevnost programa	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
A189	Tako da je bil glavni razlog, da so šli drugam, kombinacije z učnimi težavami.	Pridružene motnje	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
A190	In kombinacije so vedno težje. Ker ni samo ena stvar, ampak je potem še nekaj pridruženega zraven. In to vse skupaj še otežuje	Otrok s pridruženimi motnjami večji izziv	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem ortok z MAS v redne OŠ

Odprto kodiranje intervju B

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
B1	Če že ob vpisu vemo, da bo otrok imel odločbo o usmeritvi, kajti če že pred všolanjem starši vedo, pomeni, da so praviloma že sprožili postopek usmerjanja.	Praviloma starši sprožijo postopek	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
B2	Se pravi to pomeni, da bo ta otrok prišel v šolo z odločbo o usmeritvi.	Odobrenost odločbe že ob vstopu v šolo	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
B3	To pomeni, da bomo že v avgustu oblikovali strokovno skupino.	Oblikovanje strokovne skupine v avgustu	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
B4	Da se bomo pred prvim šolskim dnevom s starši tega otroka srečali.	Srečanje s starši pred prvim šolskim dnem	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
B5	Za avtističnega otroka po vseh naših izkušnjah do sedaj je značilno, da so stvari zanj predvidljive. Tako na nivoju tega, kateri odrasli ljudje bodo z njim, kot na nivoju tega, v katerem prostoru se bo nahajal, kje bo njegova	Predvidljivost	Skupne značilnosti	Lastnosti otroka

	omarica, kje je stranišče.			
B6	To je za avtističnega otroka zelo pomembno, da ve vnaprej.	Predvidljivost stvari	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B7	Tako da v prvem razredu se z vsemi otroki, ki so usmerjeni na podlagi kriterija avtistični spekter, dobimo pred prvim šolskim dnem.	Srečanje z otrokom pred prvim šolskim dnem	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
B8	Potem se oblikuje strokovna skupina, kjer je vodja na naši šoli strokovni delavec, ki bo izvajal dodatno strokovno pomoč. To je v primeru avtističnega spektra ali socialni pedagog ali specialni pedagog. Ali pa lahko tudi deljeno število ur.	Izvajalec dodatne strokovne pomoči vodi strokovno skupino	Strokovna skupina	Načini dela
B9	Potem je tukaj lahko stalni ali začasni spremljevalec	Spremljevalec	Strokovna skupina	Načini dela
B10	učitelj razrednega pouka	Učitelj razrednega pouka	Strokovna skupina	Načini dela
B11	druga strokovna delavka	Druga strokovna delavka	Strokovna skupina	Načini dela
B12	učiteljica podaljšanega bivanja	Učteljica podaljšanega bivanja	Strokovna skupina	Načini dela
B13	in sama kot svetovalna delavka.	Svetovalna delavka	Strokovna skupina	Načini dela
B14	Na podlagi odločbe in strokovnega mnenja se v enem mesecu oblikuje individualiziran program.	Oblikovanje individualiziranega programa	Odločba o usmeritvi	Načini dela
B15	Potem pa se tudi takoj začnejo izvajati ure dodatne strokovne pomoči.	Izvajanje začne takoj po odobreni odločbi	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
B16	Čisto vsak otrok s spektrom avtizma pa je, tako kot tudi drugi, pa vendar eno je diagnoza, drugo pa je realnost otroka. In razlike so enormne.	Raznolikost značilnosti	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B17	Od tega, da so praviloma kognitivno lahko te otroci resno nadpovprečni na enem področju	Nadpovprečne lastnosti na posameznih področjih	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B18	do tega da so na drugi strani pa resne	Šibko socialno področje	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem

	omejitve na socialnem področju.			otrok z MAS v redne OŠ
B19	Potem jih je veliko pri nas zdaj s kar izrazitimi govorno-jezikovnimi težavami.	Pogoste govorno-jezikovne težave	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B20	Praviloma čisto vsi pa imajo težave na socialnem polju.	Šibko socialno področje	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B21	Torej, če pride otrok že usmerjen, potem je za te otroke v šolskem prostoru, vsaj za našo šolo lahko rečem, izjemno dobro poskrbljeno.	Dobro organizirana podpora za usmerjene otroke	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B22	Torej, kar sem že prej rekla, da se že vnaprej pripravi in naredi, pomeni da se potem spremlja situacija.	Spremljanje otroka	Vloga socialne delavke	Načini dela
B23	To velja tako za prvi razred, kot tudi če se otrok prešoli iz katere druge šole v katerikoli drugi razred. Bodisi zaradi selitve, bodisi ker starši želijo spremembo okolja. Z vsem smo se že srečali. In tak postopek je enak.	Enak postopek vstopa v šolo tudi v primeru prepisa iz druge šole	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
B24	In potem na podlagi tega opazovanja, kako otrok funkcionira, kako se odziva, kakšne so njegove stiske…	Opazovanje otroka	Vloga socialne delavke	Načini dela
B25	temu se znotraj te strokovne skupine ves čas prilagajamo.	Pozornost na funkcioniranju otroka	Strokovna skupina	Načini dela
B26	Najtesneje sodelovanje steče med kolegico, ki izvaja dodatno strokovno pomoč in konkretno razredničarko, ki otroka poučuje. In pa seveda tudi s starši.	Najtesnejše sodelovanje med izvajalko strokovne pomoči, razredničarko in starši	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
B27	Ti starši so že naredili en proces, tako da so precej opolnomočeni, znajo sodelovat.	Opolnomočenost zaradi izkušenj	Lastnosti staršev	Sodelovanje s starši
B28	Imamo pa tudi zelo različne izkušnje.	Različne izkušnje	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
B29	Ampak praviloma ti starši sodelujejo	Pripravljenost na sodelovanje	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
B30	znajo tudi zelo dobro opisat svojega otroka.	Dobro poznavanje svojega otroka	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši

B31	In potem v tem sodelovalnem odnosu sestavljamo sliko. Kako je doma in, kako je v šoli.	Primerjanje, kako je doma in, kako v šoli	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
B32	Včasih otrok funkcionira povsod zelo podobno. Deklice pa praviloma zelo različno. Deklice so v šolskem prostoru precej brezhibne lahko, medtem ko v domačem prostoru je pa z njimi veliko težje.	Pogosto drugačno funkcioniranje deklic doma kot v šoli	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B33	Pri fantih je pogosteje identična slika v šoli in doma	Pogosto bolj podobno funkcioniranje dečkov doma kot v šoli	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B34	Tako da, ko pride otrok z odločbo o usmeritvi, je zanj v trenutnem šolskem prostoru zelo dobro poskrbljeno.	Dobro organizirana podpora za usmerjene otroke	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B35	Težava in daljši proces in več težav je tam, kjer otrok ne pride z odločbo, ko mi sami odkrijemo, da gre za spekter avtistične motnje.	Slabo organizirana podpora za otroke, ki še niso usmerjeni	Vloga socialne delavke	Načini dela
B36	Kajti tukaj je pa potem daljši proces že zato, ker se srečamo s tem, da starš tega ne zmore sprejeti in je potreben najprej en kar resen proces soočanja in dela s starši, da so pripravljeni sodelovat in, da so pripravljeni otroka vključit najprej v diagnostični proces.	Delo s starši, da otroka vključijo v diagnostični proces	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
B37	In naslednja reč, ko mi starše že pripravimo, se v trenutni situaciji srečujemo s tem, da je pri strokovnjakih, ki opravljajo diagnostično-terapevtski proces strahotno dolga čakalna vrsta.	Dolge čakalne vrste v postopku diagnosticiranja	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B38	Vloga mene kot svetovalne delavke v tem procesu je v primeru, ko imamo otroka z odločbo, sem	Koordinacija v postopku usmerjanja	Vloga socialne delavke	Načini dela

	odgovorna za vso koordinacijo,			
B39	za posredovanje vseh podatkov. Se pravi za ta bolj upravno – administrativno – birokratski del.	Administrativno, upravno in birokratsko delo	Vloga socialne delavke	Načini dela
B40	Koordiniram delo dodatne strokovne pomoči. To pomeni, da se na koncu šolskega leta s kolegi usedemo in pogledamo, kdo bo naslednje šolsko leto z otrokom nadaljeval, kje bomo naredili kakšno zamenjavo, kje prihaja do kakšnih situacij, da se moramo ponovno morda obrniti na zunanje strokovnjake, kamor je otrok že bil usmerjen ali pa poiskat morda še kakšno tretjo reč. Skratka bedim koordintivno in vsebinsko nad procesom	Koordinacija dodatne strokovne pomoči	Vloga socialne delavke	Načini dela
B41	Ko pa gre za to, da učiteljica reče, naj pridem prosim v razred, da ji je to vedenje nenavadno, to potem pomeni, da skupaj z učiteljico potem grem v razred, opazujem otroka. Še večkrat sama tega otroka opazujem v realni situaciji. Se pravi, grem v jedilnico z otrokom. Torej, da opazujem otroke, ko niti ne vedo, da jih opazujem. V teh malo bolj nestrukturiranih oblikah. Kolikor je v moji moči, poskušam vsak dan jesti malico v različnih razredih, da jih lahko vidim v času odmora.	Opazovanje otroka	Vloga socialne delavke	Načini dela
B42	Potem pa je moja glavna naloga sodelovanje s starši.	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Načini dela
B43	Da pripeljem starše do tega, da zagledajo, da so pripravljeni	Delo na sprejemanju posebnosti otroka	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši

	sodelovat, da zagledajo posebnosti in, da začnejo sodelovati v procesu podpore in pomoči in, da sprejmejo diagnostično-terapevtski postopek.			
B44	Jaz neposredno z otroki delam in praviloma najpogosteje res z otroki s spektrom avtizma, dokler nima odločbe o usmeritvi.	Sodelovanje z otroki, ki še niso usmerjeni	Vloga socialne delavke	Načini dela
B45	Kajti če imajo ti otroci čustvene in vedenjske izbruhe in še ni usmerjen, to pomeni, da v nekem trenutku nimamo človeka, ki bi mu zares lahko pomagal.	Slabo organizirana podpora za otroke, ki še niso usmerjeni	Vloga socialne delavke	Načini dela
B46	In potem seveda pristane tukaj pri meni. Tako da pravzaprav neposredno največkrat sodelujem s temi otroki in oni tudi zelo radi pridejo.	Sodelovanje z otroki, ki še niso usmerjeni	Vloga socialne delavke	Načini dela
B47	Namreč to so otroci, ki se zelo radi umaknejo. Zato ker jim je hrupno, ker jim je pogosto veliko preveč teh osebnih stikov, ko otroci stopajo v njihov osebni prostor. To vse jih lahko zelo razburja. Ko pridejo v tale prostor pa pogosto rečejo, da je končno malo tišine. In malo časa, malo umika	Potreba po miru in tišini	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B48	Vendar je to reševanje nekih takih akutnih šolskih situacij. Ni pa sistematično. Eno deklico sem imela lani, eno leto ob petkih, peto šolsko uro z mano. Enega otroka uspem dati na urnik, pa še to lahko odpade, ker se zgodi ena druga pomembnejša reč in potem moram to prestavit. Kar pa je za	Preobremenjenost socialne delavke	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	te otroke zelo neprijetno.			
B49	Oni imajo radi predvidljivost. In to, da točno vedo, kdaj so na urniku pri točno določenemu strokovnemu delavcu.	Predvidljivost	Skupne značilnosti	Lastnosti otroka
B50	Zato, ker ni več združljivo, ker je delovnih nalog na tem delovnem mestu tako veliko, teh otrok raje ne dajem na urnik. Zato da jih še jaz sistemsko ne prinašam okrog. Oziroma da ne priporem k tej njihovi nepredvidljivosti, ki jo pa imajo že itak dovolj.	Preobremenjenost socialne delavke	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B51	Če tukaj skrajšam, pri svojem delu bi si želela več neposrednega stika s temi otroki,	Rigiden šolski sistem	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B52	vendar v trenutni situaciji je to precej težko, skoraj nemogoče. Vendar potem je potrebno res ves čas iskat neke nove rešitve, kaj bi lahko zagotovili še tem otrokom.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Vloga socialne delavke	Načini dela
B53	To je na tem delovnem mestu lahko rečem, trenutno največja pobožna želja. Jaz bi si želela neposredno delati z otroki mnogo več delat, kot lahko delam.	Rigiden šolski sistem	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B54	Zdaj če je otrok že usmerjen, potem za to vključevanje poskrbi izvajalec dodatne strokovne pomoči ter učiteljice.	Pri usmerjenih otrokih to naloga izvajalke dodatne strokovne pomoči, razredničarke, učiteljice podalšanega bivanja	Vključevanje v razred	Načini dela
B55	Moja naloga je bolj, da sem sogovornica njim. In to pa pri nas zgledno dobro teče, v veliki meri.	Nudenje podpore učiteljem	Vloga socialne delavke	Načini dela
B56	Mlajše učiteljice so zelo pripravljene sodelovat, izmenjat poglede in izkušnje. Ne z vidika, da sem starejša in, da sem v	Izmenjevanje izkušenj	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela

	vlogi večvedne, imam več izkušenj, večvedna pa nisem. Ti mladi ljudje zdaj so pridobili nekaj več kompetenc pa res že v času izobraževanja. Tako da izmenjujemo, sodelujemo in to teče dobro.			
B57	Torej za vključitev v vrstniško skupino so učiteljice in izvajalke dodatne strokovne pomoči bolj primerne.	Pri usmerjenih otrokih to naloga izvajalke dodatne strokovne pomoči, razredničarke, učiteljice podalšanega bivanja	Vključevanje v razred	Načini dela
B58	Najbolj na njihovo celostno funkcioniranje**.**	Celostno funkcioniranje otroka	Pozornost socialne delavke	Načini dela
B59	Zdaj na to, kako on učno sodeluje, na to ima učitelj nedvomno najboljši vpogled. Tukaj jaz kolegicam in kolegom popolnoma zaupam.	Učitelj odgovoren za nadzor nad ocenami	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
B60	Torej, kako sodeluje z vrstniki,	Socialne interakcije	Pozornost socialne delavke	Načini dela
B61	kako se znajde v novih situacijah	Reakcije na nove situacije	Pozornost socialne delavke	Načini dela
B62	kako odreagira na različne senzorne dražljaje.	Reakcija na senzorne dražljaje	Pozornost socialne delavke	Načini dela
B63	Kakšno je njegovo socialno – čustveno stanje.	Socialno-čustveno stanje otroka	Pozornost socialne delavke	Načini dela
B64	Torej, če grem najprej na našo stroko in naše teoretične temelje, je soustvarjanje pomoči in sklenitev delovnega odnosa temelj česarkoli se človek na tem delovnem mestu loti, tako da to je osnova. Torej to temeljno znanje, kako ravnati v dani življenjski situaciji tukaj in zdaj na podlagi vzpostavitve konkretnega delovnega odnosa. To je temelj za spremljanje, za nudenje pomoči. Pravzaprav za vse delovne korake na tem delovnem mestu.	Soustvarjanje pomoči in vzpostavitev delovnega odnosa kot temelj za nadalnje delo	Socialno delo	Pridobljena znanja

B65	Pa glas otroka.	Glas otroka	Socialno delo	Pridobljena znanja
B66	Kakorkoli, pogosto so ti otroci komunikativno manj spertni.	Pogoste težave v komunikaciji	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B67	Še vedno pomeni, da iz naše stroke je pomembno pridobiti otroka, izhajati iz njega in kot pravimo, ne delati za njega, ampak z njim.	Vključenost otroka v proces	Socialno delo	Pridobljena znanja
B68	Konkretno spekter avtistične motnje, ko sem jaz študirala, od tega nismo slišali nič.	MAS dolgo časa neprepoznane	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B69	V moji delovni karieri me pogosto sprašujejo, pa če je tega sedaj res tako več, a tega takrat res ni bilo. Torej zagotovo je takrat en delež bil, pa ga mi nismo prepoznali, ker ga nismo prepoznali. Zagotovo pa je motnja v porastu, kajti takšnih tudi ekstremnih oblik, pa bi jih tudi takrat opazili. Pa lahko rečem, da jih je bilo manj. Tako da motnja je v porastu, z vidika mojega neposrednega petindvajsetletnega dela v šoli.	MAS v porastu	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B70	Veliko sem se izobraževala tudi na to temo	Izobraževanja	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
B71	Potem pa na področju avtizma, ko smo se srečali s prvim primerom, takrat smo se kolegice udeležile seminarjev, kolikor se je dalo, kar je bilo takrat vse na voljo.	Seminarji	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
B72	Moja najmočnejša izkušnja je sodelovanje s pediatrično kliniko. V tistem prvem obdobju so organizirali nekaj zelo kvalitetnih predavanj. Tudi ena zdravnica je bila tam ob prvih primerih zelo pomembna	Izobraževanja na pediatrični kliniki	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela

	sogovornica. Medtem ko smo se učili ob prvih primerih, ki smo jih imeli v šoli.			
B73	Pa na svetovalnem centru tudi.	Svetovalni center	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela
B74	Torej z vsemi starši teh otrok sodelujemo	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
B75	Osnova je že to, takoj ko je imenovana pri otrokih z odločbo o usmeritvi, strokovna skupina,	Osnova za sodelovanje s starši	Strokovna skupina	Načini dela
B76	ki se najmanj trikrat na leto mora sestat,	Najmanj tri sestanki na leto	Strokovna skupina	Načini dela
B77	načrtovat in evalvirat ta individualiziran program.	Načrtovanje in evalvacija individualiziranega programa	Strokovna skupina	Načini dela
B78	Potem pa so seveda potrebe otrok in staršev zelo različne.	Različne izkušnje	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
B79	Ponekod zelo pogosto. Potem so tudi različna obdobja. So obdobja, ko se je potrebno slišati lahko tudi dnevno. Ob kakšnih večjih spremembah, ali v družini, ali pri otroku.	Ob kriznih obdobjih več sodelovanja	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
B80	Različne izkušnje	Različne izkušnje	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
B81	Sem pa sama še zelo človek osebnega pristopa in se zelo veliko takole osebno srečam. Tudi takole zjutraj. Jaz sem pred poukom tukaj. Osemurna prisotnost mi omogoča, da včasih vidim starše zjutraj, ko pripeljejo in popoldne, ko odpeljejo otroka. Tako da veliko je osebnega stika.	Osebna srečanja	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
B82	Potem pa seveda telefonski klici.	Telefonski klici	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
B83	Pa e-sporočila, ko gre za neke organizacijske stvari in načrtovanja srečanj.	Elektronska pošta	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
B84	Če se starši teh otrok obrnejo name, potem pomeni, da je nastala neka težava.	Reševanje morebitnih težav	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši

B85	Ali pa, da so nekaj opazili, kar bi želeli spremenit.	Želja po spremembah	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
B86	Pravzaprav pri teh starših je tako, da so se naučili, da morajo narediti življenje predvidljivo.	Naučena predvidljivost	Lastnosti staršev	Sodelovanje s starši
B87	Zato pogosto samo pokličejo in povedo in povedo recimo, da danes smo pa zelo slabo spali in, da ne vedo, kako bo njihov otrok danes lahko sodeloval pri pouku. Torej praviloma, ko želijo ali nekaj vnaprej predvideti, sporočiti.	Obveščanje o počutju otroka	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
B88	Ali ko nastopi kakšna težava, ko imajo kakšna vprašanja na nivoju čisto formalnih stvari. Recimo ali ima zagotovljenega spremljevalca. Ali menimo, da bi otrok potreboval še kakšno uro več dodatne strokovne pomoči.	Vprašanja o načinih pomoči	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
B89	V primerih tudi, ko se kaj zaplete med učiteljem in staršem.	Nesoglasja med starši in učitelji	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
B90	Pogosto je.	Pogosto	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
B91	Največkrat bom rekla je tako, da je deljeno. Najprej se pomenimo kakšne stvari odrasli sami, zlasti ko gre za mlajše otroke.	Največkrat deljeno	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
B92	Potem ravno pri otrokih z avtističnim spektrom kdaj sami ne želijo sodelovati. In je potem tudi to nek proces, da jih pridobimo, da so poleg.	Otrokovo zavračanje sodelovanja	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B93	Pri nas pa pravzaprav stremimo k temu, da je otrok poleg. Vsaj v enem deležu. Tako da je otrok soudeležen in soustvarjalec procesa. Tudi mlajši otroci.	Stremenje k vključevanju otroka	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
B94	To, da so nekako vključeni v sam proces. Da tako kot	Soustvarjanje	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši

	pravimo v naši stroki, skupaj soustvarjamo.			
B95	Ja, največji izziv je, kadar starš ne zmore sprejet posebnosti svojega otroka. Meni je vedno grozno, ko vidim, da odrasli ljudje zaradi svojih omejitev, zaradi svojih pričakovanj, predstav, ne zmorejo zares videti potreb otroka. Vsak tak primer mi je preveč, ko to vidim.	Nesprejemanje posebnosti otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši
B96	V zadnjem času lahko rečem, da ocenjujem, da vendar tukaj napredujemo. Da tudi že v predšolskem nivoju tako na nivoju zdravstva, kot vrtca je veliko vloženega in tako osveščenost raste.	Rast ozaveščenosti o MAS	Prednosti	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B97	Dodatna strokovna pomoč oziroma otroci s posebnimi potrebami so pa sedaj v šolskem prostoru že 22 let.	V šoli prisotna 22 let	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
B98	Prvi zakon je bil sprejet leta 2000	Sprejetje prvega zakona leta 2000	Šolski sistem	Načini dela
B99	Sprva so se starši tega seveda zelo branili. Otrok s posebnimi potrebami je tudi en sram, ogromno dilem o stigmi otroka.	Včasih MAS bile stigma	Lastnosti staršev	Sodelovanje s starši
B100	Po 20 letih se je to zelo spremenilo. Zdaj se srečujemo že tudi s tem, da se ve, da je to pravzaprav ena od sistemskih oblik pomoči in bi jo starši že v veliki meri imeli tudi tam, kjer morda ni upravičeno. Se pravi, da bi imel otrok nekaj učnih težav, ki so premostljive v okviru družinskega in starševskega angažiranja. Tako da je zanihalo zdaj to že tudi v drugo smer.	Povprašanje tudi kjer to ni upravičeno	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
B101	Še vedno pa se srečamo s posameznimi starši, kjer praviloma gre za to, da tudi to resnico	Nesprejemanje posebnosti otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši

	oni težje razumejo, prav tako različne življenjske situacije in posebnost			
B102	Ali pa se zelo soočijo s tem, da pravzaprav ima otrok posebnosti, ki jih tudi sami pri sebi opažajo. So jih premostili in jih potem v življenju to tako zelo zaboli, da bo pa otrok moral iti čez nekaj istega kot oni.	Prepoznavanje istih lastnosti pri otroku kot pri sebi	Izzivi	Sodelovanje s starši
B103	V večini dobro.	V večini primerov dobra praksa	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B104	Večina otrok, ki smo jih mi imeli ali jih imamo, zmore sodelovati	Učna uspešnost trenutnih otrok z MAS na OŠ	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B105	Bi pa potrebovali še kakšno dodatno sistemsko prilagoditev.	Potreba po dodatnih sistemskih prilagoditvah	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B106	Pri posameznih primerih spektra bi vendarle skupina v redni osnovni šoli morala biti manjša	Veliki razredi	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B107	Potem bi moral ta program ponudit en vmesni program med nižje izobrazbenim standardom in med rednim programom.	Potreba po vmesnem programu med nižje izobrazbenim standardom in rednim programom	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B108	Otroci z avtističnim spektrom imajo lahko tudi kakšno malo kombinirano motnjo. Torej tej motnji je lahko pridružena govorno – jezikovna motnja.	Pogoste pridružene motnje	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B109	In v tem primeru je otrok v našem programu še vključen, pa vendar opažamo, da bi potreboval še kakšno dodatno prilagoditev.	Otrok s pridruženimi motnjami večji izziv	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem ortok z MAS v redne OŠ
B110	Se pravi manjšo skupino.	Veliki razredi	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B111	In pa tudi, da bi posamezne predmete, morda slovenščino, angleščino in	Potreba po poučevanju nekaterih predmetov specialnega pedagoga	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	matematiko poučeval morda specialni pedagog in ne učitelj razrednega pouka. Torej še so možne izboljšave.			
B112	Neke skrajne oblike avtizma pa seveda v redno osnovno šolo ne sodijo. Govorim o tem, da otrok ima kognitivne sposobnosti take, da zmore opravljati redni program osnovne šole	Skrajne oblike v redno OŠ ne sodijo	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B113	Pri zelo hudih čustvenih in vedenjskih stiskah, pri nekoliko starejših otrokih, sploh pri deklicah, zaznavamo težave sploh na področju resne anksioznosti. Ki lahko pripelje tudi do depresivne motnje.	Pogoste duševne stiske	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B114	In tukaj se srečamo spet s to nemočjo, da so oblike strokovne pomoči tako težko dosegljive. To da ne moremo otrokom pomagati na prav način. In tudi tistim staršem, ki so pripravljeni sodelovati, to je lahko en velik vir nemoči. Ali pa če imajo ti otroci resne čustvene in vedenjske motnje, smo na zelo podobnem. Torej oblike pomoči, ki bi jih otroci zares tukaj in zdaj, hitro potrebovali ni in to je en velik vir nemoči strokovne šolske javnosti trenutno.	Potreba po dodatnih sistemskih prilagoditvah	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B115	Imamo pa na naši šoli izjemno dobro vzdušje in res smo povezani in podpora svetovalne službe in dodatne strokovne pomoči.	Podporno delovno okolje	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B116	Ravnateljica nam je omogočila tudi supervizijo.	Supervizija	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

B117	Potem pa še vedno od tu naprej neprestano vendarle iskanje rešitev in iskanje pomoči in iskanje teh zunanjih ljudi po različnih poteh.	Povezovanje z institucijami	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
B118	Naši otroci do sedaj ne.	Malo prešolanj	Število prešolanj	Prešolanje
B119	Otroci, ki pa so zdajle v prvem triletju, pa opažamo in se s kolegicami sprašujemo, kako naprej. Kajti imajo pridružene motnje. Ali bo otrok zmogel skupaj s trenutno obstoječo podporo premostit ali se bo nekje sredi osnovne šole pokazala potreba po spremembi programa. To nas čaka v naslednjih treh do petih letih	Pridružene motnje	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
B120	Do sedaj so pa ti otroci pri nas kar uspešno končali osnovno šolo. Smo pa že imeli primere tudi, ko smo jih prešolali	Malo prešolanj	Število prešolanj	Prešolanje
B121	Večinoma so bile vedenjske težave	Vedenjske težave	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
B122	Kombinacije z različnimi motnjami,	Pridružene motnje	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
B123	zaradi česar je prišla tudi učna neuspešnost.	Učna neuspešnost kot posledica pridruženih motenj	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
B124	Ker se otrok ni mogel skoncentrirat na pouk, enostavno ni sledil in ni spremljal, kaj se je dogajalo.	Pomanjkanje koncentracije	Razlogi za prešolanje	Prešolanje

Odprto kodranje intervju C

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
C1	Pri nas je bilo tako, da se je nekdo prešolal, v smislu da je zamenjal stalno prebivališče. In v takem primeru dokumentacija in vse teče enako. Se pravi vpisni listi in vsa ta dokazila.	Enak postopek vstopa v šolo tudi v primeru prepisa iz druge šole	Vstop v šolo, če MAS že odkrita	Načini dela

C2	Plus po navadi svetovalna služba pokliča drugo svetovalno službo od pretekle osnovne šole, da dobiš informacijo. Po navadi ima ta otrok tudi v pretekli osnovni šoli dodatno strokovno pomoč.	Sodelovanje s svetovalno službo iz prejšnje OŠ v primeru prepisa	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
C3	Redko se mi zdi, da je tako, da bi kakšen prišel iz zavoda, kjer bi bil on že vključen kot avtist. Recimo Iris ane, da bi potem prišel v osnovno šolo.	Redko prepis iz zavoda v OŠ	Šole, kamor se prešolajo otroci z MAS	Prešolanje
C4	Po navadi gre iz osnovne šole tja.	Najpogosteje prepis iz druge OŠ	Šole, kamor se prešolajo otroci z MAS	Prešolanje
C5	Moraš pa konkretne informacije pridobiti o otroku, vse izvide. Pač pozoveš starše, da ti to vse priložijo. Da ga lahko spoznaš.	Pridobivanje informacij ob vpisu v šolo	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
C6	Po navadi avtisti imajo tudi tega spremljevalca.	Pogosto zagotovljen spremljevalec	Spremljevalec	Načini dela
C7	Imamo pa letos tudi en tak primer, ko je vse to skupaj še čisto neodkrito. Ker v bistvu do prvega razreda gre ta postopek usmeritve po drugem zakonu.	Ureja Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami	Predšolsko obdobje	Načini dela
C8	Od prvega razreda je za to zadolžena veččlanska komisija.	Veččlanska komisija	Vstop v šolo, če MAS že odkrita	Načini dela
C9	Pred tem pa je to bolj na podlagi sklepa neke komisije, ki se sestane.	Sklep komisije	Predšolsko obdobje	Načini dela
C10	In zdaj imamo eno punčko, ki se je iz nekega okolja bo vključila v prvi razred. In nam je bila prva informacija, ko	Opazovanje otroka	Vloga socialne delavke	Načini dela

	smo jo videli, ker je pač v postopku odkrivanja, kako otrok deluje. Starši so jo pripeljali na vpis in dejansko takoj vidiš, katere so tiste specifike.			
C11	Ker so si različni. Eni avtisti so enostavno vključeni v redne osnovne šole in niti ne veš, da imajo kakšen avtizem. Eni so pa zelo taki, da kažejo to in, da enostavno jim kdaj zmanjka v osnovni šoli. Da pač potrebujejo več podpore.	Raznolikost značilnosti	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C12	Avtisti imajo po navadi spremljevalce. Ti spremljevalci so prisotni ves čas.	Pogosto zagotovljen spremljevalec	Spremljevalec	Načini dela
C13	Je pa to po dogovru. Lahko je to nekdo, ki čaka izven razreda ali pa v razredu, samo na drugem koncu.	Prisotnost v razredu	Spremljevalec	Načini dela
C14	Tako da v prvi vrsti je bolj pogovor s spremljevalci, kje v bistvu potrebujejo pomoč.	Pogovori s spremljevalci	Vloga socialne delavke	Načini dela
C15	Pa začetek tega stika.	Pomoč pri vzpostavljanju stika med otrokom in spremljevalcem	Vloga socialne delavke	Načini dela
C16	Potem so pa metode dela različne. Otrok dobi dodatno strokovno pomoč v polnem obsegu. To pomeni, da gre štirikrat ali petkrat na teden ven iz razreda.	Štiri ali pet ur na teden	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
C17	Individualno to poteka, ali pa znotraj razreda. Odvisno od njegovih primanjkljajev.	Individualno ali v razredu	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
C18	Njemu se prilagodi sedežni red,	Prilagojen sedežni red	Odločba o usmeritvi	Načini dela

C19	ure	Prilagojene učne ure	Odločba o usmeritvi	Načini dela
C20	individualno pisanje na način, ki ga lahko sprejme. Zdaj če ne zmore pisat. Mi imamo enega, ki ima to grafomotoriko zelo šibko, da ne zna prebrati za sabo. Ima potem ta možnost ustnih zagovorov.	Prilagojen način pisanja	Odločba o usmeritvi	Načini dela
C21	Mi pa jih podpiramo predvsem pri tistih predmetih tudi, kjer sekajo ven. Ker vsak avtist je tak, da nekje mu gre šibkeje, nekje mu gre pa zelo dobro.	Podpiranje močnih področij	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C22	Mi imamo nekoga, ki je nadarjen pri petju in pri plesu.	Svobodne oblike izražanja	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C23	In mi ga v bistvu zelo probamo podpret tam, da bo še drugo potem dobro opravljal ta fant.	Podpiranje močnih področij	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C24	Smo pa imeli tud primere, ki so bi vključeni v to šolo pa so zdaj tudi kar uspešni ljudje. Tudi v tujini.	Večina uspe končati program redne OŠ	Število prešolanih otrok z MAS	Prešolanje
C25	Tako da enostavno delo je s spremljevalcem,	Pogovori s spremljevalci	Vloga socialne delavke	Načini dela
C26	delo je v okviru svetovalne,	Svetovalna storitev	Vloga socialne delavke	Načini dela
C27	potem povezovanje z družino.	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Načini dela
C28	Ali družina ane prepoznava, potem ko pride otrok domov, tudi njegove vzorce.	Delo na sprejemanju posebnosti otroka	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
C29	Delo s širšo družino se tudi pojavlja. Kakšno babico. Če je babica tista, ki ga ima v varstvu in pri kateri dela nalogo.	Sodelovanje s širšo družini	Vloga socialne delavke	Načini dela

C30	Potem je pa tukaj več ljudi, ki sodeluje z njim. Eno je razredničarka, ki ga ves čas spremlja.	Razredničarka	Sodelovanje otroka z ostalimi zaposlenimi	Načini dela
C31	Eno je spremljevalka,	Spremljevalka	Sodelovanje otroka z ostalimi zaposlenimi	Načini dela
C32	ena pa je učiteljica DSP-ja, ki pa je ena in ista ane.	Izvajalka vedno ista	Sodelovanje otroka z ostalimi zaposlenimi	Načini dela
C33	Jaz pridem zgolj v tej fazi, ko me spremljevalka pokliče oziroma se oglasita z otrokom pri meni, da je treba kaj pojasnit, razjasnit, koga poklicat,	Pogovori s spremljevalci	Vloga socialne delavke	Načini dela
C34	če pride do kakšnih težav v šoli.	Reševanje morebitnih težav	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
C35	Tudi če pride do spremembe v odločbi. To pomeni, da starši zelo ne vejo, ali bo otrok ostal, ali ne bo ostal.	Reševanje vprašanj v zvezi z odločbo o usmeritvi	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
C36	Jaz se povezujem tudi s komisijo za usmerjanje,	Povezovanje s komisijo za usmerjanje	Vloga socialne delavke	Načini dela
C37	ki me potem sprašuje tudi za mnenje. Ali je otrok še vedno primeren za to šolo. Ali je to okolje dovolj spodbudno, da ostane ali je že potrebno iti v kakšno drugo obliko.	Oblikovanje mnenj za komisijo za usmerjanje	Vloga socialne delavke	Načini dela
C38	Seveda. Te otroci, nekateri so zelo priljubljeni, to je treba vedeti. Zato ljudje hitro vidijo in sošolci in cela šola, da je otrok malo drugačen.	Deležni veliko pozornosti ostalih sošolcev	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C39	Mi trenutno mislim, da imamo tri ali štiri avtiste.	Trije ali štirje otroki	Trenutno število otrok z MAS	Integracija otrok z MAS
C40	Pa lahko za primerjavo dam dva, ki jih bolj spremljam. Imamo eno punco, ki	Raznolikost značilnosti	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	enostavno normalno funkcionira. Če ne bi vedel, da ima neke določene poteze, da ji je zelo pomemben red in disciplina, sploh ne bi ugotovil, da je kaj. Imamo pa enega fanta, ki pleše, ki poje, ki se giblje. Ki točno vidiš, kako govori.			
C41	Ampak noben od njiju, razen tega, da se pogovoriš z razredom,	Pogovori z razredom	Vključevanje v razred	Načini pomoči
C42	da narediš kakšno delavnico na temo različnosti, ne potrebujejo neke dodatne podpore.	Delavnice o različnosti	Vključevanje v razred	Načini pomoči
C43	Tudi niso tako nesprejeti kot bi mislili.	Ni velikih težav z vključevanjem	Razred	Inkluzija otrok z MAS
C44	V bistvu, seveda to so vključeni v osnovno šolo in zato je potrebno zasledovati neke cilje osnovne šole. In v bistvu, ko pridejo k meni, so pri meni drugačne vsebine ane. Jaz sem v svetovalni, so socialne veščine.	Socialne interakcije	Pozornost socialne delavke	Načini dela
C45	Pozorna sem na to, če me je otrok razumel.	Otrokovo razumevanje	Pozornost socialne delavke	Načini dela
C46	Pomemben je pa seveda napredek, to je meni prvo.	Napredek otroka	Pozornost socialne delavke	Načini dela
C47	Ja v bistvu znanje iz prakse.	Izkušnje iz prakse	Način pridobivanja znanj	Pridobivanje znanj
C48	Potem znanje, mi smo imeli kar nekaj izobraževanj na to temo.	Izobraževanja	Način pridobivanja znanj	Pridobivanje znanj
C49	Pa tudi povezujem se z enim društvom, ki ima več enot.	Povezovanje z društvom	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela
C50	Tako da, midve sva dve svetovalni delavki. Ena je psihologinja, jaz sem socialna delavka. Če se	Knjige	Način pridobivanja znanj	Pridobivanje znanj

	nama pa kje zatakne, si pa tudi kakšno knjigo sposodiva in kaj prebereva,			
C51	ali pa pogledava kakšen film.	Filmi	Način pridobivanja znanj	Pridobivanje znanj
C52	V bistvu so to sprotne stvari. Zgodilo se je recimo, da en učenec ni želel iti na avtobus domov oziroma na kombi. In pa, da je šel na kombi in ga je predčasno zapustil in niti ni vedel, kje je. Tudi to se je že zgodilo. Tako da klic mame in klic staršev takoj ane. Obveščanje.	Obveščanje o izrednih dogodkih	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
C53	Tudi enomesečni sestanki so. Se vidiš s starši, vprašaš, kako mu gre.	Vsakomesečni sestanki	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
C54	Če so kakšne težave kje pri pouku, jih pokličeš po potrebi.	Telefonski klici	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
C55	Drugače pa preko govorilnih ur,	Govorilne ure	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
C56	Znotraj šole pa v bistvu če je kakšna taka dejavnost oziroma dilema, se lahko pa tudi v konferenci izpostavi.	Izpostavljanje dilem na konferenci	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
C57	Sama se čim več poslužujem osebnih srečanj,	Osebna srečanja	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
C58	tudi veliko je pogovorov z otrokom.	Pogovori z otrokom	Vloga socialne delavke	Načini pomoči
C59	Sodelujemo tudi z drugimi institucijami, da se vključijo. Veliko z društvi.	Povezovanje z društvom	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini pomoči
C60	Po navadi pa je razredničarka tista, ki najbolj sodeluje z njimi in se ona potem seveda poveže tudi z mano. Pa potem	Najtesnejše sodelovanje med izvajalko strokovne pomoči, razredničarko in starši	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši

	tudi izvajalka DSP-ja.			
C61	Največkrat kaj v zvezi s samimi odločbami in samem usmerjanju.	Reševanje vprašanj v zvezi z odločbo o usmeritvi	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
C62	Drugače pa tudi vsakodnevne stvari.	Vsakodnevne situacije	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
C63	Če je kaj narobe v razredu, s posameznimi učitelji.	Reševanje morebitnih težav	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
C64	Ja vedno ni, ker mora biti prisoten tudi pri pouku.	Otrok večinoma ni prisoten	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
C65	Otrok tudi kdaj ne ve, kdaj starši pridejo.	Včasih otrok ni obveščen o sestankih	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
C66	Odvisno je pa to od tematike.	Odvisno od tematike	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
C67	Zdaj če je to nek problem, ki ga moramo rešit, potem jaz po navadi tega učenca pokličem iz razreda in potem rešujemo. Jaz zelo na odprte karte rada delujem.	Prisotnost ob reševanju problemov	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
C68	Drugače pa večinoma s samo starši. To so kakšne vsebine pogosto, ki jih starši niti ne zastopijo. Kakšne odločbe	Otrok večinoma ni prisoten	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
C69	Pa zelo so občutljivi ti otroci, ko se gre za njihove starše. Pri kakšnih informacijah. Ker to lahko čutijo potem kot kakšen napad tudi.	Občtljivost glede zadev, povezanih s starši	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C70	Pomembno je, da se starši zavedajo, da avtizem ni nekaj, kar bo izzvenelo. To se eni zavedajo, drugi pa ne. Ni to nekaj, kar bo prišlo in, kar šlo. To je način življenja. To je način razmišljanja. To je stil življenja, ki je s takim otrokom drugačen. To je dejstvo.	Delo na sprejemanju posebnosti otroka	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši

C71	Drugače pa, pomembno mi je, da sodelujejo s šolo. Ker dokler imaš sodelovanje s starši, potem je tudi lažje vse drugo.	Partnersko sodelovanje	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
C72	So pa stvari, ki so res na meji. Ko je že vse izčrpano, se moraš s starši to pogovorit. In mu povedat, da vaš otrok enostavno ni več za v našo šolo. Presega vse, kar mu lahko ponudimo.	Pogovor o nedoseganju ciljev otroka v redni OŠ	Izzivi	Sodelovanje s starši
C73	Pričakujemo pa, da se starši javljajo na telefon, da se odzivajo. Da se ne zapletajo.	Aktivno sodelovanje staršev	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
C74	Ja seveda, srečujem se. Včasih ne samo s starši, ampak tudi s kakšnimi dedki, babicami, ki čuvajo te otroke. Ki ne razumejo kakšnih zadev. In ki bolj posplošeno gledajo na to.	Posplošeno razumevanje MAS	Izzivi	Sodelovanje s starši
C75	Drugače pa pri starših ane, če se ne vključujejo, če ne sodelujejo, če se ne osveščajo o tem, potem tonejo. In potem so tudi oni tiste osebe, ki potrebujejo pomoč, kako z otrokom. Ampak oni bi morali biti tudi en vir informacij za šolo. Kaj deluje popoldne, kaj ne deluje popoldne.	Neaktivnost staršev	Izzivi	Sodelovanje s starši
C76	Ja lahko rečem, da se v bistvu vsako leto preverja, ali so še pogoji, ki jih lahko zagotovimo za te otroke.	Vsakoletno preverjanje pogojev o ustreznosti obiskovanja redne OŠ	Pogled socialne delavke	Izkušnje z integracijo otrok z MAS v redne OŠ
C77	Zaradi tega, ker prilagojeni programi za avtiste, so prav zares	Več prilagoditev zagotovljenih v prilagojenih programih za avtiste	Pogled socialne delavke	Izkušnje z integracijo otrok z MAS v redne OŠ

	prilagojeni. Tam delajo ljudje, ki imajo veliko znanja okrog tega. Tukaj pa govorimo o takih otrocih, ki so ravno še na meji, da bi lahko samostojno nekako živeli. In jih učijo učitelji, ki nimajo prav zares specifičnega tega znanja. To je treba vedeti.			
C78	Tako da moje mnenje je, da treba res preverjat, ali je okolje ustrezno.	Ustreznost programa potrebno preverjati iz vidika otrokove koristi	Pogled socialne delavke	Izkušnje z integracijo otrok z MAS v redne OŠ
C79	Tako da pri kakšnih primerih enostavno ni prostora in ni več tistih virov pomoči. Vsi so izčrpani.	Izčrpanost virov pomoči	Ovire	Izkušnje z integracijo otrok z MAS v redne OŠ
C80	Učitelji ko so enkrat izčrpani, ko ne zastopijo več.	Izčrpanost učiteljev	Ovire	Izkušnje z integracijo otrok z MAS v redne OŠ
C81	Ker ta motnja gre kar po valovih ane. V kakšnem obdobju se to ne kaže tako intenzivno, v kakšnem pa kar naraste.	Različna obdobja intenzivnosti motnje	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C82	Je pa blazno nadarjena ena punca pri nas, ki je avtistka. Ki pa enostavno vse naredi v roku.	Nadpovprečne lastnosti na posameznih področjih	Kognitivne lastnosti	Lastnosti otrok
C83	In si tudi želi sedeti pri miru, tišino hoče met v razredu.	Potreba po miru in tišini	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C84	Eni so pa bolj subtilni in imajo rajši ples, glasbo. Bolj svobodne oblike izražanja	Svobodne oblike izražanja	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C85	Nekega enoznačnega recepta za te avtiste ni ane, ker so čisto različni.	Raznolikost lastnosti	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C86	Zdaj pri nas pri enem fantu zelo	Individualno delo	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem

	pomaga individualno delo.			otrok z MAS v redne OŠ
C87	Pa da se mu test razreže. Da ko naredi en sklop vaj, dobi drug del testa. In potem tretjega, in tako naprej. Ker drugače on tega ne naredi.	Reševanje testov po sklopih	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C88	Druga punca, vem da ji pomaga, da test piše v miru, v tišini.	Pisanje testa v tišini	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C89	Potem so pač te oblike individualne pomoči, dodatne strokovne. Ki se izvaja na način, ki je primeren njim.	Način izvajanja se prilagaja posamezniku	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
C90	Seveda v teh odločbah, ki so podlaga za izvedbo te dodatne strokovne pomoči, individualno izven razreda, so opisani primanjkljaji teh otrok.	Primanjkljaji otroka	Odločba o usmeritvi	Načini dela
C91	Na teh primanjkljajih potem nekako delaš celo leto in večina avtistov ima kot primanjkljaj napisano tudi, da ne poznajo teh čustev na obrazu. In potem se ti preko igre, preko socialnih veščin, preko različnih povezovanj z njimi poskušaš to učit ane. Nekateri se prav zares učijo. Dobesedno. Gledajo, kako so ustnice, kaj to pomeni. Ne prepoznajo drugače.	Delo na prepoznavanju čustev	Vloga socialne delavke	Načini dela
C92	To se je nekako izkazalo za zelo dobro, da se te učence posluša, če so imeli kakšne stiske, težave in potem so bili pa	Pogovor z otrokom	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	pripravljeni delat naprej.			
C93	Jasen red, jasna sistematika.	Jasen red in sistematika	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C94	Pa, da so stvari napovedane. Napovedana ura, napovedane spremembe. Čez 5 ur, točno, se bo zgodilo to. Zdaj boš odprl na 63. strani 2. nalogo. Potem bova šla na 65. stran, 6. nalogo. Tako, da morajo imeti točno sosledje. In potem, če nama ostane čas, bova počela to, drugače greva pa v razred. In včasih pomaga tudi to, da se tem otrokom razloži. Danes je to, jutri je to. Ta teden je malo drugačen in se ti bo zgodilo to.	Predvidljivost stvari	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C95	Važno je, da uporabljaš mirne besede. Mi imamo eno spremljevalko, ki zelo lepo zna nekako opozoriti na spremembe z eno tako lepo in nežno intonacijo.	Mirne besede	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C96	Lahko povem, da se bo to pri nas zgodilo, ja. Ne pri vseh avtistih, ampak pri enem, mogočem dveh pa	Več prešolanj v prihajajočih letih	Število prešolanih otrok z MAS	Prešolanje
C97	Močan Aspergerjev sindrom, ki enostavno fant ne funkcionira več v nekih rednih oddelkih.	Močan Aspergerjev sindrom	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
C98	Močna odstopanja v znanju	Prezahtevnost programa	Razlogi za prešolanje	Prešolanje v prilagojene programe
C99	Pokazalo se je tudi pri otroku, da enostavno več ne sprejema te oblike, da mu je stres. Izostanki od pouka	Stres	Razlogi za prešolanje	Prešolanje v prilagojene programe

	se potem pojavljajo.			
C100	Ta fant sicer rad gre v šolo in je navdušen, ampak enostavno ne zmore. Recimo to zgleda tako. Napišite ne vem, 6 povedi in jih zna povedat, ne zna jih zapisat. Ali pa ne uporablja pravilnega vrstnega reda. To recimo pri slovenščini.	Prezahtevnost programa	Razlogi za prešolanje	Prešolanje v prilagojene programe
C101	Potem pa pride zgodovina in vprašanje, katerega leta je bila tista bitka. In evo, fant takoj pove. In edini ve.	Dober spomin	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
C102	Ampak enostavno v neki fazi to ni več dovolj. Ker tudi, kot sem rekla, to so tudi učitelji, ki učijo, ki nimajo specifičnih znanj, ki v bistvu se ukvarjajo z avtizmom do te mere, da lahko odpredavajo kar pač mislijo. Ampak če on ne sprejema tega načina predavanja in teh prilagoditev, ki se mu jih nudi, potem nimaš več kaj.	Učitelji brez specifičnih znanj	Ovire	Izkušnje z integracijo otrok z MAS v redne OŠ

Odprto kodiranje intervju D:

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
D1	Zdaj večina otrok, ki so prepoznani pozneje tekom šolanja, večina je takih otrok. Zelo redko kdo pa pride že, da vemo pred vstopom v šolo. Najbolj se spomnim fanta, ki je zdaj pri nas v 6. razredu, takrat smo vedeli.	Diagnosticiranje v času šolanja	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela

	Drugače pa res večinoma mi ugotavljamo tekom šolanja, da otrok spada v ta spekter avtistični.			
D2	Takrat je prišla na šolo tudi vzgojiteljica iz vrtca.	Sodelovanje z vrtcem	Predšolsko obdobje	Načini dela
D3	Potem smo sodelovali preden se je vpisal v prvi razred že z zunanjo institucijo. To je bil v Mariboru zdravstveni dom. Ker je hodil k pedopsihiatrinji.	Sodelovanje s psihiatrom	Predšolsko obdobje	Načini dela
D4	Takrat smo res veliko stvari naredili že preden je prišel, ker je zadeva bila res kar akutna. Torej sodelovali smo maksimalno z vsemi, se pripravili na otroka, mu skušali narediti takšne pogoje, da bi vredu deloval.	Dobra priprava na otroka	Vstop v šolo, če MAS že odkrita	Načini dela
D5	In 2 meseca je bilo vredu. V prvem razredu. Potem pa se je začelo kar veliko stvari dogajati, da smo morali potem še spremljevalca poiskat	Iskanje spremljevalca ob prisotnosti več izzivov hkrati	Spremljevalec	Načini dela
D6	Okej. Za nekatere mi slutimo, da imajo to motnjo in niso bili nikoli diagnosticirani, ker gospa Macedoni je pred leti bila v Sloveniji prva, ki je to prepoznavala. In so bili vsi otroci pač napoteni tja	Doktor Macedonijeva prva prepoznavala MAS	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela
D7	Če pa nismo vedeli, da naj jih tja usmerimo, potem smo mi prilagajali otroku po najboljših močeh.	Prilagajanje oblik pomoči otroku	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D8	Včasih smo potem z zamikom, tudi potem ko je že ko	MAS dolgo časa neprepoznane	Ovire	Izkušnje z vključevanjem

	končal osnovno šolo, to govorim zdaj še za pred leti, ugotovili, da je šlo v bistvu za to motnjo. Da je imel res kakšna področja zares močna, drugje pa je imel težave.			otrok z MAS v redne OŠ
D9	Predvsem v socialni interakciji s sošolci, pač z okoljem. Z učitelji niti ne toliko, ker mi smo spoznali, da gre tu za neko specifiko	Šibko socialno področje	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D10	Zdaj ko gledamo nazaj, je velikokrat šlo za težave pri sovrstnikih.	Vzpostavljanje prijateljstev oteženo	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D11	In ker nismo bili še toliko seznanjeni, v Sloveniji se res dolgo ni na tem področju delalo, nismo mogli otroku tako pomagat kot danes.	MAS dolgo časa neprepoznane	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D12	Zdaj je na voljo vse več podpore in pomoči. Ker je na voljo vse več podpornih skupin, seminarjev na to temo. Različne oblike bi zdaj lahko tu opisala.	Dobro organizirana podpora za usmerjene otroke	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D13	Recimo jaz sem se s tem srečala pred 15 leti in več na Švedskem, ko so imeli že centre za avtizem, so otrokom pomagali, so imeli spremljevalce v šolah. So imeli tam res take prilagoditve, ki se nam še sanjalo ni.	Izkušnje iz tujine	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D14	So imeli kartice za otroke, ki niso niti govorili in so komunicirali preko kartic.	Kartice za pomoč pri komunikaciji	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D15	Tisti, ki smo jih prepoznali mi, da so bili na nekem področju nadarjeni pa so imeli samo te čustvene težave s	Raznolikost značilnosti	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	sovrstniki recimo. Tako da tu je res tak širok spekter teh otrok.			
D16	In dostikrat je v preteklosti bil problem, ker enostavno še nismo vedeli, da je to to. Da temu rečemo tako.	MAS dolgo časa neprepoznane	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D17	Zdaj katere oblike, kako sodelujemo, pa zelo različno. Odvisno, koliko podpore potrebuje. Odvisno, koliko prepoznamo, da v bistvu gre za te otroke.	Različni načini dela	Vloga socialne delavke	Načini dela
D18	No, če se zdaj osredotočim glede sebe, pa odvisno od situacije, kaj otrok potrebuje. Nekateri potrebujejo več. Tam se bolj vključim. Recimo ta otrok, ki sem ga omenila, ki je zdaj v 6. razredu. Jaz sem tu sodelovala do 3. razrede na vse možne načine in oblike. Od neposredne pomoči otroku,	Neposredna pomoč	Vloga socialne delavke	Načini dela
D19	sodelovanje s starši	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Načini dela
D20	sodelovanje z učiteljicami	Sodelovanje z učitelji	Sodelovenje med zaposlenimi	Načini dela
D21	Ker je bila pač taka specifika, da je otrok bil zelo vznemirjen. Imel je neke vrste napade. Zato je bilo potrebno res vključevati ljudi, kolikor se je dalo. Iz institucij, ki so prav specializirane za take stvari.	Povezovanje z zunanjimi institucijami	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D22	Situacija je bila družinska takšna, kar smo z zamikom seveda šele izvedeli, da sta šla starša narazen. In potem predvidevam, da je	Občtljivost glede zadev, povezanih s starši	Psihološke značilnosti	Lastnosti otrok

	v šolo že zaradi tega prišel zelo vznemirjen			
D23	in se je včasih potem tako dogajalo, da smo morali zraven vključiti zdravstveni dom v Mariboru.	Zdravstveni dom	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela
D24	V bistvu smo se povezali kot multidisciplinarni tim z Zavodom za šolstvo, z ministrstvom, zdravstvenimi institucijami. Vsem kar pač je bilo na voljo.	Multidisciplinarni timi	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela
D25	Ker je otrok potreboval to, ker je bil ogrozujoč za sebe in za druge. Tako da je potreboval spremljevalca in smo to čez nekaj časa potem tudi dosegli.	Iskanje spremljevalca ob prisotnosti več izzivov hkrati	Spremljevalec	Načini dela
D26	Tako da tu sem bila potem vpeta ves čas, tako kot sem rekla od neposredne pomoči,	Neposredna pomoč	Vloga socialne delavke	Načini dela
D27	do sodelovanja s starši	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Načini dela
D28	z institucijami	Povezovanje z zunanjimi institucijami	Vloga socialne delavke	Načini dela
D29	To je bilo res veliko dela. Od recimo polovice prvega razreda, do polovice tretjega razreda. Ko se je zadeva začela umirjat. Takrat sem veliko sodelovala tudi individualno.	Individualno sodelovanje	Vloga socialne delavke	Načini dela
D30	Otrok je imel veliko ur pomoči že. Imel je, in ima še zdaj socialnega pedagoga,	Socialni pedagog	Sodelovanje otroka z ostalimi zaposlenimi	Načini dela
D31	psihologa.	Psiholog	Sodelovanje otroka z ostalimi zaposlenimi	Načini dela
D32	To pomeni, da poleg tega, da je on tedensko imel te strokovnjake na	Koordinacija dodatne strokovne pomoči	Vloga socialne delavke	Načini dela

	voljo, je bila moja vloga potem predvsem koordinacija med vsemi temi ljudmi.			
D33	In da smo potem poiskali še bolj ustrezno pomoč, to pa je bila torej v obliki stalnega spremljevalca. Preko specifike na ministrstvu.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Vloga socialne delavke	Načini dela
D34	V glavnem res smo iskali vse možne oblike pomoči in zato se je potem tudi v 3. razredu zadeva umirila. In v 4. on dejansko več spremljevalca več ni potreboval.	Iskanje virov moči	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D35	In zdaj tudi jaz več nisem tako vključena, mnogo manj. Torej takrat ko me otrok potrebuje ali, ko je situacija taka, se vključiš maksimalno.	Vključevanje socialne delavke po potrebi	Vloga socialne delavke	Načini dela
D36	Edino jaz res ne nudim te oblike individualne pomoči.	Socialna delavka ne more biti izvajalka	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
D37	V obliki te svetovalne storitve bi lahko rekla, nudim jaz.	Svetovalna storitev	Vloga socialne delavke	Načini dela
D38	Pa izobraževali smo se na seminarjih	Seminarji	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
D39	sodelovali smo z Zavodom za šolstvo. So prišli k nam in smo imeli svetovalno storitev. Vem da je sta bila takrat dva seminarja prav za avtizem, 4 leta nazaj. Smo se takrat res udeleževali vsega kar je bilo o tej temi.	Zavod za šolstvo	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela
D40	Takrat je bil ustanovljen tudi Center za avtizem v Mariboru, na Centru za sluh in govor. In smo tudi tega otroka	Center za avtizem	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela

	in eno drugo deklico takrat ju vključili.			
D41	Ona pa ni bila prepoznana ob vstopu v šolo, ampak tekom šolanja. Ona pa je bila pri te gospe Macedoni, ki ji je tudi dala diagnozo, da smo lahko to spremenili tudi na odločbi. Tudi pri tem dečku se je odločba vmes spreminjala	Spreminjanje odločbe glede na diagnozo	Odločba o usmeritvi	Načini dela
D42	Torej s tem Centrom za avtizem, ki je deloval 3 leta, smo sodelovali tako, da sta deček in deklica prejemala tudi terapijo, senzorno integracijo. Tako da res vse možne oblike pomoči smo tukaj vključili.	Center za avtizem	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela
D43	Delo svetovalnega delavca pa je bila neka koordinacija vsega tega	Koordinacija dodatne strokovne pomoči	Vloga socialne delavke	Načini dela
D44	in tudi neposredna pomoč.	Neposredna pomoč	Vloga socialne delavke	Načini dela
D45	Pogovori z otroki tudi veliko.	Pogovori z otrokom	Vloga socialne delavke	Načini dela
D46	Pogovori s starši. Ne smeš pa obupat, ko nekaj ne gre. Moraš ves čas iskati neke rešitve, se pogovarjaš, sprašuješ. Ne obupaš nad situacijo.	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Načini dela
D47	To smo tudi imeli. V razredu te deklice, je bil v razredu tudi en gibalno oviran. Potem je ta fant imel tudi specialno pedagoginjo, ki je z njim bila štirikrat tedensko. In to deklico je imela isto specialna pedagoginja. To pomeni, da je vsak dan bila z njimi v	Naloga specialne pedagoginje	Vključevanje v razred	Načini dela

	razredu. Zato smo se dogovorili, da bo ona te stvari peljala, vključitev z ostalimi sošolci.			
D48	In moram reči, da je v času puberete ta deklica imela velike težave.	V času pubertete več težav	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D49	Ampak je vse skupaj, kar smo počeli pomagalo. Tako da je ona potem v 9. razredu bila zelo okrepljena, lahko je bila samostojna. Je pa imela vmes tudi spremljevalce. Mislim, da tri leta je imela različne spremljevalce. Tudi stalnega spremljevalca je imela. In je z vsemi temi pomočmi na koncu v 9. razredu se s sošolci začela družit, je našla stik z njimi. So jo sprejemali. In ko je bila ta zaključna podelitev, je sodelovala. Tudi ko se je vpisala v srednjo šolo, nas ni bilo več strah, kako bo to ona zmogla. Mislim, da smo jo v vseh teh letih, z vsemi temi oblikami toliko okrepili, da je mislim, da zdaj v srednji šoli uspešna, kar je nam bil največji cilj.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D50	Na te čustvene težave, ki jih imajo otroci.	Čustvene težave	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
D51	Pa na odnose z vrstniki	Socialne interakcije	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
D52	Tukaj se največkrat pojavljajo problemi. Tu je res potrebna nenehna potreba. Lahko rečem dnevna, tedenska, stalna podpora.	Pomoč pri vzpostavljanju odnosa s sošolci	Vključevanje v razred	Načini dela
D53	In če ima otrok, kot sem rekla prej, da je	Naloga specialne pedagoginje	Vključevanje v razred	Načini dela

	bila specialna pedagoginja dnevno prisotna in bila v stiku, je bilo to še lažje urejevat. Ker pa recimo svetovalna delavka ni toliko v stiku. Pri nas je na šoli 900 otrok. Toliko otrok, da se lahko kakšnemu posameznemu posvetiš. Tisti, ki te res najbolj potrebuje.			
D54	Ta kontinuiteta pa teče tudi predvsem z izvajanjem dodatne strokovne pomoči. Tako da tu je res velika naveza.	Kontinuirano sodelovanje	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
D55	In naveza z razredniki. Brez tega sodelovanja si tega ne predstavljam. Tako da tu res vsi naredimo en kamenček v tem mozaiku za te otroke.	Sodelovanje z učitelji	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
D56	Predvsem pa res težave z vrstniki. Na tem čustvenem področju. Tu jim je sploh v času pubertete potrebno stati ob strani. Imajo lahko kar veliko težav na vseh področjih.	V času pubertete več težav	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D57	Na neki točki nismo pri teh dveh sploh več vedeli, kako jim pomagat, na katere načine. Ko grejo stvari recimo zelo narobe. Da je otrok ogrozujoč za sebe ali za druge. Takrat ne veš, na koga se lahko obrneš. Ampak obakrat je očitno naše delo obrodilo sadove in smo bili uspešni.	Vztrajnost	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D58	Jaz sem se izobraževala že tudi v tujini. Sem imela	Izobraževanje v tujini	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja

	to srečo, da sem bila lahko na Švedskem. Takrat v Sloveniji o tem sploh ni bilo toliko govora. In sem tam bila v bistvu 2 meseca.			
D59	Delala sem specializacijo za otroke s posebnimi potrebami.	Specializacija za delo z otroki, ki imajo posebne potrebe	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
D60	V bistvu v Stockholmu. In sem bila v večih osnovnih šolah in sem lahko to v živo videla. Da sem si znala predstavlat, kaj to sploh je. Da sem znala pomagat tem otrokom. Kar smo mi potem korak za korakom v Sloveniji začeli vpeljevati. S tem da pač ni bilo na voljo vseh teh mehanizmov.	Izkušnje iz tujine	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D61	Recimo tam so ti spremljevalci nekaj povsem običajnega, če ga otrok potrebuje. Recimo mi smo morali za njih posebej delati prošnje, utemeljevat.	Spremljevalci	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D62	Tako da sem imeli na srečo to širino. Kaj sploh lahko, k čem stremimo, ko imajo otroci te težave. Tako da meni je to ogromno pomenilo, da sem bila takrat 2 meseca na tem izobraževanju.	Izobraževanje v tujini	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
D63	In pa potem tudi karkoli je bilo v zvezi z avtizmom, smo se vedno udeleževali. Smo v bistvu tudi sledili temu, kaj v Sloveniji je na voljo za te otroke. Kot sem rekla, ta vključitev v ta triletni projekt	Center za sluh in govor	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela

	Centra za sluh in govor je meni bila zelo velika in dobrodošla izkušnja. Ker so nam tudi takrat prišli na šolo. So imeli spremljavo v razredu. Tedensko so spremljali otroka. In potem smo se skupaj odločili, kako npr. te deklici pomagati pri težavah z vrstniki.			
D64	Tako da vse kar je bilo na voljo, smo mi vedno spremljali in koristili. Znanje smo si vedno dograjevali. Sploh na tem področju, ki je bilo še par let nazaj bilo novo na slovenskem območju.	Izobraževanje o MAS	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D65	Zdaj če se osredotočim kar na primera tega fanta in deklice. Jaz sem bila v stiku, ko je bila bilokatera zadeva. Takrat so se starši vedno obrnili name.	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Načini dela
D66	Ali smo imeli telefonski stik,	Telefonski pogovori	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
D67	ali smo imeli osebni stik, vedno sem želela izvedeti, kaj je zdaj tisto področje, ker so težave.	Osebna srečanja	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
D68	Ker nekako starši niso želeli sodelovati z vsakim učiteljem, vsakokrat posebej. Jaz sem bila tisti povezovalni člen.	Povezovalni člen med učitelji in starši	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
D69	Težave, ki so bile, sem si jih zapisala. In sem potem šla do vseh učiteljev. In sem preverila, kako lahko damo podporo otroku. In sem potem podala povratno informacijo spet staršem.	Nesoglasja med starši in učitelji	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši

D70	Res, kot sem rekla, si ne predstavljam, kaj več bi lahko mi tem otrokom nudili. Kot to, da smo dobili spremljevalce za njih,	Spremljevalci	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D71	sodelovanje na vseh možnih institucijah,	Povezovanje z institucijami	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D72	izobraževanje	Izobraževanje o MAS	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D73	To sem potem vnašala tudi v to sodelovanje s starši. V te naše pogovore. Kako v bistvu opolnomočit starše.	Opolnomočenje staršev	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
D74	Kako potem opolnomočiti otroka, da je kot ta deklica potem odšla od nas. Da smo bili zadovoljni. Da je prišla do te faze, da je vztopila v stik z ostalimi.	Opolnomočenje otroka	Vloga socialne delavke	Načini dela
D75	To je bilo res nešteto pogovorov.	Pogovori z otrokom	Vloga socialne delavke	Načini dela
D76	V času, ko smo pa delali na daljavo, takrat pa je bilo res še več dela. Ker je težava bila, kako delat doma, sam. Pa tista navodila, struktura. Da se otrok en izgubi.	Več sodelovanja v času epidemije	Vloga socialne delavke	Načini dela
D77	In potem je spremljevalec dejansko vsak dan zjutraj bil z otrokom v stiku, kaj bo tisti dan sledilo. Je vmes še poklical.	Tesno sodelovanje med otrokom in spremljevalcem med epidemijo	Spremljevalec	Načini dela
D78	Takrat, ko so bili največji problemi, recimo kakšni govorni nastopi. Deklica je doma vadila šestdesetkrat za en govorni nastop. Ko sem jaz to slišala, se mi to ni zdelo normalno sploh. Se je snemala in ni bila	Pretirano pripravljanje na govorni nastop	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	zadovoljna. In je vadila, vadila, ker ona mora to popolno povedat. Mora povedat v teh minutah, kolikor je učiteljica dala na voljo. In, ko sem to slišala, sem se seveda pogovorila z učiteljico in potem tega govornega nastopa ni ocenila. To je zdaj samo en primer bil.			
D79	Tako, da smo jim dali res vse, kar smo lahko. Zdaj ko se pogovarjava, mislim da vidim, da več podpore jim nismo mogli dati. Si ne predstavljam, kaj bi še lahko naredili, res ne.	Iskanje virov moči	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D80	Bistveno pa je se mi zdi res to vključevanje institucij.	Povezovanje z institucijami	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D81	Ko kaj ni bilo okej. Ko so prišli v neki konflikt.	Nesoglasja med starši in učitelji	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
D82	Ko otrok doma ni recimo tekla organizacija.	Težave z organizacijo v domačem okolju	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
D83	Zdaj se spomnim powerpoint primer. So morali narediti recimo powerpoint. In potem je imela deklica težave prvič že sploh, da ga ni znala delat. To sem potem celo jaz potem fizično pomagala. Kako si nastavit. Izbrala si je gradivo. Potem, kako se da to gradivo in slike notri. Potem pa ji je malo pomagala še spremljevalka. Potem pa je prišlo že do faze, da je tudi sama že to znala. Karkoli pač otrok ni zmogel doma, so se potem tudi starši obračali.	Podpora na področjih, kjer starši ne zmorejo	Vloga socialne delavke	Načini dela

D84	Ona recimo doma se je ure in ure zapletala v neke teme. Ves čas je nekaj delala, nikamor pa ni prišla. In potem ni zmogla naredit nekega izdelka. Pa če je bila to seminarska naloga, powepoint ali govorni nastop.	Pomanjkanje koncentracije	Učenje otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D85	V glavnem to je bilo treba presekat, da ni delala v nedogled. Da so to starši sporočili.	Težave z organizacijo v domačem okolju	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
D86	Da zaupajo. Da enostavno pridejo do te faze, da ne stojimo na dveh bregovih.	Zaupanje	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
D87	To pa je bilo pri tistem fantu. Ko smo mi začeli s starši sodelovat po teh dveh mesecih, ker pred tem je bilo vse okej. Smo prišli do tega, da enostavno nismo bili skupaj. Da so starši videli zadevo čisto drugače. In mi čisto drugače. In to, da smo se potem spet nazaj to sodelovanje spet vzpostavili, da smo si zaupali. Vmes pa nismo imeli tega občutka. Tako da, če ti nisi s staršem skupaj, da ti ne zaupa, potem to sodelovanje ne teče. Meni se zdi, da je tukaj zaupanje najbolj važno.	Nezaupanje staršev	Izzivi	Sodelovanje s starši
D88	Ja, je tudi otrok prisoten. Vedno ni, pogosto pa ja.	Pogosto	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
D89	Običajno je bilo tako, da je recimo pri težavah z vrstniki, ta deklica težavo sama opisala.	Otrok sam opiše problemsko situacijo	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
D90	In te sestanki so se pa mesečno dogajali.	Vsakomesečni sestanki	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši

D91	Ja. Takrat ko stojimo vsak na svojem bregu. To je zagotovo veliki izziv.	Nezaupanje staršev	Izzivi	Sodelovanje s starši
D92	Ali pa takrat, ko otroci v bistvu imajo še kakšne druge težave. Da ne sodijo v redno osnovno šolo. Imeli smo primere, ko so otroci imeli govorno-jezikovne težave. In hkrati so bili avtisti.	Otrok s pridruženimi motnjami večji izziv	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem ortok z MAS v redne OŠ
D93	In je potem trajalo leto, dve, da smo s starši prišli do tega, da je bolj ustrezna šola kakšna druga kot pa redna osnovna šola.	Pogovor o nedoseganju ciljev otroka v redni OŠ	Izzivi	Sodelovanje s starši
D94	Ker mi imamo res po 28 učencev v razredu in enostavno ne moremo takšnemu otroku toliko nuditi kot mu lahko recimo tam, kjer je v skupini 6 do 8 otrok.	Veliki razredi	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D95	Tako da v tem primeru so to kar veliki izzivi, se pogovarjat s starši. Da oni to uvidijo. In to lahko včasih traja kar nekaj let. Ne samo mesecev, ampak kar let.	Pogovor o nedoseganju ciljev otroka v redni OŠ	Izzivi	Sodelovanje s starši
D96	Ja, so dobri primeri. Da si zadeve s sodelovanjem, ko stopimo skupaj vsi, da se zadeva izboljša toliko, da otrok lahko obiskuje redno osnovno šolo.	Iskanje različnih oblik pomoči	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D97	Tisti deček recimo, je v 1. razredu imel toliko veliko težav, da smo res že razmišljali o predlogu, da gre v drugo šolo. Ampak na srečo nismo do tega prišli, ker zdaj je situacija	Vztrajnost	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	popolnoma drugačna. Otrok potrebuje vedno manj pomoči. Vedno manj prilagoditev. Normalno delo, normalno funkcionira. In za nazaj gledano, zakaj je do teh izbruhov, ki so bili, prišlo, si v bistvu skoraj da ne znamo zdaj razlagat več. Ampak to so bile res velikanske težave.			
D98	Tako da ja, se mi zdi pozitivno.	V večini primerov dobra praksa	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnej z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D99	Zdaj ko pa gre za nižje sposobnosti otroka, potem pa verjetno dosti težje, da bi se otrok lahko šolal v redni osnovni šoli.	Nižje sposobnosti otroka	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D100	Ko smo sodelovali z zunanjimi institucijami, ki imajo dejansko več znanja. Kot je ta Center za avtizem. Pa Zavod za šolstvo.	Povezovanje z institucijami	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D101	Takrat si lahko najbolj uspešen, ko vse pokoristiš. Vse možne vire pomoči otroku. Če gre res za tak velik problem, ki smo ga imeli mi.	Iskanje virov moči	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D102	Tu pa tam. Ni pa pogosto. Smo pa imeli že primere.	Posamezni primeri	Število prešolanih otrok z MAS	Prešolanje
D103	Imamo pa trenutno na šoli štiri otroke s to diagnozo, se mi zdi.	Štirje otroci	Trenutno število otrok z MAS na OŠ	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
D103	Ko gre še za druge stvari. Ko gre za preplet večih težav, ki jih ima otrok. Ko je usmerjen zaradi več stvari in ne zaradi ene same.	Pridružene motnje	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
D104	Takrat otrok potem tudi ni zbran, ne	Pomanjkanje koncentracije	Razlogi za prešolanje	Prešolanje

	more spremljat, kaj se dogaja v šoli.			
D105	Pa potem se pojavljajo vedenjske težave	Vedenjske težave	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
D106	Ker ima kombinirane tudi druge motnje.	Pridružene motnje	Razlogi za prešolanje	Prešolanje

Odprto kodiranje intervju E:

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
E1	Vprašanje se sliši zelo preprosto, odgovor pa ni tako preprost. Pri teh novincih včasih sploh ne vemo, da se neke težave pojavljajo oziroma, da gre v to smer. In potem niti starši še ne vejo in potem mi to prepoznavamo.	Zaznavanje motenj pred določeno diagnozo	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
E2	In potem se lahko začne ta proces, ker starši velikokrat ne zmorejo sprejeti tega.	Delo s starši, da otroka vključijo v diagnostični proces	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
E3	Jaz delam v svetovalni službi že 20 let na tej šoli. In imam izkušnje tudi s tem, da smo bili že seznanjeni, da so starši te informacije povedali. So pač sprožili postopek. In smo te informacije potem prenesli na šolsko svetovalno službo, strokovne time, v zvezi s postopkom usmerjanja odločbe. Skratka tiste ljudi, ki so bili vključeni, so to informacijo dobili.	Praviloma starši sprožijo postopek	Vstop v šolo, če MAS že odkrita	Načini dela
E4	So pa te težave zelo različno stopnjevane, tako da sproti koordiniram jaz te stvari. Glede na situacijo oziroma potrebe pri otroku.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Vloga socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E5	Smo pa imeli nekoga, ki v prvem razredu še ni bila motnja prepoznana in še nismo vedeli. Zato se je takrat bolj opredeljeval otrok kot z vedenjsko-čustvenimi motnjami. In se je potem v 4., 5.	MAS dolgo časa neprepoznane	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	razredu potrdilo, da gre za MAS.			
E6	Recimo iz minulih dveh šolskih let, en primer je bil, da je punčka imela mnenje multidisciplinarnega tima v vrtcu.	Sodelovanje z vrtcem	Predšolsko obdobje	Načini dela
E7	Je pa potem pri nas potem takoj dobila odločbo. Tako da sem potem takoj informirala razrednika, vodstvo šole. Ker to potegne kup organizacijskih stvari za sabo. Specialnega pedagoga, tiste učitelje, ki delajo individualno z otrokom in tako naprej. In jaz potem to koordiniram.	Koordinacija v postopku usmerjanja	Vloga socialne delavke	Načini dela
E8	Tako da prakse so na nek način precej različne, ker vedno moram izhajat od primera do primera.	Individualno obravnavanje vsakega otroka	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
E9	Velikokrat je tako, da ni nujno, da ob vstopu v prvi razred že ima strokovno mnenje kot avtistični spekter. Zaradi tega, ker se kasneje še opravljajo določena testiranja.	Diagnosticiranje v višjih razredih	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
E10	Zdaj lahko povem kar na enem primeru osmošolca. Učenec je imel odločbo. Pomeni, da je bil vse štiri ure izven razreda z izvajalko za DSP. Med njima je tudi tako najbolj tesno sodelovanje, ker največ sodelujeta.	Tesno sodelovanje med otrokom in izvajalko	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
E11	Ko pa je prišlo do težav, so se učitelji obrnili name, me poiskali.	Nudenje podpore učiteljem	Vloga socialne delavke	Načini dela
E12	Potem enostavno sem individualno svetovala učiteljem. Smo imeli pogovore, smo si izmenjevali mnenja. Drug drugega podpirali. Izmenjevali izkušnje.	Izmenjavanje izkušenj	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
E13	Ali je pa učenec nekaj časa ostal pri meni, pa sva izvedla kakšen	Pogovori z otrokom	Vloga socialne delavke	Načini dela

	pogovor. Zelo specifično, zelo odvisno od vsake situacije.			
E14	Če je bila tukaj specialna pedagoginja, sem mogoče naredila tako, da je fant pri meni počakal, pa potem se z njo dalje pogovarjal. Ker sta se res veliko družila.	Druženje z otrokom pred prihodom izvajalke dodatne strokovne pomoči	Vloga socialne delavke	Načini dela
E15	Predvsem pomoč v smislu pogovora z učencem.	Pogovori z otrokom	Vloga socialne delavke	Načini dela
E16	Pa pomoč za svetovanje učiteljem.	Nudenje podpore učiteljem	Vloga socialne delavke	Načini dela
E17	Ali pa že samo to, da se otrok malo umiri in lažje usmeri v delo, v nekem bolj individualnem, ne hrupnem prostoru. Umaknjen.	Druženje v prostoru, kjer se otrok lahko umiri	Vloga socialne delavke	Načini dela
E18	Ali pa, če je prišlo do kakšnega konflikta, v katerem ni prepoznal nekih socialnih situacij, ali pa svojega deleža odgovornosti, da se je enostavno tukaj pri meni umiril.	Delo na prepoznavanju čustev	Vloga socialne delavke	Načini dela
E19	Tako da je bilo na vseh nivojih. Sodelovanje z učitelji, poučevalci.	Sodelovanje z učitelji	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
E20	Z vsemi kolegicami, ki izvajajo dodatno strokovno pomoč.	Sodelovanje z izvajalko dodatne strokovne pomoči	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
E21	Ja. Recimo pri starejšemu je bilo tako, da smo imeli tudi predavanje za starše v 5. razredu	Organiziranje predavanja za starše	Vključevanje v razred	Načini dela
E22	ker je bilo precej pritoževanj nad tem, da moti pouk, da je glasen, da se ne vključi, da stalno nekaj riše.	Nerazumevanje posebnosti otrok z MAS s strani staršev	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E23	In sem skušila predstavit integracijo otroka s posebnimi potrebami. Izogibala sem se diagnostike, da gre za otroka z avtističnim spektrom, ampak za otroka s posebnimi potrebami. Na nek splošen način,	Organiziranje predavanja za starše	Vključevanje v razred	Načini dela

	iz splošnega okvirja sem želela pokazat težave otroka.			
E24	Potem tudi to, kot sem rekla že pri učiteljih.	Sodelovanje z učitelji	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
E25	Potem pa sva se s specialno pedagoginjo tudi sproti dogovarjali, katera prevzame katere deleže nalog.	Sodelovanje z izvajalko dodatne strokovne pomoči	Vključevanje v razred	Načini dela
E26	Je pa zelo različno. V nekatere razrede so taki otroci v redu sprejeti. Ampak še vseeno rabijo neko pomoč, da se vključijo med njih.	Pomoč pri vzpostavljanju odnosa s sošolci	Vključevanje v razred	Načini dela
E27	Tudi odvisno od starosti. Ali se otrok priključi v 4. razredu, ali je od 1. z njimi. Ker če so skupaj že od začetka, potem navadno ni težav, ker se že tako dobro poznajo od začetka.	Težave manjše, če je otrok z istim razredom že od začetka	Vključevanje v razred	Načini dela
E28	Pa spet odvisno od stopnje težave oziroma motnje. Če je nekaj bolj blagega, je potem lažje. Če so kombinacije, težje.	Otrok s pridruženimi motnjami večji izziv	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem ortok z MAS v redne OŠ
E29	Nekateri otroci čisto v redu sprejemajo. Mislim nekatere skupine. Pri nekaterih pa znajo bit kar malo težave. Kot sem rekla, če so v istem razredu skupaj od 1. razreda, potem so težave manjše oziroma jih sploh ni.	Težave manjše, če je otrok z istim razredom že od začetka	Vključevanje v razred	Načini dela
E30	Kako so odzivni. Oziroma kdaj zmorejo in, kdaj ne zmorejo. Mislim, da je to tisti ključni moment. Ali zmore neko situacijo ali se umakne.	Situacije, v katerih otrok zmore	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
E31	Zdaj mi smo redna osnovna šola, mi nekih mirnih kotičkov in zatočišče malo težko nudimo	Ni zagotovljenih mirnih kotičkov	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E32	tako da res pri tem avtističnem spektru, lahko bolj za te otroke govorim. Bom rekla za lažje težave oziroma lažje motnje. Ne morem govoriti o hudih	Skrajne oblike v redno OŠ ne sodijo	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	oblikah. Ker te v redni osnovni šoli ne zmorejo.			
E33	Ker kot sem rekla za mlajšega, da smo enega imeli. V mesecu januarju se je pa prešolal v ustreznejši program. Ker pač ni šlo, je imel tudi druge motnje.	Pridružene motnje	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
E34	Ampak je imel individualno spremljevalko.	Pogosto zagotovljen spremljevalec	Spremljevalec	Načini dela
E35	sem tudi sodelovala pri sodelovanju s starši.	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Načini dela
E36	Tudi pri ozaveščanju staršev.	Ozaveščanje staršev	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
E37	Tako da res bolj koordinacija, koordiniranje.	Koordinacija oblik pomoči	Vloga socialne delavke	Načini dela
E38	Veliko s socialno pedagoginjo, ki je predala gradiva učiteljem, kako s takšnim otrokom delati, da bo lažje zmogel.	Sodelovanje z izvajalko dodatne strokovne pomoči	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
E39	Veliko se opiram na literaturo	Literatura	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
E40	ali na kolegice, ki imajo še več izkušenj z delom z otroki z avtističnim spektrom.	Pogovori s sodelavci	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
E41	Dolgo časa sem hodila tudi na supervizijo in intervizijo, tako da sem izpostavila problem. In sem izkustveno tudi dobila povratno informacijo, kako so drugje tudi delali. Tako da več virov moči iščem.	Supervizija	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
E42	Seveda razna izobraževanja tudi.	Izobraževanja	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
E43	Velikokrat je pa tudi dosti literature.	Literatura	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
E44	Še več od tega pa pomenijo izkušnje kolegic. Ki imajo te poti že za sabo. Ali pa vejo o tem še veliko več kot jaz.	Izkušnje kolegov	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
E45	Več let delam kot socialna delavka na osnovni šoli in vedno bolj cenim znanje iz družinske psihologije,	Znanja iz družinske psihologije	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja

E46	sistemske dinamike, vse to kar smo mi študirali kot socialni delavci.	Znanja iz sistemske dinamike	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
E47	In me na nek način neprestano jača oziroma bodri, da zmoram se spopadat z nekaterimi izzivi. Zagotovo mi je študij socialnega dela dal ogromno pravzprav na področju sprejemanja otrok,	Sprejemanje drugačnih otrok	Socialno delo	Pridobljena znanja
E48	pa tudi staršev, ki so malo drugačni, ki niso čisto običajni. Pa ni zdaj to samo otroci avtističnega spektra. Ampak prav to, ko začutiš, da to pa dejansko je drugače. Da tu drugače živi cela družina. Ali slep, slaboviden. Ali motnja avtističnega spektra. Karkoli. Tako da jaz bi rekla, da sem zelo veliko dobila.	Sprejemanje drugačnih staršev	Socialno delo	Pridobljena znanja
E49	Pa predvsem to, kako vzpostaviti nek dober osebni stik z osebo.	Vzpostavljanje stika	Socialno delo	Pridobljena znanja
E50	Precej različne so te izkušnje. Ker če smem reči, so različne stopnje zavedanja.	Različne stopnje zavedanja staršev o MAS otrok	Lastnosti staršev	Sodelovanje s starši
E51	V tem zadnjem primeru so starši nekako težko sprejemali in v bistvu v takih situacijah sodelujemo timsko. Kar pomeni, da sem imela srečanje s specialno pedagoginjo pa s starši.	Timsko delo z ostalimi zaposlenimi	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
E52	Težko rečem zdaj, kako smo uspešni. Običajno je potrebno več srečanj, ko gledamo to, ali zmore otrok naš program ali ne zmore. Ker je to lahko za starše zelo težko in pač ne sprejemajo tega.	Nesprejemanje posebnosti otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši
E53	Jaz sodelujem večinoma v smislu koordinacije	Koordinacija	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
E54	ali pa informiranja	Informiranje	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši

E55	Tudi na tem področju sprejemanja otroka.	Delo na sprejemanju posebnosti otroka	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
E56	Nisem psiholog, sem socialni delavec. In to na razgovorih vedno povem staršem. Tudi predstavim svojo vlogo, kaj je v moji moči.	Predstavitev svoje vloge v procesu sodelovanja	Vloga socialne delavke	Sodelovane s starši
E57	To pomeni v smislu res v smislu pojasnjevanja,	Informiranje	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
E58	delanja zemljevida, kako naprej	Načrtovanje, kako naprej	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
E59	kaj je možno, kaj so naše možnosti šole. Zakonsko, kaj mi lahko izpolnjujemo.	Predstavitev zakonskih možnosti šole	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
E60	In to je potem res timsko delo z ravnateljico, z ostalimi učiteljicami, s svetovalnimi službami, specialnimi pedagogi.	Timsko delo z ostalimi zaposlenimi	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
E61	In potem sem jaz v bistvu pogosto v vlogi koordinatorja.	Koordinacija	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
E62	Pa ta področje družine, da pač učim sprejet starše.	Delo na sprejemanju posebnosti otroka	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
E63	Z otrokom nisem niti toliko v stiku. Itak jih spoznam, nimam pa nekih individualnih ur. Se zatečejo k meni, ali pa jih pripeljejo k meni, da se ta umiri.	Druženje v prostoru, kjer se otrok lahko umiri	Vloga socialne delavke	Načini dela
E64	Ciljno pri teh otrocih, se starši obrnejo name, ko so v stiski	Stiske	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
E65	ali pa nečesa ne razumejo.	Nerazumevanje stvari	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
E66	Ali pa imajo občutek, da se je otroku zgodila krivica v razredu, pri učitelju ali pa na sploh.	Nesoglasja med starši in učitelji	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
E67	Ali pa da sploh vprašajo v zvezi s tem, kako pa zdaj sploh naprej pri samem postopku usmerjanja.	Reševanje vprašanj v zvezi z odločbo o usmeritvi	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
E68	Odvisno od starosti otroka. Tam 1., 2., 3. razred zagotovo niso zraven.	V mlajših razredih otrok ni prisoten V mlajših razredih otrok ni prisoten	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
E69	Če pa gre to za starejšega devetošolca, osmošolca pa smo običajno izvedli na tak način, da smo v prvem	V starejših razredih otrok prisoten na delu sestanka	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši

	delu bili strokovni delavci in starši in potem z nekimi dogovori otroka tudi skupaj.			
E70	To smo se pa spet od primera do primera potem dogovarjali. Ali razrednik pa nekdo iz svetovalne, pa otrok. Skratka, če smo imeli prej timski sestanek, ko nas je bilo 7, smo poskušali tako, da potem dva ali trije otroka povabimo v drugem delu. Da nas je bilo manj.	Na timskem sestanku otrok ni prisoten	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
E71	Dober odnos oziroma to, da se slišimo. Drug drugega. Pomeni, da jaz znam dati prostor v nekem delu, v nekem deležu, da starše skušam slišat, razumet in podpret. Pa zelo fino je, če oni slišijo tudi mene. In ne samo mene kot osebo ali pa nas kot strokovne delavce, kot pedagoške delavce. Jaz lahko predstavim iz tega svetovalnega dela, kako vidim otroka, kako mi strokovno ocenjujemo, da bi bilo za otroka najboljše. Ali delo v razredu. To se mi zdi zelo pomembno.	Partnersko sodelovanje	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
E72	Pa da imamo čas za to, da se pogovarjamo.	Čas za pogovor	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
E73	Da so stvari dobro organizirane. Da ni to zdaj mimogrede, da hitro nekaj zmečemo skupaj. Zdaj se bomo pa hitro dobili razredničarka, pa starši, pa svetovalna služba. Pa rečemo recimo v sredo ob dveh. Pa se mi prej nismo mogle nič sestat pa skoordinirat, pa nekako evalvirat, kaj bomo povedali staršem, kaj se bomo pogovarjali, kaj je cilj, kaj je problem. To se mi zdi tudi zelo pomembno.	Dobro organizirano srečanje	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši

E74	Ja, pogosto. Oziroma kar velikokrat. Mogoče prav to, kar sem že v prejšnjem pogovoru povedala, to da se ne slišimo.	Nezaupanje staršev	Izzivi	Sodelovanje s starši
E75	Ali pa čustvena stiska ali nemoč staršev, ko kakšno situacijo težko razumejo.	Stiska staršev, ker ne razumejo MAS	Izzivi	Sodelovanje s starši
E76	Kakšen dogodek, da je otrok soodgovoren. Nimamo nikoli enoznačnega krivca, ampak da delež odgovornosti pri njihovem otroku je pa potem sprejemanje drugačnosti otroka. To se mi zdi, da je najmočnejše področje dela, kjer se najbolj zatika ali pa, kjer je najtežje staršem. Ta del se mi zdi, da rabi največ srečanj, največ podpore, pa najdaljši proces.	Soodgovornost otroka za kakšen dogodek	Izzivi	Sodelovanje s starši
E77	Ko čustveno starši zmorejo sprejet te posebnosti pri otroku, potem tudi lahko grejo korak naprej, da pomagajo, razumejo. Nas kot učitelje na šoli, pa otroka samega. Pa vse te procese in vse, kar mi pričakujemo od otroka. Na učnem področju in na vedenjskem.	Šele ko sprejmejo posebnosti otroka, mu lahko pomagajo	Lastnosti staršev	Sodelovanje s starši
E78	Večinoma kot dobra praksa.	V večini primerov dobra praksa	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E79	Sicer je bilo za šolo precej naporno.	Za šolo lahko naporno	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E80	Nimam pa povratne informacije, kako je bilo potem v srednji šoli. Kako se je fant znašel v življenju, kako stvari funkcionirajo. Ker to so lahko kar komplicirane stvari in potem se lahko, ko gre otrok enkrat iz šole, ne znajde več.	Samostojno življenje	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

E81	V enem primeru, pri tem mlajšem otroku, je pa bilo izredno, izredno naporno. V enem primeru,	Za šolo lahko naporno	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E82	Kljub temu, da je bila spremljevalka, starši nekako niso zmogli sprejet,	Nesprejemanje posebnosti otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši
E83	pa tudi zmogel potem ni več programa.	Prezahtevnost programa	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
E84	Jaz sem se od otroka tega naučila to, ko je bil pri meni, recimo da se umiri, me je otrok potem izredno iskal, ker sama nisem postavljala nekih pričakovanj.	Prostor, kjer otrok ni pod pritiskom velikih pričakovanj	Vloga socialne delavke	Načini dela
E85	In v tej mali pisarni ni bilo drugih otrok, se je lahko plazil po tleh, se igral z avti. Jaz sem vedela, da to otroku nudim kot nek izlet ven, pobeg iz neke formalne situacije v razredu, kjer so pričakovanja in, kjer morajo sedet.	Druženje v prostoru, kjer se otrok lahko umiri	Vloga socialne delavke	Načini dela
E86	Individualno delo.	Individualno delo	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E87	Pa naravnanost učitelja ali pa mene same, kako pristopiti k otroku in, kako razumeti sploh to težavo. Ali pa motnjo. Kako so imeli to pri sebi ozaveščeni.	Dobra ozaveščenost strokovnega delavca o MAS	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E88	Pa koliko so bili v sebi s tem pomirjeni.	Pomirjenost s posebnostmi, ki jih MAS prinašajo	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E89	To smo dosegli tudi s superizijami.	Supervizija	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E90	Da učitelj nič ne dela narobe, če otrok tam leži v kotičku, pa vseeno posluša. Da ne sedi formalno, tako kot se midve zdaj pogovarjava. Se mi zdi, da je to največ.	Dobra ozaveščenost strokovnega delavca o MAS	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E91	Pa seveda da z otrokom raziščeš tudi njegova dobra področja, ker ti	Podpiranje močnih področij	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem

	so po navadi na nekaterih področjih res močni. Pa da potem delaš na tem.			otrok z MAS v redne OŠ
E92	V glavnem pa je treba prisluhnit otroku, se z njim pogovorit.	Pogovor z otrokom	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E93	Da sam pove, če le zmore, kaj bi še potreboval.	Zagotoviti, da se sliši otrokov glas	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E94	Ja, zdaj v bistvu, če bi gledala prerez zadnjih pet otrok. Ta dva sta se no.	Dva od zadnjih petih otrok, ki so bili vključeni v redno OŠ	Število prešolanih otrok z MAS	Prešolanje
E95	Je pa teh otrok vse več res. In bo treba tukaj več pomoči zorganizirat.	Potreba po podpornih službah	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E96	Malo me skrbi, ker imam občutek, da se število teh otrok zvišuje.	MAS v porastu	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E97	In da smo mi kot strokovni delavci ali vse manj pripravljeni, ali pa se pri nekaterih vse manj kaže pripravljenost za toleranco sprejemanja otrok s takšnimi težavami z MAS ali pa na sploh. Se mi zdi, da tudi avtizem bi pri nas težko sprejeli.	Vse manj sprejemanja MAS med strokovnimi delavci	Zaskrbljenost socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
E98	Nimam pa številk, da bi zdaj lahko jaz dokazala, da drži. To je samo neka moja teorija, moj občutek. Ker že pri vpisu, ki ga delamo, je že kar nekaj prešolanj	Že ob vpisu veliko prešolanj na prilagojene programe	Število prešolanih otrok z MAS	Prešolanje
E99	na Center za sluh in govor ali pa neke preusmeritve na druge programe.	Center za sluh in govor	Šole, kamor se prešolajo otroci z MAS	Prešolanje
E100	Ker če pogledam 20 let nazaj, to ni bilo tako velikega števila. Je bil ne vem, 1 na 5 let. Ali pa 1 na 7 let. Zdaj pa se mi zdi, da v vsaki drugi generaciji že skoraj doživim ob vpisu. To mi je na nek način škoda. Ker človeštvo se razvija in polno ugank je tukaj.	Vse manj sprejemanja MAS med strokovnimi delavci	Zaskrbljenost socialne delavke	Prešolanje

E101	Otrok ni zmogel. Na učnem,	Prezahtevnost programa	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
E102	pa tudi vedenjsko-čustvenem področju.	Vedenjsko-čustvene težave	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
E103	Učno bi še prej zmogel, kot pa ali bit pri miru,	Nemirnost med poukom	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
E104	pa odreagirat na vprašanje in učiteljico.	Neodgovarjanje na vprašanja učitelja	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
E105	Pač med poukom ni bil zbran in enostavno v razredu ni več zmogel dobro funkcionirati.	Pomanjkanje koncentracije	Razlogi za prešolanje	Prešolanje

Odprto kodiranje intervju F:

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
F1	Zdaj tako, če za diagnozo vemo, potem se tudi mi lahko pripravimo.	Dobra priprava na otroka z MAS	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
F2	Moja vloga je bolj povezovalna, v smislu da se opolnomočimo. Torej učiteljico in pa vzgojiteljico, ki bosta v 1. razredu. To sta prvi dve.	Opolnomočenje strokovnih delavk v 1. razredu	Vloga socialne delavke	Načini dela
F3	Tako da to, da gremo na kakšno izobraževanje na to temo.	Izobraževanje strokovnih delavcev pred začetkom sodelovanja z otrokom z MAS	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
F4	Tako da jaz mislim, da dobra priprava zmanjšuje strah. Ker pred nečem novim nas je strah največkrat.	Povezovalna vloga socialne delavke ob prihodu otroka z MAS	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
F5	Moja je bolj povezovalna vloga.	Povezovalna vloga socialne delavke ob prihodu otroka z MAS	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
F6	In povezovanje starši.	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Načini dela
F7	Pa tudi uvodni meeting preden pride otrok v razred, ki ga naredimo pred začetkom šole.	Srečanje s starši pred prvim šolskim dnem	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
F8	Odvisno tudi od staršev, koliko želijo povedat. To zdej navajam, ker imamo letos enega otroka z zmerno duševno, pa nam	Nepripravljenost staršev na sodelovanje	Izzivi	Sodelovanje s starši

	niso nič kaj dosti povedali o tem. Tako da ja, vse sorte je ja.			
F9	Je pa tako, da lahko včasih otrok še takoj nima postavljene diagnoze in potem se to odkriva šele v poznajših razredih.	Diagnosticiranje v višjih razredih	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
F10	In takrat smo mi učitelji navadno prvi, ki to opazimo	MAS prvi opazijo strokovni delavci	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
F11	in potem smo mi tisti, ki moramo o naših opažanjih povedat staršem.	Poročanje staršem o opažanjih MAS	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
F12	In to je potem pogosto dolg proces, da oni sprejmejo, da je otrok lahko malo drugačen od večine.	Delo s starši, da otroka vključijo v diagnostični proces	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
F13	V bistvu vsi sodelujemo na način, da iščemo različne vire, različne mreže za otroka. Temu dajem največ pozornosti tudi sama.	Iskanje virov moči	Vloga socialne delavke	Načini dela
F14	Tu je potrebno veliko sodelovanja z učitelji.	Sodelovanje z učitelji	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
F15	Pa z izvajalko dodatne strokovne pomoči	Sodelovanje z izvajalko dodatne strokovne pomoči	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
F16	Pa s starši, to je zelo pomembno	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Načini dela
F17	Ker če starši niso pripravljeni na sodelovanje, potem je zelo težko.	Nepripravljenost staršev na sodelovanje	Izzivi	Sodelovanje s starši
F18	Pravzaprav so vsi ti otroci izziv in je učenje, izobraževanje edina naša prilika, ki se je moremo oprimit, da razbijemo tudi svoje strahove, svoje stereotipe, svoje poglede.	Razbijanje lastnih stereotipov	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

F19	In če se odločiš, da delaš v šoli, se moraš celo življenje potem izobraževat. Ne samo za avtistične otroke, za vse	Vseživljenjsko izobraževanje za vse skupine otrok s posebnimi potrebami	Druge skupine otrok s posebnimi potrebami	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F20	Jaz konkretno sem bila pri tem fantku, ki je zdaj v 3. razredu, sem bila takrat kot učiteljica podaljšanega bivanja in sem bila ne prav neposredno pri pouku	Druženje v okviru podaljšanega bivanja	Vloga socialne delavke	Načini dela
F21	ker je imel tudi spremljevalko. Jo ima še vedno no. In se je to izkazalo za zelo dobro potezo.	Spremljevalci	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F22	Ampak sem delala predvsem na tem, da je to samostojnost nekako razvil.	Razvijanje samostojnosti	Vloga socialne delavke	Načini dela
F23	Otroka v 1. razredu sem tudi spremljala na avtobus in potem se to dela nekaj časa. In potem se to počasi opusti v drugem polletju.	Spremljanje otroka do avtobusa v 1. razredu	Vloga socialne delavke	Načini dela
F24	No potem recimo, ko ni spremljevalke, tudi včasih nadomeščam.	Nadomeščanje spremljevalke	Vloga socialne delavke	Načini dela
F25	Otrok pa me je rabil tudi, ko je doživljal neke situacije v smislu nekih situacij, na katere ni bil pripravljen. Sva se umaknila, sva se pomenila in potem vrnila.	Druženje v prostoru, kjer se otrok lahko umiri	Vloga socialne delavke	Načini dela
F26	Zdaj to je otrok z zmerno motnjo in ne težko ali težjo obliko avtizma. In zato v redni osnovni šoli nekako funkcionira,	Skrajne oblike v redno OŠ ne sodijo	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	drugače najbrž ne bi.			
F27	Ima pa ta fant tudi lažjo govorno motnjo.	Pogoste govorno-jezikovne težave	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F28	Jaz neposredno pri pouku pa ne sodelujem.			
F29	Pa kadar piše test, sem tudi zraven. Recimo pri matematiki je zelo dober in je prej končal. In sva se zaposlila	Skupno pisanje testov	Vloga socialne delavke	Načini dela
F30	Ja on recimo je rabil par minut vsak dan, da je sam s sabo.	Potreba po miru in tišini	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F31	Je pa v eni taki lepi sredini, ki je z njim že od vrtca in ni konflikten.	Težave manjše, če je otrok z istim razredom že od začetka	Vključevanje v razred	Načini dela
F32	Sošolci ga dobro sprejmejo,	Bolj vključujoč razred	Prednosti	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F33	ampak ko pa želi biti sam, se pa umakne. Je pa vsak dan sam in pa tudi vsak dan se igra.	Potreba po miru in tišini	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F34	Tako da bolj mogoče takrat, ko pride kakšen nov. Ker na nove ljudi ni navajen in takrat je lahko malo problem.	Podpora ob prihodu novih sošolcev	Vključevanje v razred	Načini dela
F35	Ali pa ko je nepredvidena situacija.	Priprava na nepredvidene situacije	Vključevanje v razred	Načini dela
F36	Ali pa, ko mogoče impulzivno odreagira in mu razložiš, pa potem se umiri, pa potem gremo naprej.	Podpora ob otrokovih impulzivnih reakcijah v razredu	Vključevanje v razred	Načini dela
F37	Ga pa ti njegovi sošolci zelo lepo sprejemajo.	Bolj vključujoč razred	Prednosti	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F38	Se tudi zaigra s sošolci. Ko pa želi biti sam, pa se tudi umakne.	Potreba po miru in tišini	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

F39	So pa res skupaj že od začetka. Zato je vse skupaj lažje.	Težave manjše, če je otrok z istim razredom že od začetka	Vključevanje v razred	Načini dela
F40	O tem otroku, o katerem večinoma sedaj pripovedujem, je to res ena taka uspešna zgodba. Jaz sem s tem otrokom največ sodelovala v prvem razredu. In takrat sem bila zelo pozorna na to, če se otrok dobro počuti tako v razredu, kot tudi v času, ko se midva druživa.	Dobro počutje otroka	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
F41	Pa na to, kako otrok funkcionira v razredu.	Socialne interakcije	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
F42	Ker pa ta otrok ni konflikten, tudi s sošolci ni imel težav.	Ob nekonfliktnosti otroka, z vključevanjem ni težav	Vključevanje v razred	Načini dela
F43	Pa tud tak smisel za humor ima, rad riše, pa na rokomet hodi, pa plava. Tako da sem te elemente, hobije, za katere sem vedela, da se ukvarja, poskušala uvajat tudi v najino sodelovanje.	Močna področja	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
F44	Jaz v bistvu sem šla na en seminar že pred leti, ki ga je sosednja šola organizirala, ampak je že kar lep čas od tega. In sem šla prav z namenom, da bom vsaj te osnove dobila, da se pripravim. Da vsaj malo veš, kam se potem obrnit in tako.	Seminarji	Način pridobivanja znanj	Pridobljenja znanja
F45	Drugače potem je ta priročnik, sem videla, da je izšel. Mislim, da je	Priročnik Zgodnji znaki avtizma	Način pridobivanja znanj	Pridobljenja znanja

	naslov Zgodnji znaki avtizma. Se mi zdi tudi kar luškan, ker je tako opisan kot en strip.			
F46	Drugače pa ne vem, kaj po spletu,	Splet	Način pridobivanja znanj	Pridobljenja znanja
F47	kaj se pogovim s kolegicami	Pogovori s sodelavci	Način pridobivanja znanj	Pridobljenja znanja
F48	pa supervizije.	Supervizija	Način pridobivanja znanj	Pridobljenja znanja
F49	Imeli smo več recimo naglušnih kot avtističnih, zato smo se na tem področju tudi več izobraževali potem. So nas povabili in smo šli. Odvisno od tega res. Letos dobimo slabovidna dekleta. Takrat ko imaš, potem se bolj angažiraš.	Več izobraževanj o skupinah otrok, ki jih je na šoli več	Druge skupine otrok s posebnimi potrebami	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F50	Tako da lahko rečem, da se prav o avtizmu sama prav veliko in poglobljeno nisem izobraževala.	Malo izobraževanja o MAS	Načini uspešnega sodelovanja	Pridobljenja znanja
F51	Ja te dva starša sta bila zelo zainteresirana. Predvsem mama je zelo skrbela, da bi ta odločba o usmeritvi bila izdana pred samim vstopom v šolo.	Pripravljenost na sodelovanje	Lastnosti staršev	Sodelovanje s starši
F52	On je recimo šolanje odložil. Je tudi ta možnost za te otroke.	Možnost odložitve šolanja	Vstop v šolo, ko je MAS že odkrita	Načini dela
F53	Je pa res potem jo dobil tik pred šolanjem. In ni tudi vedela, ali bo imel tega začasnega spremljevalca ali ne. Pa je bila potem taka zelo zaskrbljena. Je želela stvari imet pošlihtane.	Želja imeti stvari pod nadzorom	Lastnosti staršev	Sodelovanje s starši
F54	Jaz sem ji rekla, naj se ne sekira, ker ni ne prvi, ne zadnji, ki bi prišel	Nudenje podpore	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši

	brez odločbe.Tako da potem si je oddahnila. Sva bili res v stiku ves čas in sama sem jo ves čas mirila, da tudi če ne bo imel odobrene odločbe, da bomo že nekako.			
F55	In ja prvo leto smo ga več spremljali.	Spremljanje otroka	Vloga socialne delavke	Načini dela
F56	Tudi več smo sodelovali. Ker tudi nismo vedeli, kako se bo otrok odzival na tako vrsto izobraževanja. Ali ne bo šlo. Ali bo to zanj prezahtevno, ali ne bo.	Preverjanje ustreznosti izobraževalnega programa	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
F57	Ampak šla je pač kot en starš bom rekla z zelo realnimi pričakovanji. Je rekla, da če ne bo šlo, da ne bo vztrajala. Ker niso vsi taki. Smo imeli tudi že, ko starš ni znal sprejeti, da pač otrok ne zmore redne osnovne šole in potem je to lahko res en velik problem.	Nesprejemanje posebnosti otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši
F58	Potem, ko pa smo to zajadrali, potem sodelujemo z njimi na vseh teh, ko naredimo individualiziran program,	Priprava individualiziranega programa	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
F59	ko smo ga predstavili,	Predstavitev individualiziranega programa	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
F60	ko ga evalviramo.	Evalvacija individualiziranega programa	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
F61	On ima kombinirano, ima še lažjo govorno.	Pogoste govorno-jezikovne težave	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F62	In potem sodelujemo še z logopedinjo,	Logopedinja	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela

F63	socialno pedagoginjo.	Sodelovanje z izvajalko dodatne strokovne pomoči	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
F64	Pa zdaj ima še učiteljico,	Razredničarka	Sodelovanje otroka z ostalimi zaposlenimi	Načini dela
F65	pa spremljevalko. Tako da je kar en kup ljudi.	Spremljevalka	Sodelovanje otroka z ostalimi zaposlenimi	Načini dela
F66	In ima tudi ta individualiziran program.	Priprava individualiziranega programa	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
F67	In potem so že zaradi tega vsakomesečni sestanki in je ta mama res tako kontinuirano vpeta med vsemi nami.	Vsakomesečni sestanki	Načini komuniakcije	Sodelovanje s starši
F68	Ja največkrat kaj v zvezi z usmerjanjem,	Reševanje vprašanj v zvezi z usmerjanjem	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
F69	ker jaz koordiniram vse v zvezi s tem.	Koordinacija v postopku	Vloga socialne delavke	Načini dela
F70	Pa v zvezi s spremljevalcem, še preden jo je dobil, ko je mamo skrbelo, kako bo s tem.	Vprašanja v zvezi s spremljevalcem	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
F71	Pa včasih kakšna tudi bolj organizacijska stvar.	Organizacijske zadeve	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
F72	Pač glede te same zakonodaje	Vprašanja o zakonodaji	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
F73	pa usmerjanja res največ.	Reševanje vprašanj v zvezi z usmerjanjem	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
F74	Ja, tudi je. Včasih je tudi otrok prisoten. Odvisno od težave.	Odvisno od tematike	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
F75	Zdaj na teh timih, ko so starejši, to zelo prakticiramo.	Starejši otroci pogosto prisotn	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
F76	Pri mlajših pa bolj ne kot ja.	V mlajših razredih otrok ni prisoten	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
F77	Na govorilne pa hodijo kar pogosto zraven ja.	Pogosta prisotnost otrok na govorinih urah	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
F78	Ja, meni je bilo tako fascinantno, ker je ta mama prišla z enim strahom, ampak je potem se zelo potolažila, ker otrok dela, je	Strah staršev	Izzivi	Načini dela

	uspešen. Ker na začetku sem se tega njenega strahu zares kar malo ustrašila, sem mislila, da bo to eno tako zahtevno sodelovanje.			
F79	Ker tudi zdaj je bilo preverjanje odločbe, je dobil še eno uro več pomoči učitelja. Ker je pač slovenščina, tam ima največ problemov.	Preverjanje odločbe	Odločba o usmeritvi	Načini dela
F80	Ampak potem na koncu prvega leta se spomnim, da jo je bilo strah, da ji bomo rekli, da mogoče pa on bi bil za kakšen drug program.	Strah staršev, da bo potrebno otroka prešolati	Izzivi	Sodelovanje s starši
F81	In ji vedno rečem, da mi delamo za to šolsko leto. In ne moremo zagotavljati stvari za naslednje šolsko leto. Da zdaj smo tu, ta trenutek. Da ozaveščamo trenutno šolsko leto. In, da kako bo, se bomo ukvarjali takrat. To je zelo pomembno, da se staršem preda sporočilo. Tako da to je bil en kar tak, velik izziv, ki se mi zdi, da je fajn, da staršu poveš, da je ta strah manjši. To se mi zdi, da je bil nek izziv, da sva to predelovali. Pač, da ji ne morem zagotavljati za naslednja leta.	Ozaveščanje trenutnega šolskega leta	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
F82	Odnos, ki ga z njimi vzpostavim. Da je na prvem mestu tu prisotno	Vzpostavitev spoštljivega odnosa	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši

	spoštovanje. To je prva stvar. Ker potem ko zgradiš odnos, je dovoljeno marsikaj izreči. Tudi takrat, ko ne gre uredu. Ti ne zamerijo, ker imaš odnos.			
F83	Smo se pa ta odnos dobro učili vzpostavljat na faksu. Ker pač odnos je jedro vsega, kar delamo v socialnem delu. Saj z učenci je isto. Najprej delaš na temu.	Vzpostavljanje odnosa in osebnega stika	Socialno delo	Pridobljena znanja
F84	Jaz najprej delam na temu, da najdem nek skupni interes.	Iskanje skupnih interesov	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
F85	Tudi velikokrat delim svojo zgodbo, da vidijo, da smo na isti poziciji. Imam tudi sama otroka s posebnimi potrebami. Da jaz nisem tam nekje na drugi strani reke. To jih tako zelo lahko pomiri.	Deljenje osebnih izkušenj	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
F86	V tem primeru za absolutno dobro.	V večini primerov dobra praksa	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F87	Medtem ko pa se spomnim enega fantka že pred leti, on je imel pa ta Aspergerjev sindrom. Smo pa prišli z njim do drugega polletja, potem pa ni več šlo naprej.	Skrajne oblike v redno OŠ ne sodijo	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F88	In je bilo tudi edino prav, ker če ne gre, ne smeš tega izsiljevat. Ker za njega je bilo prešolanje absolutno prava poteza.	Prešolanje včasih za otroka dobra praksa	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

F89	Smo se pa potem povezali s Centrom za korekcijo govora in sluha. In se je potem vključil tja.	Center za korekcijo govora in sluha	Šole, kamor se prešolajo otroci z MAS	Prešolanje
F90	Smo pa tudi tako zelo veliko delali s starši.	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Načini dela
F91	Več, ker je imel tudi motnje koncentracije,	Pomanjkanje koncentracije	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
F92	motnje pozornosti.	Motnje pozornosti	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
F93	Tam smo imeli večje izzive. Pač sodelovanja je več tam, v katerih primerih ima otrok več težav, izzivov.	Več sodelovanja v primerih, ko ima otrok več izzivov	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
F94	Ampak ja, v glavnem so potem tudi starši videli, da ne gre. In so nam bili potem tudi hvaležni, da smo to skupaj speljali. Je bil pa dolg proces, da so to sprejeli.	Nesprejemanje posebnosti otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši
F95	Se pa spomnim pa, ko je enkrat zmečkal test in ga pojedel. Tako da to je bilo kar nekoliko preveč za nas in za učence ostale, ker le nismo tega pričakovali in na tako vedenje niso navajeni.	Drugačno obnašanje otroka z MAS	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F96	Je bilo veliko težav, ampak smo jih nekako uspeli reševati. Če sodeluješ že od malih nog, potem to gre lažje. Se skoraj eno desetletje ukvarjaš s tem. Tako da veliko res pomeni to dolgoletno sodelovanje z otrokom, ker potem ga v zadnjih razredih res že dobro poznaš in	Večletno kontinuirano sodelovanje	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	veš, kakšno pomoč potrebuje. In kje.			
F97	Ta fant zdaj res ne potrebuje tako veliko pomoči, ampak sigurno kot sem se mi zdi, da že rekla, da se včasih pa mora malo umakniti v mir, tišino.	Umik v miren prostor	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
F98	Pa da ga na kakšne spremembe pripravimo mogoče bolj kot ostale, pa da se mu take stvari prej povejo.	Predvidljivost stvari	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F99	Izpred preteklih let, če lahko povem še za te, pa so otroci potrebovali kar več pomoči na vseh področjih res ja. Ker je zelo odvisno od stopnje motnje, pa od otroka. Smo pa morali tudi, ne vem veliko več delat na tem vključevanju med vrstnike.	Pomoč pri vzpostavljanju odnosa s sošolci	Vključevanje v razred	Načini dela
F100	Imajo pa ti in tudi ostali s posebnimi potrebami v šolskem okolju se mi zdi, zdaj na voljo kar veliko podpore.	Dobro organizirana podpora za usmerjene otroke	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F101	Te ure dodatne strokovne pomoči mu lahko ponudijo ogromno, ker po navadi kolegica tam dela tudi na drugih stvareh, krepitvi enih kompetenc. Ne gre zgolj za podporo na učnem področju.	Dodatna strokovna pomoč, ki temelji na krepitvi tudi drugih področij	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F102	No ko sem sama sodelovala z njim v podaljšanem bivanju, sem bila pa pozorna tudi na to, kako se vključeval med	Situacije, ki otroka spravljajo v stres	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela

	sošolce in na sploh, če so ga katere stvari bolj ziritirale.			
F103	Niti ni veliko, na vsake toliko časa kakšen. Ja jaz se spomnim zdajle le enega primera. Večina jih kar uspe pri nas, se mi zdi da te, ki ima hujše težave, že kar v začetku šolanja vpišejo v druge programe.	Večina uspe končati program redne OŠ	Število prešolanih otrok z MAS	Prešolanje
F104	Potem je bil pa še hospitaliziran na pediatrično, ker je imel te vedenjske kar hude stiske..	Vedenjske težave	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
F105	Potem od tam pa je bil potem predlog, da bi nekako šel v lažji program	Predlog za prešolanje iz pediatrične	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
F106	In potem smo s starši v bistvu zmanjševali ta strah tako, da smo skupaj z njimi šli si ogledat ta Center za korekcijo govora.	Manjšanje strahu z ogledom nove šole z družino	Šole, kamor se prešolajo otroci z MAS	Prešolanje
F107	In potem tudi njega so peljali prej. In je potem vstopil pripravljen. Smo si vzeli pol leta za to. Se mi zdi fajn, da se je tudi on dobro počutil. Nam je potem pisal še, smo imeli stike.	Manjšanje strahu z ogledom nove šole z otrokom	Šole, kamor se prešolajo otroci z MAS	Prešolanje
F108	Tu je bilo kombinirano. Vedenjske in učne težave. V bistvu so vedenjske težave potem povzročale učne. Ni bil učno tako švoh, da ne bi zmogel. Tako da ni bila težava v nedoseganju učnih standardov.	Učna neuspešnost zaradi vedenjskih težav	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
F109	Ampak ga je ta nemir, ta koncentracija zelo	Pomanjkanje koncentracije	Razlogi za prešolanje	Prešolanje

	ovirala in ni zmogel potem.			
F110	Je pač po drugi šoli prišel prav do poklica, katerega si je želel. Treba se je zdaj zavedat, da prešolanje v prilagojen program ni vedno slabo ane. Če ne gre, pač ne gre. Tako da ja, danes tudi dela na tem področju.	Prešolanje včasih za otroka dobra praksa	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F111	Sem pa z njim sodelovala tudi, ko smo imeli ta program Simbioze. Se mi zdi, da če najdeš en tak skupni interes spet ali področje, kjer lahko dvigneš otroka ali mu nudiš možnost. In njemu je to res veliko pomenilo, da je lahko sodeloval.	Podpiranje močnih področij	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
F112	So pa to le posamezni primeri, kot sem rekla, trenutno pa imamo v šoli enega z avtizmom, ta pa je uspešen.	En otrok	Trenutno število otrok z MAS na OŠ	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

Odprto kodiranje intervju G:

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
G1	Ful je odvisno, če tu gre za otroka iz vrtca. Če pride iz vrtca, potem že zelo sodelujemo z vzgojitelji.	Sodelovanje z vrtcem	Predšolsko obdobje	Načini dela
G2	Ali pa potem če gre za prepis iz druge šole. Potem je sodelovanje s prejšnjo šolo.	Sodelovanje s svetovalno službo iz prejšnje OŠ v primeru prepisa	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela
G3	Kar se meni zdi bistveno je, da se vsakega otroka obravnava čisto individualno, ker kolikor je otrok s težavami v avtističnem spektru, toliko je tudi nekih diagnoz, simptomov.	Individualno obravnavanje vsakega otroka	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela

G4	V redno osnovno šolo večinoma pridejo otroci, ki imajo, če rečeva lažjo motnjo. Oziroma motnja ni ravno ustrezen izraz. Lahko rečeva težavo.	V redni OŠ otroci z lažjo motnjo	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G5	Ali pa Aspergerjev sindrom.	V redni OŠ otroci z Aspergerjevim sindromom	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G6	Ker za ostale je res ustreznejši mogoče kakšen drug program.	Skrajne oblike v redno OŠ ne sodijo	Pogled socialne delavke na vključevanje	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G7	Zdaj je zelo odvisno, ali pride že z odločbo. To pomeni, da pač ima že diagnozo.	Odobrenost odločbe že ob vstopu v šolo	Vstop v šolo, če je MAS že odkrita	Načini dela
G8	Ali pa se ga potem tu napoti naprej na testiranje.	Napotetiev otroka na testiranje	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
G9	V glavnem bistvo je, da ima otrok nek support, neko pomoč. Pa ne glede na to, kakšne težave se izražajo. Kjer pač potrebuje.	Individualno obravnavanje vsakega otroka	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
G10	Redkokdaj je tudi kakšen, ki kje pomoči ne potrebuje.	Večina otrok potrebuje podporo in pomoč	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G11	Pa svojo vlogo vidim tudi predvsem v tem, da pač komuniciram z osebjem.	Nudenje podpore učiteljem	Vloga socialne delavke	Načini dela
G12	Ker velikokrat se še zgodi, da se avtizem v bistvu vidi kot razvajenost. Ne pa pač kot neke težave, ki bazirajo v bistvu na nevrološki ravni.	Razumevanje avtizma kot razvajenosti	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G13	In tukaj, kaj v bistvu še lahko narediš, kam se lahko obrneš. Ali so kakšna izobraževanja. Kako z otrokom, kako mu pomagat. Ali na učnem, ali na socialnem, ali na katerem drugem področju.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Vloga socialne delavke	Načini dela
G14	Sploh potem, ko pride recimo na predmetno stopnjo, ko so pač menjave razredov, skoz je kaj novega.	Menjavanje razredov	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G15	Pa se menjajo učitelji. To opažam, da te otroke največkrat teži.	Menjavanje učiteljev	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

G16	V osnovni šoli je zelo rigiden sistem, če lahko rečeva. In problem je, da veliko stvari tem otrokom ne moreš omogočit.	Rigiden šolski sistem	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G17	Razen DSP-ja, ki ga imajo med dvakrat in štirikrat na teden recimo in je dobro zorganizirana.	Dober način podore in pomoči	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
G18	Pa še to imamo enega dečka zdaj v 2. razredu in čaka v bistvu že od začetka 1. razreda, da bi dobil to dodatno strokovno pomoč.	Dolgo čakanje na odobrenost odločbe	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
G19	Potem to mi poskušamo korigirat z raznimi ISP-ji pa drugimi stvarmi.	Individualna in skupinska pomoč kot nadomestek za dodatno strokovno pomoč	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
G20	Ne vem, če nam kakšna ura ostane od OPB-ja, pa pač jo namenimo dečku.	Ure podaljšanega bivanja kot nadomestek za dodatno strokovno pomoč	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
G21	Drugače pa v bistvu ful nimamo ur in sredstev, da bi lahko to otrokom omogočili.	Rigiden šolski sistem	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G22	Razni dodatni in dopolnilni pouki,	Dodatni in dopolnilni pouk	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G23	pa ne vem, da res raziščeš, kaj določenemu otroku najbolj paše.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Vloga socialne delavke	Načini dela
G24	Pa kot sem že rekla DSP.	Dober način podore in pomoči	Dodatna strokovna pomoč	Načini dela
G25	Drugače pa čisto odvisno od otroka. Zdaj z enim fantkom v zadnjem času delava predvsem na socialnem področju. V bistvu je še tako majhen, da on socialnih odnosov tudi tako ne bi razumel, tudi če ne bi imel težav v avtističnem spektru. Ampak razvijat, kako se počuti njegov sošolec, če naredi tak obraz. Kako pristopit do tega sošolca.	Učenje socialnih interakcij	Vloga socialne delavke	Načini dela
G26	Kako neko njegovo frustracijo dati ven, tako da učiteljici pove, ko začuti, da nekaj ni v redu.	Čustvena regulacija	Vloga socialne delavke	Načini dela

G27	Ker zelo je hudo otroku, to pa velikokrat pokaže z agresijo. In potem tu se zavijemo v en začaran krog. Učiteljica ga nadira, on je živčen, sošolci ga ne marajo. Tako da ga je potrebno podpret predvsem na tem področju.	Nerazumevljajoči učitelji	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G28	Druga stvar je potem ta čustvena regulacija.	Čustvena regulacija	Vloga socialne delavke	Načini dela
G29	Kako najti mirne kotičke na šoli	Pomoč pri iskanju mirnih kotičkov na šoli	Vloga socialne delavke	Načini dela
G30	Da lahko, predvsem na predmetni stopnji, sem pridejo.	Druženje v prostoru, kjer se otrok lahko umiri	Vloga socialne delavke	Načini dela
G31	Pa imam polno teh senzoričnih igrač in stvari, ki jih zanimajo.	Senzorične igrače	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G32	Probat pri vsakem otroku pogruntat, kaj je tisto, ki ga umiri, kje se dobro počuti, pri kateri osebi se dobro počuti.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Vloga socialne delavke	Načini dela
G33	Pa res opolnomočiti učitelje, učiteljice, druge strokovne delavce, kaj to pomeni, na kakšen način delat s temi otroki. Pa potem na katere seminarje lahko grejo, da bodo bolje vedeli, za kaj se gre.	Opolnomočenje ostalih sodelavcev za sodelovanje z otrokom z MAS	Vloga socialne delavke	Načini dela
G34	Pa važno je, da se otrok na šoli res počuti varnega. Zato se vedno trudim to zagotovit, če je le možno. In če je to v moji moči.	Vzpostavitev varnega okolja za otroka	Vloga socialne delavke	Načini dela
G35	Pa res čim bolj individualno tega otroka pogledat.	Individualno obravnavanje vsakega otroka	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
G36	In z njegovimi močnimi platmi poskrbet, da se tudi tukaj lahko kje dokaže.	Podpiranje močnih področij	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G37	Ker ful velikokrat iz prestopa iz razredne na predmetno stopnjo, imajo zelo velike težave zaradi menjavanja razredov.	Menjavanje razredov	Ovire	Izkušnjez vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G38	Ker se začne to najstništvo in seveda si vsi želijo stika ane. Včasih ga pa ne znajo navezat. In tudi tukaj začnejo večinoma zelo hitro spozavat, da so	V času pubertete več težav	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnjez vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	malo drugačni od drugih. in to je še večja frustracija.			
G39	Tako da čim več delat, čim več komunicirat s kadrom,	Nudenje podpore učiteljem	Vloga socialne delavke	Načini dela
G40	z otrokom,	Pogovori z otrokom	Vloga socialne delavke	Načini dela
G41	s starši.	Sodelovanje s starši	Vloga socialne delavke	Načini dela
G42	Vzpostavit neko varno okolje za otroka.	Vzpostavitev varnega okolja za otroka	Vloga socialne delavke	Načini dela
G43	Pogruntat, kaj so njegove močne plati.	Raziskovanje otrokovih močnih področij	Vloga socialne delavke	Načini dela
G44	Delat na čustveni,	Zagotavljanje čustvene podpore	Vloga socialne delavke	Načini dela
G45	socialni,	Zagotavljanje socialne podpore	Vloga socialne delavke	Načini dela
G46	učni podpori. Karkoli otrok potrebuje.	Zagotavljanje učne podpore	Vloga socialne delavke	Načini dela
G47	Se pa lahko zelo hitro zatakne. Pri tem, da imam jaz ful veliko papirjev.	Veliko administrativnega dela	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G48	Da imajo učitelji veliko dela.	Preobremenjenost učiteljev	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G49	Da so veliki normativi. Tamle v recimo 5. razredih je po 28 učencev. To je pa potem res težko.	Veliki razredi	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G50	Moja naloga pa je, da se z otrokom pomenim, če to le želi.	Pogovor z otrokom	Vloga socialne delavke	Načini dela
G51	Moja največja vloga je pač, da iščem rešitve. Kam se lahko otrok umakne. Kdaj bi bilo potrebno ga umaknit.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu	Vloga socialne delavke	Načini dela
G52	Da to skomuniciram z učiteljico. Ko vidiš ne vem, recimo da naredi nekaj z ustmi, z zobmi recimo. In da potem učiteljica stopi do njega, mu pove, da je uredu, če nečesa ne bo naredil, da ni panike. In da mu bo potem poslala.	Nudenje podpore učiteljem	Vloga socialne delavke	Načini dela
G53	Drugače pa skušaš čim bolj iskati rešitve v našem šolskem sistemu. Ki pa ni ravno najboljše, včasih je težko.	Rigiden šolski sistem	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G54	Ja. Imamo tudi delavnice. Ali jih izvajam jaz,	Delavnice na temo vključevanja	Vključevanje v razred	Načini dela

G55	ali pa jih pripravim za razredničarko.	Priprava delavnic, ki jih izvaja razredničarka	Vključevanje v razred	Načini dela
G56	Recimo imeli smo tudi pri enem otroku problem, ker je znorel. Res čisto je znorel, ne morem drugače reči. In je bil nevaren tudi za ostale v razredu. In tudi otroke naučit, kaj v tem trenutku naredit. Pa razložit, da mu je hudo. Pa kako se on počuti. Skomunicirat, kdaj pa je njim hudo in, kako oni takrat odreagirajo. Da pač to je njegova reakcija na to žalost, jezo. Otrokom predstavit to.	Seznanitev sošolcev o posebnostih MAS	Vključevanje v razred	Načini dela
G57	Pač na kakšen način lahko pomagajo temu otroku in, kako ga razumet. Pa ne samo njega. Vsi imamo pač neke svoje.	Seznanitev sošolcev, kako pomagati otroku z MAS	Vključevanje v razred	Načini dela
G58	V bistvu delat na vključitvi vseh otrok. Ne da bi recimo specifično samo zaradi tega. Niso pa te delavnice napeljane na način, da on je pa avtist in on bo delal to in to in to. In vi delajte to in to. In dajte ga razumet. Pač različni smo si. Različne stvari imamo. Ti pač odreagiraš tako v tej situaciji, ti pač tako. In vse je normalno, samo poglejmo, kako bomo zdaj delovali skupaj.	Sodelovanje s celim razredom	Vključevanje v razred	Načini dela
G59	To se mi zdi pomembno, da ne izpostaviš otroka, kot da ima neko motnjo. Kot se še vedno včasih govori. V šolskem ali strokovnem svetu, kakorkoli vzamemo.	Neizpostavljanje motnje	Osredotočenost socaialne delavke	Načini dela
G60	Ne na avtizem. To je v bistvu bistveno. V bistvu na otroka, ki je pred mano. Na otroka, ki mi govori, katera je njegova najljubša barva. Katere stvari ima rad v življenju	Otrokovi interesi	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
G61	Kaj ga sprošča, kaj ga nervira. Pač na to, kar sem pri vsakem otroku pozorna, ki pride k meni. Pa na to, v kakšni	Celostno funkcioniranje otroka	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela

	situaciji pride k meni. A je to zato, ker ga je učiteljica ukregala in pride sem in je znerviran, pa žalosten, pa jezen. A je zato, ker pač skupaj s starši pridejo in pač iščejo neke rešitve.			
G62	Pač na njegovo dobro počutje.	Dobro počutje otroka	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
G63	Jaz vsakemu otroku rečem, da je moja naloga, da se na tej šoli vsi dobro počutimo. In vi in učitelji. In jaz.	Zagotavljanje dobrega počutja vseh na šoli	Vloga socialne delavke	Načini dela
G64	Pač pozorna sem res na to, da ima otrok neko varno okolje.	Vzpostavitev varnega okolja za otroka	Vloga socialne delavke	Načini dela
G65	Pa tudi, kot sem že rekla, kako sošolci na njega odreagirajo.	Socialne interakcije	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
G66	Kako učiteljica.	Sprejemanje otroka s strani učiteljev	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
G67	Jaz sem delala diplomsko nalogo drugače na to temo tudi. Drugače pa ne morem reči, da mi je fakulteta karkoli ful dala.	Fakulteta ni dala veliko znanja o MAS	Socialno delo	Pridobljena znanja
G68	Ampak mi je dala pa priložnost v bistvu delat z ljudmi. Se pa potem lahko oprem na moja znanja o ljudeh.	Znanje za delo z ljudmi	Socialno delo	Pridobljena znanja
G69	Na to, da res pogledaš na to, kaj ti otrok govori. Kaj on hoče zase. Ne to, kaj jaz hočem za njega.	Glas otroka	Socialno delo	Pridobljena znanja
G70	Pa pač na to, kar sama raziskujem. Čustvena regulacja,	Samoizobraževanje o čustveni regulaciji	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
G71	sproščanje otroka.	Samoizobraževanje o sproščanju otroka	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
G72	Recimo kakšna ne vem, predavanja o travmah.	Predavanja o travmah	Način pridobivanja znanj	Pridobljena znanja
G73	Ker pač tukaj so velikokrat travme odzadaj. Sploh recimo, če prihaja iz takega okolja. Zdaj se bo grdo slišalo, ampak dejansko je tako. Če prihaja iz okolja, ki je bolj ruralno, iz kakšne majhne kmetije v hribih, to potem ni otrok v ospredju.	Pogosto prisotne travme	Lastnosti otrok z MAS	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G74	In še vedno potem ljudje včasih ne verjamejo, ko pač rečem, da ima otrok težave. Da v bistvu še	Posplošeno razumevanje	Izzivi	Sodelovanje s starši

	vedno vidijo samo to nadvlado nad njim.			
G75	In velikokrat je tukaj tudi fizično nasilje prisotno zraven. Hudo.	Pogosto izvajanje nasilja s strani staršev	Izzivi	Sodelovanje s starši
G76	Pomembno pa je res, da greš vsakega otroka pogledat.	Individualno obravnavanje vsakega otroka	Osredotočenost socialne delavke	Načini dela
G77	Recimo jaz imam vsako leto na začetku eno delavnico. In povem kdo sem, kaj je moja naloga. Moja vrata so dejansko vedno odprta, nimam nikoli zaprtih. Če kdo karkoli rabi, naj pride sem. Jim povem, da ni važno, kakšno težavo imajo. In potem otroci res pridejo.	Delavnica ob začetku šolskega leta o tem, da se lahko učenci ob kakršnikoli težavi obrnejo nanjo	Vloga socialne delavke	Načini dela
G78	V bistvu za vsakega tega otroka, če ima odločbo, je potrebno napisat IDPP, nek obrazec, papir.	Izpolnitev obrazca, ko otrok že ima odobreno odločbo	Izvirni delovni projekt pomoči	Načini dela
G79	Katera so otrokova močna področja,	Otrokova močna področja	Izvirni delovni projekt pomoči	Načini dela
G80	katera so njegova ne tako močna področja	Otrokova manj močna področja	Izvirni delovni projekt pomoči	Načini dela
G81	Za vsak predmet cilji, kako bo napredoval.	Cilji za vsak predmet, kako bo otrok napredoval	Izvirni delovni projekt pomoči	Načini dela
G82	Kaj bomo mi naredili ane.	Naloge šole	Izvirni delovni projekt pomoči	Načini dela
G83	A bo hodil na dopolnilni pouk. Tudi dodatni, če je kje uspešen še bolj kot povprečje.	Potreba po obiskovanju dopolnilnega oziroma dodatnega pouka	Izvirni delovni projekt pomoči	Načini dela
G84	DSP. Pa v bistvu vse to.	Opredeljena dodatna strokovna pomoč	Izvirni delovni projekt pomoči	Načini dela
G85	Starši to potem pogledajo in podpišejo. To je v bistvu, če ima že odločbo.	Starši pregledajo in podpišejo	Izvirni delovni projekt pomoči	Načini dela
G86	In potem komuniciramo pač na govorilnih,	Govorilne ure	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
G87	preko telefona.	Telefonski pogovori	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
G88	Odvisno od situacije. Včasih me res mama pokliče in reče, da danes se je pa zgodilo to in to in to. Pač res je slab, skregali smo se. Ali pa iz šole je prišel, ker so se ful skregali.	Obveščanje o izrednih dogodkih	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši
G89	Ali mi lahko pomagate, ali mi lahko pošljete kakšne priročnike. Pa ne	Posredovanje strokovne literature	Razlogi za sodelovanje	Sodelovanje s starši

	vem, pošljem potem priročnike.			
G90	En otrok recimo, smo bili v lanskem letu konstantno na dnevni bazi v kontaktu. Ker ni hotel v šolo.	Odpor otroka do šole	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v OŠ
G91	Sem ga vsakič šla dol iskat. In poskušala prepričat, da bi spet nazaj v šolo začel hodit.	Motiviranje otroka za obiskovanje šole	Vloga socialne delavke	Načini dela
G92	Ko je kriza, konstantno ane.	Ob kriznih obdobjih več sodelovanja	Vloga socialne delavke	Sodelovanje s starši
G93	Potem pa odnisno, če pa v šoli začnemo opažat težave, jih pa kontaktiramo, opozorimo. Ne sodimo nič o tem, zakaj ima otrok težave.	Poročanje staršem o opažanjih MAS	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
G94	Ampak jim samo povemo, kje otrok je in jih usmerimo naprej. Recimo, da naj grejo k specialnemu pedagogu. Da mu omogočimo potem, če bo rabil to pomoč. Potem jih oni lahko pošlejo naprej na Center za avtizem recimo. Potem pač tam se vzpostavi ta stik, pa sodelovanje.	Predstavitev možnih pomoči otroku	Vstop v šolo, če MAS še ni odkrita	Načini dela
G95	Je pa včasih staršem nerodno povedat in prosit za pomoč.	Sram staršev	Izzivi	Sodelovanje s starši
G96	Včasih so pač tako zelo nastrojeni, da mi pretiravamo, pa kaj sploh govorimo.	Nesprejemanje posebnosti otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši
G97	Da to sploh ni res. Je spet odvisno od človeka do človeka odvisno, kakšno sodelovanje je. Je pa bistvo seveda to, da so vključeni.	Aktivno sodelovanje staršev	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
G98	Pa da tudi oni doma podprejo tega otroka.	Podpiranje otroka tudi doma	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
G99	Da dobim nek feedback.	Prejemanje povratnih informacij	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
G100	Kakšen reče, da se cele popoldneve uči, pa se ne. Potem drugi pa ravno obratno, rečejo, da se ne učijo, pa v resnici se. Da bi imel dobre ocene. Kar je pa za otroka lahko ful stresno ane.	Iskrenost	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
G101	Pa da sem pozorna na odnos. Mama-otrok, oče-	Pozornost na odnosih v družini	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši

	otrok. Pa kaj se dogaja v družini tudi.			
G102	Ali otrokova stiska izvira iz tega, da noče v šolo, ker ga sošolci zafrkavajo. Ali zaradi tega, ker se popoldne ves čas oče dere na njega. To mi je pomembno, da začutim starše.	Raziskovanje, iz kje izvira otrokova stiska	Vloga socialne delavke	Načini dela
G103	Da smo odkriti en z drugim.	Iskrenost	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
G104	Večinoma ne. Jaz sem celo zelo proti.	Otrok večinoma ni prisoten	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
G105	Zato ker potem jaz nisem sproščena. Zaradi tega, ker potem jaz nisem sproščena in ne morem zverbalizirati tistega, kar bi hotela. Kje ma on težave.	Nesproščenost socialne delavke ob prisotnosti otroka	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
G106	Mislim vedno se potrudim, da tudi če pridejo samo starši, da povem, da uspešen je pa na tem področju, dobro mu gre pa to, sošolci ga imajo radi, zatakne se pri tem. Da pač poveš tudi vse lepe stvari.	Poudarjanje otrokovih močnih področij	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
G107	Ker če je pa otrok zraven, potem je pa še vse težje nekaj grajat. Saj ne grajamo, ampak pač poskušamo povedat, kje so težave.	Nesproščenost socialne delavke ob prisotnosti otroka	Prisotnost otroka na srečanjih	Sodelovanje s starši
G108	Ampak moram pa biti iskrena, velikokrat se starši izogibajo svetovalne. Pri starših je pa še večja stigma. Pač greš v svetovalno, ker si zasral. Ali pa, ker ima ful težke težave.	Izogibanje svetovalni službi	Izzivi	Sodelovanje s starši
G109	Tako, da se starši kar preko telefona večinoma obračajo name. Je nekako lažje.	Telefonski pogovori	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
G110	Čeprav bi bila vesela tudi v živo.	Želja po pogostejših osebnih srečanjih	Načini komunikacije	Sodelovanje s starši
G111	So pa tudi zasedeni dosti. Sploh kakšna mama, ki je samohranilka ane, pač težko potem pride še na govorilne ure popoldne recimo.	Preobremenjenost staršev	Izzivi	Sodelovanje s starši
G112	V bistvu najbolj v primeru, da bi si zelo nasprotovali. Recimo, da	Nesprejemanje posebnosti otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši

	ne, da to pa ni res, naš otrok pa ne. V tem smislu, ta obrambni mehanizem. Saj vem, da je težko slišat stvari, s katerimi se otrok srečuje, pa da pač ni uspešen.			
G113	Seveda pa da dam tudi pozitiven feedback nazaj.	Poudarjanje otrokovih močnih področij	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
G114	Včasih je težko, ker mi iz ust zleti kakšna beseda, kot recimo ne vem, regulacija čustvena, pač preveč strokovna. In potem starši gledajo kot nekega zdravnika, kar v bistvu nisem. To se moram po navadi res pripravit.	Nestrokoven jezik	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
G115	Pa čas, ki ga to vzame. Za vsakega otroka poskušaš napisat vsaj kakšno stran kaj moraš povedat.	Čas za pogovor	Načini uspešnega sodelovanja	Sodelovanje s starši
G116	Za dobro. Meni se zdi to zelo dobra praksa.	V večini primerov dobra praksa	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v OŠ
G117	Seveda ful odvisno od težav otroka. Pri kakšnih starši vztrajajo, kljub temu da ima otrok res velike izzive.	Vztrajanje pri rednem izobraževanju, kljub temu, da ne gre	Izzivi	Sodelovanje s starši
G118	Da se srečuje potem s tesnobo, z agresivnimi vedenji. In samopoškodovalnimi vedenji. Pač iz te stiske, ker ga otroci zavračajo. Ker ima pač res večje težave. Ko učno ne gre skozi recimo, pa ga potem poskušajo potiskat skozi, to je povsem drugačna situacja.	Nerazumevanje posebnosti otrok z MAS s strani sošolcev	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G119	Zdaj govorim za te, ki jih imamo mi, to pa podpiram seveda. Se mi zdi nesmiselno, da bi jih vključili kamorkoli drugam kot v redno osnovno šolo.	V večini primerov dobra praksa	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G120	Je pa zmeraj z vidika otroka pogledat, to pa ja. Pa z vidika, kaj bo koristilo njemu.	Ustreznost programa potrebno preverjati iz vidika otrokove koristi	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G121	Ker imamo tukaj zraven to šolo, pa ne sploh za otroke s posebnimi potrebami, s	Stigmatiziranost otrok, ki obiskujejo šole s prilagojenim programom	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	prilagojenim programom šola. In pač in nižji izobrazbeni standard in prilagojeni program, pa je enakovreden izobrazbeni standard. Samo več podpore dobijo ti otroci. Pa je še vedno stigma velika. Pa je slabo.			
G122	Kar pa v bistvu sploh ni res. Ko s sodelavkami govorimo, eni otroci res ful zaživijo tam. Manjši razredi, več feedbacka, bolj varno okolje recimo. Kolegice, ki tam delata to pripovedujeta. Kakšnemu otroku, ki je šel tja, je to pač ful odgovarjalo.	Prešolanje včasih za otroka dobra praksa	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G123	Res je potrebno to z vidika otroka pogledat.	Ustreznost programa potrebno preverjati iz vidika otrokove koristi	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G124	Drugače sem pa zelo proti, da bi se zdaj te avtistične oddelke odpiral, da bi bili ti otroci čisto segregirani. To se mi ne zdi smiselno.	Nasprotovanje segregaciji otrok z MAS	Pogled socialne delavke	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G125	V resnici ne veliko	Večina uspe končati program redne OŠ	Število prešolanih otrok z MAS	Prešolanje
G126	Najbolj tisti, ki so učno ne tako uspešni.	Prezahtevnost programa	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
G127	Ki imajo težave s spominom res hude. Ali pa je ta priklic res kratek.	Težave s spominom	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
G128	Ali pa sploh ne razumejo.	Prezahtevnost programa	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
G129	V bistvu v veliki večini ti otroci nimajo diagnoze avtistične motnje. Večkrat so to druge diagnoze.	Pridružene motnje	Razlogi za prešolanje	Prešolanje
G130	Tisti, ki izhajajo iz otroka. Zdaj res je treba najprej pogledat otroka.	Izhajanje iz otroka	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G131	Najbolj pomembna stvar je, da najprej navežeš dober, močan stik.	Vzpostavitev močnega osebnega stika	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G132	Jaz sem vedno pripravila to škatlo z vprašanji. In po navadi potem otrok zmeraj pride, če je recimo razburjen, ker ga je učiteljica sem poslala. In se potem predstavim,	Razbremenilne igre	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

	kaj je moje delo. Potem predlagam, če se greva eno igrico, če se strinjaš.			
G133	Če te prav razumem, si razburjen. A imam prav, a nimam prav.	Preverjanje otrokovih čustev	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G134	Potem pa pač se malo igrava, pa izžreba kakšno vprašanje. Malo za zabavo, da se otrok razbremeni.	Razbremenilne igre	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G135	Zdaj pa bova midva pogledala, kaj lahko narediva. Zakaj misliš, da si tukaj, kaj bi želel povedat.	Pogovori z otrokom	Vloga socialne delavke	Načini dela
G136	Kaj te skrbi, a te kaj muči. Vse, kar boš povedal tukaj, ostane tukaj. Če pač jaz seveda vidim, da nisi ogrožen, da pač se samo slabo počutiš, ne bom povedala učiteljici.	Vzpostavitev varnega okolja za otroka	Vloga socialne delavke	Načini dela
G137	Če se težko umiri, potem delava recimo vaje za sproščanje ali, če težko zaspi.	Vaje za sproščanje	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G138	Če ne, se pogovarjava o prijateljstvu, kaj to pomeni. Ker večinoma ti otroci jemljejo, ne razumejo pa, da je ful fajn včasih tudi kaj dati. Pa vem, da je to stereotipno, ampak dejansko imam take izkušnje s temi otroci, ki so tu.	Učenje socialnih interakcij	Vloga socialne delavke	Načini dela
G139	Če ima težave s tem, da doma nima miru, potem iščeva spet druge rešitve.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Vloga socialne delavke	Načini dela
G140	Recimo poglej, tam OPB, 4. razred je ful malo otrok, boš tam naredil domačo nalogo, pa boš potem šel domov. Se bom jaz z mami zmenila.	Pomoč pri iskanju mirnih kotičkov na šoli	Vloga socialne delavke	Načini dela
G141	Ali pa čisto out of the box ideje, kaj bi otroku ustrezalo. In to skomunicirat z otrokom, kaj od tega mu je všeč, kaj od tega mu je kul. Kaj bi še probal. Iskat rešitve še drugje	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Vloga socialne delavke	Načini dela

G142	Od tega, da so kakšne nevladne organizacije, pa kakšna oblačila priskrbimo komu.	Povezovanje otroka z nevladnimi organizacijami	Sodelovanje z zunanjimi institucijami	Načini dela
G143	Je pa res, da je o teh stvareh potrebno skomunicirat tudi z učiteljico. Ne vem, ful je dober v temu, da pobriše tvojo mizo. A lahko pobriše tvojo mizo.	Nudenje podpore učiteljem	Vloga socialne delavke	Načini dela
G144	Ali pa okej, ful je nemiren na stolu. Daj mu eno vrvico napel, pa naj ima gor noge, pa naj jih skoz gunca. In ni tako kot pop-it, da bi se slišalo, ni tako kot spiner, da bi se slišalo. Ampak otrok bo nekaj delal, ful se bo boljše počutil. Potem pa probat to, a deluje, a ne deluje. Seveda ne vztrajaš, če nekaj ne deluje ane. Probamo res, kar se da.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Vloga socialne delavke	Načini dela
G145	So pa pač tudi težave. S sodelovanjem s starši, ki pač ne sprejmejo otroka,	Nesprejemanje posebnosti otroka	Izzivi	Sodelovanje s starši
G146	stiska s časom. Pač ni da ni. V šoli smo kar omejeni,	Rigiden šolski sistem	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G147	hkrati pa ravno smo imeli intervizijo in smo razpravljali o dobrih praksah.	Intervizija	Dobre prakse	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G148	In smo razpravljali na primeru ene deklice, ki je ekstremno agresivna in smo se zelo vživeli. Problem ima, ker na sprehodu skoz meče kamenčke. Pa ne vem ena kolegica je nekaj rekla, jaz sem nekaj rekla. Kot rešitev recimo dva medveda pod roko, to je njena naloga, ona je ful dobra v tem. In ne bo mogla kamnov pobirat. Pa pač še nekaj bo imela, da se bo lahko dokazala, nekaj posebnega bo.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Vloga socialne delavke	Načini dela
G149	Ne vem, še polno drugih stvari smo debatirali. Potem sem jaz delila še izkušnjo enega dečka, ki ima tudi čustveno-vedenjske težave in še	Izmenjavanje izkušenj	Sodelovanje med zaposlenimi	Načini dela

	grozno situacijo doma. In sem se pogovarjala tudi z eno že upokojeno učiteljico, ki ga popoldne uči.			
G150	No in to je potem problem. Iskat te ljudi, pa veliko ljudi zanje.	Malo prostovoljcev za delo z otroki	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G151	Tudi birokracija, koliko nam to vse dovoljuje.	Veliko administrativnega dela	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ
G152	Ampak res, out of the box, kaj bomo naredili. A ti je to v redu, a ti to ni v redu. To je bistvo.	Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku	Vloga socialne delavke	Načini dela
G153	Kar je pa potem realnost, pa ne moreš potem vsak dan toplega človeka dobit, ki bo poskrbel za tega otroka, tega pa ni. Pa soočit se s tem, da tega ni, to pa je tudi ene vrste izziv.	Malo prostovoljcev za delo z otroki	Ovire	Izkušnje z vključevanjem otrok z MAS v redne OŠ

PRILOGA 4: OSNO KODIRANJE

NAČINI DELA

VSTOP V ŠOLO, ČE JE MAS ŽE ODKRITA

- Odobrenost odločbe že ob vstopu v šolo (A1), (B2), (G7)
- Priprava individualiziranega programa (A5), (A13)
- Praviloma starši sprožijo postopek (B1), (E3)
- Oblikovanje strokovne skupine v avgustu (B3)
- Srečanje s starši pred prvim šolskim dnem (B4), (F7)
- Srečanje z otrokom pred prvim šolskim dnem (B7)
- Enak postopek vstopa v šolo tudi v primeru prepisa iz druge šole (B23), (C1)
- Veččlanska komisija (C8)
- Pridobivanje informacij ob vpisu v šolo (C5)
- Dobra priprava na otroka z MAS (F1), (F4), (D4)
- Izobraževanje strokovnih delavcev pred začetkom sodelovanja z otrokom z MAS (F3)
- Povezovalna vloga socialne delavke ob prihodu otroka z MAS (F5)
- Možnost odložitve šolanja (F52)

VSTOP V ŠOLO, ČE MAS ŠE NI ODKRITA

- Diagnosticiranje v višjih razredih (A2), (E9), (F9), (D1)
- Zaznavanje motenj pred določeno diagnozo (A6), (E1)
- Delo s starši, da otroka vključijo v diagnostični proces (B36), (E2),(F12)
- MAS prvi opazijo strokovni delavci (F10)
- Poročanje staršem o opažanjih MAS (F11), (G93)
- Napotetiev otroka na testiranje (G8)
- Predstavitev možnih pomoči otroku (G94)

STROKOVNA SKUPINA

- Izvajalec dodatne strokovne pomoči vodi strokovno skupino (B8)
- Spremljevalec (B9)
- Učitelj razrednega pouka (B10)
- Druga strokovna delavka (B11)
- Učiteljica podaljšanega bivanja (B12)
- Svetovalna delavka (B13)
- Pozornost na funkcioniranju otroka (B25)
- Osnova za sodelovanje s starši (B75)
- Najmanj tri sestanki na leto (B76)
- Načrtovanje in evalvacija individualiziranega programa (B77)

IZVIRNI DELOVNI PROJEKT POMOČI

- Izpolnitev obrazca, ko otrok že ima odobreno odločbo (G78)
- Otrokova močna področja (G79)
- Otrokova manj močna področja (G80)
- Cilji za vsak predmet, kako bo otrok napredoval (G81)
- Naloge šole (G82)
- Potreba po obiskovanju dopolnilnega oziroma dodatnega pouka (G83)
- Opredeljena dodatna strokovna pomoč (G84)
- Starši pregledajo in podpišejo (G85)

DODATNA STROKOVNA POMOČ

- Izvajanje začne takoj po odobreni odločbi (B15)
- V šoli prisotna 22 let (B97)

- Sprejetje prvega zakona leta 2000 (B98)
- Povprašanje tudi kjer to ni upravičeno (B100)
- Štiri ali pet ur na teden (C16)
- Individualno ali v razredu (C17)
- Izvajalka vedno ista (C32)
- Način izvajanja se prilagaja posamezniku (C89)
- Socialna delavka ne more biti izvajalka (D36)
- Kontinuirano sodelovanje (D54)
- Tesno sodelovanje med otrokom in izvajalko (E10)
- Dober način podore in pomoči (G17), (G24)
- Dolgo čakanje na odobrenost odločbe (G18)
- Individualna in skupinska pomoč kot nadomestek za dodatno strokovno pomoč (G19)
- Ure podaljšanega bivanja kot nadomestek za dodatno strokovno pomoč (G20)

ODLOČBA O USMERITVI

- Zapis diagnoze (A8)
- Oblikovanje individualiziranega programa (B14)
- Primanjkljaji otroka (C90)
- Različni načini usmerjanja (A9)
- Spreminjanje odločbe glede na diagnozo (D41)
- Prilagojen sedežni red (C18)
- Prilagojene učne ure (C19)
- Prilagojen način pisanja (C20)
- Usmerjenost vseh otrok z MAS (A10)
- Status učenca s posebnimi potrebami (A7), (A11)
- Zagotovljenost prilagoditev (A12)
- Preverjanje odločbe (F79)

PREDŠOLSKO OBDOBJE

- Sodelovanje z vrtcem (A3), (D2), (E6), (G1)
- Sodelovanje z mamo (A4)
- Ureja Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (C7)
- Sklep komisije (C9)
- Sodelovanje s psihiatrom (D3)

VKLJUČEVANJE V RAZRED

- Pomoč pri vzpostavljanju odnosa s sošolci (A15), (A27), (A29), (A43), (D52), (E26), (F99)
- Pomoč pri reševanju konfliktov (A16), (A18)
- Sodelovanje s celim razredom (A19), (A41), (A45), (G58)
- Delavnice o vzpostavljanju komunikacije (A31), (A38)
- Delavnice o odnosih (A37)
- Delavnice o prepoznavanju čustev (A39)
- Delavnice o obvladovanju jeze (A40)
- Delo z manjšo skupino (A46)
- Ni velikih težav z vključevanjem (A47), (C43)
- Pri usmerjenih otrokih to naloga izvajalke dodatne strokovne pomoči, razredničarke, učiteljice podalšanega bivanja (B54)
- Pogovori z razredom (C41)
- Delavnice o različnosti (C42)
- Naloga specialne pedagoginje (D47)
- Organiziranje predavanja za starše (E21), (E23)
- Sodelovanje z izvajalko dodatne strokovne pomoči (E25)

- Težave manjše, če je otrok z istim razredom že od začetka (A48), (A52), (A54), (A58), (A172), (E27), (E29), (F31), (F39)
- Podpora ob prihodu novih sošolcev (F34)
- Priprava na nepredvidene situacije (F35)
- Podpora ob otrokovih impulzivnih reakcijah v razredu (F36)
- Ob nekonfliktnosti otroka, z vključevanjem ni težav (F42)
- Delavnice na temo vključevanja (G54)
- Priprava delavnic, ki jih izvaja razredničarka (G55)
- Seznanitev sošolcev o posebnostih MAS (G56)
- Seznanitev sošolcev, kako pomagati otroku z MAS (G57)

VLOGA SOCIALNE DELAVKE

- Različni načini dela (A14), (D17)
- Spremljanje otroka (A30), (B22), (F55)
- Sprehodi z otrokom (A24)
- Spremljanje na taborih (A32)
- Spremljanje na ekskurzijah (A33)
- Spremljanje na dnevih dejavnosti (A34)
- Spremljanje na izvenšolskih dejavnostih (A35)
- Individualno sodelovanje (A41), (A166), (D29)
- Skupno pisanje testov (A92), (F29)
- Opazovanje otroka (B24), (B41), (C10)
- Koordinacija v postopku usmerjanja (B38), (E7), (F69)
- Slabo organizirana podpora za otroke, ki še niso usmerjeni (B35), (B45)
- Administrativno, upravno in birokratsko delo (B39)
- Koordinacija dodatne strokovne pomoči (B40), (D32), (D43)
- Sodelovanje s starši (B42), (B74), (C27), (D19), (D27), (D46), (D65), (E35), (F6), (F16), (F90), (G41)
- Sodelovanje z otroki, ki še niso usmerjeni (B44), (B46)
- Pogovori s spremljevalci (C14), (C25), (C33)
- Pomoč pri vzpostavljanju stika med otrokom in spremljevalcem (C15)
- Svetovalna storitev (C26), (D37)
- Sodelovanje s širšo družino (C29)
- Povezovanje s komisijo za usmerjanje (C36)
- Oblikovanje mnenj za komisijo za usmerjanje (C37)
- Pogovori z otrokom (A23), (A25), (C58), (D45), (D75), (E12), (E15), (G40), (G50), (G135)
- Delo na prepoznavanju čustev (C91), (E18)
- Pomoč pri organizaciji (A20)
- Pomoč pri orientaciji (A22)
- Neposredna pomoč (D18), (D26), (D44)
- Povezovanje z zunanjimi institucijami (D21), (D28)
- Vključevanje socialne delavke po potrebi (D35)
- Opolnomočenje otroka (D74)
- Več sodelovanja v času epidemije (D76)
- Podpora na področjih, kjer starši ne zmorejo (D83)
- Druženje z otrokom pred prihodom izvajalke dodatne strokovne pomoči (E14)
- Druženje v prostoru, kjer se otrok lahko umiri (E17), (E63), (E85), (F25), (G30)
- Koordinacija oblik pomoči (E37)
- Nudenje podpore učiteljem (B55), (E11), (E16), (G11), (G34), (G39), (G52), (G143)
- Prostor, kjer otrok ni pod pritiskom velikih pričakovanj (E84)
- Opolnomočenje strokovnih delavk v 1. razredu (F1)
- Druženje v okviru podaljšanega bivanja (F20)
- Razvijanje samostojnosti (F22)
- Spremljanje otroka do avtobusa v 1. razredu (F23)

- Nadomeščanje spremljevalke (F24)
- Učenje socialnih interakcij (G25), (G138)
- Čustvena regulacija (G28), (G26)
- Pomoč pri iskanju mirnih kotičkov na šoli (G29), (G140)
- Vzpostavitev varnega okolja za otroka (G34), (G42), (G64), (G136)
- Raziskovanje otrokovih močnih po dročij (G43)
- Zagotavljanje čustvene podpore (G44)
- Zagotavljanje socialne podpore (G45)
- Zagotavljanje učne podpore (G46)
- Zagotavljanje dobrega počutja vseh na šoli (G63)
- Delavnica ob začetku šolskega leta o tem, da se lahko učenci ob kakršnikoli težavi obrnejo nanjo (G77)
- Motiviranje otroka za obiskovanje šole (G91)
- Raziskovanje, iz kje izvira otrokova stiska (G102)
- Neprestano iskanje načinov pomoči in podpore, ki ustrezajo posameznemu otroku (B52), (D33), (D49), (E4), (G13), (G23), (G32), (G51), (G139), (G141), (G144), (G148), (G152)

OSREDOTOČENOST SOCIALNE DELAVKE

- Pripravljenost večkrat ponoviti iste stvari (A84)
- Celostno funkcioniranje otroka (B58), (G61)
- Socialne interakcije (B60), (C44), (D51), (F41), (G65)
- Reakcije na nove situacije (B61)
- Socialno-čustveno stanje otroka (B62)
- Otrokovo razumevanje (C45)
- Napredek otroka (C46)
- Čustvene težave (D50)
- Situacije, v katerih otrok zmore (E30)
- Močna področja (F43)
- Situacije, ki otroka spravljajo v stres (F102)
- Individualno obravnavanje vsakega otroka (E8), (G3), (G9), (G35), (G76)
- Neizpostavljanje motnje (G59)
- Otrokovi interesi (G60)
- Dobro počutje otroka (F40), (G62)
- Sprejemanje otroka s strani učiteljev (G66)

SODELOVANJE MED ZAPOSLENIMI

- Izmenjavanje izkušenj (B56), (E12), (G149)
- Učitelj odgovoren za nadzor nad ocenami (B59)
- Izpostavljanje dilem na konferenci (C56)
- Sodelovanje z izvajalko dodatne strokovne pomoči (E20), (E38), (F15), (F62)
- Sodelovanje z učitelji (E19), (E24), (D20), (D55), (F14)
- Sodelovanje s svetovalno službo iz prejšnje OŠ v primeru prepisa (C2), (G2)

SODELOVANJE Z ZUNANJIMI INSTITUCIJAMI

- Izobraževanja na pediatrični kliniki (B72)
- Svetovalni center (B73)
- Povezovanje z društvom (C49), (C59)
- Zdravstveni dom (D23)
- Multidisciplinarni timi (D24)
- Zavod za šolstvo (D39)
- Center za sluh in govor (D63)
- Center za avtizem (D40), (D42)
- Logopedinja (F61)

- Povezovanje otroka z nevladnimi organizacijami (G142)
- Doktor Macedonijeva prva prepoznavala MAS (D6)

SPREMLJEVALEC

- Pogosto zagotovljen spremljevalec (C6), (C12), (E34)
- Prisotnost v razredu (C13)
- Iskanje spremljevalca ob prisotnosti več izzivov hkrati (D5), (D25)
- Tesno sodelovanje med otrokom in spremljevalcem med epidemijo (D77)

SODELOVANJE OTROKA Z OSTALIMI ZAPOSLENIMI

- Razredničarka (C30), (F63)
- Spremljevalka (C31), (F64)
- Socialni pedagog (D30)
- Psiholog (D31)

IZKUŠNJE Z VKLJUČEVANJEM OTROK Z MAS V REDNE OŠ

POGLED SOCIALNE DELAVKE NA VKLJUČEVANJE

- Razumevanje integracije kot sobivanja (A61), (A66), (A77)
- Dvom v realizacijo integracije (A62), (A78), (A148), (A162)
- Vse bolj moderna diagnoza (A98), (A164)
- Razumevanje integracije kot vključevanje otroka v dejavnosti (A67)
- Razumevanje integracije kot vključevanje otroka v oblikovanje skupin (A68)
- Razumevanje integracije kot sprejemanje otrokovih posebnosti (A69)
- Pogost dvom socialne delavke v diagnozo (A97)
- V večini primerov dobra praksa (B103), (D98), (E78), (F86), (G116), (G119)
- Skrajne oblike v redno OŠ ne sodijo (B112), (F26), (F86), (G6)
- Več prilagoditev zagotovljenih v prilagojenih programih za avtiste (C77)
- Otrok s pridruženimi motnjami večji izziv (A190), (B109), (D92), (E28)
- Za šolo lahko naporno (E79), (E81)
- Razbijanje lastnih stereotipov (F18)
- Prešolanje včasih za otroka dobra praksa (F88), (F110)
- V redni OŠ otroci z lažjo motnjo (G4)
- V redni OŠ otroci z Aspergerjevim sindromom (G5)
- Ustreznost programa potrebno preverjati iz vidika otrokove koristi (G120), (G123), (C78)
- Stigmatiziranost otrok, ki obiskujejo šole s prilagojenim programom (G121)
- Nasprotovanje segregaciji otrok z MAS (G124)
- Vsakoletno preverjanje pogojev o ustreznosti obiskovanja redne OŠ (C76)
- Dobro organizirana podpora za usmerjene otroke (B21), (B34), (D12), (F100)
- Potreba po dodatnih sistemskih prilagoditvah (B105), (B114)
- Potreba po vmesnem programu med nižje izobrazbenim standardom in rednim programom (B107)
- Potreba po poučevanju nekaterih predmetov specialnega pedagoga (B111)

PREDNOSTI

- Bolj vključujoč razred (A49), (A53), (A71), (A156), (F32), (F37)
- Manj agresije (A50)
- Manj žaljenja (A51)
- Otrok z MAS ima stik z običajno populacijo (A155)
- Rast ozaveščenosti o MAS (B96)

OVIRE

- Različnost interesov (A63), (A79)
- Nerazumevanje posebnosti otrok z MAS s strani sošolcev (A64), (A81), (A83), (G118)

- Vzpostavljanje prijateljstev oteženo (A65), (A76), (D10)
- Nehumanost družbe (A89)
- Dolgotrajno delo na vzpostavljanju odnosa ob konfliktih (A17), (A95)
- Preobremenjenost socialne delavke (B50), (B48)
- Dolge čakalne vrste v postopku diagnosticiranja (B37)
- Otrokovo zavračanje sodelovanja (B92)
- Izčrpanost virov pomoči (C79)
- Izčrpanost učiteljev (C80)
- Učitelji brez specifičnih znanj (C102)
- MAS dolgo časa neprepoznane (B68), (D8), (D11), (E5)
- Neustrezno urejeno izobraževanje (A158), (A161)
- Veliki razredi (B106), (B110), (D94), (G49)
- Nižje sposobnosti otroka (D99)
- Nerazumevanje posebnosti otrok z MAS s strani staršev (E22)
- Ni zagotovljenih mirnih kotičkov (E31)
- Različna obdobja intenzivnosti motnje (C81)
- Kompleksnost motnje (A145)
- Možnost kombinacije z nasiljem (A144), (A165)
- Drugačno obnašanje otroka z MAS (F95)
- Razumevanje avtizma kot razvajenosti (G12)
- Menjavanje razredov (G14), (G37)
- Menjavanje učiteljev (G15)
- Rigiden šolski sistem (B51), (B53), (G16), (G21), (G53), (G146)
- Nerazumevljajoči učitelji (G27)
- Veliko administrativnega dela (G47), (G151)
- Preobremenjenost učiteljev (G48)
- Odpor otroka do šole (G90)
- Malo prostovoljcev za delo z otroki (G150), (G153)

DOBRE PRAKSE

- Sprehodi (A167)
- Podporno delovno okolje (B115)
- Supervizija (B116), (E89)
- Podpiranje močnih področij (C21), (C23), (E91), (F111), (G36)
- Individualno delo (C86), (E86)
- Pisanje testa v tišini (C88)
- Pogovor z otrokom (A168), (C92), (E92)
- Jasen red in sistematika (C93)
- Reševanje testov po sklopih (C87)
- Predvidljivost stvari (B6), (C94), (F98)
- Mirne besede (C95)
- Prilagajanje oblik pomoči otroku (D7)
- Izkušnje iz tujine (D13), (D60)
- Kartice za pomoč pri komunikaciji (D14)
- Iskanje virov moči (D34), (D79), (D101), (F13)
- Vztrajnost (D57), (D97)
- Spremljevalci (D61), (D70), (F21)
- Izobraževanje o MAS (D64), (D72)
- Povezovanje z institucijami (B117), (D71), (D80), (D100)
- Dobra ozaveščenost strokovnega delavca o MAS (E87), (E90)
- Pomirjenost s posebnostmi, ki jih MAS prinašajo (E88)
- Zagotoviti, da se sliši otrokov glas (E93)
- Večletno kontinuirano sodelovanje (F96)

- Umik v miren prostor (F97)
- Dodatna strokovna pomoč, ki temelji na krepitvi tudi drugih področij (F101)
- Dodatni in dopolnilni pouk (G22)
- Senzorične igrače (G31)
- Izhajanje iz otroka (G130)
- Vzpostavitev močnega osebnega stika (G131)
- Razbremenilne igre (G132), (G134)
- Preverjanje otrokovih čustev (G133)
- Vaje za sproščanje (G137)
- Intervizija (G147)

TRENUTNO ŠTEVILO OTROK Z MAS NA OŠ

- Pet otrok (A180)
- Trije ali štirje otroki (C39)
- Štirje otroci (D103)
- En otrok (F112)

ZASKRBLJENOST SOCIALNE DELAVKE

- Prehod v srednjo šolo (A85), (A171), (A173), (A175)
- Usposobljenost za poklic (A86)
- Sprejemanje odločitev (A94)
- Samostojno življenje (A153), (A157), (A170), (E80)
- Iskanje službe (A154)
- Težave z organizacijo in orientacijo (A174)
- Neznani ljudje v srednji šoli (A176)
- MAS v porastu (B69), (E96)
- Vse manj sprejemanja MAS med strokovnimi delavci (E97), (E100)
- Potreba po podpornih službah (A87), (E95)
- Potreba po zagotovitvi mentorja v službi, kjer se zaposli oseba z MAS (A88)

LASTNOSTI OTROK Z MAS

- Raznolikost značilnosti (A96), (A99), (A101), (A136), (A163), (B16), (C11), (C40), (C85), (D15)
- Pogosto drugačno funkcioniranje deklic doma kot v šoli (B32)
- Pogosto bolj podobno funkcioniranje dečkov doma kot v šoli (B33)
- Potreba po miru in tišini (B47), (C83), (F30), (F33), (F38)
- Pogoste pridružene motnje (B108)
- Pogoste duševne stiske (B113)
- Deležni veliko pozornosti ostalih sošolcev (C38)
- V času pubertete več težav (D48), (D56), (G38)
- Počasnost (A21)
- Ponavljanje (A80), (A82)
- Pogoste govorno-jezikovne težave (B19), (F27), (F60)
- Pogoste težave v komunikaciji (B66)
- Občtljivost glede zadev, povezanih s starši (C69), (D21)
- Vodja razreda (A28)
- Šibko socialno področje (A44), (B18), (B20), (D9)
- Ni očesega stika (A55)
- Skrivanje (A56), (A70), (A72)
- Ni intimnih prijateljstev (A73)
- Sramežljivost (A57)
- Otroka z MAS drug drugega zaznavata kot čudnega (A59)
- Dober odnos dveh otrok z MAS (A60)

- Zadržanost (A169)
- Pomanjkanje socialnih izkušenj (A26), (A177)
- Večina otrok potrebuje podporo in pomoč (G10)
- Pogosto prisotne travme (G73)
- Drugačno razumevanje socialnih interakcij (A178)

UČENJE OTROK Z MAS

- Samostojna pot do rešitev (A90)
- Neodločenost pri odločanju za eno stvar (A91), (A93)
- Učna uspešnost trenutnih otrok z MAS na OŠ (A118), (A120), (A128), (A185), (B104)
- Učna neuspešnost zaradi pridruženih motenj (A119)
- Zavračanje pisanja (A143)
- Drugačni načini učenja (A187)
- Nadpovprečne lastnosti na posameznih področjih (B17), (C81)
- Svobodne oblike izražanja (C84), (C22)
- Dober spomin (A186), (C101)
- Pretirano pripravljanje na govorni nastop (D78)
- Pomanjkanje koncentracije (D84)

DRUGE SKUPINE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

- Ni intimnih prijateljstev med gluhimi (A74)
- Ni intimnih prijateljstev med otroki z nižjimi sposobnostmi (A75)
- Več podobnosti znotraj ostalih skupin (A100)
- Vseživljenjsko izobraževanje za vse skupine otrok s posebnimi potrebami (F19)
- Več izobraževanj o skupinah otrok, ki jih je na šoli več (F49)

PRIDOBLJENA ZNANJA

NAČIN PRIDOBIVANJA ZNANJ

- Izkušnje iz prakse (A103), (C47)
- Pogovori s sodelavci (A104), (A113), (E40), (F47)
- FSD (A105)
- Izobraževanja (B70), (C48), (E42)
- Seminarji (B71), (D38), (F44)
- Knjige (C50)
- Filmi (C51)
- Izobraževanje v tujini (D58), (D62)
- Specializacija za delo z otroki, ki imajo posebne potrebe (A102), (D59)
- Literatura (E39), (E43)
- Supervizija (E41), (F48)
- Izkušnje kolegov (E44)
- Znanja iz družinske psihologije (E45)
- Znanja iz sistemske dinamike (E46)
- Priročnik Zgodnji znaki avtizma (F45)
- Splet (F46)
- Malo izobraževanja o MAS (F50)
- Fakulteta ni dala veliko znanja o MAS (G67)
- Samoizobraževanje o čustveni regulaciji (G70)
- Samoizobraževanje o sproščanju otroka (G71)
- Predavanja o travmah (G72)

SOCIALNO DELO

- Najbolje opremljeno za svetovalno delo (A106)

- Znanje za delo z ljudmi (A107), (G68)
- Iskanje virov moči (A108)
- Skupno raziskovanje (A112)
- Soustvarjanje pomoči in vzpostavitev delovnega odnosa kot temelj za nadalnje delo (B64)
- Glas otroka (B65), (A109), (G69)
- Vključenost otroka v proces (B67)
- Sprejemanje drugačnih otrok (E47)
- Sprejemanje drugačnih staršev (E48)
- Vzpostavljanje odnosa in osebnega stika (E49), (F83)

OSTALI PROFILI

- Manj znanja za delo z ljudmi (A110)
- Drža vsevedočega (A111)

SODELOVANJE S STARŠI

RAZLOGI ZA SODELOVANJE

- Priprava individualiziranega programa (A114), (F57), (F65)
- Pridobivanje ocen (A116), (A127)
- Vedenjske težave (A117)
- Vpis v srednjo šolo (A129)
- Reševanje morebitnih težav (A131), (B84), (C34), (C63)
- Želja po spremembah (B85)
- Vprašanja o načinih pomoči (B88)
- Nesoglasja med starši in učitelji (B89), (D69), (D81), (E66)
- Reševanje vprašanj v zvezi z odločbo o usmeritvi (C35), (C61), (E67)
- Reševanje vprašanj v zvezi z usmerjanjem (F68), (F72)
- Obveščanje o izrednih dogodkih (C52), (G88)
- Vsakodnevne situacije (C62)
- Povezovalni člen med učitelji in starši (D68)
- Težave z organizacijo v domačem okolju (D82), (D85)
- Stiske (E64)
- Nerazumevanje stvari (E65)
- Preverjanje ustreznosti izobraževalnega programa (F56)
- Predstavitev individualiziranega programa (F58)
- Evalvacija individualiziranega programa (F59)
- Vprašanja v zvezi s spremljevalcem (F70)
- Organizacijske zadeve (F71)
- Vprašanja o zakonodaji (F72)
- Posredovanje strokovne literature (G89)

NAČINI KOMUNIKACIJE

- Vsakomesečni sestanki (A115), (A126), (C53), (D90), (F66)
- Elektronska pošta (A121), (A123), (B83)
- SMS (A124)
- Telefonski pogovori (A125), (B82), (C54), (D66), (G87), (G109)
- Osebna srečanja (A122), (B81), (C57), (D67)
- Govorilne ure (C55), (G86)
- Želja po pogostejših osebnih srečanjih (G110)

PRISOTNOST OTROKA NA SREČANJIH

- Vedno (A130)
- Pogosto (B90), (D88)

- Največkrat deljeno (B91)
- Stremenje k vključevanju otroka (B93)
- Včasih otrok ni obveščen o sestankih (C65)
- Odvisno od tematike (C66), (F74)
- Prisotnost ob reševanju problemov (C67)
- Otrok sam opiše problemsko situacijo (D89)
- V mlajših razredih otrok ni prisoten (E68), (F76)
- V starejših razredih otrok prisoten na delu sestanka (E69)
- Na timskem sestanku otrok ni prisoten (E70)
- Starejši otroci pogosto prisotni (F75)
- Pogosta prisotnost otrok na govorinih urah (F77)
- Otrok večinoma ni prisoten (G104), (C64), (C68)
- Nesproščenost socialne delavke ob prisotnosti otroka (G105), (G107)

VLOGA SOCIALNE DELAVKE

- Delo na sprejemanju posebnosti otroka (B43), (C28), (C70), (E55), (E62)
- Različne izkušnje (B28), (B78), (B80)
- Ozaveščanje staršev (E36)
- Koordinacija (E53), (E61)
- Informiranje (E54), (E57)
- Predstavitev svoje vloge v procesu sodelovanja (E56)
- Načrtovanje, kako naprej (E58)
- Predstavitev zakonskih možnosti šole (E59)
- Timsko delo z ostalimi zaposlenimi (E60), (E51)
- Nudenje podpore (F54)
- Ozaveščanje trenutnega šolskega leta (F81)
- Najtesnejše sodelovanje med izvajalko strokovne pomoči, razredničarko in starši (B26), (C60)

NAČINI USPEŠNEGA SODELOVANJA

- Podpora otroka s strani staršev (A139)
- Vzpostavitev spoštljivega odnosa (A132), (F82)
- Isti cilji (A133)
- Aktivno sodelovanje staršev (A134), (C73), (A147), (G97)
- Partnersko sodelvanje (A135), (C71), (E71)
- Primerjanje, kako je doma in, kako v šoli (B31)
- Soustvarjanje (B94)
- Dobro poznavanje svojega otroka (B30)
- Opolnomočenje staršev (D73)
- Zaupanje (D86)
- Čas za pogovor (E72), (G115)
- Dobro organizirano srečanje (E73)
- Iskanje skupnih interesov (F84)
- Deljenje osebnih izkušenj (F85)
- Ob kriznih obdobjih več sodelovanja (G92), (B79)
- Podpiranje otroka tudi doma (G98)
- Prejemanje povratnih informacij (G99)
- Iskrenost (G100), (G103)
- Pozornost na odnosih v družini (G101)
- Poudarjanje otrokovih močnih področij (G106), (G113)
- Nestrokoven jezik (G114)
- Pripravljenost na sodelovanje staršev (A146), (B29), (F51)
- Več sodelovanja v primerih, ko ima otrok več izzivov (F93)

LASTNOSTI STARŠEV

- Opolnomočenost zaradi izkušenj (B27)
- Naučena predvidljivost (B86)
- Obveščanje o počutju otroka (B87)
- Včasih MAS bile stigma (B99)
- Različne stopnje zavedanja staršev o MAS otrok (E50)
- Šele ko sprejmejo posebnosti otroka, mu lahko pomagajo (E77)
- Želja imeti stvari pod nadzorom (F53)

IZZIVI

- Nesprejemanje posebnosti otroka (A137), (A142), (B95), (B101), (E52), (E82), (F56), (F94), (G95), (G112), (G145)
- Prepoznavanje istih lastnosti pri otroku kot pri sebi (B102)
- Navidezno sodelovanje (A141)
- Pretirano ščitenje otroka (A140)
- Pogovor o nedoseganju ciljev otroka v redni OŠ (C72), (D93), (D95)
- Posplošeno razumevanje MAS (C74), (G74)
- Neaktivnost staršev (C75)
- Nezaupanje staršev (D87), (D91), (E74)
- Stiska staršev, ker ne razumejo MAS (E75)
- Soodgovornost otroka za kakšen dogodek (E76)
- Nepripravljenost staršev na sodelovanje (F8), (F17)
- Strah staršev (F78)
- Strah staršev, da bo potrebno otroka prešolati (F80)
- Pogosto izvajanje nasilja s strani staršev (G75)
- Sram staršev (G95)
- Izogibanje svetovalni službi (G108)
- Preobremenjenost staršev (G111)
- Vztrajanje pri rednem izobraževanju, kljub temu, da ne gre (G117)

PREŠOLANJE

ŠTEVILO PREŠOLANIH OTROK Z MAS

- Trije otroci (A149), (A179)
- Malo prešolanj (B118), (B120)
- Več prešolanj v prihajajočih letih (C96)
- Posamezni primeri (D102)
- Dva od zadnjih petih otrok, ki so bili vključeni v redno OŠ (E94)
- Že ob vpisu veliko prešolanj na prilagojene programe (E98)
- Večina uspe končati program redne OŠ (F103), (G125), (C24)

ŠOLE, KAMOR SE PREŠOLAJO OTROCI Z MAS

- Center Janeza Levca (A150), (A159)
- Oddelek za avtiste na Zavodu za gluhe (A151)
- Redko prepis iz zavoda v OŠ (C3)
- Najpogosteje prepis iz OŠ v prilagojen program (C4)
- Center za sluh in govor (E99)
- Center za korekcijo govora in sluha (F89)
- Manjšanje strahu z ogledom nove šole z družino (F106)
- Manjšanje strahu z ogledom nove šole z otrokom (F107)

RAZLOGI ZA PREŠOLANJE

- Prezahtevnost programa (A152), (A181), (A188), (C98), (C100), (E83), (E101), (G126), (G128)
- Nezmožnost naučiti se branja in pisanja (A182)
- Pomanjkanje koncentracije (A183), (B124), (D104), (E105), (F91), (F109)
- Pridružene motnje (A184), (A189), (B119), (B122), (D103), (D106), (E33), (G129)
- Vedenjske težave (B121), (D105), (F104)
- Učna neuspešnost kot posledica pridruženih motenj (B124)
- Močan Aspergerjev sindrom (C97)
- Stres (C99)
- Vedenjsko-čustvene težave (E102)
- Nemirnost med poukom (E103)
- Neodgovarjanje na vprašanja učitelja (E104)
- Motnje pozornosti (F92)
- Predlog za prešolanje iz pediatrične (F105)
- Učna neuspešnost zaradi vedenjskih težav (F108)
- Težave s spominom (G127)